

IDIOT I

Fjodor Michajlovič
Dostojevskij

Městská knihovna v Praze

půjčuje

knihy, audioknihy,
obrazy, deskové hry...

nabízí prostory pro

samostatné studium,
skupinová setkání,
přednášky, konference...

poskytuje online služby

e-knihy, digitalizované dokumenty,
přednášky, kurzy...

pořádá

autorská čtení, přednášky,
koncerty, filmové projekce,
akce pro děti...

podporuje tvoření v kreativních dílnách

DOK16 pro práci se dřevem a papírem
Atelier pro šití a vyšívání

Suterén pro 3D tisk, knižní vazbu, kaligrafii a pyrografii

mlp.cz
e-knihovna.cz
knihovna@mlp.cz
facebook.com/knihovna

Idiot

Román o čtyřech dílech

Kniha první

Fjodor Michajlovič Dostojevskij

Přeložil Bohumil Mathesius

Znění tohoto textu vychází z díla [Idiot \(Kniha první\)](#) tak, jak bylo vydáno nakladatelstvím Melantrich v Praze v roce 1931. Pro potřeby vydání Městské knihovny v Praze byl text redakčně zpracován.

Podle [předlohy](#) z fondu [Moravské zemské knihovny v Brně](#).

Text díla (Fjodor Michajlovič Dostojevskij: Idiot. Kniha první), publikovaného [Městskou knihovnou v Praze](#), není vázán autorskými právy.

Vydání (obálka, upoutávka, citační stránka a grafická úprava), jehož autorem je Městská knihovna v Praze, podléhá licenci [Creative Commons Uveďte autora-Nevyužívejte dílo komerčně-Zachovejte licenci 3.0 Česko](#).

Verze 1.0 z 10. 11. 2023.

OBSAH

DÍL PRVNÍ	6
I	7
II	19
III	30
IV	44
V	60
VI	78
VII	89
VIII	103
IX	118
X	129
XI	137
XII	146
XIII	157
XIV	169
XV	181
XVI	192
DÍL DRUHÝ	204
I	205
II	217
III	232
IV	247
V	254
VI	268
VII	284
VIII	295
IX	315
X	329
XI	344
XII	360

DÍL PRVNÍ

I

Koncem listopadu, v době tání, v devět ráno dojížděl vlak petrohradsko-varšavské dráhy plnou parou k Petrohradu. Bylo tak vlhko a temno, že stěží svítalo; z oken vagonu bylo na deset kroků vpravo a vlevo od dráhy těžko něco rozeznat. Mezi cestujícími byli i lidé vracející se z ciziny; víc však byla naplněna oddělení třetí třídy, a to vesměs drobným dělným lidem z blízkých stanic. Všichni byli, jak už to bývá, unaveni, všichni měli oči přes noc zapadlé, všichni byli prozábblí, všechny tváře byly v mlžnatém světle bleďozluté.

V jednom vagoně třetí třídy se octli od svítání proti sobě až u okna dva cestující – oba mladí lidé, oba skoro bez zavazadel, oba nešvihácky oblečení, oba s dost zajímavými tvářemi a oba plni chuti pustit se spolu do hovoru. Kdyby věděli, čím právě vzbuzuje druh u druhu pozornost, divili by se, že je náhoda tak podivně posadila proti sobě v třetí třídě petrohradsko-varšavské dráhy. Jeden z nich byl nevelký, sedmadvacetiletý, kučeravý a téměř černovlasý, s šedýma, malinkýma, ale ohnivýma očima. Nos měl široký a rozplácý, lícní kosti vysedlé; tenké rty byly neustále složeny v jakýsi drzý, výsměšný, ba až zlý úsměv; ale čelo jeho bylo vysoké a dobře zformované a krásnilo neušlechtilé vyvinutou spodní partii obličeje. Zvláště nápadná na tom obličeji byla jeho mrtvolná bledost, dodávající celé fyziognomii mladíka vzhled jakési vysílenosti, přes jeho dost silnou skladbu těla, a spolu i zdání jakési vášnivosti, až mučivé, neharmonující s nestydatým a hrubým úsměvem, ani s jeho ostrým, samolibým pohledem. Byl teple oblečen, maje na sobě široký, černý, beránčinou podšitý kožich a přes noc neprozábbl, zatím co jeho soused byl nucen snášet na zimou se chvějících zádech veškerou lahodu vlhké, listopadové ruské noci, na niž patrně nebyl připraven. Měl na sobě dost široký a tlustý plášť bez rukávů s ohromnou

kapucí, právě takový, jaký nosívají často v zimě cestující někde daleko za hranicemi ve Švýcarech nebo, na příklad, v severní Itálii, nepočítající ovšem na takové konce svých cest jako je partie od Eydtkuhnen do Petrohradu. Ale co bylo vhodné a docela stačilo pro Itálii, neukázalo se být docela vhodným pro Rusko. Člověk v plášti s kapucí byl mladík taky šesta- nebo sedmadvacetiletý, o málo víc než střední postavy, velmi plavý, s hustými vlasy, vpadlými tvářemi a s řidounkou, špičatou, téměř docela bílou bradkou. Měl velké modré oči a naléhavý pohled; bylo v tom pohledu cosi tichého, ale těžkého, plného onoho divného výrazu, podle něhož někteří lidé na první pohled poznávají v člověku padoucnicí. Jinak byla tvář mladíkova příjemná, jemná a hubená, ale bezbarvá, a teď až do modra prozáblá. V rukou se mu kýval hubeňoučký uzílek ze starého otřelého hedvábí, obsahující, jak se zdálo, všechnen jeho cestovní majetek. Na nohou měl boty s tlustými podešvemi a holínkami – docela neruské. Brunet v podšitém kožíše si to všechno, částečně z dlouhé chvíle, prohlédl a nakonec se zeptal s oním nejemným výsměškem, který tak často druhdy vyjadřuje bezohledně a neopatrně lidskou spokojenost, vzbuzenou strádáním bližního:

– Zebe?

A pokrčil rameny.

– Moc, – odpověděl soused neobyčejně pohotově, – a přitom taje. Co kdyby mrzlo? Ani jsem nemyslel, že je u nás taková zima. Odvykl jsem.

– Z ciziny, co?

– Ano, ze Švýcar.

Brunet zahvízdl a zasmál se:

– Uf! Ale vždyť vy takhle...!

Hovor byl navázán. Pohotovost blondýna ve švýcarském plášti odpovídat na všechny otázky jeho černovlasého souseda udivovala právě tak jako ta okolnost, že nijak nedbal na nešetrnost, nemístnost a prázdnotu mnohých otázek. Odpovídaje prohlásil mezi jiným,

že nebyl opravdu dlouho na Rusi, více než čtyři léta, že ho odvezli do ciziny kvůli nemoci, kvůli jakési divné nervové nemoci, něčemu na způsob padoucnice nebo tance svatého Víta, kvůli jakési třasavce a křečím. Brunet se při poslouchání několikrát zasmál; zvláště se ušklíbl, když na otázku: „A co, vyléčil jste se?“ – blondýn odpověděl: „Ne, nevyléčil.“

– He! Nastrkal jste jim asi zbytečně peněz, to my tady jim tak věříme, – podotkl jízlivě brunet.

– Pravda pravdoucí! – vmísil se do hovoru nuzně oblečený pán, který seděl vedle nich, něco jako v kancelářské službě omšelý úředník, čtyřicátník, silné postavy, s červeným nosem a uhrovatou tváří. – Pravda pravdoucí, prosím, my Rusové, abychom jim jen zbytečně strkali do chřtánu peníze!

– Och, to se v mém případě mýlíte, – vpadl do řeči švýcarský pacient tichým a smířlivým hlasem, – nemohu se ovšem hádat, poněvadž všechno neznám, ale můj doktor mně dal své poslední peníze ještě na cestu sem a skoro dva roky mě tam vydržoval na svůj náklad.

– Copak tu nebyl nikdo, kdo by platil? – zeptal se brunet.

– Ne, pan Pavliščev, který tam za mne platil, před dvěma lety umřel; psal jsem pak sem paní generálové Jepančinové, své vzdálené příbuzné, ale nedostal jsem odpovědi. A tak jsem přijel.

– Kam jste přijel?

– Totiž, kde budu...? Opravdu ještě nevím... tak...

– Ještě jste se nerozhodl?

A oba posluchači se znovu zasmáli.

– A v tom uzílku je asi všechno vaše jmění? – zeptal se brunet.

– Chtěl bych se vsadit, že jo, – podotkl s neobyčejně spokojeným vzezřením rudonosý úředník, – a že ve vagonech pro zavazadla už nemá nic, žádnou bagáž, ač nesmíme zapomenout, chudoba cti netratí.

Ukázalo se, že tomu tak bylo: mladý blondýn se k tomu ihned a neobyčejně spěšně přiznal.

– Váš uzílek má přece jen jakýsi význam, – pokračoval úředník, když se dosyta nasmáli (je pozoruhodné, že i sám majitel uzílku se nakonec při pohledu na ně začal smát, což jejich veselost jen ještě zvýšilo) – a ač bych se chtěl s kýmkoli poprat o to, že v něm nejsou zlatáky, sloupky zahraničních napoleondorů, ani friedrichsdorů, ba ani holandských zlatých, o čemž možno soudit třeba jen podle vašich holení oblečených přes vaše cizozemské boty, přec... přidáme-li k vašemu uzílku nádavkem takovou kvazi příbuznou jako je na příklad generálka Jepančinová, pak i uzílek nabude trochu jiného významu, ovšem jenom v tom případě, že generálka Jepančinová je opravdu vaší příbuznou a vy se z roztržitosti nemýlíte... což bývá velmi a velmi častou lidskou vlastností, třeba... z nadbytku fantazie.

– Zase jste uhodl, – podotkl mladý blondýn, – opravdu se skoro mýlím, skoro to totiž není příbuzná; takže jsem se vůbec nedivil, když mi neodpověděla. Čekal jsem to.

– Nadarmo jste vyhodil peníze za porto. Hm... ale alespoň jste prostodušný a upřímný, a to je chvalitebné. Hm... generála Jepančina známe, poněvadž je to člověk všeobecně známý; a i nebožtíka pana Pavliščeva, který vás ve Švýcarech vydržoval, jsme taky znávali, jestli to byl Nikolaj Andrejevič Pavliščev, poněvadž byli dva bratři. Druhý je posud na Krymu, ale Nikolaj Andrejevič, nebožtík, byl člověk vážený a měl styky, svého času měl, prosím, čtyři tisíce duší...

– Tak je to, říkali mu Nikolaj Andrejevič Pavliščev, – odpověděl mladík a díval se upřeně a zkoumavě na vševědoucího pána.

Tito vševědové bývají mnohdy, ba dokonce často, v určité společenské vrstvě. Všechno znají, všechna nepokojná zpytavost jejich rozumu a schopností je nezadržitelně nařízena jedním směrem, ovšem při naprostém nedostatku vážných životních zájmů a názorů, jak by řekl dnešní myslitel. Slovy „všechno znají“ nutno ostatně rozumět oblast hodně omezenou: kde slouží ten a ten, s kým se zná, jaké má jmění, kde byl gubernátorem, s kým se oženil, kolik se ženou dostal, kdo je jeho bratrem, kdo bratrancem atd. atd. a všechno

v tomto směru. Tito vševědové chodí většinou s roztrhanými lokty a dostávají měsíčně sedmnáct rublů platu. Lidem, o nichž všechno do detailu znají, by ani nepřišlo na mysl, jaké zájmy je vedou, ale mnozí z nich se těmito vědomostmi, rovnajícimi se celé vědě, opravdu těší, začínají si sami sebe více vážit a dospívají tím někdy dokonce k nejvyšší duchovní spokojenosti. A věda svádí. Vídal jsem učence, literáty, básníky, politické pracovníky nacházející a našedší v této vědě nejvyšší své plány a cíle, a udělavší skutečně jenom tak kariéru.

Po dobu celého tohoto rozhovoru mladý brunet zíval, díval se bez cíle do okna a netrpělivě očekával konec cesty. Byl nějak roztržit, nějak příliš roztržit, ne-li zneklidněn, až se to zdálo trochu divné: někdy jako by poslouchal i neposlouchal, koukal i nekoukal, a časem sám nevěděl a nepamatoval se, čemu se smál.

– A dovolte, s kým mám tu čest, – obrátil se náhle uhrovaný pán k mladému blondýnu s uzlíkem.

– Kníže Lev Nikolajevič Myškin, – odpověděl tázaný neprodleně a zcela pohotově.

– Kníže Myškin? Lev Nikolajevič? Neznám, prosím. A ani neslyšel, prosím, – odpověděl úředník přemýšleje. – Totiž nemluvím o jménu, jméno je historické, může a musí se najít v Karamzinových dějinách, mluvím o osobě a s knížaty Myškinými se člověk už nikde nesetkává, i mluvit se o nich přestalo.

– Jak by ne! – odpověděl ihned kníže. – Mimo mne knížata Myškinové vůbec neexistují; jsem, tuším, poslední. Co pak se týče otců a dědů, byli na korunních statcích. Můj otec ostatně byl v armádě podporučíkem, přišel z kadetky. Nu, a nevím jak, paní generálová Jevančinová je taky nějak z rodu kněžen Myškinových, je taky poslední svého druhu...

– Che, che! Poslední svého druhu! Che, che! Jak jste to zašmodrchal, – zařehl se úředník.

I brunet se usmál. Blondýn se podivil, že se mu podařilo udělat (ostatně dost špatnou) slovní hříčku.

– A představte si, řekl jsem to docela bez přemýšlení, – objasňoval konečně udiveně.

– Ovšem, ovšem, prosím, – přikyvoval vesele úředník.

– A co, kníže, obíral jste se tam studiem, u profesora? – zeptal se náhle brunet.

– Ano... studoval jsem...

– A nikdy nic nedostudoval.

– Já jen tak tu a tam něco, – dodal, omlouvaje se téměř, kníže.

– Shledali, že následkem mé nemoci není možno mne systematicky vyučovat.

– Znáte Rogožinovy? – zeptal se rychle brunet.

– Ne, vůbec neznám. Vždyť znám v Rusku jen málokoho. Vy jste Rogožin?

– Ano, jsem Parfen Rogožin.

– Parfen? Nejste vy z těch Rogožinů..., – chtěl už začít úředník s dvojnásobnou důležitostí.

– Ano, ano, z těch, – přerušil ho rychle a s nezdvornou netrpělivostí brunet, který se ostatně vůbec ani jednou neobrátil k uhrovanému úředníkovi, ale hned od počátku mluvil jenom ke knížeti.

– Tak... jak to že...? – rozdivil se jako omámen úředník, jehož celá tvář se ihned začala měnit v cosi uctivého a podlézavého, až ulekaného. – Vy jste syn Semena Parfenoviče Rogožina, dědičného čestného měštnína, který umřel před dvěma měsíci a zanechal dva a půl milionu jmění?

– A odkud ses dověděl, že zanechal dva a půl milionu čistého jmění? – přerušil ho brunet, neuznávaje ho ani tentokráte za hodna pohledu. – Koukejte se na něho! (mrkl na knížete) a co z toho mají, že hned kolem člověka ocáskují? Ale to je pravda, že mi otec umřel, a já jedu po měsíci z Pskova domů skoro bos. Ani ten holomek bratr, ani matka mi neposlali ani peníze, ani zprávu – zhola nic! Jednali se mnou jako se psem! Ležel jsem v Pskově celý měsíc s horečkou!

– A teď dostaneme hezky pěkně milionek, nejmíň, panebože! – spráskl ruce úředník.

– Co mu říkáte, prosím vás, – kývl na něho opět podrážděně a zlostně Rogožin, – vždyť já ti nedám ani halíř, i kdybys tu přede mnou po rukou chodil.

– Budu, taky že budu chodit.

– Huš! Nedám, nedám, ani kdybys celý týden přede mnou tancoval!

– Nedávej! Já to nepotřebuju; nedávej! Ale já tancovat budu. Ženu nechám, děti nechám a budu před tebou tancovat. Jen abych se ti zalíbil!

– Fuj! – odplivl si brunet. – Před pěti nedělemi jsem utekl právě tak jako vy, – obrátil se ke knížeti, – jen s uzílkem do Pskova k tetě; a tam jsem s horečkou ulehl a otec umřel beze mne. Ten mi tenkrát natloukl! Dej mu pánbůh věčnou slávu, ale tenkrát mne div nezabil! Na mou duši, kníže, věrte či nevěrte! Kdybych byl neutekl, tak mne zabil.

– Rozhněval jste ho nějak? – ozval se kníže, dívaje se jaksi zvlášť zvědavě na milionáře v kožiše. Ale ač snad bylo v milionu a obdržení dědictví něco zvlášť pozoruhodného, údiv a zájem knížete vzbudilo ještě něco jiného; a i Rogožin začal jaksi zvlášť ochotně besedovat s knížetem, ač jak se zdálo, potřeboval besedy spíš mechanicky než vnitřně; spíše z roztržitosti než prostosrdečnosti; z nepokoje, z rozrušení, aby na někoho koukal a o něčem mlel jazykem. Zdálo se, že je posud v horečce, nebo aspoň že má silnou zimnici. Co pak se týče úředníka, ten na Rogožinovi jen visel, neodvážil se ani vydechnouti, lapal a vážil každé jeho slovo, jako by hledal brilianty.

– Rozhněval se, rozhněval, a možná i právem, – odpověděl Rogožin, – ale nejhůř mne doběhl bratr. Mamince nelze nic vytýkat, to je stará paní, čte si v nebeklíči, sedá s babkami a co chce bratr Seňka, to musí být. A proč on mi nedal tenkrát vzkázat! Víme proč! Je pravda, že jsem tenkrát nebyl při sobě. Říká se taky, že byl poslán telegram. Ale telegram a naše tetička! Žije tam už na třicátý rok jako

vdova a od rána do večera sedí jenom s božími lidmi, hůř než nějaká jeptiška. Z telegramu dostala strach, poslala jej bez otevření na policii, a tam leží dodnes. Až Koněv, Vasilij Vasiljevič Koněv, byl tak laskav a všechno mi oznámil. Z brokátového přehození přes otcovu rakev prý bratr v noci odřezal zlaté, lité třapce: „Stojí prý hrůzu peněz.“ Vždyť už za to půjde na Sibiř, když budu chtít, poněvadž to je svatokrádež. Hej, ty strašáku do zelí! – obrátil se k úředníkovi. – Jak je to v zákonech: svatokrádež?

– Svatokrádež! Svatokrádež! – přikývl ihned úředník.

– Za to je Sibiř?

– Sibiř, Sibiř! Hnedka Sibiř!

– Všichni si ještě myslí, že jsem nemocen, – pokračoval Rogožin zase ke knížeti, – ale já pěkně bez řeči, aby nikdo nevěděl, ještě nemocen jsem nasedl do vagonu a jedu; otvírejte vrata, bratře Semjone Semjonyči! Štval na mě nebožtíka otce, to já vím. A že jsem otce tenkrát kvůli té Nastaši Filipovně rozhněval, je pravda. V tom jsem byl já sám vinen. Hřích se mne zmocnil.

– Kvůli Nastaši Filipovně? – řekl podlézavě úředník, jako by o něčem uvažoval.

– Vždyť ty ji neznáš, – křikl na něho netrpělivě Rogožin.

– A znám, – odpověděl vítězoslavně úředník.

– I jdi! Copak je málo Nastaši Filipoven? Ty jsi ale drzá kreatura! To jsem věděl, že nějaká taková kreatura se na mne hned přilepí! – pokračoval ke knížeti.

– A snad znám! – škubal sebou úředník. – Lebeděv ji zná. Vy, Jasnosti, mi ráčíte ubližovat, ale co když vám to dokážu? Ta Nastaša Filipovna, kvůli níž vám váš pan otec ráčil naklepat kalinovou holí, je Nastaša Filipovna Barašková, znamenitá paní, abych tak řekl, a svého druhu taky kněžna a je známa s jakýmsi Tockým, Afanasiem Ivanovičem, jedině s ním, je to statkář a náramný boháč, člen různých akciových společností a spolků, který na to konto silně kamarádí s generálem Japančinem...

– Oho, tak ty tak! – opravdu se podivil nakonec Rogožin. – Aby tě koza trkla, vždyť on ji opravdu zná.

– Všechno zná! Lebeděv všechno zná! Já, Jasnosti, jezdil dva měsíce i s Aleksaškou Lichačevem, taky po smrti otcově a znám všechny kouty a všechny zapadlé uličky, ba došlo až k tomu, že bez Lebeděva neudělal ani krok. Ted' je ve vězení pro dluhy, ale tenkrát měl příležitost poznat Hermence i Koralii i kněžnu Packou i Nastašu Filipovnu, měl vůbec příležitost mnoho toho poznat.

– Nastašu Filipovnu? Copak ona měla něco s Lichačevem..., – podíval se na něho zlostně Rogožin, až mu zbledly a dokonce se zachvěly i rty.

– N-ne! N-nic! Docela n-nic! – vzpamatoval se a honem si pospíšil úředník. – Za žádné peníze ji Lichačev nemohl dostat! Ne, to není Hermence. Tady je jen Tocký. A večer sedává ve Velkém nebo Francouzském divadle ve své vlastní lóži. Důstojníci si tam tak něco mezi sebou šuškaří, ale ani ti nemohou nic dokázat: „To je,“ povídají, „ta Nastaša Filipovna,“ a dost; ale nic víc – docela nic! Poněvadž taky nic víc není.

– Tak to taky všechno opravdu je, – potvrdil Rogožin pochmurně a zamračeně, – tak mi to taky líčil Zaljožev. Já tenkrát, kníže, běžel v starém otcově polokožíšku přes Něvský prospekt, a ona vychází z krámu a sedá do vozu. Až mne u srdce píchlo. Potkám Zaljoževa, nemohu se mu ani zdaleka rovnat, chodí jako holičský pomocník, lornět na očích, a my u otce chodíme jen tak v pořádně namazaných botách a potrpíme si na postní kaše. To, povídá, není nic pro tebe, to je kněžna a říkají jí Nastaša Filipovna, příjmením Barašková, a žije s Tockým, ale Tocký neví, jak by se jí ted' zbavil, protože má už svá léta, pětapadesát, a chce se oženit s největší kráskou celého Petrohradu. A dal mi na ruku, že ji mohu téhož dne vidět ve Velkém divadle na baletu, bude sedět ve vlastní lóži, v baignoiru. Ale zkus to u našeho tatínka, jít na balet – zabije tě bez řeči! Ale já jsem na hodinku přece tajně odběhl a spatřil zas Nastašu Filipovnu; celou noc jsem nespál. Ráno mi dá nebožtík dva pětiprocentní dluhopisy,

každý po pěti tisících, jdi, povídá, prodej je, dones sedm tisíc do kanceláře k Andrejevovým, vyplat' tam směnku, a co ti z deseti tisíc zbude, mi přines a nikam nechod'; budu na tě čekat. Dluhopisy jsem prodal, peníze vzal, ale k Andrejevovým jsem nezašel, ale rovnou do anglického obchodu a tam za všechno koupil pár náušnic, v každé brilliant jako ořech, čtyři sta rublů jsem zůstal dlužen, řekl jsem jim jméno a počkali mi. S náušnicemi se ženu k Zaljoževovi: tak a tak, pojďme, kamaráde, k Nastaši Filipovně. Vypravíme se. Co bylo tenkrát přede mnou, co za mnou, co kolem mne, už nevím a nepamatuju. Vstoupili jsme rovnou do jejího salonu, vyšla k nám sama. Já tenkrát neřekl, kdo doopravdy jsem; Zaljožev povídal: „To je od Parfena Rogožina na památku včerejšího setkání; račte to, prosím, přijmout.“ Otevře, podívá se, usměje: „Poděkujte,“ povídá, „svému příteli panu Rogožinovi za jeho milou pozornost,“ ukloní se a odejde. Proč jsem já jen tenkrát neumřel! Ale odešel jsem jen proto, že jsem si myslel: „To je jedno, živ se nevrátím!“ A nejhorší při tom bylo, že ten holomek Zaljožev, dělal jako by to všechno on. Já jsem malý, oblečen jako strašák do zelí, mlčím, stojím, vejrám na ni, a on podle nejnovější módy vyšnořený, napomádovaný, načesaný, ruměný s kostkovanou kravatou – jen se rozplývá, nohama šoupá, ona ho jistě pokládala za mne! Když jsme vyšli, povídám: „Ty se mi na ni neopovaž ani pomyslet, rozumíš!“ Směje se: „Já jsem jen zvědav, jak ty teďka vyúčtuješ se Semjonem Parfenovičem?“ Nechtěl jsem vsutku ani jít domů a skočit do vody, ale pak jsem si myslel: „Vždyť je to jedno,“ a vrátil jsem se domů jako prokletec.

– Ech! Uch! – zkřivil se úředník, až ho hrůza roztrásla. – A nebožtík ne pro deset tisíc, ale pro deset rublů si nechal vrtat koleno, – kývl na knížete.

Kníže se díval zvědavě na Rogožina, který v tu chvíli se zdál být ještě bledší.

– Nechal, – přerušil ho Rogožin, – co ty víš! Hned, – pokračoval, obraceje se ke knížeti, – se o všem dověděl, a i Zaljožev to vykládal

každému, koho potkal. Otec mne sebral a zavřel nahoře a celou hodinu mě poučoval. „Tohle,“ povídá, „je jenom příprava, na noc se s tebou přijdu ještě rozloučit.“ A co byste řekli? Náš starý se rozjel k Nastaši Filipovně, klaněl se jí až k zemi, úpěl a plakal; konečně přinesla pouzdro, hodila mu je: „Tu máš,“ povídá, „starochu, tvé náušnice, jsou mi teď desetkrát dražší než je jejich cena, když je Parfen získal za cenu takovéhohle hromobití. Pozdravuj,“ povídá, „a poděkuj se za mne Parfenu Semjonyčovi.“ No, a já jsem mezitím přičiněním své blahoslavené maminky dostal od Serjoži Protušina dvacet rublů, odjel jsem vlakem do Pskova a přijel jsem už v zimnici; tam mě začaly baby obnášet svatými obrázky a já sedím opilý, a pak jsem chodil po putykách trochu se rozšoupnout, proválek jsem se celou noc namol opilý na ulici, a k ránu horečka, a při tom mě té noci ještě pokousali psi. Sotva jsem se z toho vylízal.

– No, a teď, no a teď, teď nám zacvrliká Nastaša Filipovna! – mnul si ruce a smál se úředník. – Teď, milostpane, kdepak náušnice, teď jí za to dáme takové náušnice...

– Jestli ty ještě jednou cekneš jen slůvkem o Nastaši Filipovně, tak ti na mou duši nařežu, třeba bys býval desetkrát jezdil s Lichačevem, – vykřikl Rogožin, chytiv ho pevně za ruku.

– Když nařežeš, tak nevyženeš! Řež! Nařezal, a právě tím utvrdil kumpanii... Hele, už jsme dojeli!

Vjížděli opravdu do nádraží. Ač Rogožin tvrdil, že odjel tajně, čekalo na něho už několik lidí. Křičeli a mávali na něho čepicemi.

– Vida, i Zaljožev je tu! – zamumlal Rogožin, dívaje se na ně s triumfálním, až jaksi zlostným úsměvem a náhle se obrátil ke knížeti. – Nevím, kníže, proč jsem si vás oblíbil. Snad proto, že jsme se potkali v takové chvíli, ale setkal jsem se přece i s tímhleť (ukázal na Lebeděva) a neoblíbil jsem si ho. Přijď ke mně, kníže. Sundáme ti ty holínky, obléknu tě do primissima kuního kožichu; dám ti ušít prima frak, bílou vestičku, nebo jakou budeš chtít, dám ti plné kapsy peněz a... pojedem k Nastaši Filipovně! Přijdeš, či nepřijdeš?

– Pozor, kníže Lve Nikolajeviči! – nabádavě a slavnostně dodal Lebeděv. – Nedejte si to ujít! Oj, nedejte si to ujít...!

Kníže Myškin povstal, zdvořile podal Rogožinovi ruku a řekl mu laskavě:

– Přijdu s největší radostí a děkuji vám, že jste si mne zamiloval. Stačím-li to, přijdu snad už dnes. Protože, řeknu vám to upřímně, i vy jste se mi líbil a zvláště, když jste vypravoval o těch brilantových náušnicích. I před těmi náušnicemi jste se mi líbil, ačkoli máte zamračený obličej. Děkuji vám taky za slíbené šaty a kožich, poněvadž budu opravdu obojího brzy potřebovat. Na penězích v tuhle chvíli nemám skoro ani kopejku.

– Peníze, budou, k večeru budou, přijď!

– Budou, budou, – vmísil se úředník, – k večeru ještě před západem slunce budou.

– A máte rád ženské? Řekněte předem!

– Já? N-nee! Já přec... Snad nevíte, že pro vrozenou nemoc ženy vůbec neznám.

– A takhle! – vykřikl Rogožin. – Ty, kníže, vypadáš vůbec jako boží prostáček a takové lidi, jako jsi ty, má pánbůh rád!

– A ty, ováde, plav za mnou, – řekl Rogožin k Lebeděvovu a všichni vystoupili z vagonu.

Lebeděv konečně dosáhl svého. Hlučná banda se brzy valila směrem k Vozněsenskému prospektu. Kníže se musil dát k Litějně ulici. Bylo vlhko a mokro; kníže se zeptal chodců; k cíli měl tři kilometry a rozhodl se vzít si drožku.

II

Generál Jepančin bydlil ve svém vlastním domě, trochu stranou od Litěbné ulice, směrem ke kostelu Proměnění Krista Pána. Kromě tohoto (nádherného) domu, z něhož pět šestin bylo pronajímáno, měl generál Jepančin ještě ohromný dům na Sadové třídě, který mu vynášel taky značný důchod. Kromě těchto dvou domů měl zrovna u Petrohradu výnosný a nemalý statek; v Petrohradském okrese pak taky ještě nějakou továrnu. Za starých dob, jak bylo všeobecně známo, účastnil se generál Jepančin pachtovních obchodů. Ted' měl hodně závažný hlas v několika solidních akciových společnostech. Byl znám jako člověk hodně bohatý, hodně zaměstnaný, s hodně známostmi. Na mnoha místech uměl vzbuditi zdání své nepostradatelnosti, mezi jiným na místě své služby. Ale taky bylo známo, že Ivan Fjodorovič Jepančin je člověk bez vzdělání a vojanské dítě; tato okolnost mu nepochybně mohla být ke cti, ale generál, ač člověk rozumný, měl přece jen malé, zcela odpustitelné chyby a nemiloval žádných narážek. Ale byl to nesporně člověk rozumný a obratný. Měl na příklad zvyk nestavět se na odiv, umět tam, kde bylo třeba, zmizet, a mnoho lidí si ho vážilo právě pro tuto jeho prostotu, právě proto, že znal vždycky své místo. Ale kdyby tak tihle soudci věděli, co se tak někdy dalo v duši Ivana Fjodoroviče, znajícího tak dobře své místo! Ač měl vskutku praxi a zkušenost ve věcech praktického života a i některé velmi pozoruhodné schopnosti, dával raději přednost tomu zdát se člověkem uskutečňujícím cizí myšlenku, než člověkem vlastního rozumu, raději člověkem „bezelstně oddaným“ a – co už tak doba nechce? – dokonce člověkem ruským a upřímným. V tomto směru se mu přihodilo dokonce několik zábavných příhod, ale generál si z nich nikdy nic nedělal, i když byly sebezábavnější; k tomu pak se mu všechno dařilo, i v kartách, a hrával neobyčejně

vysoko a dokonce s úmyslem. Tuto svou jaksi slabůstku, která se mu v mnoha případech docela dobře hodila, nejenže nechtěl skrývat, ale stavěl ji dokonce na odiv. Společnost měl míchanou, v každém případě ovšem „samé hlaváče“. Měl ještě hodně věcí před sebou, nespěchal, vůbec nespěchal a všechno musilo přijít časem a svým pořádkem. I věkem byl, jak se říká, v plné šťávě, bylo mu šestapadesát let, ne víc, což je v každém případě věk kvetoucí, věk, kdy se začíná vskutku *opravdový* život. Zdraví, barva obličeje, pevné, třebaže černé zuby, jadrná silná stavba těla, starostlivý výraz obličeje ráno ve službě, veselý večer u karet nebo u Jeho Jasnosti – to vše přispívalo k opravdovým a stoupajícím úspěchům a vystýlalo život Jeho Excelence samými růžemi.

Generál měl kvetoucí rodinu. Tady, pravda, nebyly už jen samé růže, ale zato tu bylo i mnoho takového, k čemu se už dávno začínaly soustřeďovat hlavní naděje a plány Jeho Excelence. A co taky, které životní plány jsou důležitější a světější nad plány rodinné? Čeho se přidržet, ne-li rodiny? Rodinu generálovu tvořila žena a tři odrostlé dcery. Generál se oženil velmi dávno, když měl ještě hodnotu poručíka, s děvčetem téměř stejně starým, postrádajícím krásy i vzdělání, s nímž dostal všeho všudy padesát duší – které však i tak mu posloužily při budování další kariéry. Ale generál nikdy později na svůj časný sňatek nereptal, nikdy naň nepohlížel jako na ukvapenost nerozvážného mládí a své choti si tak vážil a mnohdy tak bál, že ji měl až rád. Generálka byla z knížecího rodu Myškinů, rodu i když ne skvělého, aspoň velmi starého, a chovala k sobě pro svůj původ velkou úctu. Jedna z vlivných osob, jeden z těch protektorů, které ostatně jejich protektorství nic nestojí, zainteresoval se ochotně o sňatek mladé kněžny. Otevřel dvířka mladému důstojníkovi a popostrčil ho na cestu, a tomu nebylo třeba ani popostrčení, stačil mu pohled – nedal se prodat! Kromě několika výjimek prožili manželé celý čas svého dlouhého jubilea ve shodě. Hned v mládí si kněžna dovedla najít, jako urozená kněžna a poslední svého rodu, a snad

i v důsledku osobních vlastností, několik velmi vysokých protektorů. Později, když rostlo bohatství a služební význam jejího muže, začínala se v oné nejvyšší společnosti dokonce i trochu uhnízďovat.

V těchto posledních letech dorostly a dozrály všechny tři generálské dcery – Alexandra, Adéla a Aglaja. Všechny tři byly pravda jen Jevančiny, ale po matce z knížecího rodu a s nemalým věnem, dcery otce pretendujícího později možná na velmi vysoké místo, a což je taky dost důležité – všechny tři byly pozoruhodně hezké, nevyjímaje ani nejstarší Alexandru, která byla už přes pětadvacet. Prostřední bylo třicet let, a nejmladší Aglaji bylo právě dvacet. Tato nejmladší byla dokonce opravdovou kráskou a začínala na sebe ve společnosti upoutávat pozornost. Ale to ještě nebylo všecko: všechny tři vynikaly vzděláním, rozumem a schopnostmi. Bylo známo, že se mají navzájem rády a že se navzájem podporují. Nadhazovalo se dokonce cosi o obětech obou starších ve prospěch všeobecného domácího bůžka – nejmladší ze sester. Ve společnosti se nedraly do popředí, ba byly až skromné. Nikdo jim nemohl vytýkat nadutost a povýšenost, ale bylo známo, že jsou hrdé a znají svou cenu. Nejstarší dobře hrála a prostřední byla dobrou malířkou; ale o tom dlouhá léta skoro nikdo nevěděl a objevilo se to až v poslední době, a i to nečekaně. Mluvílo se o nich krátce neobyčejně mnoho pochvalného. Ale byli i lidé, kteří jim nepřáli. S hrůzou se mluvílo o tom, kolik knih přečtly. Na vdavky nespíchaly; svých společenských styků si sice vážily, ale ne příliš. To bylo tím nápadnější, že všichni lidé znali plány, povahu, cíle a touhy jejich rodičů.

Bylo už kolem jedenácté hodiny, když kníže zazvonil u bytu generála. Generál bydlil v prvním patře a měl byt co možná skromný, třeba že úměrný jeho významu. Knížeti otevřel sluha v livreji a musil tomu člověku, který se hned z počátku díval nedůvěřivě na něho i na jeho úzilek dlouho vykládat a vysvětlovat. Konečně na opětovné a přesné prohlášení, že je skutečně kníže Myškin a že musí stůj co stůj v neodkladné záležitosti mluvit s generálem, doprovodil ho po-

chybovačný sluha do malé předsíně, hned před přijímacím pokojem u pracovny, a odevzdal ho z ruky do ruky jinému sluhovi, který měl vždy dopoledne v oné předsíni službu a hlásil generálovi návštěvníky. Onen druhý sluha byl asi čtyřicátník, měl na sobě frak a starostlivé vzezření a byl speciálním sluhou pro generálovu pracovnu. Hlásil Jeho Excelenci návštěvy, následkem čehož taky znal svou cenu.

– Počkejte v přijímacím pokoji a uzílek tu nechte, – pronesl, sedaje pomalu a důležitě do svého křesla a dívaje se na kníže, který se posadil se svým uzílkem v rukou hned vedle něho na židli.

– Dovolíte-li, – řekl kníže, – počkal bych raději s vámi, co tam budu sám dělat?

– V předsíni zůstat nemůžete, poněvadž jste návštěvník, jinak host. Jdete k samotnému generálovi?

Lokaj se patrně nemohl smířit s myšlenkou vpustit takového hosta a rozhodl se ještě jednou se ho vyptat.

– Ano, mám s ním jednání..., – chtěl už začít kníže.

– Neptám se vás, jaké jednání – mou povinností je jen vás ohlásit. Ale bez tajemníka, povídal, vás ohlásit nepůjdu.

Zdálo se, že pochyby toho muže rostly stále víc a víc: kníže mu nijak nezapadal do kategorie každodenních návštěvníků, a ač generál dost často, téměř denně, v určitou hodinu přijímal, právě v určitých *věcech* druhdy i všelijaké hosty, byl komorník přes zvyk a dost širokou instrukci na velkých rozpacích; zprostředkování tajemníka bylo pro ohlášení nezbytné.

– A vy rovnou... z ciziny? – zeptal se jakoby mimoděk nakonec – a popletl se; chtěl se snad zeptat: „Jste vy skutečně kníže Myškin?“

– Ano, rovnou z vagonu. Zdá se mi, že jste se chtěl zeptat, jsem-li vskutku kníže Myškin, a nezeptal jste se jen ze zdvořilosti.

– Hm..., – zabručel udiveně lokaj.

– Ujišťuji vás, že jsem vám nelhal a že se nebudete musit za mne odpovídat. A že přicházím takhle s tím uzílkem, nemusíte se divit; mé poměry jsou teď nevalné.

– Hm... Abyste věděl, toho se nebojím. Ohlásit vás jsem povinen a k vám přijde tajemník, ledaže... To je právě to: ledaže. Nejdete, smím-li se tak ptát, ke generálovi prosit z bídy?

– Ó, ne, můžete být kliden. Mám jinou věc.

– Odpusťte mi, zeptal-li jsem se jen tak, když jsem se na vás zakoukal. Počkejte na tajemníka; teď je tam u něho plukovník, ale pak přijde i tajemník... obchodní.

– Když budu tak dlouho čekat, tak bych vás o něco poprosil: nemohu si tady někde zakouřit? Mám u sebe dýmku i tabák.

– Za-kou-řit? – vyvalil na něho oči komorník s přezíravým nepochopením, jako by stále ještě nevěřil svým uším. – Zakouřit? Ne, tady si nemůžete zakouřit, a jak vás to jen v duchu napadlo, tady si zakouřit. He... To je věc!

– Vždyť já nechtěl v tomto pokoji; vždyť já vím; ale vyšel bych někam, kam byste mi ukázal, poněvadž jsem zvyklý kouřit a nekouřil jsem už tři hodiny. Ostatně, jak vám libo, existuje, víte, přísloví: do cizího kláštera...

– Ale co já takhle o vás budu hlásit? – zamumlal skoro bezděčně komorník. – Za prvé nemáte být ani tady, ale sedět v přijímacím pokoji, poněvadž jste tu jako návštěvník, jinak host a ptáte se mne... a co – máte úmysl u nás bydlet, co? – dodal, hledě ještě jednou úkosem na uzílek knížete, který mu patrně nedával pokoje.

– Ne, myslím, že ne. I kdyby mne pozvali, nezůstanu. Přijel jsem jen navázat jednoduše známost a dost.

– Jak? Navázat známost? – zeptal se komorník udiveně a trojnásob podezřívavě. – Vždyť jste na začátku řekl, že máte nějakou věc?

– Och, skoro žádnou. Totiž chcete-li, něco mám, poprosit o radu, ale hlavně se chci představit, poněvadž jsem kníže Myškin a paní generálová Jevančinová je taky poslední z kněžen Myškinových a kromě mne a jí Myškinové už neexistují.

– Tak vy jste k tomu ještě příbuzný? – zachvěl se už skoro docela polekaný lokaj.

– A to skoro ne. Kdybychom ostatně dobře hledali, příbuzní ovšem budeme. Ale tak vzdálení, že ve skutečnosti se to nedá ani vypočít. Z ciziny jsem se jednou obrátil na kněžnu dopisem, ale neodpověděla mně. Uznal jsem přeci jen za nutné navázat po návratu styk. Vykládám vám to teď, abyste neměl pochybnosti, poněvadž vidím, že jste stále ještě znepokojen; ohlašte, že je tu kníže Myškin, a v tom už bude příčinu mé návštěvy vidět. Když mne přijmou – dobrá, když ne – bude snad taky docela dobře. Tuším však, že mne nemohou nepřijmout: paní generálová bude ovšem chtít uvidět nejstaršího představitele svého rodu a ona si svého rodu, jak jsem spolehlivě slyšel, velmi váží.

Zdálo by se, že rozmluva knížete byla co nejprostší, čím však byla prostší, tím se v tomto případě stávala nepěknější, a zkušený komorník musil vycítit něco, co je docela v pořádku v poměru sluhy k sluhovi, ale ne hosta k *sluhovi*. A poněvadž *sluhové* bývají mnohem chytřejší, než si o nich jejich páni obyčejně myslí, napadlo i komorníka, že jsou tu dvě věci: buď je kníže nějaký vagabund a přišel žebrot z bídy, nebo je kníže jednoduše hlupáček a neumí v tom, jak se patří chodit, poněvadž rozumný kníže, který v tom umí chodit, by nezustal sedět v předsíni a nemluvil by s lokajem o svých věcech, a tedy i v tom i onom případě by nebylo třeba za něho odpovídat.

– Ale přece jen byste měl jít do přijímacího pokoje, – podotkl co možná nejnaléhavěji.

– Kdybych tam seděl, tak bych vám všechno nevysvětlil a vy byste neměl stále pokoj při pohledu na můj plášť a uzílek. Ale teď snad nemusíte čekat ani na tajemníka a mohl byste mne ohlásit sám.

– Návštěvníka jako vy nemohu ohlásit bez tajemníka, a vedle toho i sám pán právě před chvílí zakázal, abychom ho kvůli komukoli nevyrušovali, pokud je tam plukovník, ale Gavril Ardalionyč může vstoupiti bez ohlášení.

– To je nějaký úředník?

– Gavril Ardalionyč? Ne. Slouží v akciové společnosti z vlastní vůle. Ten uzílek položte třeba sem.

- Já už na to myslel; když dovolíte. A víte co, já sundám taky plášť?
- Ovšemže, v plášti k němu nepůjdete.

Kníže vstal, spěšně svlékl plášť a zůstal v dost slušném a dobře ušitém, třeba že už obnošeném saku. Na vestě visel ocelový řetízek. Na řetízku se objevily stříbrné ženevské hodinky.

Třebaže je kníže hlupáček – to už lokaj rozhodl – přece jen se generálovu komorníkovi zdálo nakonec být neslušným pokračovat dále v rozhovoru s hostem, přes to, že se mu kníže z jakéhosi důvodu, do jisté míry ovšem, líbil. Ale z druhé strany vzbuzoval v něm rozhodnou a hlubokou nevoli.

– A kdy přijímá paní generálová? – zeptal se kníže, sedaje si opět na staré místo.

– To už zas není má věc. Přijímá různě, podle toho, kdo to právě je. Modistka může přijít i v jedenáct hodin. Gavrila Ardalionyč může také přijít dřív než ostatní. Může přijít dokonce i k první snídani.

– Tedy u vás je v zimě v pokojích tepleji než v cizině, – podotkl kníže, – ale zato je tam na ulicích tepleji než u nás; v zimě v domech si tam Rus ani zvyknout nemůže žít.

– Netopí tam?

– Ba, ba i domy jsou tam jinak zařízeny, mají krby u okna.

– Hm! A ráčil jste dlouho jezdit po cizině?

– Ano, čtyři roky. Seděl jsem ostatně pořád skoro na jednom místě, na vsi.

– A odvykl jste našemu životu, co?

– To je taky pravda. Jestlipak věříte, sám se divím, že jsem nezapomněl rusky mluvit. Mluvím teď tady s vámi a myslím si v duchu: „Vždyť já mluvím docela pěkně.“ Proto snad taky tak mnoho mluvím. Opravdu od včerejška se mi chce stále mluvit rusky.

– Hm! Che! Dřív jste žil v Petrohradě? (Ať se lokaj sebevíc vzpouzel, nebylo možno přerušit takový uctivý a zdvořilý rozhovor.)

– V Petrohradě? Skoro vůbec ne, jen tak někdy jsem tudy projížděl. A před tím jsem tady nic neznal, ale teď prý je tady toho tolik

nového, že prý i ten, kdo to tu znal, musí se učit znova to poznávat. Ted' se tu mnoho hovoří o soudech.

– Hm...! Soudy. Soudy, tento, pravdaže soudy. A co, jak je to tam, jsou tam na soudech spravedlivější, či nejsou?

– Nevím, ale o našich jsem slyšel hovořit mnoho pěkného. Trest smrti na příklad u nás není.

– A tam je?

– Ano. Viděl jsem to ve Francii, v Lyoně. Vzal mne na to sebou Schneider.

– Věší?

– Ne, ve Francii useknou lidem hlavu.

– A co, křičí?

– Kdepak! To je v sekundě. Člověka položí a spadne po mašině takový široký nůž, říkají mu gilotina, padne silně, těžce... Hlava odskočí, než mrkneš. Přípravy jsou těžké. Když prohlásí rozsudek, připravují odsouzence, svazují ho, vyvádějí na popraviště, to je strašné! Lidé se sbíhají, dokonce i ženy, ač tam nemají rádi, když se ženské dívají.

– To není pro ně.

– Ovšemže! Ovšemže! Takové trápení...! Zločinec byl statečný, rozumný člověk, silák, při letech, jmenoval se Legros. A povídám vám, věřte si či nevěřte, šel na popraviště – a plakal, byl bílý jako šátek. Copak je to možné? Copak to není hrůza? Kdopak pláče ze strachu? Já ani nemyslel, že by bylo možno ze strachu se dát do pláče, a nebylo to dítě, byl to muž, který nikdy neplakal, asi pětáctýřicátník. Co to tropí v tu chvíli s jeho duší, do jakých křečí ji nutí! Je to zhanobení duše a nic jiného! Bylo řečeno: „Nezabiješ!“, a za to, že zabil on, je třeba zabít i jeho? Ne, to nelze. Já to viděl už před měsícem, ale do dnes jako bych to měl před očima. Pětkrát se mně o tom zdálo.

Kníže se v hovoru až rozechvěl, lehounká červeň vystoupila na jeho bledé tváři, třebaže mluvil tiše jako dřív. Komorník ho stopoval se sympatickým zájmem, takže se mu patrně nechtělo hovor rušit; snad to byl taky člověk, který měl fantazii a náběh k přemýšlení.

– Ještě je dobře, že nemá moc bolestí, – podotkl, – když mu hlava odlétne.

– Víte co? – vpadl mu do řeči ohnivě kníže. – Tohle říkáte vy a právě tak, jako vy to říkají všichni a i ta mašina je kvůli tomu vymyšlena, gilotina. A mne právě tenkrát napadla jedna věc: a co jestli je to ještě horší. Vám to připadá směšné, vám se to zdá divné, ale máte-li trochu fantazie, napadne vás dokonce i taková myšlenka. Uvažte: na příklad mučení; při něm je utrpení a rány, tělesná muka a to vše odvrací pozornost od utrpení duševního, takže trpíš, dokud neumřeš, jen těmi ranami. Ale vždyť snad hlavní, nejsilnější bolest nepůsobí rány, ale právě to, že víš jistě, že tuhle za hodinu, pak za deset minut, pak za půl minuty, pak teď, už teď – vyletí duše z těla a že už nebudeš člověkem a že už je to docela jisté; to je hlavní věc, že docela *jisté*. Položíš hlavu až pod nůž a slyšíš, jak sklouzne nad hlavou, a hle, ta čtvrt sekundy je ze všeho nejstrašnější. Víte, že to není jen moje fantazie, ale že to říkalo mnoho lidí? Já tomu tak věřím, že vám řeknu své mínění rovnou. Zabíjet pro vraždu je nepoměrně větší trest než sám zločin. Vražda po rozsudku je nepoměrně strašnější než vražda loupežná. Ten, koho zabíjejí loupežníci, zabíjejí v noci, v lese, nebo tak nějak, má docela jistě ještě naději, do posledního okamžiku, že se zachrání. Byly případy, že už měl přeříznutý krk, a měl ještě naději, nebo utíká, nebo prosí. Ale tady celou tu poslední naději, s níž se umírá desetkrát snáz, berou a to docela *najisto*; je tu rozsudek a v tom, že se mu zcela určitě nevymkneš, je právě všechno to strašné utrpení a nad toto utrpení není na světě nic hroznějšího. Přiveďte vojáka a postavte ho při srážce až před samé dělo a střílejte na něho, bude pořád ještě mít naději. Ale přečtěte témuž vojákovi rozsudek *najisto* a zblázní se vám nebo se dá do pláče. Kdo řekl, že lidská povaha je s to to vydržet, aniž člověk zešlí? K čemu taková pohana nestoudná, zbytečná, marná? Snad i existuje takový člověk, kterému přečtli rozsudek, potrápili ho a pak mu řekli: „Běž, odpouštěj ti.“ Takový člověk by snad mohl

vypravovat. O takovém utrpení a takové hrůze mluvil i Kristus. Ne, s člověkem se tak jednat nesmí!

Komorník se sice neuměl o všem tom vyjádřit tak jako kníže, přece jen však ne sice vše, ale hlavní věc, jak bylo vidět i na jeho pohnutém obličej, pochopil.

– Když už se vám tak chce si zakouřit, – pronesl, – tak prosím, můžete, jenom honem. Pak se po vás najednou budou ptát a vy nikde. Tady pod schůdky, vidíte, jsou dveře. Jděte skrze ně, napravo je komůrka, tam můžete, jenom otevřete vyhlídku, poněvadž se to nesmí...

Ale kníže neměl kdy odejít a zakouřit si. Do předsíně náhle vstoupil mladý člověk. Komorník ho začal svlékat z kožichu. Mladík se podíval úkosem na knížete.

– Tuhle, Gavrilu Ardalionyči, – začal důvěrně a téměř familiárně komorník, – ten pán říká, že je kníže Myškin a panin příbuzný, přijel vlakem z ciziny a s uzlíčkem v ruce, jenže...

Kníže víc nezaslechl, poněvadž komorník začal šeptat. Gavrilu Ardalionovič pozorně poslouchal a díval se velmi zvědavě na knížete, konečně přestal poslouchat a přistoupil netrpělivě ke knížeti.

– Vy jste kníže Myškin? – zeptal se neobyčejně přívětivě a zdvořile. Byl to velmi krásný mladík, tak asi osmadvacetiletý, urostlý blondýn, střední postavy, s napoleonskou bradkou, s rozumnou a velmi hezkou tváří. Jen jeho úsměv byl přes veškeru přívětivost trochu příliš lstivý; jeho zuby vypadaly při tom až příliš perlovité a rovnoměrné, jeho pohled pak přes veškerou veselost a zřejmou prostodušnost byl jaksi příliš pozorný a zkoumavý.

„Snad, když je sám, se takto vůbec nedívá a snad se nikdy nesměje,“ pocítil jaksi kníže.

Kníže mu vysvětlil všechno, co mohl, rychle, a to téměř totéž, co už předtím vysvětlil komorníkovi a ještě dříve Rogožinovi. Gavrilu Ardalionovič jako by se mezitím na něco rozpomínal.

– Neráčil jste, – zeptal se, – před rokem, nebo ještě později poslat, tuším, ze Švýcar Jelizavetě Prokofěvně dopis?

– Ba, právě.

– Tak vás tady znají a jistě si vzpomenou. Jdete k Excelenci? Hned vás ohlásím... Ted' bude volno. Jenže... kdybyste ráčil zatím do přijímacího pokoje... Proč jsi ho nechal tady? – obrátil se přísně ke komorníkovi.

– Já to říkal, on nechtěl...

V tu chvíli se otevřely dveře z pracovny a z nich vyšel nějaký voják s aktovkou v ruce, hovoře nahlas a poroučeje se.

– Ty jsi tady, Gaňo? – vykřikl hlas z pracovny, – bud' tak laskav a pojd' sem!

Gavrila Ardalionovič kývl knížeti hlavou a spěšně vstoupil do pracovny.

Za dvě minuty se dveře znovu otevřely a ozval se zvučný a přítivý hlas Gavrilý Ardalionoviče:

– Račte, kníže!

III

Generál Ivan Fjodorovič Jupančič stál uprostřed své pracovny a díval se neobyčejně zvědavě na vstupujícího knížete, dokonce k němu dva kroky pokročil. Kníže přikročil a představil se.

– Těší mě, odpověděl generál, – čím mohu sloužit?

– Nemám žádnou neodkladnou věc; mým účelem bylo prostě seznámit se s vámi. Nerad bych vás obtěžoval, poněvadž neznám ani váš denní rozvrh, ani vaše dispozice... Ale jdu právě z vagonu, přijel jsem ze Švýcar...

Generál se chtěl už už pousmát, ale rozmyslel si to a zarazil se; potom ještě chvíli uvažoval, přimhouřil oči, prohlédl si svého hosta ještě jednou od hlavy až po paty, pak mu ukázal rychle na židli, posadil se trochu šikmo proti němu a obrátil se v netrpělivém očekávání ke knížeti. Gaňa stál v koutě pracovny u psacího stolu a rozkládal listiny.

– Na seznamování mám celkem málo času, – řekl generál, – poněvadž však máte zajisté nějaký záměr, tedy...

– To jsem tušil, – přerušil ho kníže, – že budete v mé návštěvě hledat nějaký zvláštní záměr. Ale na mou duši, kromě potěšení, že se s vámi seznámím, nemám žádného soukromého záměru.

– Potěšení ovšem je i na mé straně, a to nemalé, ale člověk nemá jen myšlenky na zábavy, mnohdy, víte, je nutno i vyřizovat určité věci... Při tom nemohu až potud vypožarovat mezi námi nic... tak říkájíc společného...

– Je tu ovšem velmi málo společného. Poněvadž, jsem-li kníže Myškin a je-li vaše choť z našeho rodu, není to samo sebou ještě žádným důvodem. To chápu velmi dobře. A přece všechen popud k této návštěvě bylo právě to. Nebyl jsem přes čtyři roky v Rusku; a jak jsem odjel: nebyl jsem skoro při sobě! Ani tenkrát jsem nic

neznal, a teď ještě hůř. Potřebuji dobrých lidí; a dokonce i jednu věc mám, a nevím, kam se obrátit. Už v Berlíně jsem si pomyslel: „Jsou to skoro příbuzní, začnu u nich: snad se druh k druhu budeme hodit, oni mně, já jim, – jsou-li to hodní lidé.“ – A já slyšel, že jste.

– Jsem vám velmi vděčen, – podivil se generál; – byl byste tak laskav a řekl mi, kde jste se ubytoval?

– Já se ještě nikde nebytoval.

– Tedy z vagonu přímo ke mně? I... se zavazadly?

– Nemám jiných zavazadel než malý uzílek s prádlem a dost; noším jej obvykle v ruce. Pokoj budu mít kdy si najmout i večer.

– Tak vy stále ještě zamýšlíte najmout si pokoj?

– Ó, ano, ovšem.

– Podle vašich slov jsem už myslel, že jdete přímo ke mně.

– To by mohlo být, ale jen na vaše pozvání. Já, přiznávám se, bych nezůstal ani na pozvání, ne z nějakého malicherného důvodu, ale tak... z důvodů charakterových.

– Tak tedy abychom nezapomněli, já vás nepozval a nezvu. Dovolte ještě, kníže, aby se všechno jedním rázem vysvětlilo: jak jsme se teď dohodli, o příbuzenstvu mezi námi nemůže být ani řeči – ač ovšem by mi to bylo velmi příjemné – a tedy...

– A tedy vstaň a jdi? – vztyčil se kníže, s jakýmsi až veselým úsměvem přes všechnu patrnou obtížnost svého postavení. – Hle, generále, na mou duši, ač vůbec nic neznám o zdejších zvycích, ani jak tu lidé vůbec žijí, přec jsem si myslel, že to mezi námi zcela jistě dopadne tak, jak to dopadlo. No což, snad je to právě tak potřeba... A tenkrát mně na dopis taky ani neodpověděli... Nu, sbohem a odpusťte, že jsem vás obtěžoval.

Pohled knížete byl v té chvíli tak přívětivý a jeho úsměv tak prost nejmenšího stínu jakéhokoliv utajeného nepříznivého pocitu, že se generál náhle zarazil a pohleděl jaksi najednou na svého hosta jiným způsobem; celá přeměna pohledu netrvala ani okamžik.

– Ale víte, kníže, – řekl skoro docela jiným hlasem, – vždyť já vás přece neznám, a i Jelizaveta Prokofěvna se bude snad chtít podívat na svého jmenovce... Chcete-li, počkejte, máte-li kdy.

– Och, kdy mám; disponuji veškerým svým časem (a kníže odložil ihned svůj měkký klobouk s okrouhlým okrajem na stůl). – Abych se přiznal, myslel jsem si, že Jelizaveta Prokofěvna si snad vzpome- ne, že jsem jí psal. Před chvílí, když jsem na vás tam čekal, měl váš sluha podezření, že jsem přišel z bídy žebrať; zpozoroval jsem to a máte asi v tomto ohledu přísné instrukce; ale já opravdu pro to nepřišel a opravdu jen kvůli tomu, abych se sešel s lidmi. Ale teď si myslím, že vám trochu překážím, a to mne mrzí.

– Víte co, kníže, – řekl generál s veselým úsměvem, – jste-li vskutku takovým člověkem, jakým se zdáte, bude dobře s vámi se seznámit; hleďte však, já jsem člověk zaměstnaný a teď si hned zas sednu něco prohlédnout a podepsat a pak jedu k Jeho Jasnosti, a pak do služby, takže je fakt, i když mám rád... dobré lidi, totiž... ale... jsem ostatně přesvědčen, že jste znamenitě vychován, že... A kolik je vám let, kníže?

– Šestadvacet.

– Uf! A já myslel mnohem míň.

– Ano, říkají, že mám mladý obličej. A nepřekážet vám se naučím a brzy to pochopím, poněvadž mám sám strašně nerad, když někdo překáží... A konečně se mi zdá, že jsme lidé na pohled tak různí... v mnoha směrech, že mezi námi ani nemůže být mnoho styčných bodů, ale v tuhle poslední myšlenku, víte, nevěřím sám, poněvadž se to velmi často jen zdá, že neexistují styčné body, a zatím je jich dost... To zaviňuje lidská lenost, že lidé se mezi sebou tak roztrídí a nemohou nic najít... Ostatně však jsem snad začal povídat nudné věci? Vy jaksi...

– Dvě slůvka prosím: máte alespoň nějaké jmění a nebo máte v úmyslu chopit se nějakého zaměstnání. Odpusťte, že tak...

– Prosím, já vaši otázku chápu a vážím si jí. Prozatím nemám ani žádného jmění, ani žádného zaměstnání, prozatím, ale bylo by

třeba. A peníze jsem teď měl cizí: dal mi je můj profesor Schneider, u něhož jsem se léčil a studoval ve Švýcarech. Dal mi je na cestu a zrovna tak stačily, takže teď na příklad mi zůstalo na penězích všeho všudy několik kopějek. Mám pravda jednu věc, a potřebuji rady, ale...

– Řekněte, jak jste měl prozatím v úmyslu žít, jaké byly vaše plány? – přerušil ho generál.

– Chtěl jsem pracovat...

– Och, ano, jste filozof; ale... máte nějakou vlohu, schopnost nějakou, třeba maličkou, totiž takovou, která vynáší na denní chléb? Odpustěte zase...

– Ó, neomlouvejte se, ne, prosím, myslím, že nemám ani vlohy, ani zvláštní schopnosti, ba naopak, poněvadž jsem člověk nemocný a systematicky jsem nestudoval. Co se pak týče chleba, zdá se mi...

Generál ho zase přerušil a začal se ho vyptávat. Kníže vyložil zase všechno, co už bylo řečeno. Ukázalo se, že generál slyšel o nebožtíku Pavliščevovi, ba, že ho dokonce osobně znal. Proč se Pavliščev zajímal o jeho vychování, nemohl ani sám kníže vysvětlit – snad jednoduše ze starého přátelství k jeho nebožtíku otci. Kníže byl po smrti rodičů ještě docela malým chlapcem, celý život žil a rostl na vsi, poněvadž už jeho zdraví potřebovalo venkovského vzduchu. Pavliščev ho svěřil jakýmsi starým statkářkám, které byly s ním spříbuzněny; vzaly k němu nejprve vychovatelku, potom vychovatele. Prohlásil ostatně, že, ač se na všechno pamatuje, může jen o málo věcech spolehlivě vykládat, poněvadž si z mnoha věcí sám neskládal počet. Časté záchvaty jeho nemoci udělaly z něho vůbec skoro idiota (kníže to právě tak řekl: idiota). Konečně řekl, že se Pavliščev jednou v Berlíně setkal s profesorem Schneidrem, Švýcarem, který obíraje se právě těmito nemocmi, má ve Švýcarech, v kantonu Walliském ústav, léčí podle své metody studenou vodou, gymnastikou, léčí i lidi stížené idiotstvím a šílenstvím, při čemž je i vyučuje a stará se

o jejich duševní rozvoj; že Pavliščev ho poslal k němu do Švýcar, asi tak před pěti lety, ale sám před dvěma lety umřel, zcela nenadále, aniž udělal poslední vůli; že Schneider ho u sebe choval a dodělával na něm ještě dva roky svou léčbu, že ho nevyléčil, ale velmi mu pomohl; a že konečně ho na jeho vlastní přání a na základě jakési čiré nahodilosti teď poslal do Ruska.

Generál se tuze podívil.

– A nemáte v Rusku nikoho, docela nikoho? – zeptal se.

– Ted' nikoho, ale doufám... Při tom jsem dostal dopis...

– Ale alespoň, – přerušil ho generál, nevyslechnuv do konce onu věc o dopise, – ale aspoň jste se přec něčemu naučil a vaše nemoc vám nepřekáží zabývat se něčím, na příklad lehkou službou nějakou?

– Och, jistě nebude překážet. Co se týče místa, tuze bych si ho přál, poněvadž bych se sám rád podíval, k čemu se hodím. Studoval jsem celé čtyři roky neustále, třebaže ne zcela systematicky, ale tak, podle jeho zvláštní metody a při tom se mi podařilo přečíst si mnoho ruských knih.

– Ruských knih? Tedy umíte bez chyby číst a psát?

– Docela dobře.

– Dobrá; a jaký máte rukopis?

– Nádherný. Právě při tom se, prosím, u mne objevil znamenitý talent; jsem prostě kaligraf. Ukažte, hned vám něco napíši na zkoušku, – řekl kníže vzrušeně.

– Prosím vás. I toho je třeba... Mám rád vaši pohotovost, kníže, jste opravdu velmi milý člověk.

– Máte takové skvělé psací potřeby a co máte tužek a per, jaký tlustý, nádherný papír... A jakou skvělou pracovnu máte! Tohle je panorama ze Švýcar; znám je. Jsem jist, že malíř to maloval podle přírody, a jsem jist, že jsem ten pohled viděl; je to v kantonu Uri...

– To je možné, třeba že je to koupeno tady. Gaňo, dejte knížeti papír; tady máte pera i papír a račte k tomuto stolu. Co je to? – obrátil

se generál ke Gaňovi, který v té chvíli ze své aktovky vyndal a podal mu fotografii velkého formátu, – ba, Nastaša Filipovna! To ti poslala sama, sama? – ptal se Gani vzrušeně a velmi zvědavě.

– Dala mi to právě teď, když jsem tam přijel s gratulací. Už dávno jsem ji o ni prosil. Nevím, není-li to od ní jemné upozornění, že jsem v takový den přijel bez dárku, – dodal Gaňa, nepříjemně se usmívaje.

– Ale ne, – přesvědčivě ho přerušil generál, – jak to divně myslíš! Ta tě bude upozorňovat... Ani se o takové věci nestará. A kromě toho, co bys jí dal: na to je potřeba tisíce a tisíce! Snad ne podobiznu? Abych nezapomněl, nevyžádala si ještě od tebe podobiznu?

– Ne, nevyžádala, a snad ani nikdy nevyžádá. Nezapomeňte, Ivane Fjodoroviči, na dnešní večer? Jste přec schválně pozván.

– Nezapomenu, nezapomenu, a ovšem, přijdu. To tak, zapomenout na pětadvacáté narozeniny! Hm... A víš co, Gaňo, chystej se, budu k tobě docela upřímný, prohlásila mně i Afanasiji Ivanovičovi, že dnes večer doma řekne rozhodné slovo: být či nebýt! Abys věděl.

Gaňa se najednou tak popletl, že až trochu zbledl.

– Řekla to opravdu? – zeptal se a hlas jako by se mu trochu zachvěl.

– Slíbila to předevcírem. Oba jsme tak naléhali, že jsme si to vynutili. Prosila nás jen, abychom ti to prozatím neříkali.

Generál se díval upřeně na Gaňu; jeho rozechvění se mu zřejmě nelíbilo.

– Nezapomeňte, Ivane Fjodoroviči, – řekl neklidně a nerozhodně Gaňa, – že mi přec dala plnou svobodu rozhodnutí až do těch dob, pokud se nerozhodne sama, a i pak ještě budu mít poslední slovo...

– Tak ty tedy... ty tedy..., – polekal se náhle generál.

– Já nic.

– Odpusť, co to s námi chceš dělat?

– Vždyť já se nevzpírám. Snad jsem se špatně vyjádřil...

– To by tak hrálo, aby ses vzpíral! – řekl rozmrzele generál, ne-snaže se vůbec svou rozmrzelost skrývat. – Tady, brachu, nejde o to, že se nevzpíráš, ale jde o to, abys byl hotov, rád, potěšen a tak přijal její slova... Co je nového u vás doma?

– Doma? Doma všechno tančí, jak já pískám, jenom otec dělá jako obyčejně hlouposti, už se z něho stal úplný zpustlík; už s ním ani nemluví, ale držím ho přec na krátké uzdě, a kdyby nebylo matky, ukázal bych mu dveře. Matka ovšem pořád pláče; sestra se vzteká, ale já jim řekl konečně rovnou, že jsem pánem svého osudu a že si přeji, aby mne doma... poslouchali. Aspoň jsem to zřetelně řekl sestře, všechno za přítomnosti matky.

– Ale já, brachu, tomu pořád ještě nerozumím, – podotkl zamysleně generál, pokrčiv trochu rameny a máchnuv rukama. – Nina Alexandrovna nedávno, když přišla, pamatuješ se? taky vzdychne a zasténá. „Co je vám?“ ptám se. Ukáže se, že jí hrozí nějaká *hanba*. Jakápak hanba, rád bych věděl? Kdo může Nastašu Filipovnu z něčeho vinit nebo něco o ní říkat? To že byla s Tockým? Ale vždyť to je taková hloupost, zvlášť za těch podmínek, které známe! „Přece ji nepustíte,“ povídá, „přece ji nepustíte ke svým dcerám?“ Hm, tu ji máme! Ba, ba, tahle Nina Alexandrovna! Totiž chápat to lze, chápat to lze...

– Její situaci? – vskočil Gaňa do řeči generálovi, který začal přemýšlet, – svou situaci ona chápe; nezlobte se na ni. Ostatně já jsem jim tenkrát vyhuboval, aby se nepletli do cizích věcí. Ale přec jen se u nás doma všechno drží toho, že rozhodné slovo ještě nepadlo, a bouřka teprve jen hrozí. Padne-li dneska poslední slovo, tak bude dnes vysloveno všechno.

Kníže slyšel celý tento rozhovor, seděl v koutě u své krasopisecké zkoušky. Dodělal ji, popošel ke stolu a odevzdal svůj papír.

– Tak to je tedy ta Nastaša Filipovna? – řekl, dívaje se zvědavě a pozorně na portrét na stole, – Zázračně hezká! – dodal ihned nadšeně.

Na portrétu byla skutečně žena neobvyklé krásy. Byla fotografována v černých hedvábných šatech, neobyčejně jednoduchých a vybraného střihu. A vlas, patrně temně plavý, byl jednoduše, po domácímu učešán; oči tmavé, hluboké, čelo zádumčivé; výraz obličeje vášnivý a jakoby nadutý. Obličej byl trochu vyhublý, snad i bledý... Gaňa i generál se podívali udiveně na knížete...

– Co, Nastaša Filipovna! Copak vy znáte už i Nastašu Filipovnu? – zeptal se generál.

– Ano, jsem všeho všudy čtyřicet hodin v Rusku a znám už i takovou krásku, – odpověděl kníže a ihned vypravoval o svém setkání s Rogožinem a tlumočil celé jeho vypravování.

– To jsou novinky! – vjel zase neklid do generála, který vyslechl vypravování neobyčejně pozorně a podíval se tázavě na Gaňu.

– Pravděpodobně jen taková nestydatost, – zamumlal Gaňa také trochu zmateně, – kupecký synek vyvádí. Už jsem o něm něco zaslechl.

– Já taky, brachu, – připojil generál. – Tenkrát po těch náušnicích Nastaša Filipovna celou tu historii vyprávěla. Ale teď je to přec něco jiného. Možná, že tady je opravdu někde milion a... vášeň, nestoudná vášeň řekněme, ale přece jen vášeň doutná, a víme, co tihle pánové v opojení umějí! – dokončil zamyšleně generál.

– Bojíte se milionu? – zašklebil se Gaňa.

– Ty ovšem ne?

– Co myslíte, kníže, – obrátil se náhle k němu Gaňa, – je to nějaký vážný člověk, nebo jen tak nějaký nestyda? Jaké o tom máte mínění?

V Gaňovi se dalo, když se takto ptal, něco zvláštního. Jako by nová a nenadálá nějaká myšlenka zahořela v jeho mozku a netrpělivě zablýskala v jeho očích. Generál, který byl prostodušně a upřímně vzrušen, podíval se taky úkosem na knížete, ale s tváří, která od jeho odpovědi mnoho neočekávala.

– Nevím, jak bych vám to řekl, – odpověděl kníže, – zdálo se mi jen, že je v něm mnoho vášně, ba až jaksí mučivé vášně. A přitom je sám

ještě jaksí nemocen. Může být, že po prvních dnech v Petrohradě opět ulehne, zvláště, jestli si zaflámuje.

– Tak, to se vám zdálo? – chytil se toho generál.

– Ano, to se mi zdálo.

– Ale přeci jen příběhy tohoto druhu se mohou uskutečnit za pár dní, ba i do večera, snad dnes se může něco zvrtnout, – ušklíbl se na generála Gaňa.

– Hm... ovšemže... všechno se točí kolem toho, co ji napadne, – řekl generál.

– Ale vy přec víte, jaká mnohdy bývá?

– Jaká? – vzkypěl zase generál, který byl už ve stavu neobyčejného rozčilení. – Poslouchej, Gaňo, prosím tě, dnes jím moc neodporuj a hled', víš, tak... krátce, vyhovět jí... Hm...! Co se tak šklebíš? Poslouchej, Gavrilu Ardalionyči, abych nezapomněl, bude moc dobře při této příležitosti to říci: proč my se takhle staráme? Chápeš přeci, že já, pokud se týče prospěchu, který z toho mně kyne, jsem se už dávno zajistil; tak či onak tu věc rozhodnu ve svůj prospěch. Tocký učinil své rozhodnutí bez váhání, o tom jsem plně přesvědčen. A přeji-li si teď něčeho, je to jen tvůj prospěch. Posud' sám; což mi nedůvěřuješ? Při tom jsi přec člověk... člověk... krátce člověk rozumný a skládal jsem v tebe naději... a to je v tomto případě, to je... to je...

– To je hlavní věc, – dopověděl Gaňa, pomáhaje zase generálovi, který přišel do rozpaků, s retý zkřivenými do jedovatého úsměvu, který už ani skrývat nechtěl. Díval se svým vzrušeným pohledem generálovi přímo do očí, jako by si dokonce přál, aby generál z jeho pohledu vyčetl všechno, co si myslel. Generál zrudl a vybuchl:

– No ano, rozum je hlavní věc! – přitakal, dívaje se ostře na Gaňa.

– Ale jsi ty směšný člověk, Gavrilu Ardalionyči! Pozoruj, že z toho kupčíka máš skoro radost, jako by to bylo pro tebe východisko. Tady v té věci by se mělo postupovat hned od začátku právě jen rozumově; právě v této věci by se mělo pochopit a... a postupovat na obou stranách poctivě a přímo. A když ne... dát o tom předem zprávu, aby

ti druzí nebyli kompromitováni, tím spíše, že na to bylo dost času, a i teď je ještě času dost (generál významně nakrčil obočí) přes to, že zbývá všeho všudy jen několik hodin... Pochopils? Pochopils? Chceš, či nechceš, doopravdy? Nechceš-li, řekni, a – prosím. Nikdo vás, Gavrilu Ardalionyči, nedrží, nikdo vás nevtlačí násilím do pasti, jestli tu vidíte past.

– Chci, – pronesl polohlasně, ale pevně Gaňa, sklopiv zraky a zamračeně umlkl.

Generál byl spokojen. Generál se rozhořčil, ale už zjevně litoval, že zašel tak daleko. Obrátil se náhle ke knížeti a jeho obličejem kmitla, jak se zdálo, neklidná myšlenka, že byl kníže přec tu a všechno slyšel. Ale okamžitě se uklidnil; už při pohledu na knížete bylo možno se úplně uklidnit.

– Oho! – vykřikl generál, dívaje se na krasopisnou zkoušku, kterou mu kníže podával. – Ale vždyť to je krasopisecká předloha! Vzácná předloha! Podívej se, Gaňo, to je talent!

Na tlustém velínovém archu napsal kníže středověkým ruským písmem větu:

„Pokorný opat Pafnutij podepsal vlastní rukou.“

– Tohle, – vykládal kníže neobyčejně spokojeně a horlivě, – tohle je vlastní podpis opata Pafnutije, jak se zachoval ze čtrnáctého století. Všichni tihle naši staří knězi a metropolité se nádherně podpisovali, a jak vkusně, jak pečlivě. Nemáte náhodou, generále, třeba Pogodinovo vydání? A pak jsem tuhle napsal tohle jiným písmem: je to velké, okrouhlé francouzské písmo předešlého století, některá písmena se i jinak psala, je to písmo pro široké vrstvy, písmo, jakým píší pokoutní písaři, písmo vypůjčené z jejich vzorů (jeden jsem sám měl), – souhlasíte přec se mnou, že není tak docela bez ceny. Podívejte se na to okrouhlé *b*, *a*. Užil jsem na ruská písmena francouzského charakteru, což je velmi těžké, ale povedlo se docela dobře. A tady ještě velmi hezké a původní písmo, tuhle ta věta: „Nadšení všechno zmáhá.“ To je ruské písmo, písařské, nebo chcete-li, písmo vojenských písařů. Tak

bývá napsáno něco erárního, erární listina, adresovaná na významnou osobu, je to taky krásné okrouhlé písmo, skvělé, černé písmo, napsané černě, ale pozoruhodně vkusně. Kaligraf by se nedopustil těchto podškrtnů, nebo lépe řečeno těchto pokusů o podškrtnutí, tuhle těch nedokončených poloocásků – všimněte si – a celkem podívejte se, je z toho vidět charakter, opravdu tady vykukla celá duše vojenského písaře: je tu snaha se rozšoupnout, ukazuje se i talent, ale vojenský límeček pevně přiléhá, disciplína je vidět i v rukopisu, jedna rozkoš! Nedávno, zrovna nedávno mne zarazila jedna taková předloha. Náhodou jsem ji našel, a kde ještě k tomu? Ve Švýcarech. No, a tohle, to je prosté, obyčejné, nejčistší anglické písmo; dále se už v úhlednosti jít nemůže, tu je všechno, půvab, perličky; je to dokonalé, ale tuhle je také variace a zase francouzská, vypůjčil jsem si ji od jednoho francouzského cestovního agenta, totiž anglické písmo, ale černá linka, je o poznání černější a tlustší než při písmu anglickém, a pak – poměr světla je porušen; a všimněte si taky: ovál je změněn, je kapánek okrouhlejší a kromě toho je dovolena kudrlinka, a kudrlinka, to je ta nejnebezpečnější věc! Na kudrlinku je třeba neobyčejně mnoho vkusu, ale když se najde správná proporce, nelze takové písmo vůbec s ničím srovnat, takže se možno do něho přímo zamilovat.

– Oho! Do jakých to jemňůstek zabíháte, – smál se generál, – nejste, kamarádíčku, jenom prostě kaligraf, vy jste umělec, co? Gaňo?

– Podivuhodné, – řekl Gaňa, – a je si dokonce vědom svého určení, – dodal s výsměškem.

– Směj se, směj, ale tady je přece jen kariéra, – řekl generál. – Víte, kníže, k jaké osobě vás teď pošlu psát listiny? A mohou vám dát hned napoprvé pětaticet rublů měsíčně. Ale je už půl jedné, – zakončil s pohledem na hodinky; – k věci, kníže, poněvadž já si musím pospíšet a dnes se snad už neuvidíme! Sedněte si ke mně na chvíli; vyložil jsem vám už, že nemohu vás příliš často přijímat; ale chtěl bych upřímně vám trochu pomoci; trochu ovšem, totiž jen to nejnebezpečnější, a pak si už musíte pomoci sám. Vyhledám vám místočko

v kanceláři bez mnoha práce, ale bude tam třeba přesnosti. A teď o tom dalším: v domě, totiž v rodině Gavrilu Ardalionyče Ivolgina, tohohle mého mladého přítele, s kterým, prosím, abyste se seznámil, upravila jeho matka a sestřička ve svém bytě dva nebo tři pokoje s nábytkem a pronajímají je skvěle doporučeným nájemníkům se stravou i obsluhou. Jsem přesvědčen, že mé doporučení Nině Alexandrovně stačí. Pro vás je to, kníže, víc než poklad, poněvadž předně nebudete sám, ale tak říkajíc u rodinného krbu, a po mém soudu není možno, abyste se octl hned naráz samotný v hlavním městě, jako je Petrohrad. Nina Alexandrovna – matka, a Varvara Ardalionovna – sestřička Gavrilu Ardalionyče, jsou dámy, kterých si nesmírně vážím. Nina Alexandrovna je choť Ardaliona Alexandroviče, generála ve výslužbě, mého bývalého druha na počátku mé služební dráhy, s kterým jsem však z určitých důvodů přerušil styky, což mi nijak nepřekáží, abych si ho svým způsobem nevážil. To všechno vám kníže, vykládám proto, abyste pochopil, že vás takřka osobně doporučuji, následkem toho za vás jaksi ručím. Nájemné je docela mírné a doufám, že vaše gáže na to brzy docela postačí. Člověk, potřebuje, pravda i kapesné, aspoň něco, ale nebudete se, kníže, zlobit, řeknu-li vám, že by pro vás bylo líp, kdybyste se vystříhal kapesného a vůbec peněz v kapse. Povídám to, když se tak na vás dívám. Ale poněvadž máte teď váček zcela prázdný, dovolte, abych vám nabídl pro počátek tadyhle pětadvacet rublů. Ovšem, že si to zúčtuju, a jste-li takový upřímný a srdečný člověk, jak se podle vašich slov zdá, nevzniknou z toho mezi námi žádné obtíže. Zajímám-li se tak o vás, je to proto, že mám s vámi ještě nějaký plán. Později jej poznáte. Vidíte, že s vámi jednám docela upřímně; doufám, Gaňo, že nemáš žádných námitek proti ubytování knížete ve vašem domě.

– Ó, naopak! I maminka bude tuze ráda..., – zdvořile a ochotně potvrdil Gaňo.

– Máte tuším, pronajatý jen jeden pokoj. Ten, jak se... Ferd... Fer...

– Ferdyščenko.

– Nelíbí se mi ten váš Ferdyščenko: je to nějaký všemi mastmi mazaný chlapík. Nechápu, že ho Nastaša Filipovna tak protežuje. Je to vskutku její příbuzný?

– O ne, to je jen žert! Ani zdaleka ne.

– No, pánbůh s ním! Tak co, kníže, jste spokojen, či ne?

– Děkuji vám, generále, zachoval jste se ke mně jako neobyčejně dobrý člověk, tím spíš, že jsem o to ani neprosil; nepovídám to z hrlosti; nevěděl jsem opravdu, kam hlavu složit. Pozval mne, pravda, před chvílí Rogožin.

– Rogožin? No, ne, radil bych vám otcovsky, nebo, chcete-li raději, kamarádsky, zapomenout docela na pana Rogožina. A radil bych vám vůbec držet se rodiny, do které se dostanete.

– Když už jste tak hodný, – chtěl zase začít kníže, – mám ještě jednu věc. Dostal jsem zprávu...

– Odpuště, – přerušil ho generál, – teď už nemám ani minutu času. Budu teď hned o vás mluvit s Lizavetou Prokofěvnou: bude-li chtít vás teď hned přijmout (budu se snažit vás v té příčině doporučit), radil bych vám, abyste použil této příležitosti a snažil se zalíbit, poněvadž Lizaveta Prokofěvna vám může být užitečná; jste přec jmenovci. Nebude-li chtít, nenaléhejte – někdy jindy. A ty, Gaňo, si zatím prohlédni ty účty, nedávno jsme se s Fedosěvem přeli. Bylo by třeba je vložit...

Generál vyšel, a tak se knížeti nepodařilo dopovědět svou záležitost, o které začínal skoro po čtvrté. Gaňa si zapálil papirosu a nabídl druhou knížeti; kníže ji přijal, ale do hovoru se nepustil, nechtěje překážet, a začal si prohlížet pracovnu; ale Gaňa se na listinu pokrytou číslicemi, kterou mu generál podal, sotva podíval. Byl roztržit; jeho úsměv, pohled, zádumčivost, když zůstali sami, podle názoru knížete ztěžkly ještě víc. Náhle přistoupil ke knížeti; kníže v té chvíli stál zase nad portrétem Nastaši Filipovny a prohlížel si jej.

– Tak ta žena se vám líbí, kníže? – zeptal se ho náhle, dívaje se naň pronikavě. A jako by měl nějaký zvláštní úmysl.

– Podivuhodný obličej, – odpověděl kníže, – a jsem jist, že i její osud je neobyčejný. – Tvář je veselá, ale přece strašně trpěla, co? To povídají oči, tyhle dva čtverce, dvě tečky pod očima, kde začínají tváře. Je to hrdá tvář, strašně hrdá, a opravdu nevím, je-li dobrá? Ach, kdyby byla dobrá! Všechno by bylo v pořádku!

– A co vy, oženil byste se s takovou ženou? – pokračoval Gaňa, nespouštěje z něho svého rozpáleného pohledu.

– Já se nemohu ženit s nikým, nejsem zdrav.

– A Rogožin by se s ní oženil? Co myslíte?

– Nu, což, myslím, že by se s ní oženil hned zítra; oženil by se a za týden by jí, myslím, podřízl krk.

Jakmile to kníže pronesl, Gaňa se náhle tak zachvěl, že kníže div nevykřikl.

– Vaše Jasnosti, Jeho Excellence vás prosí, abyste ráčil k Její Excelenci, – hlásil lokaj, objevuje se ve dveřích. Kníže vyšel za lokajem.

IV

Všechny tři slečny Jepančinovy byly zdravé, kvetoucí, urostlé, s nádhernými rameny, mocnými prsy, silnými, jakoby mužskými rukama, a následkem svého zdraví a síly ovšem rády dobře jedly, což se vůbec nesnažily skrývat. Jejich maminka, paní generálová Lizaveta Prokofěvna hledívala druhdy úkosem na jejich neskrývanou chuť k jídlu, ale poněvadž její ostatní názory, přes zdánlivou uctivost, s níž je dcery přijímaly, ztratily ve skutečnosti mezi nimi už dávno počáteční a nespornou autoritu, a to tak hluboce, že zavedená jednohlasná konkláva tří děvčat začínala šmahem nabývat úplné převahy, generálka s ohledem na svou důstojnost shledala vhodnějším nepřít se a ustoupit. Její povaha, pravda, neposlouchala vždy a nepodřizovala se rozhodnutím rozumu; Lizaveta Prokofěvna se stávala rok od roku stále vrtošivější a netrpělivější, stávala se dokonce podivínkou, ale poněvadž byl přece jen pořád po ruce pokorný a dobře vytrénovaný muž, shrnula se obyčejně nadbytečná a nashromážděná energie na jeho hlavu, a tak byla znovu zavedena rodinná harmonie a vše šlo tak dobře, že líp ani nebylo třeba.

Ostatně ani generálka sama neztrácela apetit a obyčejně v půl jedné se účastnila spolu s dcerami bohaté druhé snídaně, podobné skoro obědu. Slečny pívaly číšku kávy už dřív, přesně v deset, ve chvíli probuzení, ještě v postelích. Líbilo se jim to a bylo to tak zavedeno jednou provždy. V půl jedné pak se prostíralo v malé jídelničce blízko maminčiných pokojů a u této intimní a rodinné snídaně se objevil mnohdy, když to dovoloval čas, i sám generál. Kromě čaje, kávy, sýra, medu, másla, zvláštních mazanečků, které si oblíbila sama generálka, kotlet apod. byl podáván i silný horký bujón. Onoho dne, kdy se začalo naše vypravování, sešla se celá rodina v jídelně, čekajíc na generála, který slíbil přijít v půl jedné.

Kdyby se opozdil jen o minutu, hned by za ním poslali, ale objevil se přesně. Přistupuje k manželce a chtěje ji pozdravit a políbit ruku, zpozoroval v její tváři tentokrát něco zcela zvláštního. A ač už den před tím tušil, že tomu tak dnes, soudě podle jedné „příhodičky“ (jak tomu sám ze zvyku říkával) bude, a už včera usínaje cítil neklid, přece jen dostal teď zase strach. Přistoupily dcery, chtějíce ho políbit; ač se na něho nezlobily, bylo tu taky jaksi něco zvláštního. Generál sice z jistých důvodů se stal přespříliš podezřívavým, ale jsa zkušeným a obratným otcem, učinil ihned svá opatření.

Snad nepoškodíme příliš výraznost svého vypravování, učiníme-li tady zastávku a utečeme se k několika vysvětlivkám, abychom přímo a co nejpresněji zachytili situaci a poměry, v nichž nacházíme rodinu generála Jpančina na začátku svého vypravování. Právě jsme řekli, že generál sám, ač to byl člověk nepříliš vzdělaný, ba naopak, jak sám o sobě říkal „samouk“, byl přece zkušeným manželem a obratným otcem. Mezi jiným se držel systému nespěchat na provdání svých dcer, totiž „nenaléhat na ně“ a neunavovat je příliš a nemučit příliš otcovským zájmem o jejich štěstí, jak tomu vesměs bývá, mimoděk a přirozeně, i v nejrozumnějších rodinách, v nichž je víc dorostlých dcer. Dosáhl dokonce i toho, že pro svůj systém získal Lizavetu Prokofěvnu, třebaže to byla věc celkem těžká – těžká proto, že nepřirozená; ale důvody generálovy byly neobyčejně průkazné, založené na pozitivních faktech. Vždyť i nevěsty, jimž bude úplně ponechána jejich vůle a volné rozhodování, budou nakonec přirozeně nuceny vzít vlastní svůj rozum do hrsti, a pak věc půjde jako na másle, poněvadž se do ní pustí s chutí, odloživše vrtochy a přílišnou výběračnost. Rodičům by pak zbývalo jen být co nejneúnavněji a co nejnenápadněji na pozoru, aby nedošlo k nějakému podivnému výběru nebo nepřirozené náklonnosti, a pak, až by vystihli příslušný okamžik, rázem a všemožně pomoci a vést věc skrz všemožné vlivy příslušným směrem. Konečně téměř každým rokem rostlo v geometrickém poměru jejich jmění a společenský význam, v důsledku

čehož čím víc utíkal čas, tím víc získávaly dcery i jako nevěsty. Ale ke všem těmto nevývratným faktům přistoupilo ještě něco: nejstarší dceři Alexandře minulo najednou a téměř zcela neočekávaně (jak tomu vřdycky bývá) pětadvacet let. V téže téměř době projevil Afanasij Ivanovič Tocký, člověk z nejlepší společnosti s nejlepšími styky a neobyčejným bohatstvím, zase staré své přání oženit se. Byl to pětapadesátník, vybrané povahy, neobvykle jemného vkusu. Chtěl se oženit dobře; krásy si neobyčejně vážil. Poněvadž od nějaké doby byl v neobyčejně přátelském poměru ke generálovi Jepančinovi, podškrtnutém zvláště oboustrannou účastí v několika finančních podnicích, svěřil se mu, prose, tak říkajíc, o přátelskou radu a vedení v této věci; je či není možno vzíti v úvahu svatbu s jednou z jeho dcer? V tichém a krásném toku rodinného života generála Jepančina nastával zřejmý převrat.

Nepochybnou krasavicí v rodině byla, jak už řečeno, nejmladší Aglaja. Ale i sám Tocký, člověk neobyčejně egoistický, pochopil, že tady nemá co hledat a že Aglaja není mu předurčena. Snad trochu slepá láska a příliš oddané přátelství sester celou věc zveličovalo, ale mezi nimi bylo co neupřímněji předem usneseno, že osud Aglajin nebude prostě osudem, ale pokud možno ideálem pozemského ráje. Budoucí muž Aglajin bude musit mít všechny vynikající vlastnosti a úspěchy, nemluvě ani o bohatství. Ba, sestry rozhodly mezi sebou, a to jaksí bez zbytečných slov, že se mohou, bude-li toho třeba, i obětovat ve prospěch Aglajin: Aglajino věno bylo předem označováno za kolosální a zcela mimořádné. Rodiče věděli o této úmluvě obou starších sester, a proto, když Tocký požádal o radu, nebylo mezi nimi skoro pochybnosti, že jedna ze starších sester zcela jistě neodmítne korunovat jejich přání, tím spíše, že Afanasij Ivanovič nemohl dělat obtíže stran věna. Návrh Tockého sám generál se znalostí života, která jej charakterizovala, odhadl hned neobyčejně vysoko. Poněvadž sám Tocký se prozatím z určitých zvláštních důvodů choval neobyčejně opatrně a prozatím ještě jen

sondoval půdu, upozornili i rodiče dcery na věc jen vzdálenými narážkami. Odpověděly jim, taky ne zcela určitě, ale aspoň uspokojivě, že nejstarší Alexandra neodmítne. Bylo to děvče pevné sice povahy, ale dobrá, rozumná a neobyčejně snášlivá; mohla si vzít Tockého dokonce ochotně; a kdyby byla dala slovo, poctivě by je byla splnila. Nádhery nemilovala, ale nový život nejen že nehrozil starostmi a náhlým převratem, ale mohl dokonce uvést její život do klidných a pohodlných kolejí. Byla velmi hezká, třeba že ne tak efektní. Co se mohlo pro Tockého najít lepšího?

A přece jen se věc stále ještě vyvíjela hodně vratce. Tocký i generál se vzájemně kamarádsky shodli, že se dočasně vyvarují každého formálního a nezvratného kroku. Ani rodiče nezačali ještě mluvit s dcerami zcela otevřeně; ba začínala i jakási neshoda: generálka Jpančinová, matka rodiny, začínala být z jakéhosi důvodu nespokojená, a to byla věc velmi vážná. Byla tu jedna okolnost, která všechno mátlá, jedna zamotaná a obtížná příhoda, kvůli níž se celý plán mohl nenávratně rozpadnout.

Tato zamotaná a obtížná „příhoda“ (jak říkal sám Tocký) se začala už hodně dávno, asi tak před osmnácti lety. Vedle jednoho z nejbohatších statků Afanasije Ivanoviče, v jedné ze středních gubernií, nuzoval jistý drobný a velmi chudý statkář. Byl to člověk pozoruhodný svými neustálými a anekdotárními neúspěchy – jakýsi důstojník ve výslužbě, z dobré šlechtické rodiny, v tomto ohledu dokonce čistšího původu než Tocký, jakýsi Filip Alexandrovič Baraškov. Jsa z počátku venkoncem zadlužen a obstaven, dosáhl konečně po trestanecké, téměř sedlácké práci toho, že jaksi uspokojivě uspořádal své malé hospodářství. Při nejmenším úspěchu začínával být neobyčejně dobré mysli. Jsa povzbuzen a záře nadějemi, odebral se na několik dní do svého okresního městečka, aby se sešel, a bude-li možno, dohodl se svým hlavním věřitelem. Nazítří po jeho příchodu do města přijel k němu z jeho vesnic starosta s popálenou tváří a ohořelou bradou a oznámil mu, že „statek vyhořel“, včera právě v poledne, při

čemž „ráčila shořet i milostpaní, ale dětičky zůstaly celé“. Toto překvapení nemohl snést ani Baraškov, zvyklý už „na modřiny náhody“, zbláznil se a za měsíc v horečce zemřel. Vyhořelý statek s mužíky rozptýlenými po celém světě byl prodán a zaplacený dluhy; dvě malinké pak holčičky o šesti a sedmi letech, děti Baraškova, vzal k sobě velkodušně Afanasij Ivanovič Tocký na vychování. Byly vychovávány spolu s dětmi správce Afanasije Ivanoviče, jistého penzionovaného úředníka, obdařeného četnou rodinou a při tom Němce. Brzy zbylo z obou dětí jen jedno, Nasta, kdežto mladší zemřela na dusivý kašel; Tocký na obě brzy docela zapomněl, trávil svůj čas v cizině. Za pět let si Afanasij Ivanovič zamluvil, projížděje jedenkrát gubernií, podívat se na svůj statek a zpozoroval náhle, ve svém venkovském domě, v rodině svého Němce půvabné dítě, dvanáctileté děvče, čilé, milé, rozumné a slibující vospět v neobyčejnou krásku; v tomto směru byl Afanasij Ivanovič znalcem neomylným. Tentokrát zůstal na statku všeho všudy jen několik dní, ale měl kdy učinit své dispozice; u vychování děvčátka nastala neobyčejná změna: pozval k ní úctyhodnou a letitou guvernanku, zkušenou ve výchově lepších děvčat, vzdělanou Švýcarku, učící kromě francouzštiny i jiným předmětům. Ubytovala se ve venkovském domě a výchova malinké Nastaši vzrostla do neobyčejných rozměrů. Právě za čtyři roky ono vychování skončilo; guvernanka odjela a za Nastou přijela jedna paní, taky nějaká statkářka a taky sousedka pana Tockého, ale sousedící s jeho statkem až někde v jiné daleké gubernii, a vzala Nastu na základě instrukce a plné moci Afanasije Ivanoviče s sebou. Na onom statečku se objevil taky nevelký, právě vystavěný dřevěný dům; vypraven byl neobyčejně vkusně a i vesnička jako schválně se nazývala „Radostov“. Statkářka přivezla Nastu přímo do onoho tichého domečku, a poněvadž sama jako bezdětná vdova žila všeho všude ve vzdálenosti jedné versty, ubytovala se u Nastaši taky sama. V okolí Nastině se objevila stará hospodyně a mladá obratná komorná. V domě byly, jak se ukázalo, i hudební nástroje, skvělá dívčí

knihovna, obrazy, mědirytiny, barevné tužky, štětce, barvy, krásný chrt a za dva týdny ráčil přijeti sám Afanasij Ivanovič. Od těch časů si jaksi zvlášť zamiloval onu zapadlou svou stepní vesničku, jezdil tam každého léta, pobýval dva až tři měsíce a tak uplynula dost dlouhá doba, čtyři léta, klidně a šťastně, vkusně a elegantně.

Jedenkrát – bylo to asi na počátku zimy, čtyři měsíce po jednom z letních příjezdů Afanasije Ivanoviče do „Radostova“ (zajel sem tentokrát všeho všudy jen na dva týdny) – se stalo, že se roznesla, nebo lépe řečeno dospěla k sluchu Nastaši Filipovny pověst, že Afanasij Ivanovič se v Petrohradě žení s bohatou kráskou z dobrého rodu – krátce že dělá solidní a skvělou partii. Později se ukázalo, že pověst nebyla ve všem přesná: i tenkrát byla svatba ještě jen projektem a nic nebylo ještě zcela přesně stanoveno – ale od té doby nastal v osudu Nastaši Filipovny přece jen neobyčejný převrat. Projevila náhle neobyčejnou rozhodnost a ukázala povahové rysy zcela neočekávané. Bez dlouhého přemýšlení opustila svůj venkovský domek a objevila se náhle v Petrohradě přímo u Tockého, sama, samotinká. Tocký byl jako ohromen, chtěl začít mluvit, ale najednou hned při prvním slově se ukázalo, že je třeba změnit docela styl, že je třeba změnit hlasový rejstřík, dřívější témata příjemných a elegantních hovorů, užívaná dosud s takovým úspěchem, že je třeba změnit logiku – všechno, všechno, všechno! Před ním seděla zcela jiná žena, zhola nepodobná té, již dotud znal a zanechal všeho všudy teprve v červenci ve vesničce „Radostově“.

Tato nová žena předně znala a chápala, jak se ukázalo, neobyčejně mnoho věcí – tak mnoho, že bylo nutno se opravdu divit, odkud mohla získat takové informace a vypracovat si pojmy tak přesné. (Přece ne ze své dívčí knihovny?!) Nejen to, rozuměla dokonce velmi mnoha věcem i z právníckého hlediska a měla pozitivní znalost, ne-li světa, tedy alespoň toho, jak některé věci ve světě chodí; za druhé, nebyla to vůbec ta povaha jako dříve, totiž nebylo to ono cosi plachého, penzionátně neurčitého, svou originální nespoutaností

a naivností druhdy půvabného, ono cosi mnohdy smutného a zadumaného, udiveného, nedůvěřivého, plačícího a neklidného.

Ne, nikoliv: tu před ním se smál a bodal ho nejedovatějšími sarkasmy tvor neobyčejný a neočekávaný, který mu přímo prohlásil, že necítil k němu v srdci nikdy nic než nejhlubší opovržení, opovržení dostupující až hnusu a ošklivosti, opovržení, které vyměnilo ihned první údiv. Tato nová žena mu prohlásila, že je jí venkoncem jedno, zda a s kým se žení, že však přijela proto, aby mu tento sňatek nedovolila, nedovolila ze zlomyslnosti, jediné proto, že to nechce, a následkem toho, že to tak musí být – „třeba jen proto, že se ti chci konečně podle libosti vysmát, že se chci konečně i já smát.“

To aspoň říkala; snad neřekla všechno, co měla na srdci. Pokud se však nová Nastaša Filipovna smála a všechno to vykládala, promýšlel Afanasij Ivanovič v duchu celou tu věc a uváděl podle možnosti do pořádku své trochu rozbité myšlenky. Toto přemýšlení trvalo dost dlouho. Přemýšlel a rozhodoval se definitivně téměř dva týdny, ale po dvou týdnech se rozhodl. Vtip byl ten: Afanasiji Ivanovičovi bylo toho času už kolem pětapadesáti let a byl to člověk v nejvyšší míře solidní a stabilizovaný. Jeho situace ve světě a ve společnosti byla už dávno a dávno postavena na nejpevnějších základech. Sebe, svůj klid a komfort miloval a vážil si ho víc než čeho jiného na světě, jak taky jako člověk pořádný byl povinen. Nemohl připustit nejmenší poruchy, nejmenšího výkyvu v tom, co bylo skládáno po dobu celého života a co přijalo takovou krásnou formu. Na druhé straně zkušenost a pronikavý pohled na věci našeptávaly Tockému velmi brzy a neobyčejně správně, že má teď co dělat s tvorem zcela mimořádným, že je to právě takový tvor, který jen nehrozí, ale svou hrozbu zcela jistě provede, a hlavní věc, vůbec před ničím se nezastaví, tím méně, že si ničeho na světě pozitivně neváží, takže ho není možno ani ničím svést. Bylo tu patrně něco jiného, byla tu zavařena jakási duševní i srdeční kaše – cosi na způsob jakéhosi románového rozhořčení, bůh ví na koho a proč, jakéhosi nenasytného pocitu opo-

vržení, překročivšího vůbec všechnu míru – krátce něco nanejvýš směšného a v pořádné společnosti nedovoleného, s čím se setkat je pro pořádného člověka přímým trestem božím. Při Tockého bohatství a stycích bylo ovšem možno udělat ihned nějaké malé a docela nevinné darebáctví a zbavit se tak nepříjemnosti. Na druhé straně bylo zřejmo, že ani Nastaša Filipovna nemůže skoro nějak uškodit ve smyslu, řekněme, právnickém; ani skandál by velký nemohla udělat, poněvadž jí bylo možno vždycky a lehce vytknout určité hranice. Ale to vše jen v takovém případě, kdyby se Nastaša Filipovna rozhodla jednat, jako se vždycky v takových případech obyčejně jednává, bez přílišného překročení mezí. Ale i tu se Tockému hodila správnost jeho pohledu: uměl odhadnout, že i Nastaša Filipovna sama velmi dobře chápe, jak je neškodná ve smyslu právnickém, že má však něco docela jiného na mysli... ve svých blýskajících očích. Nastaša Filipovna, ničeho si nevážíc, a nejméně sama sebe (bylo třeba velmi mnoho rozumu a pronikavosti, aby se člověk v takové chvíli dovtípil, že si už dávno přestala vážit sama sebe, a aby on, skeptik a společenský cynik, uvěřil, že tento pocit je vážný), Nastaša Filipovna byla s to sama se zahubit, nezměnitelně a ošklivě, riskovat Sibiř i káznici, jen aby mohla pokořit člověka, k němuž chovala tak nelidský odpor. Afanasij Ivanovič nikdy se netajil, že je trochu bojácný, nebo lépe řečeno, nanejvýš konzervativní. Kdyby na příklad věděl, že ho zabijí u oltáře, nebo že se stane něco toho druhu, něco neobyčejně neslušného, směšného a ve společnosti nepříjemného, polekal by se ovšem, ne však tolik toho, že ho zabijí a do krve poraní, nebo že mu před obecenstvem naplivají do obličeje apod., apod., ale toho že se mu to stane v takové nepřírozené a neukázněné formě. A Nastaša Filipovna slibovala právě něco takového, třebaže o tom ještě mlčela; věděl, že mu nanejvýš dobře rozumí, že si ho prostudovala, a následkem toho věděla, čím ho ranit. Poněvadž pak svatba byla opravdu toliko ještě plánována, smířil se Afanasij Ivanovič a Nastaši Filipovně ustoupil.

Jeho rozhodnutí podporovala ještě jedna okolnost: bylo těžko lze představit si, jak byla tato nová Nastaša Filipovna nepodobna obličejem bývalé Nastaši. Dříve to bylo jen velmi hezké děvčátko, ale teď... Tocký dlouho si nemohl odpustit, že se čtyři roky díval a nic neviděl. Mnoho ovšem vydá i to, když se převrat stane z obou stran, vnitřně a náhle. Připomínal si ostatně i dříve okamžiky, kdy ho mnohdy napadaly podivné myšlenky na příklad při pohledu na ty oči: jako by v nich bylo lze předem tušit jakousi hlubokou a tajemnou tmou. Tento pohled se díval, jako by dával hádanky. V posledních dvou letech se často divil změně barvy na tváři Nastaši Filipovny; začínala být strašně bledá a – ku podivu – stávala se tím až hezčí. Tocký, který se jako všichni gentlemani, již si své doby uměli vyhodit z kopýtka, díval z počátku přezíravě na to, jak lacino dostal tuto dosud tak málo proživenou dušičku, tento Tocký začal v poslední době mít jakési pochybnosti o správnosti svého názoru. V každém případě se už předešlého jara v duchu rozhodl Nastašu Filipovnu brzy provdat, provdat ji dobře a s pěkným věnem za nějakého rozumného a pořádného pána, sloužícího v jiné gubernii. (Ó, jak strašně a jak ošklivě se tomu teď smávala Nastaša Filipovna!) – Teď však Afanasije Ivanoviče, zlákaného novotou, taky napadlo, že by mohl tuto ženu znovu exploatovat. Rozhodl se přestěhovat Nastašu Filipovnu do Petrohradu a obklopit ji skvělým komfortem. Ne-li tak, tedy onak; i s Nastašou Filipovnou bylo možno se zablýsknout a v určitém kroužku získat si dokonce slávu. Afanasij Ivanovič pak si své slávy v této příčině vážil.

Minulo už pět let petrohradského života a za takovou dobu se ovšem mnoho věcí vyjasnilo. Situace Afanasije Ivanoviče byla bezútešná; nejkrutější bylo to, že Afanasij Ivanovič, ztrativ jednu kuráž, nemohl se pak nikdy už uklidnit. Báł se, a nevěděl sám čeho, báł se prostě Nastaši Filipovny. V prvních dvou letech měl jednu dobu už skoro chuť ji podezřívát, že si sama přeje vstoupit s ním ve sňatek, ale mlčí z neobyčejné ješitnosti a úporně očekává jeho návrh.

Byl by to divný nárok, ale Afanasij Ivanovič se stal podezřívavým: mračil se a upadal v těžkou zádumčivost. K velkému a (takové už jest lidské srdce!) trochu nepříjemnému svému úžasu nabyt náhle z jakési příhody přesvědčení, že i kdyby jí návrh udělal, že by jej nepřijala. Dlouhý čas to nemohl pochopit. Měl proto jen jediný možný výklad, že pýcha „uražené a fantastické ženy“ došla ve svém fanatismu tak daleko, že je jí milejší vyjádřit své opovržení odmítnutím, než své postavení navždy zabezpečit a dosáhnout nedosažitelného místa ve společnosti. Nejhorší bylo, že Nastaša Filipovna se dostala strašně na koně. Nedávala se zlákat ani hmotným zájmem (i když byl sebevětší) a, ač nabízený jí komfort přijala, žila velmi skromně a za těch pět let téměř nic nenašetřila. Afanasij Ivanovič připadl na velmi chytrý prostředek, jak rozbít své okovy: nenápadně a šikovně jí začal s pomocí obratných pomocníků lákat různými co nejideálnějšími lákadly; ale tyto zosobněné ideály: knížata, husaři, tajemníci vyslanectví, básníci, romanopisci, ba i socialisté, nic nevzbudilo v Nastaši Filipovně dojem, jako by měla místo srdce kámen a city jednou provždy vyschlé a odumřelé. Bydlila velmi osaměle, četla, ba studovala, měla ráda hudbu. Známostí měla málo; znala se jen s jakýmisi chudými a komickými úřednickými paničkami, jakýmisi dvěma herečkami, s nějakými stařenami, měla velmi ráda četnou rodinu jednoho ctihodného učitele a v oné rodině měli i ji tuze rádi a radostně ji tam vítali. Večer se dosti často u ní scházelo pět, šest známých, víc ne. Tocký se objevoval velmi často a přesně. V poslední době se seznámil s Nastašou Filipovnou, ne bez obtíží, generál Jpančič. V téže době svrchovaně lehce a bez obtíží se s ní seznámil i jeden mladý úředník, jménem Ferdyščenko, chlapík tuze nezpůsobný a všemi mastmi mazaný, s nároky na provádění šaškovin, piják. Byl s ní znám jeden mladý a podivný člověk, jménem Pticyň, skromný, přesný a uhlazený, který se vyšvihl z bídy a stal se lichvářem. Konečně se s ní seznámil i Gavřila Ardalionovič... Skončilo to tak, že se o Nastaši Filipovně rozšířila podivná sláva: o její kráse

věděli všichni, ale na tom bylo dost; nikdo se nemohl ničím pochlubit, nikdo nemohl nic vypravovat. Taková reputace, její vzdělání, vybrané chování, duchaplnost, to vše utvrdilo Afanasije Ivanoviče definitivně v známém plánu. A tu taky právě nastává onen okamžik, od něhož v téhle historii přijal tak značnou a neobyčejnou účast sám generál Jpančin.

Když se Tocký k němu tak mile obrátil s prosbou o přátelskou radu, týkající se jedné z jeho dcer, učinil při tom hned co nejušlechti-
leji docela úplné a otevřené přiznání. Prohlásil, že se rozhodl nezastavovat se už *před žádnými* prostředky, aby dosáhl svobody; že by se neuklidnil, dokonce ani kdyby mu Nastaša Filipovna předem sama prohlásila, že ho v budoucnosti nechá zcela na pokoji; že mu slova nestačí, že potřebuje skálopevné záruky. Dohodli se a rozhodli pracovat v dohodě. Z počátku bylo usneseno vyzkoušet nejměkčí prostředky a dotknout se, tak říkajíc, jen „ušlechtilých strun srdce“. Oba přijeli k Nastaši Filipovně a Tocký na ni uhodil rovnou tím, že jí projevil nesnesitelnou hrůzu své situace; ze všeho obviňoval sám sebe. Řekl otevřeně, že nemůže litovat svého počátečního jednání s ní, poněvadž je zakořeněný požitkář a nemá moci sám nad sebou, že se však teď chce ženit a že celý osud nanejvýš přiměřeného a společensky přílehavého sňatku je v jejích rukou; že krátce čeká všechno od jejího ušlechtilého srdce. Pak začal mluvit generál Jpančin ve své otecké důstojnosti a mluvil rozumně, vyhýbaje se vší dojemnosti a připomínaje jen, že plně uznává její právo na rozhodování osudu Afanasije Ivanoviče; obratně se blýskl vlastní pokorou, poukazuje na to, že osud jeho dcery a snad i dvou ostatních dcer teď závisí na jejím rozhodnutí. Na otázku Nastaši Filipovny: „Co vlastně od ní chtějí?“ přiznal se jí Tocký s dřívější nic neskrývající přímostí, že je ještě z doby před pěti léty tak přestrašen, že se nemůže ani teď zcela uklidnit dotud, dokud se Nastaša Filipovna sama za někoho neprovdá. Ihned dodal, že jeho prosba by ovšem nebyla nehezka, kdyby k ní neviděl některé důvody. Zpozořoval zcela dobře a poznal

bezpečně, že mladík z velmi dobré rodiny, žijící ve velmi vážené rodině, totiž Gavрила Ardalionovič Ivolgin, kterého ona zná a u sebe přijímá, ji už dávno miluje vši silou vášně a dal by rád půlku života jen za naději, že získá její sympatie. Toto přiznání učinil Gavрила Ardalionovič Afanasiji Ivanovičovi sám a dávno už, přátelsky a z čistého mladého srdce; dávno o tom ví už i Ivan Fjodorovič, dobrodinec mladíkův. Nakonec, jestli se on, Afanasij Ivanovič nemýlí, je láska mladíková už dávno známa i samotné Nastaši Filipovně, ba zdálo se mu také, že se na tu lásku dívá shovívavě. Ovšemže je mu nanejvýš obtížno o tom mluvit. Kdyby však Nastaša Filipovna chtěla připustit, že v něm, v Tockém, kromě egoismu a přání vybudovat si vlastní osud, je třeba jen trochu přání pomoci jí, pochopila by, že je mu už dávno těžko a podivno dívat se na její samotu; že je v tom jen jakási neurčitá temnota, úplná nevěra v nový život, který by mohl tak krásně znovu rozkvést v lásce a v rodině a dostat tak nový cíl; že je v tom snad zkáza skvělých schopností, dobrovolné libování ve vlastním smutku, slovem dokonce i jistá romantika, nedůstojná ani zdravého rozumu, ani ušlechtilého srdce Nastaši Filipovny. Opakovaně ještě jednou, že je mu velmi obtížno, obtížnější než ostatním, o tom všem mluvit, uzavřel, že se nechce vzdát naděje, že Nastaša Filipovna mu neodpoví opovržením, když vyjádří svou upřímnou snahu zabezpečiti jí osud do budoucnosti a nabídnout jí sumu sedmdesáti pěti tisíc rublů. Dodal na vysvětlenou, že ta suma je jí už stejně předurčena v jeho závěti; krátce, že to není vůbec žádné odškodnění... a že proč konečně by nebylo lze připustit a omluvit v něm lidské přání ulevit třeba jen trochu svému svědomí atd. atd., vše, co se v takových případech na toto téma říkává. Afanasij Ivanovič mluvil dlouho a výmluvně, dodáváje tak říkajíc mimochodem, velmi zajímavou podrobnost, že o těch pětasedmdesáti tisících se prořekl teď po prvé, a že o nich nevěděl ani sám Ivan Fjodorovič, který tuhle sedí; krátce neví o tom nikdo.

Odpověď Nastaši Filipovny oba přátele ohromila.

Nebylo v ní vidět ani stín dřívějšího výsměchu, dřívějšího nepřátelství a nenávisti, dřívějšího chechtu, při vzpomínce na nějž běžel posud Tockému po hřbetě mráz, naopak, jako by měla radost, že si může konečně s někým otevřeně a přátelsky pohovořit. Přiznala se, že už dávno chtěla požádat o přátelskou radu, že jí jen hrdost bránila, ale teď, když je led prolomen, že nemůže být nic lepšího. Nejprve se smutným úsměvem, potom však s veselým a bujným smíchem přiznala, že někdejší bouře se nemůže vůbec opakovat; že už dávno svůj názor na věci částečně změnila a že, ač se nezměnila srdcem, byla přec nucena připustit mnoho věcí se zřetelem na fakta, která se zběhla; co stalo, stalo se, co minulo, minulo, tak, že se až diví, že Afanasij Ivanovič je stále ještě tak přestrašen. Vtom se obrátila k Ivanu Fjodorovičovi a s výrazem hluboké úcty prohlásila, že slyšela už dávno velmi mnoho o jeho dcerách a že si jich už dávno upřímně a hodně váží. Už pomyslení na to, že by jim mohla být čímkoli prospěšnou, plnilo by ji štěstím a hrdostí. Pravda je, že se jí žije těžko a nudně, velmi nudně; Afanasij Ivanovič uhodl její sny; chtěla by poznat nový životní cíl a znovu ožít, i když ne v lásce, tedy v rodině; avšak o Gavrilovi Ardalionyčovi nemůže říci skorem nic. Pravda, zdá se, že ji má rád; ona (Nastaša Filipovna), cítí, že by ho i ona sama mohla mít ráda, kdyby mohla uvěřit v pevnost jeho náklonnosti; ale i když je upřímný, je tuze mlád; tady je těžké rozhodování. Nejvíce se jí ostatně líbí, že pracuje, dře se a podporuje sám celou rodinu. Slyšela, že je to člověk energický, hrdý, který chce dělat kariéru, chce se probít. Slyšela taky, že matka Gavrilovy Ardalionoviče, Nina Alexandrovna Ivolgonová, je znamenitá a nanejvýš úctyhodná dáma; že jeho sestra, Varvara Ardalionovna, je pozoruhodné a energické děvče; slýchala o ní mnoho od Pticyna. Slyšela, že obě odevzdaně snášejí své neštěstí; tuze by si přála seznámit se s nimi, ale je otázka, budou-li ji chtít do své rodiny přijmout? Nemluví vůbec proti možnosti tohoto sňatku, ale je nutno ještě hodně mnoho o tom přemýšlet; přála by si, aby na ni nespěchali. Co se

týče pětasedmdesáti tisíc – Afanasij Ivanovič se zbytečně rozpákoval o nich mluvit. Zná cenu peněz, a samo sebou je vezme. Děkuje Afanasiji Ivanovičovi za jeho jemnocit, za to, že nejenom Gavrilovi Ardalionyčovi, ale ani generálovi o tom nic neříkal, avšak proč by i on o tom neměl vědět dřív? Nemá, vstupujíc do jejich rodiny, proč by se za ty peníze styděla. Tak či onak, nemá v úmyslu nikoho prosit za odpuštění a chce, aby to všichni věděli. Neprovdá se za Gavrilu Ardalionoviče, pokud se nepřesvědčí, že ani v něm, ani v jeho rodině není ani stínu nějaké skryté myšlenky na její vrub. Nepokládá se v žádném případě za vinici a bylo by líp, kdyby Gavrilu Ardalionovič poznal, na jakém základě prožila celých těch pět let v Petrohradě, v jakém poměru k Afanasiji Ivanovičovi a kolik nashromáždila peněz. Přijímá-li konečně teď jistý kapitál, není to vůbec plat za ztrátu panství, již není vinna, ale prostě náhrada za pokroucený osud. Při všech těchto výkladech byla tak rozohněna a rozechvěna (což bylo ostatně přirozeno), že generál Jpančin ucítil velkou spokojenost a pokládal záležitost za ukončenou; ale jednou pořádně přestrašený Tocký ani tentokrát tomu docela neuvěřil a dlouho se bál, není-li tu pod květy had. Ale vyjednávání se začalo; bod, na kterém byl založen celý manévr obou přátel, totiž možnost, že Nastaša Filipovna se dá strhnout, zamiluje do Gani, se začal kousek po kousku vyjasňovat a uskutečňovat, takže i Tocký začínal druhdy věřit v možnost úspěchu. Toho času měla Nastaša Filipovna i rozklad s Gaňou: slov bylo řečeno velmi málo, jako by její stud při tom trpěl. Připouštěla sice a dovolovala jeho lásku, ale naléhavě prohlásila, že se nechce ničím vázat; že až do svatby (uskuteční-li se) si ponechává právo říci „ne“, třeba v poslední hodině; právě takové právo má Gaňa. Brzy se Gaňa bezpečně, skrze úslužnou náhodu dozvěděl, že nespokojenost celé jeho rodiny s tímto sňatkem a osobně s Nastašou Filipovnou, nespokojenost projevovaná domácími scénami, je Nastaši Filipovně známa do nejmenších podrobností; sama se o tom s ním do rozhovoru nepouštěla, ač na to denně čekal.

Bylo by ostatně možno ještě mnoho toho vypravovat o historkách a okolnostech, které se přihodily při těchto námluvách a při tomto jednání, ale i takhle jsme zaběhli příliš daleko vpřed, tím spíš, že mnohé okolnosti existovaly tenkrát ještě jen jako neurčité povídačky. Jako na příklad, že prý se Tocký kdesi dozvěděl, že Nastaša Filipovna navázala jakési neurčité a tajné styky se slečnami Jepančinovými – pověst to docela nevěrohodná. Zato druhé pověsti věřil a bál se jí jako noční můry: slyšel z věrohodné strany, že Nastaša Filipovna bezpečně ví, že se Gaňa žení jen pro peníze, že má zisťnou, černou duši, netrpělivou, závistivou a nepochopitelně, neúměrně samolibou; že, ač se Gaňa skutečně vášnivě snažil získat Nastašu Filipovnu dříve, než oba přátelé se rozhodli tuto vášeň, na obou stranách začínající, vykořistit ve svůj prospěch a koupit Gaňu, prodávající mu Nastašu Filipovnu za zákonitou ženu – že teď ji začal nenávidět jako svou noční mŕu. V jeho duši se jaksi podivně sešla vášeň s nenávistí, a ačkoli po mučivých pochybách dal nakonec souhlas k svatbě se „špatnou ženskou“, přec si v duchu dal svatý slib, že se jí těžce za to pomstí a že ji v budoucnosti „doběhne“, jak se sám vyjádřil. To všechno prý Nastaša Filipovna ví a potají něco chystá. Tocký pozbyl už do té míry ducha, že přestal dokonce i Jepančinovi sdělovat svůj neklid, ale existovaly okamžiky, kdy slaboch, jakým byl, dostával znovu zase kuráž a rychle pookřával: tak na příklad nabyt neobyčejně ducha, když Nastaša Filipovna dala konečně oběma přátelům slovo, že v den svých narozenin večer řekne rozhodné slovo. Zato velmi podivná a vůbec nepravděpodobná pověst, týkající se samého váženého Ivana Fjodoroviče, se ukazovala, běda!, stále pravdivější a pravdivější.

Na první pohled se tu zdálo všechno být nejpustším nesmyslem. Byloť těžko věřit, že Ivan Fjodorovič ve svém úctyhodném věku, při svém znamenitém rozumu a pozitivních znalostech života apod., se sám zamiloval do Nastaši Filipovny – a to prý tak, že ten rozmar se skoro podobal vášni. Je těžko i pomyslit, nač v tomto případě spo-

léhal; snad dokonce na pomoc samého Gani. Tocký měl podezření, nebo aspoň něco tohoto druhu – podezření, že existuje mezi generálem a Gaňou něco na způsob tiché úmluvy, založené na tom, že druh druhu prokoukl. Je ostatně známo, že člověk, stržený přespříliš vášní, zvláště je-li v letech, dočista oslepne a je hotov vidět naději tam, kde jí vůbec není; nejen to, ztrácí klidnou rozvahu a jedná jako hloupý chlapec, i kdyby byl sebemazanější. Je známo, že generál chystal pro Nastašu Filipovnu na den jejích narozenin dárek, neobyčejnou perlu nesmírné ceny a kladl v tento dárek velké naděje, ač věděl, že Nastaša Filipovna je žena nezištná. Den před narozeninami Nastaši Filipovny byl jakoby v horečce, třebaže to obratně skrýval. Právě o této perle zaslechla něco generálka Japončínová. Je pravda, že Jelizaveta Prokofěvna měla už ode dávna zprávy o lehkomyšlnosti svého muže, částečně na ni už zvykla, přece však nemohla jen tak pustit takový případ: pověst o perle ji neobyčejně zajímala. Generál to včas vytušil; už den předtím padly všelijaké narážky; tušil pořádný rozklad a bál se. Právě proto se mu onoho dopoledne, jímž začínáme své vyprávění, hodně nechtělo jít ke snídani k domácímu krbu. Než ještě přišel kníže, umínil si vymluvit se na práci a odběhnout. Odběhnout znamenalo mnohdy u generála jednoduše a prostě utéci. Chtěl aspoň jeden den, a hlavně tento dnešní večer, získat bez nepříjemností. A najednou jako na objednávku přišel kníže. „Jako by ho sám pánbůh poslal!“ pomyslel si generál, vcházeje ke své manželce.

V

Generálka byla na svůj původ žárlivá. Jak jí bylo, když přímo a bez přípravy slyšela, že tento kníže Myškin, poslední člen rodu, o němž už cosi zaslechla, je jen ubohý idiot a téměř žebrák a přijímá z bídý almužnu. Generál vypichoval zřejmě své vypravování efektně, aby rázem získal její zájem, upoutal ji na něco jiného a takovým způsobem se šikovně vyhnul otázce o perle.

Generálka obvykle v krajních případech broukala oči a zaklonivši tělo trochu nazad, dívala se neurčitě a beze slova před sebe. Byla to urostlá, trochu hubená žena stejného věku jako její muž, měla temné, hodně prošedivělé, ale ještě husté vlasy, trochu orličí nos, žluté, vpadlé tváře a jemné propadlé rty. Měla vysoké, ale úzké čelo a v dost velkých očích se druhdy objevoval výraz zcela neočekávaný. Kdysi ve slabé chvíli uvěřila, že má neobvykle efektní pohled; to přesvědčení z ní nebylo možno vyhladiti.

– Přijmout ho? Povídate, abych ho teď hned přijala? – a generálka vybroukala vši mocí oči na Ivana Fjodoroviče, stojícího úzkostlivě před ní.

– Och, můžeš bez všech ceremonií, přeješ-li si jen, drahá přítelkyně, ho vidět, objasňoval spěšně generál. – Je to úplné dítě a k tomu takový ubohoučký; mívá záchvaty nějaké nemoci; přijel právě ze Švýcar, rovnou z vagonu, je oblečen jaksi divně po německu a k tomu nemá ani halěře, doslova, div že nepláče. Daroval jsem mu pětadvacet rublů a chci mu zaopatřit u nás v kanceláři nějaké místo. A vás, mesdames, prosím, abyste ho nutily k jídlu a pití, poněvadž má tuším taky hlad...

– Uvádíte mne v údiv, – pokračovala jako dříve generálka, – hlad a záchvaty! Jaké záchvaty?

– Ó, neopakují se tak často a přitom je téměř jako dítě, ostatně je vzdělaný. Chtěl jsem vás, mesdames, – obrátil se opět k dcerám,

– chtěl jsem vás poprosit, abyste ho trochu vyzkoušely, aby člověk věděl, k čemu se hodí.

– Vy-zkou-še-ly? – protáhla generálka a začala v nejhlubším údivu skákat zase očima z dcer na muže a zpět.

– Ach, přítelkyně drahá, nepřikládej tomu takového smyslu... Ostatně, jak je ti libo; chtěl jsem mu prokázat laskavost a uvést ho k nám, poněvadž je to skorem dobrý skutek.

– Uvést ho k nám? Ze Švýcar?

– Švýcary tu nejsou na překážku, ostatně však opakuji: jak chceš. Vždyť jsem tak jednal jen kvůli tomu, že to je, předně, tvůj jmenovec a snad i příbuzný, a za druhé neví, kam by hlavu složil. Ba myslil jsem si, že tě to bude trochu zajímat, poněvadž je přece jen z naší rodiny...

– Rozumí se samo sebou, mamán, možno-li s ním jednat bez ceremonií; kromě toho se mu po cestě chce jíst, proč bychom mu nedali, neví-li, kam se vrátit? – řekla nejstarší Alexandra.

– A k tomu je to úplné dítě, možno si s ním ještě crnkat fazole.

– Crnkat fazole? Jak to?

– Ach, mamán, přestaňte, prosím vás, se přetvařovat, – vpadla mrzutě do hovoru Aglaja.

Střední dcera, smíšek Adéla, to nevydržela a dala se do smíchu.

– Pozvete ho, papa, mamán dovoluje, – rozhodla Aglaja. Generál zazvonil a rozkázal zavolat knížete.

– Ale s tou podmínkou, že, až sedne ke stolu, mu dají ubrousek kolem krku, – rozhodla generálová, – zavolejte Fjodora nebo třeba Mavru... at' stojí za ním a dávají pozor, až bude jíst. Je aspoň při svých záchvatech klidný? Negestikuluje moc?

– Naopak, je velice dobře vychován a má znamenité způsoby. Někdy je až trochu příliš prostodušný... Ale tady je už sám! Tady, prosím, vám představuji posledního z rodu knížat Myškinů, jmenovce a snad i příbuzného, přijměte ho a buďte k němu laskaví. Hned se půjde k snídani, kníže, prokažte nám tu čest... Ale já se už opozdil, odpustte, spěchám...

– Víme, kam spěcháte, – pronesla vážně generálka.

– Spěchám, spěchám, přítelkyně drahá, opozdil jsem se; a dejte mu svá alba, mesdames, ať vám tam něco napíše, to je kaligraf, jaký se zřídkda kdy najde! Hotový talent; tam u mne se podepsal starým písmem: „Opat Pafnutij podepsal vlastní rukou“... nu, tak na shledanou.

– Pafnutij? Opat? Počkejte přec, počkejte, kam jdete, jaký Pafnutij? – naléhavě, zlostně a téměř rozčileně vykřikla generálka za utíkajícím manželem.

– Ano, ano, přítelkyně drahá, to byl za starých dob takový opat... Ale já musím k hraběti, čeká na mne už dlouho, a hlavní věc, sám mne pozval... Kníže, na shledanou!

Generál se vzdálil rychlým krokem.

– Já vím, k jakému hraběti to jde! – pronesla ostře Jelizaveta Prokofěvna a přelétla podrážděně knížete pohledem. – A co? – začala, rozpomínajíc se přezíravě a mrzutě. – Nu, co je? Ach ano: no, o jakého to jde opata?

– Maman, – chtěla začít Alexandra a Aglaja až dupla nožkou.

– Neskákejte mi do řeči, Alexandro Ivanovno, – odsekla jí generálka, – já to chci taky vědět. Posad'te se sem, kníže, tady máte křeslo, naproti, ne, semhle ke slunci, postavte se blíž ke světlu, abych vás mohla líp vidět. No, o jakého opata jde?

– O opata Pafnutije, – odpověděl kníže pozorně a vážně.

– Pafnutije? To je zajímavé; no a co je s ním?

Generálka se vyptávala rychle, ostře, netrpělivě, nespouštějíc z knížete očí, a když kníže odpovídal, kývala za každým jeho slovem hlavou.

– Opat Pafnutij ze čtrnáctého století, – začal kníže, – měl poustevnu na Volze, v nynější Kostromské gubernii. Proslul svatým životem, jezdil k Tatarům, pomáhal pořádat tehdejší záležitosti a podepsal se pod jednu listinu. Snímek toho podpisu jsem viděl. Rukopis se mi zalíbil a já se mu naučil. Když chtěl prve generál vidět, jak píše, aby mohl určit, kam se hodím, napsal jsem různým písmem několik

vět a mezi jiným „Opat Pafnutij podepsal vlastní rukou“, vlastním písmem, a to opata Pafnutije. Generálu se to tuze líbilo, a tak si na toto vzpomněl.

– Aglajo, – řekla generálka, – pamatuj si, Pafnutij; nebo ještě lépe, zapiš si to, já na všechno hned zapomínám. Ostatně myslela jsem, že to bude zajímavé, kde je ten podpis?

– Zůstal, tuším, v generálově pracovně na stole.

– Hned pro něj pošlete a přineste jej.

– To já vám jej raději napíši po druhé, chcete-li.

– Ovšemže, mamán, – řekla Alexandra, – ale teď by bylo líp posnídat; chce se nám jíst.

– Dobrá, – rozhodla generálka. – Pojdme, kníže; chce se vám hodně jíst?

– Ano, teď jsem dostal velkou chuť a jsem vám velmi vděčen.

– Je tuze hezké, že jste zdvořilý, a pozoruji, že nejste vůbec takový... podivín, jak vás ráčili představit. Pojdme, posadte se zde proti mně, – usazovala starostlivě knížete, když přišli do jídelny, – chci se na vás dívat. Alexandro, Adélo, nabídněte knížeti. Že ne, že není vůbec tak... nemocen? Snad nebude ani ubrousku potřebovat... Uvazovali vám, kníže, při jídle ubrousek?

– Dřív, když mi bylo sedm let, mi jej, tuším, uvazovali, ale teď si dávám, když jím, obyčejně ubrousek na kolena.

– Tak to má být. A záchvaty?

– Záchvaty? – podivil se trochu kníže. – Záchvaty teď mívám dost zřídka. Ostatně nevím; zdejší klima prý mi bude škodit.

– Pěkně hovoříte, – podotkla generálka, obracejíc se k dcerám a kývajíc dál hlavou za každým slovem knížete, – ani jsem to nečekala. Všechno je asi hloupost a nepravda; jako obyčejně. Jezte, kníže a vypravujte: kde jste se narodil, kde jste byl vychován? Chci všechno vědět. Neobyčejně mne zajímáte.

Kníže poděkoval a začal s velkou chutí jíst, vykládaje znova to všechno, o čem mu bylo onoho dopoledne už nejednou vykládat. Ge-

nerálka byla stále spokojenější a spokojenější. Také děvčata poslouchala dost pozorně. Revidovali příbuzenstvo; ukázalo se, že kníže zná dost dobře svou genealogii, ale ať ji obraceli sem, ať ji obraceli tam, mezi ním a generálkou se neobjevila ani stopa příbuzenství. Dědy a báby bylo by ještě možno spojit vzdáleným příbuzenstvím. Tato suchá látka se zvlášť zalíbila generálce, které se téměř nikdy nestávalo, aby mohla mluvit o své genealogii, ač po tom tak toužila; tak se stalo, že vstala od stolu v povznesené náladě.

– Pojd’me všichni do společenského pokoje, – podotkla generálka, – i kávu nám tam přinesou. Máme takový společný pokoj, – obrátila se ke knížeti, odvádějíc ho, – tak prostý, je to můj malý pohostinský pokoj, kde se scházíme, když jsme samy, a každá se obírá svou prací: Alexandra, tahle, má nejstarší dcera, hraje na piano, nebo čte, nebo šije, Adéla – maluje krajiny a podobizny (a nic nemůže dodělat), a Aglaja sedí jen tak na prázdno. Mně také padá práce z ruky, nic z toho nikdy není. Tu jsme, posad’te se, kníže, sem ke krbu a vypravujte. Chci vědět, jak umíte o nějaké věci vypravovat. Chci se o tom dobře přesvědčit, a až se setkám se starou kněžnou Bělokonskou, budu jí o vás všechno vypravovat. Chci, abyste také u nich u všech vzbudil zájem. Nu, tak mluvte.

– Maman, vždyť takhle je přec strašně těžko vypravovat, – podotkla Adéla, která si zatím připravila svůj malířský stojan, vzala štětce, paletu a jala se kopírovat podle mědirytiny už dávno začatou krajinu. Alexandra i Aglaja seděly vedle sebe na malém divánku chystající se, s rukama složenýma, naslouchat rozhovoru. Kníže zpozoroval, že se k němu se všech stran upíná zvláštní pozornost.

– Já bych nic nepovídala, kdyby se mi takhle poroučelo, – poznamenala Aglaja.

– Proč? Co je na tom divného? Proč by nevypravoval? Vždyť má jazyk. Chci vědět, jak umí hovořit. O čemkoliv. Vypravujte, jak se vám líbilo ve Švýcarech, první dojem. Uvidíte, že hned začne a začne moc hezky.

– Dojem byl silný..., – chtěl už začít kníže.

– Tak, tak, – přerušila ho netrpělivě Lizaveta Prokofěvna, obracejíc se k dcerám, – už začal.

– Nechte ho, mamán, aspoň mluvit, – zarazila ji Alexandra a zašeptala Aglaji, – ten kníže je spíš šibal než idiot.

– Jistě, už dlouho si to myslím, – odpověděla Aglaja. – A je to od něho podlost hrát takovouhle úlohu. Co tím chce získat?

– První dojem byl velmi silný, – opakoval kníže. – Když mne vezli z Ruska různými německými městy, díval jsem se jen mlčky a pamatuji se, že jsem se ani na nic nevyptával. Bylo to po řadě silných a mučivých záchvatů mé nemoci a já vždy, když nemoc vzrůstala a záchvaty se několikrát po sobě opakovaly, upadal do úplné otupělosti, ztrácel vůbec paměť, a ač rozum pracoval, logický proud myšlenek jako by byl přerušen. Nemohl jsem souvisle spojit víc než dvě nebo tři myšlenky po sobě. Tak se mi aspoň zdá. Když pak záchvaty ustávaly, začal jsem být zase zdrav a silen jako teď. Pamatuji se, že ve mně byl nesnesitelný smutek, chtělo se mi až plakat; stále jsem se divil a rozčiloval: strašně na mne působilo, že to vše je *cizí*; to jsem chápal. To *cizí* mne ubíjelo. Pamatuji se, že jsem z té tmy procitl večer v Baselu při vjezdu do Švýcar a probudilo mne hýkání osla na městském náměstí. Osel mne strašně zarazil a z jakéhosi důvodu se mi neobyčejně líbil, a spolu s tím se najednou v mé hlavě jaksi rozjasnilo.

– Osel? To je jediné – podotkla generálka. – Ale ostatně není tu nic divného, mnohá z nás se do osla i zamiluje, – podotkla s hněvivým pohledem na rozesmátá děvčata. – To bylo už v mytologii. Pokračujte, kníže.

– Od těch dob mám osly strašně rád. Je to u mne až jakási sympatie. Začal jsem se na ně vyptávat, poněvadž jsem je dřív nevidával, a brzy jsem se přesvědčil, že to je nejužitečnější dobytče, pracovité, silné, trpělivé, laciné, způsobilé k nošení břemen; a skrze toho osla se mi najednou začalo líbit celé Švýcarsko, takže můj předešlý zármutek docela zmizel.

– To je velmi podivné, ale toho osla možno vypustit: přejdeme na jiné téma. Co se směješ, Aglajo? A ty Adélo? Kníže vypravoval o oslu velmi pěkně. On ho viděl, a co tys viděla? Ty jsi v cizině nebyla!

– Já viděla osla, maman, – řekla Adéla.

– A já ho i slyšela, – dodala Aglaja. Všechny tři vypukly zase ve smích. Kníže se dal do smíchu spolu s nimi.

– To je od vás velmi hloupé, – podotkla generálka; – odpustíte jim, kníže, jsou to hodné holky. Věčně se s nimi vadím, ale mám je ráda. Jsou do větru, lehkomyšlné a bláznivé.

– Pročpak? – smál se kníže, – Já bych se na jejich místě při této příležitosti taky smál. Ale přes to jsem pro osla: osel je dobrý a užitečný člověk.

– A vy, kníže, jste také dobrý? Ptám se tak ze zvědavosti, – zeptala se generálka.

Všechny se opět daly do smíchu.

– Zase se namátl ten prokletý osel; já na něj ani nepomyslíla! – vykřikla generálka. – Věřte mi, kníže, prosím vás, že jsem to řekla bez...

– Narážky? O, věřím vám to docela!

A kníže se bez přestání smál.

– To je velmi hezké, že se smějete. Vidím, že jste tuze dobrý mladík, – řekla generálka.

– Mnohdy také nedobrý, – odpověděl kníže.

– Ale já jsem dobračka, – vpadla neočekávaně do řeči generálka, – a chcete-li, dobračka vždy, a to je můj jediný nedostatek, poněvadž člověk nemá být vždy a stále dobrákem. Zlobím se tuze často, taky na ně, zvláště na Ivana Fjodoroviče, ale špatné je to, že když se zlobím, jsem nejhodnější. Před chvílí, před vaším příchodem jsem se rozzlobila a přetvařovala se, že nic nechápu a chápat nemohu. To u mne bývá; jako dítě. Aglaja mi dala lekci; děkuji ti, Aglajo. Ostatně to jsou samé hlouposti. Nejsem ještě tak hloupá, jak se zdám, a jak mne dcerky chtějí dělat. Mám charakter a nejsem tak docela pito-

má. To ostatně říkám bez zlosti. Pojd' sem, Aglajo, dej mi pusu. No... A teď dost mazlení, – pokračovala, když jí Aglaja vřele políbila ústa i ruku. – Pokračujte, kníže. Snad si vzpomenete i na něco zajímavějšího, než byl ten osel.

– A přeci jen nechápu, jak je možno, tak rovnou to vypravovat, – podotkla zase Adéla, – já bych to neuměla.

– Ale kníže to umí, poněvadž kníže je neobyčejně rozumný, aspoň desetkrát, snad i dvanáctkrát rozumnější než ty. Doufám, že to shledáš později. Dokažte jim to, kníže; pokračujte. Osla ovšem můžete opravdu nechat stranou. Nu, co jste viděl kromě osla za hranicemi?

– Ano, i o tom oslu to bylo rozumné, – podotkla Alexandra, – kníže, velmi zajímavě vypravoval o případě své nemoci a jak se mu všechno začalo líbit na jediný vnější popud. Vždy mne zajímávalo, jak lidé ztrácejí rozum a pak se zase najednou uzdraví, zvlášť když se to děje najednou.

– Že ano? Že ano? – vybuchla generálka. – Vidím, že i ty máš někdy rozum; no tak, dost toho smíchu! Zůstal jste, kníže, tuším, u švýcarské přírody, ano!

– Přijeli jsme do Lucernu a vozili mne po jezeře, cítil jsem, že je hezké, ale bylo mi při tom strašně těžko, – řekl kníže.

– Proč? – zeptala se Alexandra.

– Nevím, bývá mi vždy těžko a cítívám neklid, když se dívám po prvé na takovou přírodu, i pěkně, i těžko; to všechno ostatně bylo ještě za nemoci.

– No, ne, já bych se tam chtěla tuze ráda podívat, – řekla Alexandra. – Nechápu, kdy my se už do té ciziny vypravíme. Já tuhle už dva roky nemohu najít sujet pro obrazy:

„Východ i Jih už dávno popsány jsou...”

Najděte mně, kníže, sujet pro obrazy.

– Já se v tom vůbec nevyznám. Mně se zdá tak: popodívat se a malovat.

– Neumím se podívat.

– V jakých to mluvíte hádankách? Vůbec tomu nerozumím! – přerušila je generálka. – Jak to neumím se podívat? Máš oči, tak koukej. Když se neumíš podívat tady, tak za hranicemi se tomu nenaučíš. Vypravujte raději, co vy sám jste tam viděl, kníže.

– To bude lepší, – dodala Adéla. – Vždyť kníže se za hranicemi naučil se dívat.

– Nevím; jen zdraví se mi tam zlepšilo; nevím, zda jsem se naučil dívat. Ostatně byl jsem téměř celou tu dobu velmi šťasten.

– Šťasten! Vy umíte být šťasten? – vykřikla Aglaja. – Jak potom říkáte, že jste se nenaučil dívat? Poučte nás.

– Naučte nás tomu, prosím vás, – smála se Adéla.

– Já vás nemohu ničemu naučit, – smál se i kníže, – téměř celou tu dobu za hranicemi jsem prožil v té švýcarské vesnici. Jen zřídka jsem vyjížděl někam do blízkého okolí; čemupak vás naučím? Z počátku mi jen nebyla dlouhá chvíle; začal jsem se brzy uzdravovat; pak se mi stával každý den drahým a čím dál tím dražším, takže jsem to až začal pozorovat. Uléhal jsem velmi spokojen a vstával ještě šťastnější. Ale proč to všechno tak bylo, je dost těžko vykládat.

– Takže se vám už ani nikam nechtělo, nikam vás to nepudilo? – zeptala se Alexandra.

– Na počátku, na samém počátku ano, pudilo mne to a zmocňoval se mne velký neklid. Stále jsem přemýšlel, jak budu žít; chtěl jsem vyzkoumat svůj osud a býval jsem mnohdy pln nepokoje. Víte, takové chvíle bývají hlavně v osamění. Měli jsme tam takový vodopád, nevelký a padal vysoko z hor, téměř svisle, jako tenká nitka, byl bílý, zpěněný a hučel; padal zvysoka, a jak se zdálo, dost hluboko, byl vzdálen na půl kilometru, a zdálo se, že to je padesát kroků. V noci jsem rád poslouchával, jak hučí; a právě v těch chvílích se mne mnohdy zmocňoval velký nepokoj. Také někdy v poledne, když člověk zajde někam na hory, stane sám uprostřed hor, kolem sosny, velké, staré, smolnaté; nahoře na skále starý středověký

zámek v rozvalinách; naše vesnička daleko dole, sotva je ji vidět, slunce ostré, nebe modré, ticho strašné. Nu, a v takovém případě se stává, že mne všechno někam volá a zdávalo se mi, že, půjdu-li přímo dlouho, dlouho a dojdu až za tu čáru, za tu čáru, kde se stýká nebe se zemí, že tam bude i celé rozřešení a že člověk okamžitě spatří nový život, tisíckrát silnější a hlučnější než náš. Snil jsem stále o takovém velkém městě, jako je Neapol, v němž jsou samé paláce, šum, hluk, život... ano, cožpak jsem snil o málo věcech! A potom se mi začalo zdát, že i ve vězení možno najít ohromný život.

– Poslední chvályhodnou myšlenku jsem četla ve své *Chrestomatii*, už když mně bylo dvanáct let, – řekla Aglaja.

– To je samá filozofie, – podotkla Adéla, – vy jste filozof a přijel jste nás poučovat.

– Snad máte pravdu, – usmál se kníže, – jsem opravdu filozof, a kdo ví, snad mám opravdu úmysl poučovat... Může být; to opravdu může být.

– A vaše filozofie je právě taková, jako filozofie Jevlapije Nikolavny, – přerušila ho zase Aglaja, – to je taková vdova po úředníkovi, chodívá k nám a je něco na způsob příživnice. Celým smyslem jejího života je láce; jen aby mohla lacino žít, mluví jenom o penězích, a přitom, to je pozoruhodné, peníze má, jen tak lakotí. Právě tak je to i s vaším ohromným životem ve vězení a snad i s vaším čtyřletním štěstím ve vesnici, za něž jste prodal své město Neapol, a tuším, dokonce se ziskem bez ohledu na to, že za pár kopejek.

– Co se týče toho života ve vězení, je možno být i jiného názoru, – řekl kníže, – slyšel jsem vypravovat člověka, který proseděl ve vězení dvanáct let; byl to jeden z pacientů mého profesora a léčil se. Měl záchvaty, byl mnohdy rozrušen, plakal, ba spáchal jednou i pokus sebevraždy. Jeho život ve vězení byl, ujišťuji vás, velmi smutný, ale stál ovšem za víc než za kopejku. Kruh jeho známých byl omezen na pavouka a stromek, který mu rostl pod oknem... Ale raději vám budu vypravovat o jiném svém loňském setkání s jedním člověkem. Byla při tom velmi zvláštní jedna okolnost – zvláštní právě proto, že ta-

kový případ se stává jen velmi zřídka. Onen člověk byl jednou spolu s jinými přiveden na popraviště a přečtli mu rozsudek smrti olovem pro politický zločin. Za dvacet minut byla jim udělena milost a stanoven jiný stupeň trestu, přece však v době mezi oběma rozsudky, dvacet minut, nebo alespoň při nejmenším čtvrt hodiny, žil v nepochybném přesvědčení, že za několik minut náhle zemře. Strašně rád jsem poslouchával, když tak někdy vzpomínal na své tehdejší dojmy a několikrát jsem se ho znovu na to vyptával. Vzpomínal si na vše neobyčejně jasně a říkal, že nikdy na nic z těch minut nezapomene. Dvacet kroků od popraviště, u něhož stál lid a vojáci, byly zasazeny do země tři sloupy, poněvadž odsouzenců bylo několik. Tři první přivedli ke sloupu, přivázali, oblékli na ně popravní košile (bílé, dlouhé kytlice), a oči jim zavázali bílými páskami, aby neviděli pušek; pak se postavilo proti každému sloupu oddělení několika vojáků. Můj známý byl v řadě osmý, měl tedy přijíti ke sloupu v třetí skupině. Kněz s křížem obešel všechny odsouzence. Nezbyvalo víc než pět minut života. Povídal, že těch pět minut se mu zdálo nekonečnou dobou, ohromným bohatstvím; zdálo se mu, že za těch pět minut prožije tolik let života, že teď ještě ani myslet nepotřebuje na poslední okamžik, takže ještě udělal různé dispozice: rozvrhl čas, aby se rozloučil s kamarády, na to stanovil dvě minuty, pak stanovil ještě dvě minuty, aby naposled přemýšlel o sobě, a potom, aby se naposled rozhlédl kolem. Pamatoval se velmi dobře, že udělal právě tyto tři dispozice a právě tak je rozvrhl. Umíral v sedmadvaceti letech, zdravý a silný; loučel se s kamarády, pamatoval se, že se jednoho z nich zeptal na zcela vedlejší věc a měl dokonce silný zájem o odpověď. Pak když se rozloučil s kamarády, nastaly ony dvě minuty, které si ponechal, aby *přemýšlel o sobě*; věděl předem, o čem bude přemýšlet. Chtěl si představit, ostře a co možná nejdříve, jak že to vlastně je: teď existuje a žije, ale za tři minuty bude už *něčím*, kýmsi nebo čímśi – a kým vlastně? Kde vlastně? Myslel, že to všechno za ty dvě minuty rozřeší! Nedaleko byl kostel a vršek katedrály s pozlacenou střechou

blýskal v ostrém slunci. Pamatoval se, že se strašně úporně díval na onu střechu i na paprsky, jimiž blýskala; nemohl odtrhnout od těchto paprsků oči: zdálo se mu, že ony paprsky jsou jeho novou přirozeností, že za tři minuty s nimi jaksi splyne. Neznalost a odpor k tomu novému, co bude a okamžitě nastane, byl strašný; říkával, že v té době nebylo pro něho nic těžšího, než neustálá myšlenka: „Co kdybych tak nemusil umřít! Co kdyby se život vrátil – jaká nekonečnost! A to všechno by bylo moje! Proměnil bych pak každou minutu v celé století, nic bych neztratil, z každé minuty bych si skládal počet, nic už bych zbytečně nepromrhal!“ Říkal, že ta myšlenka se nakonec proměnila v takovou zlost, že až chtěl, aby ho co nejdříve zastřelili.

Kníže náhle umkl; všechny čekaly, že bude pokračovat a vyprávění uzavře.

– Skončil jste? – zeptala se Aglaja.

– Co? Skončil, – řekl kníže, probíraje se z chvilkové zamyšlenosti.

– A proč jste to vypravoval?

– Tak... napadlo mne to... aby řeč nestála...

– Skáčete z myšlenky na myšlenku, – podotkla Alexandra, – chtěl jste, kníže, jistě udělat uzávěr, že nelze ani jediný okamžik pokládat za bezcenný a že někdy pět minut je dražší nad všechny poklady. To všechno je chvalitebné, ale dovolte, co je s tím přítelem, který vám takové hrůzy vykládal... Vždyť mu trest změnili a tedy mu ten „nekonečný život“ darovali. Co udělal s tím bohatstvím potom? Dával si z každé minuty „počet“?

– Ó, ne, sám mi to říkal, dokonce jsem se ho na to ptal, nežil vůbec tak a ztratil mnoho, mnoho minut.

– Nu, tady tedy máte zkušenost. Nelze tedy ani vůbec doopravdy žít a „klást si při tom počet“. Z jakéhosi důvodu to nejde.

– Ano, z jakéhosi důvodu to nejde, – opakoval kníže, – taky se mi to zdálo... Ale přece, nechce se jaksi věřit.

– Vy tedy myslíte, že prožijete svůj život rozumněji než všichni ostatní? – řekla Aglaja.

- Ano, i to jsem mnohdy myslel.
- A myslíte?
- A... myslím, – odpověděl kníže, dívaje se jako dřív s tichým, ba nesmělým úsměvem na Aglaju, ale hned se zas dal do smíchu a ve-sele se na ni podíval.
- To je opravdu skromnost! – řekla Aglaja téměř podrážděně.
- Ale jaké jste kurážné, vy se tu smějete, a mne to všechno v jeho vypravování tak ohromilo, že jsem potom ve snu právě těch pět minut viděl, právě těch pět minut...
- Přelétl ještě jednou zkoumavým a vážným pohledem své posluchače.
- Nezlobíte se na mne kvůli něčemu? – zeptal se náhle, jakoby ve zmatku, ale dívaje se všem přímo do očí.
- Kvůli čemu? – vykřikla všechna tři děvčata udiveně.
- Nu tuhle, že vás pořád jaksi poučuji...
- Všechny se zasmály.
- Jestli se zlobíte, tak se nezlobte, – řekl, – vždyť já sám vím, že jsem žil méně než ostatní a že se vyznám v životě méně než všichni. Mluvívám snad někdy hodně divně...
- A doopravdy se zmátl.
- Když říkáte, že jste byl šťasten, tedy jste žil ne méně, ale více; proč se tedy kroutíte a omlouváte? – začala přísně a hašteřivě Aglaja. – A nemějte prosím strachu, že nás poučujete. Nemáte tu vůbec příčiny k triumfování. Při vašem kvietismu lze naplnit i sto let života štěstím. Ať vám ukáží trest smrti, či prstíček, vyvodíte z toho i onoho stejně chvályhodnou myšlenku a zůstanete při tom spokojen. Takovým způsobem je možno žít.
- Nechápu, proč se pořád zlobíš, – ujala se slova generálka, která už dlouho pozorovala tváře hovořících, – a nemohu taky pochopit, o čem mluvíte. Jaký prstíček a co je to za hloupost? Kníže hovoří krásně, jenže trochu smutně. Proč mu bereš kuráž? Když začal, tak se smál, teď je však docela zaražen.

– To nic, mamán. – A je škoda, kníže, že jste neviděl popravy, zeptala bych se vás na něco.

– Já viděl popravu, – odpověděl kníže.

– Viděl? – vykřikla Aglaja. – Jako bych to uhodla! Tohle korunuje celou věc. Když jste viděl popravu, jak to, že říkáte, že jste byl celou tu dobu šťasten? No, neřekla jsem pravdu?

– Copak ve vaší vesnici popravovali? – zeptala se Adéla.

– Viděl jsem ji v Lyoně, jel jsem tam se Schneiderem. Vzal mne s sebou. Když přijel, tak se to natrefilo.

– A co, hodně se vám to líbilo? Je v tom mnoho povznášejícího? Užitečného? – ptala se Aglaja.

– Nelíbilo se mi to vůbec a byl jsem po tom trochu nemocen, přiznávám se však, že jsem se díval jako přikovaný, nemohl jsem od toho oči odtrhnout.

– Já bych taky nemohla oči odtrhnout, – řekla Aglaja.

– Tam mají tuze neradi, když se ženy chodí na to dívat, ba píší pak o těch ženách v novinách.

– Když tedy shledávají, že to není věc pro ženy, chtějí už právě tím říci (a tedy ospravedlnit), že je to věc pro muže. Gratuluji vám k té logice. Ovšemže i vy tak myslíte.

– Vypravujte o popravě, – přerušila ji Adéla.

– Ted' se mi tuze nechce..., – zmátl se a trochu zamračil kníže.

– Jako by jsme vám za vypravování nestály, – bodla Aglaja.

– Ne, nechce se mi proto, poněvadž jsem o té popravě už prve vypravoval.

– Komu vypravoval?

– Vašemu komorníkovi, když jsem čekal...

– Jakému komorníkovi? – rozlehlo se ze všech stran.

– Ale tomu, co sedí v předsíni, takový prošedivělý, se zarudlým obličejem; seděl jsem v předsíni, čekaje, až budu moci k Ivanu Fjodoroviči.

– To je zvláštní, – podotkla generálka.

– Kníže je demokrat, – vypískla Aglaja, – nu, když jste to vypravoval Alexejovi, – nám odříci nemůžete.

– Já to chci buď jak buď slyšet, – opakovala Adelajda.

– Prve mne opravdu napadlo, – obrátil se k ní kníže, zase trochu oživeně (zdálo se, že se umí velmi brzy a důvěřivě všeličím nadchnout), – opravdu napadlo, když jste se mne vyptávala na sujet pro obrazy, dát vám takové sujet: nakreslit obličej člověka odsouzeného k smrti, minutu před pádem gilotiny, pokud ještě stojí na popravišti, dříve než si lehne na onen trám.

– Jak – obličej? Jen obličej? – zeptala se Adéla. – To by bylo zvláštní sujet. A kde je tu obraz?

– Nevím, proč? – ohnivě naléhal kníže. – Viděl jsem nedávno v Basileji takový obraz. Tuze rád bych vám o něm vypravoval... Jednou vám budu vypravovat... tuze mne zarazil.

– O tom basilejském obraze vypravujte později, – řekla Adéla, – ale teď mně vyložte obraz z oné popravy. Můžete to vylíčit tak, jak si to vy představujete? Jak se musí ta tvář namalovat? Tak, jenom tvář? Jaká je ta tvář?

– Je to právě minutu před smrtí, – zcela pohotově začal kníže, stržen vzpomínkou, zapomenuv zřejmě ihned na všechno ostatní, – právě onen okamžik, když vystoupil po schodech a právě stanul na popravišti. Podíval se v tom okamžiku směrem ke mně; podíval jsem se na jeho obličej a všechno jsem pochopil... ostatně jak to mám vypravovat! Byl bych strašně rád, strašně rád, kdybyste vy, nebo někdo jiný to nakreslili. Nejlépe vy! Tenkrát jsem si pomyslel, že takový obraz bude užitečný. Víte, že si při tom nutno představit všechno, co bylo dřív, všechno, všechno. Žil ve vězení a čekal trest nejdříve až za týden; spoléhal jaksi na obvyklé formalisty, že listina ještě musí někam jít a vrátí se až za týden. Ale tu náhle jakousi náhodou bylo řízení urychleno, v pět hodin je ještě tma a chladno. Vešel žalářní dozorce docela tiše se stráží a opatrně se dotkl jeho ramene; odsouzený se zdvihl, opřel o loket – vidí světlo: „Co je?“ – „V deset

hodin poprava.“ Ještě zcela neprobuzen, neuvěřil, chtěl se začít přít, že listina přijde až za týden, ale když se zcela probral, přestal se přít a umlkl – tak vypravovali – pak řekl: „Přece jen je to těžké tak najednou...“ a opět umlkl a nechtěl už nic mluvit. Tři, čtyři hodiny zaberou známé věci: kněz, snídaně, k níž mu dají víno, kávu a hovězí (není-li pak to výsměch? Napadne tě přece, jak je to kruté, z druhé strany však tito nevinní lidé jednají, na mou duši, z čistého srdce a jsou přesvědčeni, že to je láska k člověku), pak toaleta (víte, co to je toaleta odsouzenecova?), konečně ho vezou městem na popraviště... Myslím, že při tom se mu taky zdá, že mu, pokud ho vezou, zbývá ještě nekonečně mnoho života. Zdá se mi, že cestou jistě asi přemýšlel: „Ještě zbývá mnoho, ještě zbývají tři ulice; projedu tuto, pak zůstane ještě ta, a potom tamta, kde je napravo pekař... ale kdypak my se dostaneme až k pekaři!“ Kolem jsou lidé, křik, hluk, deset tisíc obličejů, deset tisíc očí – to vše nutno snášet, ale hlavně myšlenka: „Je jich deset tisíc, nikoho z nich nepopravují, ale mne popraví!“ Ale to všechno jen předběžně. Na popraviště vedou schůdky; tu před schůdky se náhle dal do pláce a byl to silný chlap, byl to prý velký zlosyn. Celou tu dobu byl vedle něho nerozlučně kněz, i ve vozíčku s ním jel a stále mluvil – odsouzený ho sotva poslouchal: i když začne poslouchat, třetího slova už nechápe. Tak to asi je. Konečně začal vystupovat na schůdky; nohy jsou spoutány a proto stoupá drobnými krůčky. Kněz, patrně rozumný člověk, přestal mluvit a dával mu stále líbat kříž. Pod schůdky byl velmi bledý, ale jakmile vystoupil a stanul na popravišti, zbledl náhle jako papír, docela jako bílý dopisní papír. Jistě mu slábly a dřevěněly nohy, bylo mu i zle od žaludku – jako by ho něco dusilo v krku a jako by ho to přímo lehtalo – cítily jste to už někdy při leknutí nebo ve chvílích veliké hrůzy, když všechna rozvaha sic zůstává, avšak nemá už žádné síly? Mně se zdá, že valí-li se neodvratná záhuba, řítí-li se na příklad na vás dům, že se v tom okamžiku člověku náhle strašně zachce sednout si a zakrýt oči a čekat – přijď, co přijď! ... Nu a hle, právě v tom okamžiku, když

začínala ta slabost, kněz rychle, takovými bystrými gesty, rychle a mlčky mu nastavoval náhle až k ústům kříž, takový malinký křížek, stříbrný čtyřrohý – často mu jej nastavoval, co minutu. A kdykoli se ten kříž dotkl jeho úst, otevřel oči a opět na několik sekund jako by ožil a nohy se zdvíhaly. Kříž líbal žádostivě, líbal jej spěšně, jako by spěchal, nechtěje opomenout urvat něco do zásoby, pro každý případ, ale sotva v tom v tu chvíli bylo něco náboženského. A tak bylo až do trámu... Je zvláštní, že právě v těch posledních vteřinách tak zřídka omdlévají! Naopak, hlava strašně oživuje a pracuje, pracuje asi mohutně, mohutně, mohutně, jako stroj v chodu; a mám takovou představu, že právě tak v ní taky buší různé myšlenky, veskrze nedokončené a snad i směšné, takové nedůležité myšlenky: „Hle, tamten kouká – a na čele má bradavici, kat má jeden spodní knoflík rezavý...“, mezitím však o všem víš a na všechno si vzpomínáš; je jeden takový bod, na který nemůžeš nijak zapomenout, a omdlít nelze a všechno se otáčí a vrtí kolem něho, kolem toho bodu. A pomyslet si, že to takhle vypadá až do samé poslední čtvrtsekundy, když už hlava leží na špalku a čeká, a... ví, a náhle uslyší nad sebou, jak železo sklouzlo! Docela jistě to člověk uslyší! Kdybych já tam ležel, schválně bych poslouchal a uslyšel bych. Je to snad jen desetina okamžiku, ale docela jistě uslyší! A představte si, že dodnes ještě jsou spory, zda hlava, i když odletí, neví snad vteřinku ještě, že odletěla, – jaká to představa! A co když pět sekund...! Nakreslete popraviště tak, aby bylo jasně a zblízka vidět jen jeden poslední stupeň; odsouzenec naň vystoupil: hlava, tvář bledá jako papír, kněz nastavuje kříž, ten člověk žádostivě špulí své zamodralé rty a kouká a... *všchno ví*. Kříž a hlava, hle to je ten obraz, tvář kněze, kata, jeho dvou pomocníků a několik hlav a očí dole – to vše je možno nakreslit jakoby v třetím plánu, v mlze, jako věc vedlejší... Hle, to je ten obraz.

Kníže umlkl a podíval se na všechny.

– To se ovšem nepodobá kvietismu, – řekla si v duchu Alexandra.

– No a teď vypravujte, jak jste byl zamilován, – řekla Adéla.

Kníže se na ni udiveně podíval.

– Poslyšte, – řekla Adéla, jako by pospíchala, – máte ještě vypravovat o basilejském obrazu, ale teď chci slyšet, jak jste byl zamilován; nezapírejte, byl jste. Kromě toho, jakmile začnete vypravovat, přestáváte být filozofem.

– Jakmile přestanete vypravovat, hned se začínáte stydět za to, že jste vůbec vypravoval, – podotkla náhle Aglaja. – Proč?

– Tohle je konec konců hloupé, – zasykla generálka, dívaje se nespokojeně na Aglaju.

– Není to chytré, – potvrdila Alexandra.

– Nevěřte jí, kníže, – obrátila se k němu generálka, – to ona schválně tak dělá, má nějakou zlost; není vůbec tak hloupě vychována; nemyslete si bůh ví co, že vás všechny tři takhle rozcupávají. Mají jistě něco za lubem, ale už vás mají rády. Znáám jejich tváře.

– I já znám jejich tváře, – řekl kníže, klada zvláštní důraz na svá slova.

– Jak to? – zeptala se Adéla zvědavě.

– Co víte o našich tvářích? – chytila zvědavost i obě ostatní.

Ale kníže vážně mlčel; všechny čekaly na odpověď.

– Řeknu vám to potom, – řekl tiše a vážně.

– Vy chcete jistě vzbudit náš zájem, – vykřikla Aglaja, – a jaká slavnostnost!

– No, dobrá, – přispěchala zase Adéla, – jste-li takový znalec obličejů, jistě jste byl také zamilován; uhodla jsem teď. Vypravujte přec.

– Já nebyl zamilován, – odpověděl kníže, právě tak tiše a vážně, – já... byl šťasten jinak.

– A jak, čím?

– Pěkně, povím vám to, – pronesl kníže jakoby v hlubokém přemýšlení.

VI

– Díváte se na mě všechny, – začal kníže, – tak zvědavě, že kdybych vaši zvědavost neuspokojil, možná že byste se na mne rozzlobily. Ne, žertuji jen, – dodal rychle s úsměvem. – Tam... tam byly pořád děti a já tam byl celou dobu s dětmi, jen s dětmi. Byly to děti z oné vesnice, celá banda, která se učila ve škole. Ne že bych je byl býval učil; ó, ne, na to tam byl učitel, Jules Thibaut; snad jsem je také učil, ale víc jsem byl s nimi jen tak, a tak jsem prožil celá svá čtyři léta. Ničeho jiného mi nebylo třeba. Řekl jsem jim všechno, nic jsem před nimi neskrýval. Jejich otcové a příbuzní se na mne vesměs zlobili, poněvadž děti se nakonec nemohly beze mne obejít a kupily se stále kolem mne, takže se učitel nakonec stal mým úhlavním nepřítelem. Měl jsem tam mnoho nepřátel a všechno kvůli dětem. I Schneider mne za to peskoval. – A čeho se tak báli? Dítěti je možno říci všechno – všechno; vždycky mne zaráželo, jak špatně znají dospělí děti, i otcové a matky vlastní své děti. Před dětmi není třeba nic tajit, pod záminkou, že jsou malé a že je příliš časně, než aby to mohly vědět. Jaká to smutná a nešťastná myšlenka! A jak dobře děti samy pozorují, že je otcové pokládají za příliš malé a za tvory nic nechápající, zatímco ony chápou všechno. Dospělí nevědí, že i dítě může dát v nejobtížnější záležitosti neobyčejně důležitou radu. Bože můj, když se na vás ten hezounký ptáček tak důvěřivě a šťastně dívá, je přec stydno ho oklamat. Říkám jim proto ptáčkové, poněvadž nic na světě není lepšího nad ptáky, ostatně ve vesnici se na mne všichni rozzlobili pro jeden případ... a Thibaut mi prostě záviděl; z počátku stále jen vrtěl hlavou a divil se, jak to, že děti u mne všechno chápou, a u něho skoro nic, ale potom se mi začal vysmívat, když jsem mu řekl, že my dva je ničemu nenaučíme a že ony ještě naučí nás. A jak mi mohl závidět a dělat o mně klepy,

když sám žil s dětmi! Duše se prostřednictvím dětí léčí... V sanatoriu Schneiderově byl jeden nemocný, jeden tuze nešťastný člověk. Bylo to tak strašné neštěstí, že takové sotva existovat může. Měl se léčit z pomatenosti; podle mého názoru nebyl pomaten, jen strašně trpěl – a to byla celá jeho nemoc. A kdybyste věděly, čím se mu nakonec staly naše děti... Ale o tom nemocném vám budu vypravovat později víc; teď povím, jak se to všechno začalo. Byl jsem takový velký a vždycky tak těžkopádný; vím, že jsem ošklivý... a k tomu ke všemu ještě cizinec. Děti se mi z počátku vysmívaly a pak na mne začaly dokonce házet kamení, když viděly, že jsem políbil Marii. A já ji políbil všeho všudy jednou... Ne, nesmějte se – spěchal kníže zarazit úsměšek svých posluchaček, – nebyla v tom žádná láska. Kdybyste věděly, jaké to bylo nešťastné stvoření, bylo by jí i vám líto – jako mně. Byla z naší vesnice. Její matka byla tuze stará a měla s povolením starosty ve svém malém, dvouoknovém, docela vetchem domečku ohrazeno jedno okno; z tohoto okna jí dovolili prodávat tkaničky, niti, tabák, mýdlo, samé laciné drobotiny, a tím se živila. Byla nemocná, a měla stále oteklé nohy, takže seděla pořád na jednom místě. Marie byla její dcera, bylo jí dvacet let a byla slabá a hubená; byla už dlouho nemocná souchotinami, ale chodila stále ještě denně po domech a dávala se najímat na těžkou práci – prala prádlo, myla podlahy, zametala dvory, obstarávala dobytek. Jeden francouzský obchodní příručí, který jel skrze ves, ji svedl a odvezl, ale za týden ji nechal na silnici samotnou a potají odejel. Přišla domů, živíc se žebrotou, celá zamazaná, roztrhaná, s rozbitými střevíci; šla celý týden pěšky, nocovala v polích a silně se nachladila; nohy měla jednu ránu, ruce jí otekly a rozpraskaly. Nebyla ostatně hezká ani dřív; jen oči byly tiché, dobré, nevinné. Byla strašně mlčenlivá. Jednou, ještě předtím, dala se při práci najednou do zpěvu a pamatuji se, že všichni se divili a začali smát: „Marie se dala do zpěvu! Cože? Marie se dala do zpěvu!“ a ona byla strašně zmatena a potom už nikdy nezpívala. Tenkrát se k ní chovali ještě

laskavě, když se však vrátila nemocná a roztrhaná, neměl k ní nikdo nejmenšího soucitu! Jak jsou v tomhle ohledu lidé krutí! Jaké mají v tomto ohledu tvrdé představy! Matka ji přivítala první zlostně a opovrhlivě: „Teď jsi mne zneuctila na věčné časy!“ První ji také vystavila hanbě: když se ve vsi dozvěděli, že Marie se vrátila, běželi se všichni na ni podívat a do jizby stařeniny se sběhla téměř celá vesnice: starci, děti, ženy, holčičky, všechno v jedné uspěchané, zvědavé tlupě. Marie ležela na podlaze u stařeniných nohou, hladová, roztrhaná a plakala. Když se všichni sběhli, přikryla se rozpuštěnými vlasy a tak přilehla na podlahu, obličejem k zemi. Všichni se na ni dívali jako na mrchu; staří lidé ji odsuzovali a nadávali jí; mladí se dokonce smáli, ženy jí spílaly a zatracovaly ji; dívaly se na ni s takovým opovržením jako na nějaký hmyz. Matka to všechno dovolovala, sama tam seděla, kývala hlavou a schvalovala to. Její matka byla v té době už tuze nemocná a skoro umírala; za dva měsíce taky vskutku zemřela; věděla, že umírá, ale přece neměla ani pomyšlení na smír s dcerou, nemluvila s ní, honila ji spát do před-síně, nedávala jí skoro ani najíst. Musila často koupat své nemocné nohy v teplé vodě; Marie jí každý den umývala nohy a opatrovala ji: přijímala její služby mlčky a neřekla jí ani laskavého slova. Marie to vše snášela a zpozoroval jsem později, když jsem se s ní seznámil, že to všechno shledávala dokonce správným a pokládala sama sebe za nejhanebnější stvoření pod sluncem. Když stařena nadobro ulehla, chodily ji po řadě ošetřovat vesnické stařeny, tak je to tam zařízeno. Tu přestali Marii vůbec dávat jíst a všichni lidé ze vsi ji vyháněli a nikdo jí nechtěl dát ani práci, jako jí dávali dřív. Všichni na ni doslova plivali, a muži ji dokonce přestávali pokládat za ženu, říkali jí pořád sprostáčiny. Někdy, ostatně velmi zřídka, když se ožrali, házeli jí pro legraci centimy, tak rovnou na zem; Marie je mlčky zdvíhala. Tenkrát už začala kašlat krev. Nakonec se z jejích hadrů staly cáry, takže jí bylo stydno ukázat se ve vsi; hned od návratu chodila bosa. Tenkrát právě ji začali, nejvíc děti, celou ban-

dou – bylo to asi přes čtyřicet školáků – zlobit, ano, házely po ní blátem. Prosila obecního pastýře, aby jí dal hlídat krávy, ale ten ji vyhnal. Tu začala sama bez dovolení chodit na celý den se stádem z domu. Poněvadž z ní pastýř měl užitek a sám to nahlédl, nevyháňel ji už a dával jí tu a tam zbytky svého oběda, sýr a chleba. Pokládal to za velkou milost. Když matka umřela, nestyděl se pastor v kostele veřejně Marii uvést v hanbu. Marie stála u hrobu, tak jak byla, v cárech, a plakala. Mnoho lidu se sešlo, aby se podívalo, jak bude plakat a jak půjde za rakví; tu pastor – byl to ještě mladý člověk a veškerá jeho ctižádost byla stát se dobrým kazatelem – obrátil se ke všem a ukázal na Marii. „Hle, kdo byl příčinou smrti této poctivé ženy (a nebyla to pravda, poněvadž nebožka byla už dva roky nemocna), tady stojí před vámi a neodvažuje se ani vzhlednout, ježto jest poznamenaná prstem božím; vizte ji v cárech a bosou – příklad pro ty, kdo ztrácejí svou ctnost! Kdo je to? Hle, toť její dcera!“ a pořád takovým tónem. A představte si, ta nízkost se všem téměř líbila, nu... a tu se stala zvláštní příhoda; tu nastoupily děti, poněvadž v té době byly už všechny na mé straně, a začaly mít Marii rády. To se stalo tak. Chtěl jsem pro Marii něco udělat; bylo tuze třeba dát jí peníze, ale tam jsem nikdy neměl ani halěře. Měl jsem malou brilliantovou jehlici a prodal jsem ji jednomu překupníkovi; jezdil po vesnicích a prodával a kupoval staré šatstvo. Dal mi osm franků a ona stála bratru za čtyřicet. Snažil jsem se dlouho setkat se s Marií o samotě; konečně jsme se setkali za vsí, u plotu, na postranní stezičce do hor, pod stromem. Tu jsem jí dal osm franků a řekl jsem jí, aby s nimi šetřila, poněvadž víc už nebudu žádné mít, a pak jsem ji políbil a řekl, aby si nemyslela, že mám nějaký nekalý úmysl, a že ji nelíbám proto, že jsem do ní zamilován, ale proto, že je mi jí líto, a že jsem ji hned od počátku nepokládal vůbec za vinici, ale za nešťastnou. Tuze se mi chtělo potěšit ji a přesvědčit, že se nemá přede všemi pokládat za tak špatnou, ale tuším, že mi nerozuměla. Zpozoroval jsem to hned, třebaže celou tu dobu skoro

mlčela a stála přede mnou se sklopenýma očima, strašně se stydíc. Když jsem skončil, políbila mi ruku a já vzal hnedky její ruku a chtěl jsem ji políbit, ale ona ji honem ucukla. V té chvíli nás náhle zahlédly děti, celá banda; potom jsem se dozvěděl, že mne už dlouho stopovaly. Začaly hvízdát, tleskat a smát se, a Marie se dala na útěk. Chtěl jsem s nimi promluvit, ale začaly na mne házet kamení. Téhož dne se to všichni dozvěděli, celá ves; všichni se zase vrhli na Marii: začali na ni ještě víc nevražít. Slyšel jsem dokonce, že ji chtěli odsoudit a potrestat, ale, sláva Bohu, prošlo to jen tak; zato děti ji nenechaly jít kolem, aniž ji neškádlily, huř než dřív, nebo nepoházely blátem; honí ji, utíká od nich se svými slabými plícemi, zadýchá se, ony za ní, křičí, perou se s ní, nadávají. Jednou jsem se s nimi začal dokonce prát. Potom jsem s nimi začal mluvit, mluvil jsem s nimi každý den, jak jsem jen mohl. Tu a tam se zastavily a začaly poslouchat, ač ještě pořád nadávaly. Vypravoval jsem jim, že Marie je nešťastná; brzy přestaly nadávat a začaly mlčky odcházet. Pomalu jsme si začali vykládat a já před nimi nic neskrýval; všechno jsem jim pověděl. Poslouchaly zvědavě a brzy jim začalo být Marie líto. Mnohé z nich ji začaly, když se s ní setkaly, laskavě pozdravovat; tam mají ve zvyku, když se dva lidé potkají, ať už se znají, či neznají – navzájem se pozdravit a říci: „Dobrý den.“ Dovedu si představit, jak se Marie divila. Jednou dostaly dvě holčičky jídlo, donesly jí to, odevzdaly, přišly a řekly mi to. Řekly, že se Marie dala do pláče a že ji mají teď tuze rády. Brzy ji začaly mít rády všechny a spolu začaly mít rády i mne. Začaly ke mně často chodit a pořád prosily, abych jim vypravoval; zdá se mi, že jsem vypravoval pěkně, poněvadž mne tuze rády poslouchaly. A pak jsem studoval a četl jenom kvůli tomu, abych jim mohl potom vypravovat, a celé tři roky jsem jim potom vypravoval. Když mně potom všichni vytykali – i Schneider – proč s nimi mluvím jako s dospělými a nic před nimi neskrývám, odpovídal jsem jim, že se jim stydím lhát, že poznají i tak všechno, utajuj to sebevíc, a poznají to snad špatně, ode mne však, že to špatně

nepoznají. Jen ať si každý vzpomene na dobu, kdy byl sám dítětem. Nesouhlasili se mnou... Políbil jsem Marii dvě neděle před tím, než jí umřela matka; když pastor kázal, všechny děti byly už na mé straně. Hnedka jsem jim pověděl o pastorově činu a vyložil jej; všechny se na něho rozzlobily a některé tak, že mu rozbily okna. Zdržoval jsem je, poněvadž to už bylo ošklivé, ale ve vsi se hned všichni všechno dozvěděli a začali mi vytýkat, že kazím děti. Potom se všichni dozvěděli, že děti mají Marii rády a strašně se polekali; ale Marie už byla šťastna. Dětem zakázali i stýkat se s ní, ale děti za ní běhaly tajně na pastvu, dost daleko, skoro půl kilometru od vesnice; nosily jí mlsky, a mnohé přiběhly prostě jen proto, aby ji objaly, políbily, řekly: „Je vous aime, Marie!“¹ a utíkaly pak střemhlav zpátky. Marie se div nezbláznila z tak nenadálého štěstí: o něčem takovém se jí ani nezdálo; styděla se i měla radost, a hlavní věc, děti, zejména děvčata, k ní běhávaly vyřizovat, že ji mám rád a tuze moc o ní s nimi mluvím. Vypravovaly jí, co jsem jim všechno vypravoval a že ji teď mají rády a litují jí a že to tak bude vždycky. Pak běhaly ke mně a vykládaly s takovými radostnými, starostlivými tvářičkami, že právě viděly Marii, a že Marie mne pozdravuje. Vždycky večer jsem chodíval k vodopádu; tam bylo jedno místo, před vesnicí docela zakryté, a kolem rostly topoly; tam vždycky večer ke mně běhaly, mnohé dokonce potají. Zdá se mi, že pro ně byla strašným požitekem má láska k Marii a jenom v této jediné věci jsem je oklamal za celou tu dobu svého života tam. Nepřesvědčoval jsem je, že Marii vůbec nemiluji, že totiž nejsem do ní zamilován, že je mně jí jen moc líto; viděl jsem podle všeho, že by byli rády, aby tomu bylo tak, jak si to představují a jak to mezi sebou rozhodli, a proto jsem mlčel a tvářil se, jako by uhodli. A ta mladá srdce byla tak jemná a něžná; zdálo se jim mezi jiným nemožností, aby jejich věrný Léon měl Marii tak rád a Marie byla tak špatně oblečena a bez střevíců. Před-

1 Miluji vás, Marie. Pozn. překl.

stavte si, sehnaly jí střevice, punčochy i prádlo, ba dokonce nějaké šaty; nechápu, jak to svedly; pracovaly v celé tlupě. Když jsem se jich ptal, jenom se vesele smály a děvčata tleskala a líbala mne. Tu a tam jsem šel kradmo podívat se na Marii. Začínala už být tuze nemocná a sotva chodila; konečně přestala vůbec přisluhovat pastýři, ale každého rána chodívala přec se stádem. Sedávala stranou. Tam byl u jedné téměř přímé, kolmé skály výstupek; posadila se na kámen až do kouta, kam nebylo vidět, a seděla skoro bez hnutí celý den, od časného rána až do té chvíle, kdy stádo šlo domů. Byla už souchotinami tak oslabená, že seděla stále víc se zavřenýma očima, s hlavou přikloněnou ke skále a dřímalala těžko oddychujíc; její tvář zhubla, jako u kostry a na čele i na spáncích jí vystupoval pot. Tak jsem ji vždy zastihoval. Přicházel jsem na chvilku a taky jsem nechtěl, aby mne viděli. Kdykoli jsem přišel, Marie se zachvěla, otevřela oči a vrhla se ke mně, aby mi políbila ruce. Neodtrhoval jsem je už, poněvadž to bylo pro ni štěstím; celou dobu, co jsem seděl, se třásla a plakala; několikrát se pravda už už chystala hovořit, ale bylo těžko jí rozumět. Bývala jako šílená, strašně rozrušená a rozčilená. Někdy se mnou chodily i děti. V takovém případě zůstávaly obyčejně stát opodál a hlídaly nás před někým a před něčím a dělalo jim to neobyčejně dobře. Když jsme odešli, zůstala Marie zase sama bez hnutí jako dříve, se zavřenýma očima a hlavou přikloněnou ke stěně; snad o něčem snila. Jednoho rána nemohla už vyjít ke stádu a zůstala doma ve svém prázdném domku. Děti se to hned dozvěděly a skorem všechny ji přišly navštívit. Ležela v posteli sama, samotinká. Dva dny o ní pečovaly jen děti, docházejíce k ní po řadě, ale pak, když se ve vsi prosllechlo, že Marie už doopravdy umírá, začaly k ní chodit posedět a pohlídat stařeny ze vsi. Zdá se, že ve vsi už začali Marii litovat, alespoň už děti nezdržovali a nehubovali jako prve. Marie byla celou dobu v polospánku velmi neklidným: strašně kašlala. Stařeny vyháněly děti, ale ty běhaly pod okno, mnohdy jen na chvíli, jen aby řekly: „Bon jour, notre bonne

Marie.“² A Marie, jakmile je zahlédla nebo zaslechla, celá ožila a ihned nedbajíc stařen, snažila se pozvednout se na lokty, kývala jim hlavou, děkovala. Děti jí přinášely jako dříve mlsky, ale Marie skoro nic nejedla. Jejich vlivem umírala, ujišťuji vás, téměř šťastna. Jejich vlivem zapomněla na své černé trampoty, jako by se jí dostalo od nich odpuštění, poněvadž až do samého konce se pokládala za velkou hříšnici. Děti byly jako ptáčky křidélky do jejích oken a křičely jí každého rána: „Nous t’aimons, Marie.“³ Umřela velmi brzy. Myslel jsem, že bude živa mnohem déle. Den před její smrtí, před západem slunce, jsem k ní zašel; poznala mne, tuším, a stiskl jsem jí naposled ruku; jak vyhublou ruku měla! A tu najednou ráno přijdou a říkají mi, že Marie umřela. Tu nebylo lze děti udržet: ozdobily jí celou rakev květy a na hlavu jí daly věnec. Pastor v kostele už nehanobil mrtvou, ale na pohřbu bylo málo lidí, jen tak ze zvědavosti někteří přišli; ale když přišel čas nést rakev, vrhly se k ní jedním rázem všechny děti, aby ji nesly samy. Poněvadž ji nemohly samy snést, pomáhaly, všechny běžely za rakví a plakaly. Od těch dob byl hrůbek Mariin dětmi neustále uctíván. Zdobí jej každý rok květinami, kolem nasázely růže. Od toho pohřbu však začala proti mně hlavní štvance celé vsi kvůli dětem. Štvanci vedl pastor a učitel. Dětem bylo rozhodně zakázáno i stýkat se se mnou, ba Schneider se zavázal dohlížet na to. Ale přec jen jsme se vídali, dorozumívali z dálky znamením. Posílaly mně své malé lístečky. Potom se to všechno urovnalo, ale tenkrát to bylo moc hezké: dokonce jsem se s dětmi skrze tuto štvanci sblížil ještě víc. V posledním roce jsem se dokonce skoro smířil s pastorem a s Thibautem. Ale Schneider mi mnoho vykládal a přel se se mnou o mou zhoubnou „metodu“ jednání s dětmi. Jakoupak já mám metodu! Nakonec mně Schneider řekl jednu svou velmi zvláštní myšlenku – to už bylo před samotným

2 Dobrý den, dobrá naše Marie. *Pozn. překl.*

3 Máme tě rádi, Marie. *Pozn. překl.*

mým odjezdem – řekl mi, že se bezpečně přesvědčil, že já sám jsem úplné dítě, totiž opravdové dítě, že se jen postavou a tváří podobám dospělému člověku, že však vývojem, duší, charakterem a snad ani rozumem nejsem dospělým a tak že i zůstanu, i kdybych se dožil šedesáti let. Moc jsem se smál: ovšemže nemá pravdu, jakýpak jsem já chlapeček? Ale v jednom má pravdu, ne, nejsem opravdu rád ve společnosti dospělých, lidí, velkých – a to jsem už dávno upozoroval, nejsem s nimi rád, poněvadž to s nimi neumím. Ať se mnou hovoří, jak chtí, ať jsou ke mně sebehodnější, přece jen bývá mi s nimi z jakéhosi důvodu těžko a jsem strašně rád, když mohu co nejdřív odejít ke kamarádům, a mými kamarády bývaly vždy děti, ne však proto, že jsem byl sám dítě, ale prostě proto, že mne to k dětem táhlo. Když jsem, hned na počátku svého života ve vsi – tenkrát, když jsem chodil tesknit o samotě do hor – když jsem na osamělých svých toulkách někdy, zvláště o polednách, kdy je pouštěli ze školy, potkával celou tu hlučnou bandu, běžící s tabulkami a taškami, s křikem, smíchem a hrami, tu se celá má duše náhle k nim vzpínala. Nevím, ale začal mne pronikat jakýsi neobyčejně silný a šťastný pocit. Zastavoval jsem se a smál štěstím, hledě na jejich malé, kmitající se a věčně běžající nožky, na klučičky a holčičky běžající spolu, na jejich smích a slzy (poněvadž mnohé měly kdy, než doběhly ze školy domů, poprat se, rozplakat, zase se smířit a pohrát), a tu jsem zapomínal na všechn svůj stesk. Pak po celá ta tři léta jsem nemohl ani pochopit, jak a proč lidé teskní? Děti vyplňovaly celý můj život. Nikdy jsem se ani nenadál, že ves opustím, a ani mne nenapadlo, že někdy odjedu sem, do Ruska. Zdálo se mi, že budu pořád tam, ale nakonec jsem shledal, že mne Schneider vydržovat nemůže, a tu se naskytla záležitost, tuším, tak vážná, že sám Schneider na mne naléhal, abych jel, a za mne sem odpovídal. Podívám se tady, co s tím je, a s někým se poradím. Snad se můj osud zcela změní, ale to všechno není to, ani ta hlavní věc. Hlavní věcí je to, že se už celý můj život změnil. Zanechal jsem tam mnoho, velmi mnoho. Všechno

no zmizelo. Seděl jsem ve vagoně a přemýšlel: „Ted' jdu mezi lidi; neznám snad nic, ale nový život nastává.“ Umínil jsem si vykonat svou věc poctivě a pevně. Snad mně bude mezi lidmi teskno a těžko. V prvé řadě jsem si umínil být ke všem zdvořilý a otevřený; vždyť nikdo ode mne víc nežádá. Snad i tady mne budou pokládat za dítě – ale at'! Taky za idiota mne všichni jaksi pokládají, byl jsem skutečně kdysi tak nemocen, že jsem se podobal tenkrát idiotovi; ale jakýpak jsem teď idiot, když sám chápu, že mne za idiota pokládají. Vystupuji a myslím si: „Taky mě pokládají za idiota, ale já jsem přece jen rozumný a oni se toho ani nedovtípí...“ To si často myslívám. Když jsem v Berlíně dostal odtamtud několik malinkých psaníček, které se jim už podařilo mně napsat, tu jsem teprv pochopil, jak rád jsem je měl. Je moc těžké dostat první psaní! Jak si stýskaly, když mne doprovázely! Loučit se se mnou začaly už měsíc před odjezdem: „Léon s'en va, Léon s'en va pour toujours!“⁴ Každý večer jsme se scházivali u vodopádů a stále jsme hovořili o tom, jak se rozejdeme. Mnohdy bývalo tak veselo jako dřív, jen při rozchodu na noc mne začaly pevně a vřele objímat, což dříve nebývalo. Mnohé ke mně běhávaly, aby ostatní nevěděly, po jednom, jenom proto, aby mne objaly a políbily o samotě bez ostatních. Když jsem se vypravil na cestu, všechny celou tlupou mne doprovázely na nádraží. Nádraží bylo od naší vsi asi na jeden kilometr. Přemáhaly se, aby neplakaly, ale mnohé se nemohly přemoci a nahlas plakaly. Zvláště děvčátka. Pospíchaly jsme, abychom se neopozdili, ale náhle jedno z houfu se ke mně uprostřed cesty vrhlo, objalo mne svýma malýma ručkama a líbalo a zastavovalo jen kvůli tomu celou kupu; a třeba že jsme spospíchali, všechny se zastavovaly a čekaly, až se to dítě rozloučí. Když jsem už seděl ve vagoně a vagon se hnul, začaly mi všechny křičet: „Hurá!“ a dlouho se nehýbaly z místa, pokud vagon docela nezmizel. A já se taky díval... Poslyšte, když jsem před chvílí sem

4 Léon odchází, odchází navždy. Pozn. překl.

vstoupil a podíval se na vaše milé obličejy – teď se hodně zakoukávám do obličejů – a uslyšel vaše první slova, začalo mi po prvé od oné doby být lehký na duši. Už před chvílí jsem si pomyslel, že jsem snad přímo šťastný člověk: vím přec, že člověk se hned tak nesetká s lidmi, které by si ihned zamiloval, ale s vámi jsem se setkal hned, jak jsem vystoupil z vagonu. Víím zcela dobře, že se každý člověk stydí mluvit o svých citech, ale já s vámi o nich mluvím a ve vaší přítomnosti se nestydím. Nemám rád společnost a snad k vám dlouho nepřijdu. Nehleďte v tom nic špatného: neřekl jsem to proto, že si vás nevážím, a nemyslete taky, že jsem nějak uražen. Ptaly jste se mne na své tváře a co jsem v nich uviděl. Řeknu vám to velmi rád. Vy, Adélo Ivanovno, máte šťastnou tvář, ze všech tří tváří nejsympatičtější. Vedle toho, že jste velmi hezká, člověk se na vás kouká a říká si: „Ta má tvář jako dobrá sestra.“ Chováte se prostě a vesele, ale umíte brzy poznat i srdce. Takovou se mi zdá vaše tvář. Vy, Alexandro Ivanovno, máte taky krásnou a velmi milou tvář, ale máte asi nějaký tajný zármutek; máte nepochybně tuze dobrou duši, ale nejste veselá. Máte v tváři jakýsi zvláštní odstín, podobný jako má Holbeinova Madona v Drážďanech. To o vaší tváři; hádám dobře? Vy sama mne pokládáte za dobrého hádače. O vaší tváři, Lizaveto Prokofěvno, – obrátil se náhle ke generálce, – o vaší tváři se mi nezdá, ale jsem prostě přesvědčen, že jste úplné dítě, ve všem, ve všem, ve všem dobrém i ve všem zlém, bez ohledu na vaše léta. Přece se na mne nezlobíte, že tak mluvím? Vždyť víte, zač mám děti. A nemyslete si, že jsem tak otevřeně teď to všechno o vašich tvářích napovídal z prostomyslnosti: o ne, vůbec ne! Snad jsem měl při tom svou zvláštní myšlenku.

VII

Když kníže umlkl, všechny se na něho dívaly vesele, ba i Aglaja, zvlášť však Lizaveta Prokofěvna.

– To jsme dopadly se svým zkoušením! – vykřikla. – Nu což, milostivé dámy, myslely jste, že ho budete protežovat jako nějakého chudáčka, a on vás sám sotva uznal za hodny své společnosti a to ještě s výhradou, že bude přicházet jen zřídkka. Dopadly jsme hloupě, a jsem tomu ráda, nejvíc ze všech však Ivan Fjodorovič. Bravo, kníže, před chvílí padl rozkaz vás prozkoušet a to, co jste řekl o mé tváři, je úplná pravda: já jsem dítě a vím to. Věděla jsem to už před vámi; vy jste jen mou myšlenku vyjádřil jedním slovem. Pokládám vaši povahu za úplně shodnou s mou a jsem moc ráda; jako dvě kapky ve vodě. Jenom že vy jste muž a já žena a že já ve Švýcarech nebyla; to je také celý rozdíl.

– Nepospíchejte, maman, – vykřikla Aglaja, – kníže povídá, že má při všech svých přiznáních svou zvláštní myšlenku a že nemluvil bez úmyslu.

– Ano, ano, – smály se ostatní.

– Nemějte ho za blázny, miláčkové, on vás možná rozumem všechny tři najednou strčí do kapsy. Uvidíte. Ale proč jste, kníže, neřekl nic o Aglaji? Aglaja čeká a já také.

– Nemohu teď nic říci; řeknu až potom.

– Proč, tuším, že je dost pozoruhodná?

– O ano, pozoruhodná; jste neobyčejná kráska, Aglajo Ivanovno, jste tak hezká, že se člověk na vás bojí koukat.

– A dost? A její vlastnosti? – naléhala generálka.

– Krásu je těžko soudit; nejsem ještě připraven. Krása je hádanka.

– To znamená, že jste dal Aglaji hádanku, – řekla Adéla; – hádej, Aglajo, hádej. A hezká je, kníže, hezká?

– Moc! – odpověděl ohnivě kníže, dívaje se nadšeně na Aglaju;
– skoro jako Nastaša Filipovna, ač má docela jinou tvář...!

Všechny se na sebe překvapeně podívaly.

– Jako kdo-o-o! – protáhla generálka. – Jako Nastaša Filipovna?
Kde jste viděl Nastašu Filipovnu? Jaká Nastaša Filipovna?

– Prve ukazoval Gavrila Ardalionovič její portrét Ivanu Fjodoroviči.

– Jak, přinesl její portrét Ivanu Fjodorovičovi?

– Ukázat. Nastaša Filipovna darovala dnes svůj portrét Gavrilovi Ardalionoviči, a on jej přinesl ukázat.

– Chci jej vidět! – vybuchla generálka. – Kde je ten portrét? Když mu jej darovala, musí být u něho a on je ovšem ještě v pracovně. Ve středu přicházívá vždycky pracovat a neodchází nikdy před čtvrtou. Zavolejte hned Gavrilu Ardalionoviče! Ne, umírám téměř touhou jej vidět. Buďte tak laskav, kníže, miláčku, zajděte do pracovny, vezměte mu ten portrét a přineste jej sem. Řekněte, že se chceme naň podívat. Buďte tak hodný.

– Dobrák, ale příliš prostoučký, – řekla Adéla, když kníže vyšel.

– Ba, až trochu příliš, – potvrdila Alexandra, – tak že je až trochu směšný.

Ta ani ona jako by nedopověděla celou svou myšlenku.

– Z té aféry s našimi tvářemi se ostatně dobře vytočil, – řekla Aglaja, – všem zalichotil, dokonce i mamán.

– Prosím tě, nedělej vtipy, – vykřikla generálka. – On nelichotil, ale mně je, jako by mi polichotil.

– Ty myslíš, že chytračil? – zeptala se Adéla.

– Zdá se mi, že není tak prostoduchý.

– Ale dej pokoj! – rozzlobila se generálka. – Podle mého jste směšnější vy než on. Prostoduchý a má při tom za ušima, ovšemže v nejlepším smyslu. Právě tak jako já.

„To je ovšem hloupé, že jsem začal mluvit o portrétu,“ myslil si v duchu kníže, jda do pracovny a cítě jakési výčitky svědomí... „Nu...

snad jsem udělal dobře, že jsem o tom začal mluvit..." Začínala se v něm rodit zvláštní myšlenka, ostatně ještě ne zcela jasná.

Gavrila Ardalionovič seděl ještě v pracovně a byl pohroužen do svých listin. Nebral tedy asi skutečně od akciové společnosti plat zadarmo. Byl strašně zmaten, když kníže požádal o portrét a vypravoval, jakým způsobem se tam dozvěděly o portrétu.

– E-e-eh! A proč jste tam o něm žvanil! – vykřikl zlostně a mrzutě. – Nevíte nic... Idiot! – zamumlal pro sebe.

– Odpusťte, já vůbec na nic nemyslel; tak mi to vyhrklo. Řekl jsem, že Aglaja je skoro právě tak hezká jako Nastaša Filipovna.

Gaňa prosil, aby vypravoval podrobněji; kníže vypravoval. Gaňa se na něho zase výsměšně podíval.

– Ta Nastaša Filipovna vám udělala..., – zamumlal, ale neukončiv větu, zamyslel se. Byl zřejmě nekliden. Kníže mu připomněl portrét. – Poslouchejte, kníže, – řekl náhle Gaňa, jako by mu hlavou blýskla nenadálá myšlenka. – Mám na vás velkou prosbu... Ale opravdu nevím...

Popletl se a nedomluvil; k čemusi se odhodlával a jako by bojoval sám se sebou. Kníže mlčky čekal. Gaňa si ho ještě jednou zkoumavě prohlédl upřeným pohledem.

– Kníže, – začal zase, – tam se teď na mne... z jedné docela zvláštní příčiny... a směšné příčiny... jíž jsem zcela nevinen... nu, krátce, to je vedlejší, tam se teď na mne, tuším, trošičku zlobí, takže jistou dobu tam nechci bez pozvání přijít. Strašně bych teď potřeboval pohovořit si s Aglají Ivanovnou. Napsal jsem pro všechen případ několik slov (v jeho rukou se octl malý, složený papírek), a teď nevím, jak to poslat. Nechtěl byste, kníže, odevzdat to teď hned Aglaji Ivanovně, ale jen jí, totiž tak, aby to nikdo neviděl, rozumíte? Není to pámbůh ví jaké tajemství, není v tom nic takového... Nu... uděláte to?

– Není mi to zcela příjemné, – odpověděl kníže.

– Ach, kníže, je to pro mne nanejvýš nutná věc! – začal prosit Gaňa. – Snad odpoví... Věřte, že jsem se odhodlal obrátit se na vás

jen v krajním, nejkrajnějším případě. Koho mám poslat...? Je to velmi důležité... Je to pro mne strašně důležité...

Gaňa měl strašný strach, že kníže nebude souhlasit, a zadíval se mu s bojácnou prosbou do očí.

– Prosím, odevzdám to.

– Ale tak, aby to nikdo neviděl, – prosil rozradovaný Gaňa, – a na ději se, kníže, že mám vaše čestné slovo, co?

– Nikomu to neukáži, – řekl kníže.

– Lístek je bez obalu, ale..., – chtěl už začít tuze rozrušený Gaňa a zarazil se zmateně.

– Och, nebudu to číst, – odpověděl neobyčejně prostě kníže, vzal portrét a odešel z pracovny.

Když Gaňa zůstal sám, chytil se za hlavu.

„Jediné její slovo a já... a já snad opravdu všechno přetrhnu!“

Rozrušen a pln očekávání nemohl si už znovu sednout k listinám a začal chodit po pracovně z kouta do kouta.

Kníže šel hluboce zadumán; nepříjemně se ho dotkl vzkaz, nepříjemně dotkla i myšlenka na Gaňův lístek Aglaji. Ještě než prošel dva pokoje do pohostinského salonu, náhle se zastavil, jako by si na něco vzpomněl, rozhlédl se, přistoupil k oknu, blíž ke světlu, a začal se dívat na portrét Nastaši Filipovny.

Jako by chtěl uhodnout něco, co bylo v této tváři skryto a co ho předtím zarazilo. Nedávný dojem ho téměř neopouštěl a teď jaksi spěchal něco si znovu ověřit. Ta krásou a něčím ještě neobyčejná tvář ho teď ještě ostřeji zarazila. V této tváři jako by byla nedostižitelná hrdost a pohrdání, skoro nenávisť a zároveň něco důvěřivého, něco ku podivu prostoduchého; tyto dva kontrasty vzbuzovaly při pohledu na tyto rysy dokonce až jakýsi soucit. Tato oslepující krása byla až nesnesitelná, krása bledé tváře, div ne vpadlých lící a planoucích očí; zvláštní krása! Kníže se asi minutu díval, pak se najednou vzmužil, rozhlédl kolem sebe, přiblížil portrét k ústům a políbil jej. Když vstoupil za minutu do salonu, byla jeho tvář naprosto klidná.

Když však vstoupil do jídelny (vzdálené ještě jeden pokoj do salonu), srazila se s ním, téměř ve dveřích, vycházející Aglaja. Byla sama.

– Gavrilu Ardalionovič mne prosil, abych vám toto odevzdal, – řekl kníže, podáváje jí lístek.

Aglaja se zastavila, vzala lístek a podívala se jaksi zvláště na knížete. V jejím pohledu nebylo ani stínu zmatku, blýskl tam jen jakýsi údiv, a i ten se vztahoval, jak se zdálo, jen na knížete. Aglaja jako by svým pohledem žádala od něho vysvětlení – jakým způsobem se octl v této věci na jedné plošině s Gaňou? – a žádala ho klidně a zvysoka. Prostáli tak proti sobě dvě, tři sekundy; konečně se objevil na její tváři lehký náznak výsměšku; nepatrně se usmála a šla dál.

Generálka si nějakou dobu mlčky a trochu přezíravě prohlížela portrét Nastaši Filipovny, držíc jej před sebou v natažené ruce, neobvykle a pro efekt, daleko od očí.

– Ano, hezká, – řekla konečně, – až moc. Viděla jsem ji dvakrát, ale jen zdaleka. Tak vy máte rád takovouhle krásu? – obrátila se náhle ke knížeti.

– Ano... takovou..., – odpověděl kníže s určitým napětím.

– Výslovně takovou?

– Výslovně takovou.

– Proč?

– V té tváři... je mnoho utrpení..., – pronesl kníže jakoby bezděčně, jako by mluvil sám se sebou a neodpovídal na otázku.

– Je ostatně možné, že blouzníte, – rozhodla generálka a odhodila pyšným gestem portrét na stůl. Vzala jej Alexandra, k ní přistoupila Adéla a obě se začaly dívat. V tu chvíli se vrátila Aglaja zase do salonu.

– Je to síla! – vykřikla náhle Adéla, dívajíc se dychtivě přes sestřino rameno na portrét.

– Kde? Jaká síla? – zeptala se ostře Lizaveta Prokofěvna.

– Taková krása je síla, – řekla nadšeně Adéla. – S takovou krásou možno obrátit svět!

Přistoupila zadumaně k svému malířskému stojanu. Aglaja se podívala na portrét jen letmo přimhouřenýma očima, vyhrnula spodní ret, odešla a sedla si se složenýma rukama stranou.

Generálka zazvonila.

– Zavolejte sem Gavrilu Ardalionoviče, je v pracovně, – rozkázala vstoupivšímu sluhovi.

– Maman! – vykřikla významně Alexandra.

– Chci mu říci pár slov a dost! – bystře odsekla generálka zarážejíc námitky. Byla zřejmě podrážděna. – Jak vidíte, kníže, máme tu teď samá tajemství. Samá tajemství! Tak prý je třeba nějaká etiketa, hlouposti. A to v takové věci, v níž je nejvíc třeba otevřenosti, jasnosti, poctivosti. Začínají se svatby, nelíbí se mi tyhle svatby...

– Maman, co vy to tu? – spěchala zase zastavit ji Alexandra.

– A co ty, milá dceruško! Copak tobě se líbí? A že to kníže slyší? Vždyť jsme přátelé. Alespoň já a on. Bůh hledá lidi, ovšem dobré, ale zlých a vrtošivých nepotřebuje; zvláště vrtošivých, kteří se dneska rozhodnou tak a zítra mluví onak. Rozumíte, Alexandro Ivanovno? O mně, kníže, říkají, že jsem podivínka, ale já umím rozeznávat. Proto je srdce hlavní věc a to ostatní je hloupost. Rozumu je ovšem také potřeba... Snad i rozum je právě ta nejhlavnější věc. Neušklíbej se, Aglajo, já si neodporuju: blázínek se srdcem a bez rozumu je právě takový nešťastný blázínek, jako blázínek s rozumem a bez srdce. To je stará vesta. Já tuhle jsem blázen se srdcem bez rozumu, ale ty jsi blázen s rozumem bez srdce; a obě jsme nešťastny a obě se trápíme.

– Copak vás, maman, tak trápí! – neudržela se Adéla, která, jak se zdá, z celé společnosti jediná neztratila dobré nálady.

– Předně, že mám učené dcery, – odsekla generálka, – a poněvadž to už stačí, není třeba o tom ostatním se rozšiřovat. Bylo tu dost zbytečných řečí. Podíváme se, jak vy obě (Aglaju mezi vás nepočítám), podíváme se, jak vy se svými řečmi a rozumem dopadnete, a budete-li vy, velectěná Alexandro Ivanovno, se svým váženým pánem

šťastna...? A...! – vykřikla, vidouc vcházejícího Gaňu. – Tady jde ještě jeden manželský svazek. Dobrý den, – odpověděla na Gaňovu poklonu, aniž ho vyzvala, aby se posadil. – Vy vstupujete v manželství?

– V manželství...? Jak...? V jaké manželství...? – zamumlal ohrožený Gavrila Ardalionovič. Byl strašně zmaten.

– Ženíte se? – ptám se vás, – máte-li tento výraz raději.

– N-ne... Já... n-ne, – zalhal Gavrila Ardalionovič a ruměnec studu pokryl mu tvář. Podíval se letmo na Aglaju, sedící stranou a rychle odvrátil oči. Aglaja se na něho dívala chladně, upřeně, klidně, neodtrhujíc od něho očí a pozorovala jeho zmatek.

– Ne? Řekl jste: Ne? – vyptávala se naléhavě neúprosná Lizaveta Prokofěvna. – Dost, budu si pamatovat, že vy dnes, ve středu dopoledne, jste mi na mou otázku řekl: „Ne.“ Co je dnes, středa?

– Tuším, že středa, maman, – odpověděla Adéla.

– Nikdy nevědí, jaký je den. Kolikátého je?

– Sedmadvacátého, – odpověděl Gaňa.

– Sedmadvacátého? To je dobře, v určitém smyslu. Sbohem, máte, trvám, mnoho práce, a já se musím oblékat a jet; vemte si svůj portrét. Vyřídíte můj pozdrav nešťastné Nině Alexandrovně. Na shledanou, kníže, drahoušku! Příklad častěji, a k staré Bělokonské schválně zajedu, vypravovat jí o tobě. A poslyšte, miláčku; věřím, že vás bůh přivedl ze Švýcar do Petrohradu právě kvůli mně. Snad budete mít i jiné věci, ale hlavně kvůli mně. Právě tak to usoudil bůh. Na shledanou, miláčkové. Alexandro, pojd' ke mně, má drahá.

Generálka odešla. Gaňa opuštěný, zmatený, zlostný, vzal ze stolu portrét a obrátil se se zkřiveným úsměvem ke knížeti:

– Kníže, jdu teď domů, jestli jste nezměnil svůj úmysl bydlet u nás, dovedu vás tam. Neznáte přec ani adresu.

– Počkejte, kníže, – řekla Aglaja, vstávajíc náhle ze svého křesla, – napište mi ještě něco do alba. Papá řekl, že jste kaligraf. Hned vám je přinesu.

Odešla.

– Na shledanou, kníže, já také odcházím, – řekla Adéla. Stiskla knížeti pevně ruku, usmála se naň přívětivě a laskavě a odešla. Na Gaňu se nepodívala.

– To vy, – zaskřípal zuby Gaňa, vrhaje se náhle, když všichni odešli, na knížete – to vy jste jim vyžvanil, že se žením! – mumlal rychle, šeptem, se zuřivou tváří a s očima vztekle blýskajícíma; – vy jste nestydatý žvanil!

– Ujišťuji vás, že se mýlíte, – odpověděl kníže klidně a zdvořile, – já ani nevím, že se ženíte.

– Slyšel jste před chvílí, jak Ivan Fjodorovič říkal, že se dnes večer u Nastaši Filipovny všechno rozhodne, a vy jste to tady řekl! Lžete! Odkud by se to mohly dovědět? Kdo, ke všem kozlům, by to mohl říci, kromě vás. Cožpak mi to ta stará nenadhodila?

– Kdo to řekl, musíte vy vědět líp, zdá-li se vám, že vám to nadhodily, já o tom nemluvil ani slova.

– Odevzdal jste lístek? Odpověď? – přerušil ho Gaňa s horečnou netrpělivostí. Ale v téže chvíli se vrátila Aglaja a kníže neměl kdy odpovědět.

– Tady, kníže, – řekla Aglaja a položila své album na stolek – vyberte si stránku a napište mi něco. Tady je pero a k tomu nové. To nevadí, že je ocelové? Slyšela jsem, že kaligrafové nepíší ocelovými pery.

Rozmlouvajíc s knížetem, jako by nepozorovala, že je tam i Gaňa. Zatím co však kníže upravoval pero, hledal stránku a připravoval se, přistoupil Gaňa ke krbu, kde stála Aglaja, hned napravo od knížete, a řekl jí téměř do ucha chvějícím se, přerývaným hlasem:

– Jedno slovo, jen jediné vaše slovo – a já jsem spasen.

Kníže se rychle obrátil a podíval se na oba. V tváři Gaňově bylo opravdové zoufalství; zdálo se, že ta slova vyrazil bez přemýšlení, že z něho vytryskla bezděčně. Aglaja se na něho dívala několik sekund s přesně tímž klidným údivem, jako před chvílí na knížete, a zdálo se, že ten klidný údiv, tato nechápavost, pramenící z úplného nepo-

rozumění toho, co se jí povídá, byla v té chvíli pro Gaňu strašnější než nejostřejší opovržení.

– A co mám napsat? – zeptal se kníže.

– To vám hned nadiktuji, – řekla Aglaja, vracejíc se k němu; – jste připraven? Pište: „Nikdy nekupčím.“ – A teď pod to napište datum a měsíc. Ukažte.

Kníže jí podal album.

– Báječně! Napsal jste to ohromně; máte úžasný rukopis! Děkuji vám. Na shledanou kníže... Počkejte, – dodala, jako by si najednou na něco vzpomněla, – pojd'te, já vám dám něco na památku.

Kníže šel za ní, ale když vstoupil do jídelny, Aglaja se zastavila.

– Přečtěte si tohle – řekla, podávajíc mu Gaňův lístek.

Kníže lístek vzal a podíval se nechápavě na Aglaju.

– Vždyť já vím, že jste to nečetl a nemůžete být důvěrníkem toho člověka. Čtěte, chci, abyste to přečetl.

Lístek byl zřejmě napsán narychlo:

„Dnes se rozhodne můj osud, vy víte jak. Dnes budu musit dát nezvratně své slovo. Nemám žádného práva na Vaši účast, nesmím mít žádné naděje, ale kdysi jste pronesla jedno slovo, jediné slovo jen a to slovo ozářilo veškerou černou noc mého života a stalo se mým majákem. Řekněte teď ještě jednou právě takové slovo – a zachráníte mne od záhuby! Řekněte mi jen: *Přetrhni všecko* a já všechno roztrhám ještě dnes. Co Vás stojí takové slovo! Prosím o to slovo jenom jako o znamení Vaší účasti a soucitu ke mně – a prosím jen, *jenom* o ně! A už o nic, *o nic!* Neodvážuji se zavazit ani myšlenkou o nějakou naději, poněvadž jsem jí *nehoden*. Ale po Vašem slově vezmu na sebe znovu všechnu svou chudobu, začnu radostně snášet svou zoufalou situaci. Přijmu radostně boj, budu se z něho radovat, okřeji v něm novými silami!

Pošlete mi to slovo soucitu (*jen soucitu, přísahám Vám!*). Nezlobte se na smělost zoufalcovu, na člověka topícího se, kvůli tomu, že si dovolil poslední gesto úsilí, aby se zachránil před záhubou.

G. I.“

– Tento člověk mne ujišťuje, – řekla ostře Aglaja, když kníže přestal číst, – že slovo „*Přetrhni vše*“ mne nebude kompromitovat a nijak vázat a dává mně na to, jak vidíte, právě tímto listem, písemnou záruku. Všimněte si, jak si naivně pospíšíl jednotlivá slůvka podtrhnout a jak hrubě prokukuje jeho tajná myšlenka. Ví ostatně, že kdyby všechno přetrhal, ale sám, nečekaje na mé slovo, ba ani mi o tom nepovídaje, že bych pak změnila své city k němu a stala se snad jeho přítelkyní. Jistě o tom ví! Ale má špinavou duši: ví to a nemůže se rozhodnout, ví to a přece žádá o záruku. Není s to rozhodnout se jen na základě víry. Chce, abych mu dala místo sta tisíc nadějí na sebe. Pokud se týče onoho dřívějšího slova, o němž v lístku mluví, které prý ozářilo jeho život, drze lže. Jednoduše mi ho bylo jednou líto. Je však drzý a nestydatý: kmitla mu ihned tenkrát hlavou myšlenka na možnou naději; ihned jsem to pochopila. Od těch časů mne začal lovit; loví mne i teď. Ale dost; tady máte ten lístek, vraťte mu jej, hned, jak vyjdete z našeho domu, dřív ovšem ne.

– A jakou odpověď mu mám vyřídit?

– Samo sebou nic. To je nejlepší odpověď. Vy tedy chcete bydlet v jeho domě?

– Před chvílí mi to doporučil sám Ivan Fjodorovič, – řekl kníže.

– Tak se ho střežte – varuji vás; neodpustí vám, že mu vrátíte lístek.

Aglaja stiskla knížeti lehce ruku a vyšla. Její tvář byla vážná a zachmuřená, ba ani se neusmála, když kývla knížeti hlavou na rozloučenou.

– Hned, vezmu si jen svůj uzílek, – řekl kníže Gaňovi, – a půjdeme.

Gaňa dupl netrpělivě nohou. Jeho tvář až ztemněla zuřivostí. Konečně vyšli na ulici, kníže se svým uzlíkem v rukou.

– Odpověď? Odpověď, – vrhl se na něho Gaňa. – Co vám řekla? Dal jste jí lístek?

Kníže mu mlčky podal jeho lístek. Gaňa strnul.

– Jak? Můj lístek! – vykřikl. – On jí to neodevzdal! To jsem si mohl myslet! Ztrac... Ovšem, že před chvílí nemohla nic chápat! Ale proč, proč, proč jste jí to nedal, o, zatr-r-rac...

– Odpusťte, naopak, podařilo se mi odevzdat váš lístek v téže chvíli, kdy jste mi jej dal, a právě tak, jak jste chtěl. Octl se u mne zase proto, že Aglaja Ivanovna mi jej vrátila.

– Kdy? Kdy?

– Když jsem dopsal zápis do alba a když mne pozvala, abych šel s ní. (Slyšel jste?) Vstoupili jsme do jídelny, podala mi lístek, nařídila, abych si jej přečetl, a nařídila, abych vám jej vrátil.

– Pře-če-tl! – vykřikl Gaňa téměř z plna hrdla. – Přečetl! Četl jste to?

A zastavil se znovu ustrnule uprostřed chodníku, tak ohromen, že až otevřel ústa.

– Ano, četl, právě teď.

– A ona vám jej dala sama přečíst? Sama?

– Sama, a věřte, že bych jej bez její pobídky číst nezačal.

Gaňa mlčel asi minutu a o čemsi mučivě a usilovně přemýšlel, ale náhle vykřikl:

– To nemůže být! Nemohla vám nařídít, abyste to přečetl. Lžete! Přečetl jste to sám!

– Povídám vám pravdu, – odpověděl kníže dřívějším, neochvějným hlasem, – a věřte: je mi tuze líto, že to působí na vás tak nepřijemným dojmem.

– Ale, nešťastníče, přece vám při tom aspoň něco řekla? Něco přec odpověděla?

– Ovšemže ano.

– Ale mluvte, mluvte přec, setsakra!

A Gaňa dupl dvakrát pravou nohou, obutou do galoše, do chodníku.

– Když jsem to přečetl, řekla mi, že ji lovíte; že jste ji chtěl zkompromitovat tak, abyste od ní dostal naději, a aby opřen o tuto naději, jste mohl přetrhat jinou naději na sto tisíc. Že kdybyste to udělal, nesmlouvaje s ní, přetrhal to všechno sám, nežádaje si od ní předem záruky, že by se snad i stala vaší přítelkyní. A to je tuším všechno. Ano, ještě něco: když jsem se jí zeptal, máje lístek už v ruce, jaká bude odpověď? – řekla mi, že nejlepší odpověď bude žádná – tak, tuším; odpusťte, jestli jsem zapomněl přesný výraz, ale říkám vám to tak, jak jsem to pochopil sám.

Gani se zmocnila bezměrná zloba a jeho zuřivost propukla bez omezování:

– A! Tak takhle! – skřípal zuby. – Tak mé lístky se budou vyhazovat oknem! A! Ona tedy nebude smlouvat – a to já budu! A uvidíme! Mám ještě mnoho věcí v záloze... uvidíme! Srazím jí hřebínek!

Křivil ústa a na rtech mu vystupovala pěna; hrozil pěstí. Tak šli několik kroků. Před knížetem se ani dost málo neostýchal, jako by byl sám ve svém pokoji, poněvadž ho nepokládal vůbec za nic. Ale najednou ho něco napadlo a rozpomněl se.

– A jakým způsobem, – obrátil se náhle ke knížeti, – jakým způsobem vy, (idiot! dodal v duchu), jakým způsobem vy jste dosáhl takové důvěry, dvě hodiny po svém příjezdu? Jakým způsobem?

V jeho trápení nebyla závist. Náhle se mu zakousla přímo do srdce.

– To vám neumím vysvětlit, – odpověděl kníže.

Gaňa se naň zlostně podíval:

– To vás pozvala do jídelny, aby vám darovala svou důvěru? Vždyť se strojila vám něco dát?

– Jinak tomu nelze rozumět, než tak.

– A zač, hrom do toho! Co jste tam takového udělal? Čím jste se zalíbil? Poslyšte, – spěchal usilovně (v tu chvíli v něm bylo všechno jakoby rozházeno a kypělo bez ladu a skladu, takže nemohl ani

urovnat své myšlenky), – poslyšte, nemohl byste si vzpomenout a říci mi po pořádku, o čem jste tam speciálně mluvil, všechna slova, hned od počátku? Nezpozoroval jste něco, vzpomeňte si?

– Och, docela dobře mohu, – odpověděl kníže, – hned na začátku, když jsem vstoupil a seznámil se, začali jsme mluvit o Švýcarech.

– Vem čert Švýcary!

– Pak o popravě...

– O popravě?

– Ano, z jistého důvodu... Potom jsem jim vypravoval, jaké jsem tam prožil tři roky a příběh jedné ubohé vesničanky...

– Vem čert ubohou vesničanku! Dál! – trhal sebou netrpělivě Gaňa.

– Potom, jak mi Schneider řekl své mínění o mé povaze a donutil mne...

– Ať se propadne ten váš Schneider i s tím svým míněním! Dál!

– Dál jsem na jistý popud začal mluvit o tvářích, totiž o výrazu tváře a řekl, že Aglaja Ivanovna je skorem právě tak hezká jako Nastaša Filipovna. A právě při tom jsem se podřekl o tom portrétu...

– Ale neřekl jste přec, přeci jste neřekl, co jste slyšel před tím v pracovně? Neřekl jste to přec? Neřekl?

– Opakuji vám, že neřekl.

– Ale odkud potom, ke všem... Ah...! Neukázala Aglaja lístek staré?

– Mohu vám bezpečně zaručit, že neukázala. Byl jsem tam celou tu dobu, neměla na to ani kdy.

– Snad jste si sám všeho nevšiml... Ó! Zatr-racený idiot! – vykřikl už úplně bez sebe. – A nic neumí říci!

Když Gaňa jednou už začal nadávat a nesetkal se s odporem, zbavil se pomalu vši zdrženlivosti, jak tomu bývá u mnohých lidí. Mnoho nescházelo a začal by snad naň plivat, tak byl rozběsněn. Ale právě ta zběsilost ho oslepila; jinak by si už dávno všiml, že ten „idiot“, s kterým takto jedná, umívá druhdy všechno velmi brzy a jemně pochopit a podat neobyčejně uspokojivě. Ale náhle se stalo něco neočekávaného.

– Musím vám říci, Gavrilu Ardalionoviči, – řekl náhle kníže, – že jsem byl dřív vskutku tak málo zdrav, že jsem byl opravdu skoro idiotem; ale teď jsem se už dávno uzdravil a proto je mi nepříjemné, když mne nazývají do očí idiotem. Třebaže lze vás omluvit, když člověk vezme v úvahu vaše neúspěchy, přece jen jste mně ve své rozmrzelosti už dvakrát vynadal. Nemám to rád, hlavně takhle, náhle, jak to děláte vy, napoprvé a poněvadž teď stojíme na křižovatce, nebylo by líp, kdybychom se rozešli? Vy půjdete napravo domů, já nalevo. Mám dvacetpět rublů a jistě si najdu nějaký hôtel-garni.

Gaňa upadl do strašných rozpaků a až zrudl studem, že byl tak neočekávaně přistižen.

– Odpusťte, kníže, – vykřikl prudce, měně nenadále svůj nadávavý tón v tón mimořádně zdvořilý; – proboha, odpusťte! Vidíte, v jaké strašlivé situaci jsem! Neznáte ještě téměř nic, ale kdybyste všechno znal, jistě byste mi aspoň částečně odpustil; třebaže ovšem nelze omluvit vůbec to, co jsem řekl...

– Och, není mi třeba tak dlouhých omluv, – pospíšil si s odpovědí kníže. – Vždyť chápu, že je vám tuze nedobře, a proto se hádáte. No, pojďme k vám. Já velmi rád...

„Ne, takhle ho pustit nemohu,“ – myslil si v duchu Gaňa, dívaje se cestou zlostně na knížete, – „ten všivák ze mne všechno vytáhl a pak náhle sundal masku... To něco znamená. No, to už uvidíme! Všechno se rozhodne, všechno, všechno! Ještě dnes!“

Stáli už až u domu.

VIII

Ganěčkův byt byl ve druhém patře u velmi čistého, světlého a prostorného schodiště a tvořilo jej šest nebo sedm pokojů a pokojíčků, sice zcela jednoduchých, ale bez vší pochyby příliš drahých pro kapsu úředníka s rodinou, i když dostával dva tisíce rublů platu. Byl však předem určen i pro několik podnájemníků přejících si i stravu a obsluhu a byl Gaňou a jeho rodinou obýván ne déle než dva měsíce, k veliké nelibosti samotného Gani, a to na naléhání a prosby Niny Alexandrovny a Varvary Ardalionovny, které si přály být taky užitečnými a třeba jen trochu zvětšit rodinné důchody. Gaňa se mračil a nazýval pronajímání bytu neslušností; začal se pak jaksi stydět ve společnosti, kde si navykl objevovat se jako mladík s určitým leskem a s budoucností. Všechny tyto ústupky osudu a všechna tato mrzutá stísněnost – to všechno byly hluboké rány na jeho duši. Od nějaké doby ho začala rozčilovat každá maličkost, neúměrně a nesmírně. A souhlasil-li s tím, že bude ještě nějaký čas ustupovat a trpět, bylo to proto, že se už rozhodl to všechno změnit a předělat v přesně stanovené době. Ale zatím sama ta změna, samo to východiště, na kterém se ustálil, byly nemalou úlohou – takovou hádankou, jejíž nastávající řešení hrozilo být obtížnější a mučivější než všechno to, co předcházelo.

Byt dělila chodba, začínající hned v předsíni. Po jedné straně chodby byly ony tři pokoje, které byly určeny k pronajetí, pro „zvlášť doporučené“ nájemníky; kromě toho až na konci téže chodby, u kuchyně, byl čtvrtý pokojík, menší než ostatní, v němž bydlil sám otec rodiny, penzionovaný generál Ivolgin; spal tam na širokém divanu a byl nucen přicházet i vycházet kuchyní a po schodech pro služebnictvo. V témž pokojíku bydlel i gymnazista Kolja, třináctiletý bratr Gavriily Ardalionoviče; taky jemu bylo tísnit se v této místnosti,

učit se, spát na jiném, velmi starém, úzkém a krátkém divánku, na dřevém prostěradle a hlavní věc opatrovat a *dohlížet* na otce, který se bez toho mohl stále méně a méně obejít. Knížeti dali prostřední ze tří pokojů; v prvním napravo bydlel Ferdyščenko, a třetí nalevo byl ještě prázdný, ale Gaňa zavedl knížete především do poloviny rodinné. Tuto rodinnou půlku tvořil sál, proměňovaný, když bylo třeba, v jídelnu, hostinský pokoj, který ostatně byl pokojem pro hosty jen dopoledne a večer byl proměňován v pracovnu a ložnici Gaňovu, a konečně třetí pokoj těsný a vždy zavřený: to byla ložnice Niny Alexandrovny a Varvary Ardalionovny. Krátce, v tomto bytě se všechno tísnilo a mačkalo; Gaňa jen v duchu skřípal zuby; třeba že byl a chtěl být k matce uctivým, bylo hned napoprvé možno zpozorovat, že je v rodině nemalým despota.

Nina Alexandrovna nebyla v hostinském pokoji sama, seděla s ní Varvara Ardalionovna; obě se obíraly nějakým háčkováním a rozmlouvaly s hostem, Ivanem Petrovičem Pticyňem. Nina Alexandrovna byla, jak se zdálo, asi padesátnice, měla suchou, vyhublou tvář s černými kruhy pod očima. Její vzezření bylo nemocné a trochu utrápené, ale tvář a pohled měla dost příjemný; a hned při prvním slově bylo vidět povahu vážnou a plnou opravdové důstojnosti. Přes její trochu zkormoucené vzezření bylo lze v ní vytušit pevnost, ba rozhodnost. Oblečena byla neobyčejně skromně, do jakéhosi tmavého šatu a docela po staru, ale její způsoby, hovor, celé chování ukazovaly na ženu, která vídala i nejlepší společnosti.

Varvara Petrovna bylo třiadvacetileté děvče, střední velikosti, dost hubené s tváří ne právě příliš krásnou, v níž však bylo uzavřeno tajemství líbit se bez krásy a připoutávat k sobě až vášnivě. Byla velmi podobná matce, i oblečena byla, z úplného nedostatku snahy po parádě, právě tak jako matka. Pohled jejích šedivých očí byl by snad časem velmi veselý a laskavý, kdyby nebyval nejčastěji vážný a zádušný, druhy, hlavně v době poslední, až trochu příliš. Pevnost a rozhodnost bylo vidět i na její tváři, ale bylo lze tušit, že

ona tvrdost je snad dokonce energičtější a podnikavější než u matky. Varvara Ardalionovna byla dost prudká a bratr se druhdy této prudkosti až bával. Bával se jí i host, který u nich teď seděl, Ivan Petrovič Pticyň. Byl to dost mladý člověk, ne přes třicet, skromně, ale elegantně oblečený s příjemným, ale jaksi až příliš solidním chováním. Temně plavá bradka ukazovala na člověka, který neslouží v úřadě. Uměl hovořit rozumně a zajímavě, ale častěji mlčel. Působil vůbec dojmem až přísným. Bylo zřejmo, že Varvara Ardalionovna mu není lhostejna, a city své neskrýval. Varvara Ardalionovna se k němu chovala kamarádsky, ale otálela ještě s odpovědí na mnohé otázky, ba neměla je ráda; Pticyň ostatně neztrácel ani zdaleka odvahy. Nina Alexandrovna byla k němu laskava, ba v poslední době začala mu mnohé věci svěřovat. Bylo o něm ostatně známo, že se zabývá speciálně vyděláváním peněz a to tak, že jim dává rychle růst, půjčuje je na více či méně spolehlivé zástavy. S Gaňou byli velcí přátelé.

Po obřadném, ale úryvkovitém představení Gani (který pozdravil docela suše matku, nepozdravil vůbec sestru a odvedl ihned Pticyňa někam z pokoje), řekla Nina Alexandrovna knížeti několik laskavých slov a poručila Koljovi, nakukujícímu do dveří, aby ho dovedl do prostředního pokoje. Kolja byl hoch veselý a dost milý tvář, důvěrného a prostoduchého chování.

– Kde jsou vaše zavazadla? – zeptal se ho, uváděje ho do pokoje.

– Mám uzílek, nechal jsem jej v předsíni.

– Hned vám jej donesu, náš personál je jen kuchařka a Matřjona, takže já taky vypomáhám. Varja na všechno dohlíží a zlobí se. Gaňa říká, že jste dnes přijel ze Švýcar. Je tam hezky, ve Švýcarech?

– Moc.

– Hory?

– Tak.

– Já vám ty vaše uzly hnedka přitáhnu.

Vstoupila Varvara Ardalionovna.

- Matrjona vám hned přestele postel. Máte kufr?
- Ne, uzílek. Váš bratr pro něj šel; je v předsíni.
- Není tam žádný uzel, mimo tenhle uzílek; kam jste jej položil? – zeptal se Kolja, vrací se zase do pokoje.
- Kromě něho taky žádný nemám, – prohlásil kníže, bera svůj uzílek.
- A – a, a já jsem si myslel, zda jej nestopil Ferdýščenko.
- Nemluv hlouposti, – řekla přísně Varja, která i s knížetem mluvila zcela suše a právě jen zdvořile.
- Chère Babette,⁵ ke mně se můžeš chovati trochu něžněji, já přece nejsem Pticyň.
- Ty jsi ještě tak hloupý, Koljo, že můžeš ještě dostávat bití. O všechno, co budete potřebovat, se můžete obrátit na Matrjonu; obědvá se v půl páté. Obědvat můžete s námi či ve svém pokoji, jak vám libo. Pojďme, Koljo, nepřekázej.
- Pojďme, energická povaho!
- Když vycházeli, srazili se s Gaňou.
- Otec je doma? – zeptal se Gaňa Kolji a na jeho přitakání mu cosi zašeptal do ucha. Kolja kývl hlavou a vyšel hned za Varvarou Ardalionovnou.
- Pár slov, kníže, zapomněl jsem vám to říci, poněvadž jsme měli dost jiných... věcíček. Mám prosbu: buďte tak laskav – nebude-li vám to dělat velkou obtíž – nežvaňte ani tady o tom, co jsem měl dnes s Aglajou, ani *tam* o tom, co uvidíte tady; poněvadž i tady je dost všelijakých nehezkých věcí. Vem to čert ostatně... Aspoň dnes se zdržte.
- Ujišťuji vás, že jsem žvanil mnohem méně, než myslíte, – řekl kníže, výtkami Gaňovými trochu podrážděn. Jejich poměr se stával zřejmě stále horším a horším.
- No, už jsem toho kvůli vám dnes dost snesl. Krátce – prosím vás.

5 Drahá Babetto.

– Všimněte si taky toho, Gavrilu Ardalionoviči, že jsem prve nebyl ničím vázán a neměl důvodů nemluvit o portrétu. Vždyť jste mne o to nežádal.

– Fuj, jaký to ošklivý pokoj, – poznamenal Gaňa, dívaje se pohrdavě, – tma a okna na dvůr. Ve všech směrech jste k nám přišel nevčas... Nu, ale to není má věc; já pokoje nepronajímám.

Do pokoje nakoukl Pticyň a zavolal Gaňu, který spěšně opustil knížete a odešel bez ohledu na to, že chtěl ještě něco říci, ale zřejmě byl váhal a jaksi se mu nechtělo začít; ba i pokoj pohaněl z jakéhosi zmatku.

Když se kníže umyl a trochu upravil svou toaletu, otevřely se dveře znovu a nakoukla nová postava.

Byl to třicetiletý pán postavy ne malé, ramenatý, s ohromnou kučeravou, nazrzlou hlavou. Tvář měl masitou a ruměnou, rty tlusté, nos široký a rozplácly, oči malé, zalité sádlem a výsměšné, jakoby neustále pomrkávající. Celek působil dost drze. Oblečen byl špinavě.

Z počátku otevřel dveře jen na tolik, aby mohl prostrčit hlavu. Prostrčená hlava prohlížela pět vteřin pokoj, pak se dveře začaly pomalu otvírat, na prahu se objevila celá figura, ale host stále ještě nevcházel a prohlížel si knížete přimhouřenýma očima z prahu dál. Konečně za sebou zavřel dveře, přiblížil se, sedl na židli, vzal knížete pevně za ruku a posadil ho na divan šikmo od sebe.

– Ferdyščenko, – pronesl, dívaje se knížeti upřeně a tázavě do tváře.

– A co? – odpověděl kníže, dav se téměř do smíchu.

– Podnájemník, – řekl zase Ferdyščenko, dívaje se jako dřív.

– Chcete se seznámit?

– E-eh! – pronesl host, cuchaje si vlasy a vzdychnuv, a začal se dívat do opačného kouta. – Máte peníze? – zeptal se náhle, obraceje se ke knížeti.

– Moc ne.

– A kolik?

- Pětadvacet rublů.
- Ukažte?

Kníže vyndal pětadvacetirublovku z kapsy u vesty a podal ji Ferdyščenkovi. Host ji roztáhl, prohlédl, obrátil na druhou stranu a pak vzal ke světlu.

– To je zvláštní, – pronesl jaksi zamyšleně, – proč rezavějí? Tyhle pětadvacetirublovky někdy strašně rezavějí, a jiné naopak docela vyblednou. Nate.

Kníže si vzal bankovku. Ferdyščenko vstal ze židle.

– Přišel jsem vás varovat: předně, abyste mi nepůjčoval peníze, poněvadž vás o ně jistě budu prosit.

– Dobrá.

– Máte úmysl tady platit?

– Mám.

– Já ne; děkuji. Jsem od vás napravo první dveře, viděl jste je? Hled'te, abyste ke mně nechodil příliš často na návštěvu; já k vám přijdu, nebojte se. Generála jste viděl?

– Ne.

– Ani neslyšel?

– Ovšemže ne.

– No tak ho uvidíte i uslyšíte, a k tomu chodí si vypůjčovat i ke mně! Avis au lecteur.⁶ Sbohem. Copak člověk může žít, když se jmenuje Ferdyščenko? Může?

– Pročpak ne?

– Sbohem.

A postoupil ke dveřím. Kníže se potom dozvěděl, že tento pán vzal na sebe jaksi z povinnosti úlohu udivovat všechny originalitou a veselostí, ale nikdy mu to jaksi nešlo. U mnoha lidí budil dokonce nepříjemný dojem, což ho upřímně mrzelo, ale své úlohy se přeci nevzdal. Ve dveřích se mu podařil trochu efekt, když narazil na jaké-

6 Moudrému napověz – vlastně: upozornění čtenáře. Pozn. překl.

hosi vcházejícího pána; pustil tohoto nového a knížeti neznámého hosta do pokoje, několikrát na něho zezadu varovně zamrkal a tak odešel z pokoje přec jen s jistým gestem.

Nový pán byl asi pětapadesátiletý, nebo snad starší, střední postavy, dost tělnatý, šarlatově rudé, masité, ducmaté tváře, orámané hustými, šedými licousy; měl knír a velké, dost vyvalené oči. Byla by to postava dost úctyhodná, kdyby v ní nebylo něco zpustlého, obnošeného, ano zamazaného. Na sobě měl velmi staré sáčko, s téměř roztrhanými lokty; taky prádlo bylo zamazané – po domácku. V jeho blízkosti to trochu páchlo vodkou, ale jeho způsoby byly efektní, trochu nepřírozené, a byla na nich vidět žárlivá snaha ohromit důstojností. Pán se pomalu s přívětivým úsměvem přiblížil ke knížeti, vzal mlčky jeho ruku a drže ji ve své hleděl nějakou dobu v jeho tvář, jako by hledal známé rysy.

– *Je to on! Je to on!* – pronesl tiše, ale slavnostně. – Jak by mu z oka vypadl! Slyším pronášet známé a drahé jméno a vzpomněl jsem si na nenávratnou minulost... Kníže Myškin?

– Ano, prosím.

– Generál Ivolgin, ve výslužbě a v neštěstí. Smím prosit o vaše jméno křestní a otcovo?

– Lev Nikolajevič.

– Tak, tak! Syn mého přítele, možno-li tak říci, druha mých dětských let, Nikolaje Petroviče.

– Tatínkovi říkali Nikolaj Lvovič.

– Lvovič, – opravil se generál, jako by jména vůbec nezapomněl, ale jen se nenadále přerekl. Sedl si a posadil knížete taky vedle sebe, vzav ho za ruku. – Já vás nosil na rukou.

– Opravdu? – zeptal se kníže. – Můj otec umřel už před dvaceti léty.

– Ano, dvaceti léty, dvaceti léty a třemi měsíci. Studovali jsme spolu; dostal jsem se rovnou do vojenské akademie...

– Otec byl taky ve vojenské akademii, byl podporučíkem ve Vasiljevském pluku.

– V Bělomirském. Do Bělomirského ho přeložili až skoro před smrtí. Takhle jsem tam stál a žehnal mu na cestu do věčnosti. Vaše matinka...

Generál se zarazil jako by nad smutnou vzpomínkou.

– Ano, taky umřela půl roku potom nachlazením.

– Ne, nachlazením, ne. Nachlazením ne, věřte starému člověku. Byl jsem tam a pochovával jsem ji. Zármutkem nad svým knížetem, a ne nachlazením. Ano, dobře mám kněžnu v paměti! Naše mládí! Kvůli ní jsme se já a kníže, druhové od dětství, nestali div vzájemnými vrahy.

Kníže začal poslouchat trochu nedůvěřivě.

– Byl jsem vášnivě zamilován do vaší matičky, ještě když byla nevěstou – nevěstou mého přítele. Kníže to zpozoroval a byl ohromen. Přijde ke mně takhle ráno v sedm hodin, budí mne. Překvapeně se oblékám; oboustranné mlčení; pochopil jsem všechno. Vyndá z kapsy dvě pistole. Skrz kapesník. Bez svědků. Nač svědci, když pošleme za pět minut druh druhu na věčnost? Nabili jsme, roztáhli kapesník, postavili se, položili si pistole navzájem k srdci a díváme se druh druhu do očí. Najednou nám oběma vyhrknou z očí slzy jako hráchy, ruce se zachvějí. Oběma, oběma najednou! No, a pak ovšem objímání a vzájemný zápas velkomyslnosti. Kníže křičí: je tvá, já křičím: tvá! Krátce... krátce... přišel jste k nám bydlet?

– Ano, na nějakou dobu snad, – pronesl kníže, jakoby trochu koktavě.

– Kníže, mamán prosí, abyste k ní zašel, – vykřikl Kolja, nahlédnuv do dveří. Kníže chtěl už vstát a jít, ale generál mu položil pravou dlaň na rámě a přátelsky ho přitiskl zas k divanu.

– Jako opravdový přítel vašeho otce chtěl bych vám předem něco říci, – řekl generál, – vidíte sám, utrpěl jsem úhonu, po jisté tragické katastrofě, ale bez soudu! Bez soudu! Nina Alexandrovna je vzácná žena, Varvara Ardalionovna, má dcera, je vzácná dcera! Následkem jistých okolností pronajímáme pokoje – pád neslýchaný. Já, který

měl být generálem – gubernátorem...! Ale z vás máme vždy radost. Ale zatím se v mém domě odehrává tragédie!

Kníže se na něho podíval tázavě a velmi zvědavě.

– Chystá se svatba, a to svatba zvláštní. Svatba pochybné ženštiny a mladého člověka, který by mohl být komorním pážetem. Tu ženu přivedou do domu, kde je má dcera a kde je má žena! Ale pokud já ještě dýchám, do domu nevstoupí! Lehnu si na práh, a ať mne překročí...! S Gaňou teď vůbec nemluví, vyhýbám se dokonce i setkání s ním. Říkám vám to schválně předem: když u nás budete bydlet, budete stejně svědkem toho všeho. Ale vy jste synem mého přítele, a mohu právem doufat...

– Kníže, buďte tak laskav, zajděte ke mně do salonu, – pozvala knížete Nina Alexandrovna, která se teď už objevila ve dveřích sama.

– Představ si, drahoušku, – vykřikl generál, – ukázalo se, že jsem knížete choval na rukou!

Nina Alexandrovna se podívala vyčítavě na generála a tázavě na knížete, ale neřekla ani slova. Kníže se vypravil za ní; ale jen přišli do salonu a usedli, jen začala Nina Alexandrovna něco spěšně a polohlasem knížeti vykládat, když náhle vstoupil spěšně do salonu sám generál. Nina Alexandrovna ihned umlkla a nahnula se se zjevnou mrzutostí k svému háčkování. Generál snad tu rozmrzelost i zpozoroval, ale byl dál v nejlepším náladě.

– Syn mého přítele! – vykřikl, obrací se k Nině Alexandrovně. – A tak neočekávaně! Přestal jsem už naň dávno i myslet. Ale, drahoušku, copak se nepamatuješ na nebožtíka Nikolaje Lvoviče? Zastihlas ho ještě... V Tveři?

– Nepamatuji se na Nikolaje Lvoviče. To byl váš otec? – zeptala se knížete.

– Otec, ale neumřel, tuším, v Tveři, ale v Jelisavetgradě, – nesměle podotkl kníže ke generálovi. – Slyšel jsem to od Pavliščeva...

– V Tveři, – stál na svém generál, – zrovna před smrtí byl přeložen v Tveř, to bylo ještě před vypuknutím nemoci. Vy jste byl tenkrát

ještě docela malinký a nemůžete se pamatovat ani na přeložení, ani na cestu; Pavliščev pak se mohl mýlit, třebaže to byl znamenitý člověk.

– Vy jste znal i Pavliščeva?

– Byl to vzácný člověk, ale já byl toho osobně svědkem. Požehnal jsem mu na smrtelné posteli...

– Otec přec umřel v soudním vyšetřování, – podotkl kníže znovu, – ač jsem se nikdy nemohl dozvědět, proč; umřel v nemocnici.

– Ó, to bylo kvůli procesu pěšáka Kolpakova a kníže by byl zcela jistě osvobozen.

– Tak? Vy to dobře znáte? – zeptal se kníže zvlášť zvědavě.

– Jakkak ne! – vykřikl generál. – Soud se rozešel, nedospěl k žádnému výsledku. Nemožná věc! Ba, věc možno říci tajuplná: umřel štábní kapitán Larionov, velitel roty; kníže je na nějakou dobu jmenován jeho zástupcem; dobrá. Pěšák Kolpakov spáchá krádež – boty u kamaráda – a propije je; dobrá. Kníže – a pamatujte si, že to bylo v přítomnosti feláka a kaprála – vypere Kolpakovu žaludek a hrozí mu pruty. Znamenitě. Kolpakov jde do kasáren, položí se na kavalec a za čtvrt hodiny umře. Nádherně, ale náhle přijde něco skoro nemožného. Tak či onak, Kolpakova pochovají; kníže to hlásí a Kolpakova škrtnou ze seznamu. Zdálo by se, že všechno jde jako na másle. Ale právě za půl roku na brigádní paradě se objeví pěšák Kolpakov, jako by se nic nestalo v třetí rotě druhého praporu Novozemljanského pěšího pluku, téže brigády a téže divize.

– Jak, – vykřikl kníže, údivem zcela bez sebe.

– To nebylo tak, to je omyl! – obrátila se k němu náhle Nina Alexandrovna, hledíc naň téměř se smutkem.

– Mon mari se trompe.⁷

– Ne, miláčku, to se lehko řekne, se trompe, ale rozřeš sama takový případ! Všichni se octli v slepé uličce. Já bych byl první řekl, qu'on se

7 Muž se mýlí.

trompe. Ale byl jsem naneštěstí sám svědkem a členem komise. Všechny konfrontace ukázaly, že to je právě on, právě ten pěšák Kolpakov, který byl před půl rokem pochován s obvyklou parádou a za víření bubnů. Opravdu zvláštní případ téměř nemožný, souhlasím, ale...

– Tati, přinesli ti na stůl oběd, – hlásila Varvara Ardalionovna, vcházejíc do pokoje.

– A, sláva, znamenitě! Vyhladověl jsem už... Ale ten případ je možno říci až psychologický...

– Vystydne vám zas polévka, – řekla netrpělivě Varja.

– Hned, hned, – mumlal generál, vycházející z pokoje, a „přes všechno pátrání“ bylo slyšet ještě z chodby.

– Zůstanete-li u nás, budete musit mnoho odpouštět Ardalionu Alexandroviči, – řekla Nina Alexandrovna ke knížeti; – nebude vás ostatně příliš znepokojovat; on i sám obědvá. Uznáte sám, že máme každý své nedostatky a své... zvláštní rysy, jiní lidé snad jich mají ještě víc, než ti, na které si lidé zvykli ukazovat prstem. Ale o jednu věc bych vás tuze prosila: obrátí-li se k vám můj muž stran placení bytu, řekněte mu, že jste dal peníze mně. Ovšem, že to, co byste dal Ardalionovi Alexandrovičovi, by se taky účtovalo, ale prosím vás jen kvůli pořádku... Co je to, Varjo?

Varja se vrátila do pokoje a podala matce mlčky portrét Nastaši Filipovny. Nina Alexandrovna se zachvěla a z počátku jakoby leknutím, pak s tísnivým pocitem hořkosti si ji chvíli prohlížela. Konečně se podívala tázavě na Varju.

– Dáreček od ní, sama mu jej dnes dala, – řekla Varja, – a večer se mezi nimi všechno rozhodne.

– Dnes večer? – opakovala jakoby zoufale polohlasem Nina Alexandrovna. – Cože? Tu už není pochyb, nezbývá taky žádná naděje: tím portrétem všechno ohlásila... A on sám ti to ukázal? – dodala udiveně.

– Víte, že spolu už skoro měsíc nemluvíme ani slova. O všem mně řekl Pticyň, a portrét se tam válel na podlaze u stolu; zdvihla jsem jej.

– Kníže, – obrátila se k němu náhle Nina Alexandrovna, – chtěla jsem se vás zeptat (a proto jsem vás vlastně sem pozvala), jak dlouho znáte mého syna? Říká, trvám, že jste právě dnes odkudsi přijel?

Kníže pověděl krátce o sobě, vynechav víc než polovičku. Nina Alexandrovna a Varja ho vyslechli.

– Nechci z vás nic vylákat, když se vás ptám na Gavrilu Ardalionoviče, – podotkla Nina Alexandrovna; – nerada bych, abyste se v tomto ohledu mýlil. Je-li něco, co mi nemůže přiznat sám, nechci se to dozvědět jinou cestou. Mluvím jen o tom, že Gaňa prve před vámi a pak, když jste odešel, na mou otázku o vás mi odpovéděl: „Ten ví všechno, před ním není třeba ohledů!“ Co to znamená? To je, chtěla bych vědět, do jaké míry...

Náhle vstoupil Gaňa a Pticyň; Nina Alexandrovna ihned umlkla. Kníže zůstal na židli vedle ní, Varja však ustoupila stranou; portrét Nastaši Filipovny ležel na velmi nápadném místě, na pracovním stolku Niny Alexandrovny, přímo před ní. Gaňa spatřiv jej, se zachmuřil, vzal jej zlostně ze stolu a odhodil na svůj psací stůl, stojící na druhém konci pokoje.

– Dnes, Gaňo? – zeptala se náhle Nina Alexandrovna.

– Co dnes? – zachvěl se skorem Gaňa a vrhl se náhle na knížete.

– Aha, rozumím, vy už tedy i tady...! Je to u vás už nějaká nemoc, co? Nemůžete se zdržet? Pochopte přec. Jasnosti...

– Tím jsem vinen já, Gaňo, a nikdo jiný, – přerušil ho Pticyň.

Gaňa se na něho podíval.

– Vždyť je tak líp, Gaňo, tím spíš, že je věc na jedné straně skončena, – zamumlal Pticyň, odešel stranou, sedl u stolu a vyndav z kapsy jakýsi tužkou popsaný papír, začal si jej pečlivě prohlížet. Gaňa stál pochmurně a čekal rodinnou scénu. Ani ho nenapadlo knížeti se omluvit.

– Jestli je všechno ukončeno, má ovšem Ivan Petrovič pravdu, – řekla Nina Alexandrovna, – nemrač se, prosím, a nerozčiluj, Gaňo.

Nebudu se tě ptát na nic, co nechceš říci sám, a ujišťuji tě, že jsem se do toho docela vpravila; buď tak laskav, uklidni se.

Pronesla ta slova neodtrhujíc se od práce, a jak se zdálo, opravdu klidně. Gaňa byl udiven, ale opatrně mlčel a díval se na matku, očekávaje, že se vyjádří jasněji. Domácí scény mu už příliš dlouho pily krev. Nina Alexandrovna zpozorovala tuto opatrnost a dodala s trpkým úsměvem:

– Ty pořád ještě pochybuješ a nevěříš mi, neboj se; nebude ani slz, ani proseb, aspoň ode mne ne. Jediné mé přání je, abys byl šťasten, a to ty víš; vpravila jsem se do svého osudu, ale mé srdce bude vždy s tebou, ať už zůstaneme spolu, či se rozejdeme. Samo sebou, že mluvím jen za sebe; nemůžeš žádat totéž od sestry...

– A, zase ona! – vykřikl Gaňa dívaje se posměšně a nenávistně na sestru. – Maminko! Přísahám vám zase to, nač jsem vám už dal slovo: nikdo se nikdy neopováží chovat se k vám nezdvořile, pokud jsem tu já, pokud jsem já živ. Ať mluvíme o komkoli, zaručuji vám největší úctu od každého, kdo přestoupí náš práh...

Gaňa se tak utěšil, že se díval na matku téměř smířlivě, téměř něžně.

– Gaňo, ty víš, že jsem se nebála ničeho pro svou osobu; neměla jsem po celou tu dobu strach o sebe a netrápila jsem se pro sebe. Říkají, že se dnes všechno skončí? Skončí?

– Slíbila, že dnes večer doma prohlásí: zda souhlasí, či ne, – odpověděl Gaňa.

– My se už tři neděle vyhýbáme rozmluvě o tom, a tak tomu bylo líp. Teď, když už je všechno skončeno, dovoluji si zeptat se na jednu věc: jak ti mohla dát své slovo, ano darovat ti svou podobenku, když ji nemáš rád? Cožpak ty takovou... takovou...

– Zkušenou, chceš říci?

– Nechtěla jsem se tak vyjádřit. Copak se do tebe tak zakoukala?

V té otázce zachvěla se náhle neobvyklá podrážděnost. Gaňa postál, chvilku pomlčel a pronesl s netajeným úsměškem:

– Dala jste se strhnout, maminko, a zase jste se nezdržela, a takhle to u nás vždycky začínalo a rozdmychovalo se. Řekla jste: nebude otázek ani výtek, a už to zase začíná. Raději toho nechme; nechme opravdu; měla jste aspoň úmysl... Neopustím vás nikdy a za nic; jiný by od takové sestry přinejmenším utekl; – koukejte, jak se na mne dívá! S tím taky skončemež! Já už měl takovou radost... A odkud víte, že Nastašu Filipovnu klamu? Co se týče Varji, jak je jí libo – a dost. Ted' ale už doopravdy dost!

Gaňa se každým slovem rozhořčoval a chodil bez cíle pokojem. Takové rozhovory se dotýkaly okamžitě bolavého místa všech členů rodiny.

– Já už řekla, že když sem vstoupí ona, půjdu pryč a slovo splním, – řekla Varja.

– Z tvrdošijnosti! – vykřikl Gaňa. – Z tvrdošijnosti se taky nedáváš! Co se na mě vytahuješ? Já se na to vykašlu, Varvaro Ardalionovno; je-li vám libo, splňte třeba hned svůj záměr. Už jste se mi zatrapeně zprotivila. Jak? Konečně jste se odhodlal nás opustit, kníže, – vykřikl na knížete, vida, že vstává.

V Gaňově hlase se ozýval onen stupeň podrážděnosti, v němž má člověk z ní téměř sám radost, poddává se jí bez odporu, s rostoucí téměř rozkoší, ať už ho vede, kam vede. Kníže se chtěl ve dveřích už už obrátit, aby něco odpověděl, vida však na bolestném výrazu tváře člověka, který ho urazil, že mu chybí právě jen ona kapka, která obyčejně přeplňuje nádobu, odvrátil se a odešel mlčky. Za několik minut uslyšel podle hlasů ze salonu, že rozhovor se stal za jeho nepřítomnosti hlasitějším a otevřenějším.

Prošel sálem do předsíně, aby se dostal na chodbu a z ní do svého pokoje. Když šel kolem dveří vedoucích na schody, zpozoroval a zaslechl, že za dveřmi se kdosi ze všech sil snaží zazvonit na zvonek, ale že zvonek je jaksi pokažen: jen se zachvíval, ale nezvonil. Kníže otevřel závoru, pootevřel dveře a – udiveně ustoupil, až se zachvěl: před ním stála Nastaša Filipovna. Poznal ji hned podle podobenky. Oči jí zlostně

zablýskaly, když ho spatřila; prošla rychle do předsíně, odsunula ho ramenem z cesty a řekla hněvivě, shazujíc ze sebe kožich:

– Jsi-li už líný spravit zvonek, tak aspoň sed' v předsíni, kdyby někdo ťukal. Ted' upustí kožich, trdlo!

Kožich ležel skutečně na zemi; Nastaša Filipovna nevyčkala, až jej kníže sundá, hodila mu jej sama na ruce, nepozorujíc, že kníže neměl kdy jej chytit.

– Měli by tě vyhnat. Syp, oznam mě.

Kníže chtěl už něco říci, ale byl tak zmaten, že beze slova, v rukou s kožichem, který zdvihl z podlahy, šel do salonu.

– Ted' tam jde s kožichem! Proč tam neseš kožich? Cha-cha-cha! Ty ses zbláznil, co?

Kníže se vrátil a díval se na ni jako socha; když se zasmála – usmál se i on; ale jazykem stále ještě nemohl ani hnout. V prvním okamžiku, když jí otevřel dveře, byl bled, ted' najednou mu zalila červeň tváře.

– Co je to za idiota? – vykřikla v nevoli Nastaša Filipovna a dupla na něho nohou. – Kam to jdeš? Koho ohlásíš?

– Nastašu Filipovnu, – zamumlal kníže.

– Jak mě znáš? – zeptala se rychle. – Nikdy jsem tě neviděla! Běž, ohlaš... Co je to tam za křik?

– Hádají se, – odpověděl kníže a vstoupil do salonu.

Vstoupil ve chvíli dost rozhodnou: Nina Alexandrovna byla už zcela hotova zapomenout, že se „do všeho vpravila“; bránila ostatně Varju. Vedle Varji stál i Pticyň, zanechav už svůj popsaný papír. Varja sama měla kuráže dost a nebyla vůbec z těch, které by se daly jen tak prodat. Ale bratrovy hrubosti stávaly se každým slovem nezdvořilejší a nesnesitelnější. V takových případech přestávala obyčejně hovořit a dívala se jen mlčky posměšně na bratra, nespouštějíc z něho očí. Tento trik, jak věděla, byl s to přivést ho k tomu, že div z kůže nevyletěl. A právě v této chvíli vstoupil do pokoje kníže a ohlásil:

– Nastaša Filipovna.

IX

Nastalo všeobecné mlčení; všichni se dívali na knížete, jako by mu nerozuměli a nechtěli rozumět. Gaňa leknutím strnul.

Příjezd Nastaši Filipovny, právě v tuto chvíli, byl pro všechny věci podivnou, nepřiležitou a neočekávanou. Už to, že Nastaša Filipovna přišla na návštěvu po prvé; až dotud se chovala tak zvysoka, že při hovoru s Gaňou nevyjádřila ani přání seznámit se s jeho rodinou, a v poslední době jich vůbec ani nevzpomněla, jako by ani neexistovali. Gaňa ačkoliv byl zčásti rád, že tak nepříjemný mu rozhovor byl oddalován, přece jí měl v srdci její povýšenost za zlé. Ať tak, či onak, čekal od ní spíše posměšné a jedovaté poznámky na jeho rodinu, než návštěvu u nich; věděl jistě, že je jí známo všechno, co se u něho doma děje kolem jeho zasnub a jak se na ni dívají jeho nejbližší příbuzní. Její návštěva, *ted'*, po darování portrétu a v den jejích narozenin, v den, kdy slíbila rozhodnout jeho osud, znamenala téměř samotné toto rozhodnutí.

Nepochopení, s kterým se všichni dívali na knížete, netrvalo dlouho: ve dveřích salonu se objevila sama Nastaša Filipovna a vcházejíc do pokoje knížete zase zlehka odstrčila.

– Konečně se mi podařilo vstoupit... Pročpak uvazujete zvonek? – pronešla vesele, podávajíc ruku Gaňovi, který se jí vrhl střemhlav vstříc. – Jakého to tu máte na hlavu padlého tvora? Seznamte mne, prosím...

Gaňa venkoncem zmatený představil ji nejprve Varji, a obě ženy, dříve než si podaly ruce, vyměnily zvláštní pohled. Nastaša Filipovna se ostatně smála a kryla se veselostí; ale Varja se nechtěla krýt a dívala se zamračeně a pozorně; na její tváři se neukázal ani stín úsměvu, jaký vyžadovala prostá zdvořilost. Gaňa strnul; nebylo už ani kdy, ani oč ji prosit, a vrhl tedy na Varju takový hrozivý pohled,

že Varja pochopila podle prudkosti tohoto pohledu, co pro jejího bratra tato chvíle znamená. Tu se rozhodla, jak se zdá, ustoupit a zlehounka se na Nastašu Filipovnu usmála. (Všichni v rodině se měli navzájem ještě hodně rádi.) Věc trochu napravila Nina Alexandrovna, kterou zcela popletený Gaňa představil po sestře, ba přivedl ji samu první k Nastaši Filipovně. Sotva však Nina Alexandrovna začala o svém „zvláštním potěšení“, obrátila se Nastaša Filipovna, aniž vyslechla konec věty, ke Gaňovi a sedajíc (dosud bez pozvání) na malý divan v koutě u okna, vykřikla:

– Kde je vaše pracovna? A... kde podnájemníci? Vždyť vy máte podnájemníky?

Gaňa strašně zrudl a zakoktal se, chtěje cosi odpovědět, ale Nastaša Filipovna ihned dodala:

– Kde by tu mohli být podnájemníci? Nemáte ani pracovny. A vy-náší to? – obrátila se náhle k Nině Alexandrovně.

– Dá to trochu práce, – odpověděla tázaná; – ale ovšem výnos tu jakýs je. My ostatně právě, teď...

Ale Nastaša Filipovna ji už zase neposlouchala. Dívala se na Gaňu, smála se a křičela na něho:

– Jaký to máte obličej? Och, bože můj, jaký to máte teď obličej!

Minulo několik minut tohoto smíchu a tvář Gaňova se vskutku hodně protáhla: jeho ohromení, jeho komický, bojácný zmatek náhle z něho spadl; ale strašně zbledl; jeho rty se zkřivily křečí; mlčky, upřeně a s ošklivým nehybným pohledem se díval do tváře své návštěvnice, která se smála dál.

Byl tu ještě jeden pozorovatel, který se taky ještě nezbavil svého téměř úplného oněmění při spatření Nastaši Filipovny; ačkoliv stál „jako sloup“ na svém starém místě ve dveřích salonu, přece zahlédl bledost a zlověstnou proměnu v Gaňově tváři. Tímto pozorovatelem byl kníže. Vystoupil náhle téměř polekán mechanicky vpřed.

– Napijte se vody, – zašeptal Gaňovi. – A nedívejte se tak...

Bylo patrné, že to řekl bez jakékoliv úvahy, bez jakéhokoliv zvláštního úmyslu, tak, na první popud; ale jeho slova měla neobyčejný účinek. Zdálo se, že všechen Gaňův vztek se náhle soustředil na knížete: chytil ho za rámě a díval se na něho mlčky, mstivě a nenávistně, jako by nebyl s to pronést ani slovo. Nastalo neobyčejné vzrušení: Nina Alexandrovna dokonce lehce vykřikla, Pticyň postoupil nepokojně o krok, Kolja i Ferdyščenko, kteří se objevili ve dveřích, se udiveně zarazili, jen Varja se dívala jako dřív úkosem a pečlivě pozorovala. Neposadila se, ale stála stranou vedle matky s rukama složenýma na prsou.

Ale Gaňa se ihned téměř v první chvíli svého hnutí zarazil a nervózně se zasmál. Docela se vzpamatoval.

– Jste vy, kníže, doktor, nebo co? – vykřikl co možná nejveseleji a nejprostodušněji. – Až jste mne polekal; Nastašo Filipovno, dovolte, abych vám představil tento drahocenný subjekt, třebaže jsem se s ním teprve ráno sám seznámil.

Nastaša Filipovna se podívala nechápavě na knížete.

– Kníže? To je kníže? Představte si a já ho před chvílí v předsíni pokládala za lokaje a poslala ho sem, aby mne ohlásil! Cha – cha – cha!

– To nic, to nic, jen když se nestalo nic horšího, – vpadl Ferdyščenko, přistupuje spěšně a raduje se, že se začali smát: – Jen když se nestalo nic horšího: se non è vero...⁸

– A div, že jsem vás nevypeskovala, kníže. Odpusťte prosím. Ferdyščenko, jak to, že jste tu, v tuto hodinu? Myslela jsem, že alespoň vás tu nezastanu. Kdo? Jaký kníže? Myškin? – přeptala se Gani, kterému se zatím podařilo (držel knížete stále ještě za rámě), představit ho Nastaši Filipovně.

– Náš podnájemník, – opakoval Gaňa.

Knížete představovali zřejmě jako nějakou vzácnost, která se ovšem hodila jako východiště z falešné situace, div ho k Nastaši Fi-

8 Není-li to pravda... (je to dobře vymyšleno). Pozn. překl.

lipovně nestrkali; ba kníže zaslechl jasně slovo „idiot“, které někdo za ním, tuším Ferdyščenko, zašeptal Nastaši Filipovně na vysvětlenou.

– Řekněte, proč jste mne nevyvedl z omylu před chvílí, když jsem se tak strašně... ve vás zmýlila? – pokračovala Nastaša Filipovna, prohlížeje si knížete od hlavy až k patám co nejbezohledněji; čekala netrpělivě na odpověď, jsouc jaksi pevně přesvědčena, že odpověď bude zcela jistě tak hloupá, že nebude lze se nezasmát.

– Byl jsem překvapen, když jsem vás tak náhle viděl..., – zamumlal kníže.

– A jak jste poznal, že jsem to já? Kde jste mne před tím viděl? Ale... opravdu, já jako bych ho někde viděla! A dovolte, abych se vás zeptala, proč jste před chvílí byl tak ohromen? Co je na mně tak ohromujícího?

– No, tak, no! – šklebil se dále Ferdyščenko. – No tak, do toho! Panebože, co bych já toho napovídal na takovou otázku! No tak... ty jsi, kníže, hrubec po tomhle!

– Ano, i já bych toho napovídal na vašem místě dost, – zasmál se kníže Ferdyščenkovi; – nedávno mne váš portrét tuze zarazil, – pokračoval k Nastaši Filipovně, – potom jsem o vás mluvil u Jpančino-vých... a časně ráno, ještě než jsme přijeli do Petrohradu, vypravoval mi ve vlaku mnoho o vás Parfen Rogožin... A v téže chvíli, když jsem vám otvíral dveře, jsem taky na vás myslel a tu najednou vy.

– A jak jste poznal, že jsem to já?

– Podle portrétu a... pak podle toho, že jsem si vás právě tak taky představoval... Jako bych vás také někde viděl.

– Kde? Kde?

– Jako bych vaše oči někde viděl... Ale to nemůže být! To já tak... Já tu nikdy nebyl. Snad ve snu...

– Jděte, jděte, kníže! – vykřikl Ferdyščenko. – Ne, já to své: se non è vero – беру zpět. Ostatně... ostatně, vždyť on to všechno jen tak z nevinности srdce! – dodal se soucitem.

Kníže pronesl svých několik vět přerývaným, vzrušeným hlasem, nabíraje často dechu. Všechno na něm vyjadřovalo neobyčejné vzrušení. Nastaša Filipovna se na něho dívala zvědavě, ale už bez smíchu. V téže chvíli náhle nový zvučný hlas, který se ozval za hloučkem, obstoupivším knížete i Nastašu Filipovnu, skupinu tak říkajíc rozsekl a rozdělil na dvě půlky. Před Nastašou Filipovnou stál sám otec rodiny, generál Ivolgin. Měl na sobě frak a čistou náprsenku; jeho knír byl načerněn.

Toho už Gaňa nemohl snést.

Člověk samolibý a ješitný až do podezřívavosti; člověk, který po celé dva měsíce hledal nějaký bod, o který by se mohl co nejzpůsobněji opřít a ukázat se ze stránky co nejušlechtilejší; člověk, který cítil, že je ještě nováčkem na cestě, kterou si vybral, a že snad na ní nevydrží; člověk, který se konečně rozhodl doma, kde byl despotou, být docela drzý, který však nesměl takovým být před Nastašou Filipovnou, která ho do poslední chvíle uváděla ve zmatek a měla nad ním nemilosrdnou převahu: „netrpělivý žebrák“, podle výrazu samé Nastaši Filipovny, který mu už také donesli; člověk, který se zapřísahal všemi kletbami, že jí to všechno jednou oplatí a spolu mnohdy dětinsky v duchu snil, že všechno uladí a všechny rozpory smíří, – takový člověk musil teď vypít ještě tuto strašnou číši a hlavní věc, v takové chvíli! Ještě jedna muka, nepředvídaná, ale pro ješitného člověka nejstrašnější – muka hanby za své příbuzné, muka hanby za své příbuzné ve vlastním domě padla na jeho hlavu. „Stojí-li pak konec konců ta celá odměna za to!“ kmitlo tu chvíli Gaňovi hlavou.

Právě v tuto chvíli se dalo něco, o čem se mu za ty dva měsíce zdávalo jen v noci jako o můře, něco, co ho zmrazovalo hrůzou a prožíhalo studem: nastalo setkání jeho otce s Nastašou Filipovnou. Pokoušival se mnohdy, muče se a dráždě, představit si generála ve chvíli svatebního obřadu, ale nikdy nebyl s to ukončit ve své představě tuto mučivou scénu a co nejrychleji ji odpuzoval. Snad svízel

nesmírně přeceňoval, ale u ješitných lidí tomu tak bývá vždy. Za ty dva měsíce měl kdy si věc rozmyslet a dospět k nějakému rozhodnutí a dal si slovo, že svého otce nějak odstraní, třeba na čas, a bude-li možno, vystrnadí ho dokonce z Petrohradu, ať už s tím matka bude souhlasit, či nebude. Před deseti minutami, když Nastaša Filipovna vstoupila, byl tak zaražen, tak ohromen, že docela zapomněl na možnost, že na scéně se objeví Ardalion Alexandrovič, a neučinil žádných opatření. A tuhle je najednou generál přede všemi, a k tomu slavnostně nastrojený a ve fraku, a právě ve chvíli, kdy Nastaša Filipovna „jen hledá příležitost, aby zasypala jej i jeho rodinu posměchem“. (O tom byl přesvědčen.) A čím jiným taky nyní její návštěva je, ne-li tím? Přijela spřátelit se s jeho matkou a sestrou, či ublížit jim zrovna v jeho domě? Ale podle toho, jak se obě strany rozložily, nemohlo být už pochyby: jeho matka i sestra seděly stranou, jako poplivané, a Nastaša Filipovna dokonce, zdálo se, zapomněla, že jsou v témž pokoji jako ona... A chová-li se takto, má ovšem něco za lubem!

Ferdyščenko chytil generála a přivedl ho k ní.

– Ardalion Alexandrovič Ivolgin, – pronesl důstojně generál, nakloniv se s úsměvem, – starý nešťastný voják a otec rodiny, šťastné, že v jejím středu se objevila tak půvabná...

Nedokončil; Ferdyščenko rychle přistavil za něho židli a generál v této chvíli po obědě trochu slabý na nohy, dřepł si nebo, lépe řečeno, padl do židle, což ho ostatně nepřivedlo vůbec do rozpaků. Usedl právě naproti Nastaše Filipovně a s elegantním gestem pomalu a efektně přitiskl její prstíky ke svým ústům. Generála bylo vůbec hodně těžko přivést z konceptu. Jeho zevnějšek kromě určité nepořádnosti byl stále ještě dost slušný, což on sám velmi dobře věděl. Dříve míval příležitost pohybovat se ve velmi dobré společnosti, z níž byl definitivně vyhoštěn všeho všudy jen před dvěma, třemi lety. Od té doby se oddal už bez veškerého odporu některým svým slabostem, ale obratné a příjemné způsoby mu zůstaly až dodnes. Nastaša Filipov-

na, jak se podobalo, neobyčejně se zaradovala z příchodu Ardaliona Alexandroviče, kterého, ovšem z doslechu, už znala.

– Slyšel jsem, že můj syn..., – chtěl začít Ardalion Alexandrovič.

– Ano váš syn! Vy jste taky pěkný tatínek! Proč vás není u mne nikdy vidět? Schováváte se sám nebo vás schovává váš syn? Vy přec ke mně můžete přijet, aniž koho kompromitujete.

– Děti devatenáctého století a jejich rodiče..., – chtěl začít opět generál.

– Nastašo Filipovno! Propust'te, prosím, na chvilku Ardaliona Alexandroviče, někdo se po něm ptá, – řekla nahlas Nina Alexandrovna.

– Propustit! Vždyť jsem o něm už tak mnoho slyšela, a tak dávno jsem si ho přála vidět! Jakoupak má práci? Vždyť je ve výslužbě? Neopustíte mne, generále, neodejdete?

– Dávám vám své slovo, že k vám přijede sám, ale teď potřebuje oddechu.

– Ardalione Alexandroviči, tady říkají, že potřebujete oddechu! – vykřikla Nastaša Filipovna s nespokojeným a rozmrzelým úšklebkem jako rozmazlené dítě, kterému berou hračku.

Generál se vynasnažil svou situaci ještě víc komicky zaostřit.

– Drahoušku! Drahoušku! – pronesl vyčítavě, obraceje se slavnostně k ženě s rukou na srdci.

– Neodejdete odtud, maminko? – zeptala se hlasitě Varja.

– Ne, Varjo, budu tu sedět do konce.

Nastaša Filipovna nemohla neslyšet otázku a odpověď, ale její veselost jako by tím ještě vzrostla. Zasypala hned generála zase otázkami a za pět minut byl generál v nejtriumfálnější náladě a káral za hlučného smíchu přítomných.

Kolja zatahal knížete za šos.

– Odved'te ho nějak! Nemůžete? Prosím vás! – a ubohému chlapci hořely v očích až slzy nevole. – Ó, prokletý Gaňa! – dodal pro sebe.

– S Ivanem Fjodorovičem Japončinem jsme bývali vskutku dobří přátelé, – rozplýval se generál na otázky Nastaši Filipovny. – Já, on

a nebožtík kníže Lev Nikolajevič Myškin, jehož syna jsem dnes po dvacetileté rozluce objal, my tři byli nerozluční přátelé, tak říkajíc jedna kavalkáda: Athos, Porthos a Aramis. Ale běda, jeden je v hrobě, sražen pomluvou a kulí, druhý se před vámi ještě bije s pomluvami a kulemi...

– S kulemi! – vykřikla Nastaša Filipovna.

– Tady jsou, v mé hrudi, dostal jsem je pod Karsem, a když je špatné počasí, tak je cítím. Ve všech ostatních směrech žiji jako filozof, chodím, toulám se, hraji ve své kavárně, jako měšťák, který opustil své obchody, v šachy a čítám *Indépendance*. Ale s naším Porthosem, Jepancinem, jsem přerušil definitivně styky po předloňské historii ve vlaku, po historii, v níž hrál hlavní roli boloňský psík.

– Boloňský pes! Co je to? – zeptala se neobyčejně zvědavě Nastaša Filipovna. – S boloňským psíkem? Dovolte a ve vlaku, – jako by si něco připomínala.

– Och, hloupá historie, nestojí ani za to, aby ji člověk vypravoval: pro guvernantku kněžny Bělokonenské, mistress Schmidtovou, ale... nestojí to ani za vypravování.

– Ale ano, řekněte nám to! – vykřikla vesele Nastaša Filipovna.

– Ani já to ještě neslyšel! – podotkl Ferdyščenko. – C'est du nouveau.⁹

– Ardalion Alexandroviči! – rozlehl se zase prosebný hlas Niny Alexandrovny.

– Tatínku, někdo se po vás ptá, – vykřikl Kolja.

– Hloupá historka a docela krátká, – začal samolibě generál. – Před dvěma roky, ano! o něco méně, právě po otevření nové -ské železnice, vzal jsem si lístek první třídy (byl jsem už v civilu) a jel jsem po svém penzionování za nějakými velmi důležitými věcmi: vstoupím, sednu, kouřím. Totiž kouřím dál, poněvadž jsem si zapálil dříve. Jsem v kupé sám. Kouřit není zakázáno, ale není taky dovoleno; tak napolo dovoleno, jako obvykle, no a pak podle kabátu. Okno je ote-

9 To je něco nového.

vřeno. Najednou, před třetím zvoněním, usednou zrovna proti mně dvě dámy s boloňským psem; zpozdily se, jedna má velmi elegantní světle modrý kostým; druhá skromnější, černý hedvábný šat s pelekou. Nejsou ošklivé, dívají se zвыsoka, mluví anglicky. Já ovšem nic a kouřím. Něco mne sice napadlo, ale kouřím přece dál a to do okna, poněvadž okno bylo otevřeno. Boloňský pes se uvelebí světlemodré dámě na kolenou, byl to malý psík, velký jak má pěst, černý s bílými tlapkami, zkrátka vzácnost. Obojek stříbrný s nějakým heslem. Já nic. Pozoruji jen, že se dámy, tuším, pro cigáro, zlobí. Jedna se začala dívat želvovým lornonem. Já zase nic: vždyť nic neříkají! Kdyby řekly, upozornily, požádaly, vždyť konec konců na to má člověk jazyk! Ale to mlčí... Pojednou – a bez nejmenšího upozornění, povídám, totiž vůbec bez jakéhokoliv stínu upozornění, jako by se najednou zbláznila – chytí světlemodrá dáma cigáro, vytrhne mi je z ruky a šup! z okna. Vagon letí, dívám se jako tumpachový. Řízná ženská; řízná ženská a chování měla taky řízné; jinak byla při těle, plná, vysoká blondýna, ruměná (až trochu příliš), oči jí jen blýskaly. Beze slova, s neobvyklou zdvořilostí, s nejdokonalejší zdvořilostí, tak říkajíc, s nejjemnější zdvořilostí přiblížím se dvěma prsty k psíku, vezmu ho jemně za límec a šup! oknem ven, za cigárem! Jen zavřísk! Vagon letí dál...

– Vy jste netvor! – vykřikla Nastaša Filipovna, smějíc se a tleskajíc jako malé dítě.

– Bravo, bravo! – křičel Ferdyščenko. I Pticyн, kterému byl příchod generálův neobyčejně nepříjemný, se usmál; usmál se i Kolja a také vykřikl: „Bravo!“

– A měl jsem pravdu, pravdu, třikrát pravdu! – pokračoval ohnivě triumfující generál, – poněvadž jsou-li ve vagoně zakázána cigára, jsou tím více zakázáni psi.

– Bravo, tatínku! – vykřikl nadšeně Kolja. – To je skvělé! Já bych docela jistě, docela jistě udělal totéž!

– A co ta dáma? – ptala se netrpělivě Nastaša Filipovna.

– Ta? Nu, v tom je právě háček, – pokračoval zachmuřeně generál; – beze slova a bez nejmenšího upozornění bác! do tváře! Řízná ženská; řízný chování!

– A vy?

Generál sklopil oči, zdvihl brvy, zdvihl ramena, sevřel zuby, roztáhl ruce, umlkl na chvíli a náhle promluvil:

– Dal jsem se strhnout!

– A hodně? A hodně?

– Na mou duši, moc ne! Byl z toho skandál, ale ne velký. Jen jednou jsem mávl rukou, jen abych ji odrazil. Ale sám čert mně to nastrojil: světlemodrá dáma byla Angličanka, guvernantka, či dokonce společnice kněžny Bělokonské a dáma v černém šatě byla nejstarší kněžna Bělokonská, pětatřicetiletá stará panna. A je známo, v jakém poměru je generálka Jevančinová k domu Bělokonských. Všechny kněžny v mdlobách, slzy, smutek po milovaném psíku, jekot šesti kněžen, jekot Angličanky – konec světa! Jezdil jsem ovšem dělat pokání, prosil za odpuštění, psal psaní, nepřijaly ani mne, ani dopis, a s Jevančinem spor, výluka, vyhnání!

– Ale dovolte, jakpak to? – zeptala se náhle Nastaša Filipovna.

– Před pěti nebo šesti dny jsem četla v *Indépendance* – čítám pravidelně *Indépendance* – právě takovou historii! Ale doslova takovou! Stalo se to na jedné porýnské dráze, ve vagoně jednomu Francouzovi a Angličance; právě tak bylo vytrženo cigáro, právě tak byl vyhozen oknem psík, nakonec to právě tak skončilo jako u vás. Dokonce i šat byl světlemodrý.

Generál strašně zrudl, taky Kolja zrudl a stiskl si rukama hlavu. Pticyň se rychle odvrátil. Jen Ferdyščenko se smál jako dříve. O Ganovi je škoda ztrácet slov: celou dobu stál, snášeje němou a nesnesitelnou bolest.

– Ujišťuji vás, – zamumlal generál, – že mně se to stalo taky...

– Tatínek měl opravdu nepřijemnost s mistress Schmidtovou, guvernantkou u Bělokonských, – vykřikl Kolja, – já se pamatuji.

– Jak! Právě totéž? Jedna a táž historka na dvou koncích Evropy a přesně táž ve všech podrobnostech až do světlemodrého kostýmu! – naléhala nemilosrdná Nastaša Filipovna. – Pošlu vám *Indépendance Belge*!

– Ale všimněte si, – stál pořád ještě na svém generál, – že mně se to stalo o dvě léta dříve...

– Leda to!

Nastaša Filipovna se smála, jako by měla hysterický záchvat.

– Tatínku, prosím vás, abyste šel na pár slov ven, – řekl Gaňa chvějícím se, zmučeným hlasem, chytiv otce mechanicky za rámě. V jeho pohledu kypěla nesmírná nenávist.

V témž okamžiku se rozlehl neobyčejně zvučný úder zvonu z před-síně. Takovou ranou bylo možno zvonek rozbít. Hlásal neobyčejnou návštěvu. Kolja běžel otevřít.

X

V předsíni nastal náhle mimořádný hluk způsobený mnoha lidmi; ze salonu se zdálo, že zvenčí vešlo několik lidí a že stále ještě vcházejí. Několik hlasů mluvilo a křičelo najednou; mluvili a křičeli i na schodech, na něž, jak bylo slyšet, nebyly dveře z předsíně zavřeny. Návštěva se zdála být neobyčejně divnou. Všichni se na sebe podívali; Gaňa se vrhl do sálu, ale i do sálu už vstoupilo několik lidí.

– Ach, tady je, Jidáš! – vykřikl knížeti známý hlas. – Dobrý den, Gaňko, ty holomku!

– Je to on, je to on! – přitakal druhý hlas.

Kníže již nemohl pochybovat: jeden hlas byl Rogožinův a druhý Lebeděvův.

Gaňa stál na prahu salonu jako otupen a díval se mlčky a nepřekážeje, jak do sálu vstupuje za sebou asi deset nebo dvanáct lidí, následujících Parfena Rogožina. Společnost byla neobyčejně míchaná, a nejen míchaná, ale i namíchaná. Někteří vešli tak, jak byli na ulici, ve svrchníku a v kožichu. Docela opilý mezi nimi ostatně nebylo; zato byli všichni, jak se zdálo, silně nachmeleni. Všichni, zdálo se, potřebovali druh druhu, aby vstoupili, a ani jeden by neměl o sobě dost smělosti, ale všichni v houfu jako by druh druhu postrkovali. I Rogožin stoupal v čele hloučku opatrně, ale měl něco za lubem a zdálo se, že se mračí a je pln mučivých starostí. Ostatní pak tvořili jen sbor, lépe řečeno rezervu. Kromě Lebeděva byl tu i nakadeřený Zaljožev, který shodil kožich v předsíni a vstoupil nenuceně a švihácky a dva, tři páni, jako on, pravděpodobně kupci. Nějaký člověk v polovojenském plášti; nějaký malinký a neobyčejně tlustý človíček, který se neustále smál; jeden mohutný malý pán, taky nezvykle tlustý, neobyčejně zamračený a mlčenlivý, spoléhající zřejmě pevně na své pěsti. Byl tam i jeden student medicíny; byl tam jeden

ocáskující Poláček. Ze schodů nakukovaly do předsíně jakési dvě dámy, nemohouce se odhodlat vstoupit; Kolja jim zabouchl dveře před nosem a zavřel na zástrčku.

– Dobrý den, Gaňko, ty holomku! Proč jsi nečekal na Parfena Rogožina? – opakoval Rogožin, vstupuje do salonu a stana ve dveřích proti Gaňovi. V téže však chvíli pojednou zahlédl v saloně přímo proti sobě Nastašu Filipovnu. Bylo zřejmo, že ho ani v duchu nenapadlo, že se tu s ní setká, poněvadž tento pohled naň působil neobyčejným dojmem; zbledl tak, že mu rty až zmodraly. – Tedy je to pravda! – řekl tiše a jakoby pro sebe, maje vzezření docela zmatené. – Konec... No... Odpovíš mi teď! – zaskřípal náhle zuby, hledě se zuřivým vztekem na Gaňu. – No... ach...!

Až se zadýchal, až těžce vyslovoval. Mechanicky kráčel do salonu, když však přešel práh, spatřil nenadále Ninu Alexandrovnu a Varju a zastavil se přes všechno svoje vzrušení trochu popleten. Za ním vstoupil Lebeděv, už silně opilý, který se od něho nehýbal jako stín, pak student, pán s pěstmi, Zaljožev, zdravící napravo i nalevo a konečně se prodral kratoučký tlouštík. Přítomnost dam trochu je všechny zdržovala a zřejmě jim překážela ovšem jen *do začátku*, do první příležitosti vykřiknout a začít... Pak by už dámy nepřekážely.

– Jak? Ty jsi tu taky, kníže? – pronesl Rogožin roztržitě, jsa zčásti udiven setkáním s knížetem; – stále ještě v střevících, e-eh! – vzdychl, zapomenuv už na knížete a dívaje se opět na Nastašu Filipovnu, jsa k ní puzen a přitahován jako k magnetu.

Nastaša Filipovna se taky dívala na hosty s neklidnou zvědavostí. Gaňa se nakonec vzpamatoval.

- Ale dovozte, co to konec konců znamená? – řekl nahlas, rozhlédl se přísně po lidech, kteří přišli, obraceje se po výtce k Rogožinovi.
- Myslím, že jste nepřišli, pánové, do stáje, je tu má matka a sestra... – Vidím, že matka i sestra, – procedil skrze zuby Rogožin.
- To je vidět, že matka i sestra, – přitakal Lebeděv, aby ho podpořil.

Pán s pěstmi předpokládá patrně, že přišla jeho chvíle, začal cosi vrčet.

– Dovolte přec! – náhle a jaksi neúměrně a výbušně zvýšil hlas Gaňa. – Předně, prosím všechny, aby se odebrali odtud do sálu, pak bych rád věděl...

– Nic se nedoviš! – zašklebil se vztekle Rogožin, nehýbaje se z místa. – Nepoznals Rogožina?

– Dejme tomu, že jsem se s vámi někde setkal, ale...

– Hm, setkal! A já všeho všudy jen před třemi měsíci s tebou prohrál dvě stě otcových rublů, a starý pán umřel, dřív než se to mohl dozvědět; tys mne tam zatáhl a Kniff fixloval. Nepamatuješ se? Tadyhle Pticyň je svědkem! Kdybych ti ukázal tři ruble, tady z kapsy, tak se za nimi poplázíš po čtyřech až na Vasiljevský ostrov, takový ty jsi! Takovou ty máš náuru! I teď jsem přijel koupit si tě celého za peníze, nekoukej, že mám takovéhle boty, mám prachů, moc peněz, koupím tě celého a za živa..., když budu chtít, všechny si vás koupím! Všechno koupím! – rozohňoval se Rogožin, jako by se stával stále opilejším a opilejším – Eh-eh! – vykřikl. – Nastašo Filipovno! Nevyhod'te mne, řekněte mi jediné slůvko: vdáváte se za něho, či ne?

Rogožin se zeptal, jako se ptá ztracený člověk nějakého božstva, ale se smělostí člověka odsouzeného k smrti, který nemůže už nic ztratit. Očekával odpověď se smrtelnou úzkostí.

Nastaša Filipovna si ho shora změřila posměšným pohledem, ale pohlédla na Varju a na Ninu Alexandrovnu, pohlédla na Gaňu a změnila náhle tón.

– Vůbec ne, co je vám? A jak vás napadlo se na to ptát? – odpověděla tiše a vážně, jakoby s jistým podivem.

– Ne? Ne!!! – vykřikl Rogožin, ztrácí radost téměř rozum. – Tak tedy ne?! A oni mi říkali... Ach! No! Nastašo Filipovno! Oni říkají, že jste se zasnoubila s Gaňou! Právě s ním! Copak je to možné? (Já jim to pořád povídal!) Koupím ho celého za sto rublů, když mu dám tisíc, dejme tomu tři, aby odstoupil, on uteče den před svatbou

a nevěstu mi nechá. Je to tak, vid', Gaňko, ty holomku! Vždyť by jistě vzal tři tisíce! Tady jsou, tady! Proto jsem taky přijel, abych to od tebe dostal černé na bílém; řekl jsem: koupím – a koupím!

– Ven! Syp odtud, jsi ožralý! – vykřikl na něho Gaňa, který střídavě rudl a bledl.

Po jeho výkřiku se ozval nenadále a náhle výbuch několika hlasů; celý Rogožinův oddíl čekal už dlouho na první výzvu. Lebeděv šeptal Rogožinovi cosi neobyčejně usilovně do ucha.

– Máš pravdu, úředníče! – odpověděl Rogožin. – Máš pravdu, ty starý ožralo! Eh, kampak, Nastašo Filipovno! – vykřikl dívaje se na ni téměř jako šílenec, ztrácí kuráž a náhle jí zase nabývá až k drzosti. – Tady je osmnáct tisíc! – a hodil před ni na stolek balíček v bílém papíru, křížem zavázaný tkaničkami. – Tady, a... a ještě budou!

Neodvážil se domluvit, co chtěl.

– Ne-ne-ne, – zašeptal mu znova Lebeděv se strašně polekanou tváří; bylo možno uhodnout, že se polekal velikosti této sumy a navrhoval zkusit to se sumou nepoměrně menší.

– Ne, v tom jsi, brachu, prohloupil, nevíš, kam jsi zašel... a já jsem patrně hlupák s tebou! – vzpamatoval se a zachvěl náhle Rogožin pod blýskajícím pohledem Nastaši Filipovny. – E-eh, chybil jsem, že jsem tě poslechl, – dodal s hlubokým politováním.

Nastaša Filipovna, která se zadívala do změněné tváře Rogožinovy, se náhle zasmála.

– Osmnáct tisíc, mně? To je hned vidět chrapouna! – dodala náhle s nestoudnou důvěrností a povstala z divanu, jako by se chystala odjet. Gaňa pozoroval celou scénu se zmírajícím srdcem.

– Tak čtyřicet tisíc, tak tedy čtyřicet a ne osmnáct! – vykřikl Rogožin; – Vaňka Pticyň a Biskup slíbili, že mi kolem sedmé opatří čtyřicet tisíc. Čtyřicet tisíc! Hotově na stůl!

Scéna se stávala neobyčejně neslušnou, ale Nastaša Filipovna se smála dále a neodcházela, jako by ji skutečně a úmyslně protahovala. Nina Alexandrovna a Varja také vstaly ze svých míst a mlčky,

polekaně čekaly, jak to dopadne; oči Varjiny blýskaly, ale na Ninu Alexandrovnu to všechno působilo bolestně; chvěla se a zdálo se, že upadne ihned do mdlob.

– Když takhle – tak tedy sto! Ještě dnes opatřím sto tisíc! Pticyne, vypomoz mi, namastíš si při tom kapsu!

– Ty ses zbláznil! – zašeptal náhle Pticyne, přistupuje k němu rychle a bera ho za ruku. – Ty jsi opilý, pošlu pro policii. Víš, kde jsi?

– Naparuje se z opice, – pronesla Nastaša Filipovna, jako by ho pošťovala.

– Nenaparuju, budou, k večeru budou. Pticyne, vypomoz, ty procentáři, počítej, kolik chceš, ale do večera opatř sto tisíc; uvidíte, že dostojím v slově, – rozohnil se náhle až nadšeně Rogožin.

– Co tohle všechno znamená? – hrozně a nenadále vykřikl rozzlobený Ardalion Alexandrovič, blíže se k Rogožinovi. Nenadálost činu starce, až dosud mlčícího, dodala mu hodně komiky. Rozlehl se smích.

– A odkud je tohle ještě? – zasmál se Rogožin. – Pojdme, starý, ožereš se!

– Ale tohle je už hnusné! – vykřikl Kolja, rozplakav se studem a nevolí.

– Copak se mezi vámi nenajde nikdo, kdo by tuto nestoudnici od tud vyhodil! – vykřikla náhle Varja, chvějíc se po celém těle hněvem.

– To mě tu nazývají nestoudnicí! – odrazila útok s přezíravou veselostí Nastaša Filipovna. – A já jako hloupá přijela pozvat je na večer k sobě! Hled'te, jak se ke mně chová vaše sestřička, Gavrilo Ardalionoviči!

Gaňa při činu své sestry stál chvíli jako bleskem zasažen, vida však, že Nastaša Filipovna tentokrát opravdu odchází, vrhl se bez sebe na Varju a zuřivě ji chytil za ruku.

– Cos to udělala? – vykřikl, hledě na ni, jako by ji chtěl na místě na prach spálit. Ztratil definitivně rozvahu a mozek mu přestal fungovat.

– Co jsem udělala? Kam mne taháš? Snad ji nemám prosit za odpuštění za to, že tvou matku urazila a přijela pokrýt hanbou tvů

dům, ty nízký člověče? – vykřikla zase Varja, triumfujíc a dívajíc se vyzývavě na bratra.

Postáli tak několik okamžiků, tváří tvář proti sobě. Gaňa stále ještě držel její ruku ve své. Varja jí trhla jednou, po druhé, vši silou, ale neovládla se a najednou, nejsouc sebe mocna, plivla bratrovi do tváře.

– To je děvče! – vykřikla Nastaša Filipovna. – Bravo, Pticyne, gratuluji vám!

Gaňovi se zakalily oči; ztratil poslední špetku rozvahy a rozmáchl se vši silou na sestru. Rána by ji zasáhla zcela jistě do tváře. Ale náhle zastavila v rozmachu ruku Gaňovu ruka jiná.

Mezi ním a sestrou stál kníže.

– Nechte toho, dost! – pronesl naléhavě, chvěje se však taky po celém těle, jakoby po neobyčejně silném otřesu.

– Tak ty se mi tedy budeš věčně plést pod nohama! – zařval Gaňa, pustil ruku Varjinu a osvobodiv ruku svou ze sevření knížete, dal mu v nejvyšším stupni zuřivosti políček.

– Ach! – spráskl rukama Kolja. – Ach, můj bože!

Ze všech stran se rozlehly výkřiky. Kníže zbledl. Podíval se zvláštním a vyčítavým pohledem Gaňovi přímo do tváře; jeho rty se chvěly a snažily se něco pronést; křivil je jakýsi divný a zcela nevhodný úsměv.

– Ať, ať mne... ale ji... přece nenechám...! – pronesl konečně tiše, ale náhle nesnesl napětí, nechal Gaňu, zakryl rukama tvář, odešel do kouta, postavil se tváří ke zdi a přerývaným hlasem řekl:

– Ó, jak se budete stydět za to, co jste udělal!

Gaňa stál skutečně jako člověk zcela zničený. Kolja se vrhl ke knížeti, objímal ho a líbal; za ním se tísnili Rogožin, Varja, Pticyn, Nina Alexandrovna, všichni, ba i starý Ardalion Alexandrovič.

– To nic, to nic! – mumlal kníže na všechny strany, maje na rtech též nevhodný úsměv.

– A bude tě to mrzet! – vykřikl Rogožin. – Budeš se stydět, Gaňo, žes takové... ovečce (nemohl najít jiného slova) ublížil! Kníže, duše

moje, nech je; vykašli se na ně, pojďme! Poznáš, jak umí mít rád Rogožin!

Nastaša Filipovna byla taky tuze zaražena! Gaňovým činem i odpovědí knížete. Její obyčejně bledá a zadumaná tvář, která celou tu dobu tak neharmonovala s nedávným jejím, jakoby nevázaným smíchem, byla teď zřejmě zvlněna novým citem; a přec jen jej nechtěla jaksi vyslovit, a výsměch jako by se snažil zůstat na její tváři.

– Opravdu, kde jsem jen jeho tvář viděla! – pronesla náhle už vážně, rozpomínajíc se nenadále na nedávnou svou otázku.

– A vy, že se nestydíte! Copak vy jste taková, jak se přetvařujete! Copak to může být! – vykřikl nenadále kníže s hlubokou, upřímnou výčitkou.

Nastaša Filipovna se podívala, usmála, ale tak, jako by svým úsměvem něco skrývala, trochu se zmátla, podívala se na Gaňu a odešla ze salonu. Než však došla do předsíně, pojednou se vrátila, přistoupila rychle k Nině Alexandrovně, vzala její ruku a zvedla ji ke svým rtům.

– Vždyť já nejsem opravdu taková, on to uhodl, – zašeptala rychle, vroucně, všechna náhle rozpálená a zrudlá, a obrátila se; tentokráte vyšla tak rychle, že si neměl nikdo ani kdy rozvážit, proč se vrátila. Viděli jen, že něco šeptá Nině Alexandrovně, a že jí, jak se zdálo, líbá ruku. Ale Varja viděla a slyšela všechno a provázela ji udivenýma očima.

I Gaňa se vzpamatoval a vrhl se za Nastašou Filipovnou, aby ji doprovodil, ale ona už vyšla. Dohnal ji na schodech.

– Nedoprovázejte mne! – vykřikla na něho. – Na shledanou večer! Docela jistě, slyšíte!

Vrátil se zmaten a zadumán; do duše mu lehla těžká hádanka, ještě těžší než dříve. Před očima se mu kmital kníže... Byl tak do sebe zabrán, že sotva zahlédl, jak celá rogožinovská banda se kolem něho valila a dokonce ve dveřích do něho vrazila, odcházejíc rychle z bytu hned za Rogožinem. Všichni nahlas o něčem rokovali. Rogožin

sám šel s Pticyňem a naléhavě cosi říkal, cosi vážného a patrně neodkladného.

– Projels to, Gaňko! – zvolal, jda kolem něho. Gaňa se za nimi neklidně zadíval.

XI

Kníže odešel ze salonu a zavřel se ve svém pokoji. Ihned k němu přiběhl Kolja, aby ho potěšil. Jak se zdálo, ubohý chlapec se už nemohl od něho odtrhnout.

– Dobře, že jste odešel, – řekl, – tam bude teď kravál ještě horší než předtím, a tak je to u nás denně a to se všechno takhle semlelo pro tu Nastašu Filipovnu.

– Mnoho všelijakých věcí tu u vás nabolelo a rozrostlo, Koljo, – podotkl kníže.

– Ano, nabolelo. O nás je škoda mluvit. Sami jsme vším vinni. Ale tuhle mám jednoho dobrého kamaráda, ten je ještě nešťastnější. Chcete-li, seznámím vás s ním?

– Velmi rád. Je to váš kamarád?

– Ano, skoro jako kamarád. Potom vám všechno vysvětlím... A co myslíte, je Nastaša Filipovna hezká? Vždyť já ji dodnes ještě neviděl, ač jsem se strašně snažil. Jednoduše mně oslnila. Odpustil bych Gaňkovi všechno, kdyby to bylo z lásky; ale proč bere peníze, to je ta bída!

– Ano, mně se váš bratr tuze nelíbí.

– Ano, ještě aby se vám líbil! Potom... ale víte, já tyhle všelijaké názory nemohu ani snést. Nějaký blázen, nebo hlupák, nebo zločinec pod maskou blázna dá facku a hle, člověk je pro celý život zbaven cti a nemůže to smýt jinak než krví, anebo když ho budou na kolenou prosit o odpuštění. Podle mého, je to nehezké a je to despotismus. Na tom je založeno drama Lermontova *Maškaráda* a – po mém názoru hloupě. To je, řekl bych, nepřírozené. Ale vždyť je psal téměř v dětském věku.

– Vaše sestra se mi moc líbila.

– Jak plivla Gaňkovi do tváře. Varka má kuráž! Ale vy jste neplivl a já jsem přesvědčen, že ne z nedostatku odvahy. Ale, tuhle je sama,

my o vlku a vlk za humny. Věděl jsem, že přijde; je hodná, třeba že má všelijaké chyby.

– Co tu máš ty co dělat, – vrhla se vstupující Varja především na něho, – běž k otci. Neobtěžuje vás, kníže?

– Vůbec ne, naopak.

– No to je hezké, hrát si na starší sestru! To právě je u ní ošklivé. Abych nezapomněl, já myslel, že otec jistě pojede s Rogožinem. Ted' ho to asi mrzí. Podívám se, co s ním doopravdy je, – dodal Kolja vycházeje.

– Odvedla jsem, sláva pánubohu, a uložila maminku, a staré řeči se neopakovaly. Gaňa je zcela popleten a tuze zádumčiv. Má taky proč. Byla to lekce...! Přišla jsem, kníže, ještě jednou se vám poděkovat a zeptat se vás: až dotud jste Nastašu Filipovnu neznal?

– Ne, neznal.

– Z jakého tedy důvodu, jste jí řekl přímo do očí, že „není taková“. A zdá se, že jste uhodl. Objevilo se, že snad vskutku není taková. Ostatně já se v ní nevyznám. Je ovšem jasno, že měla úmysl ublížit. I dřív už jsem o ní slyšela mnoho divného. Jestliže však přijela nás pozvat, jak to začala jednat s maminkou? Pticyň ji zná velmi dobře, říká, že prve ji nemohl ani pochopit. A to s Rogožinem? Tak se nemí mluvit, když si člověk sám sebe váží, a k tomu v domě svého... Maminka má o vás taky velký strach.

– To nic není! – řekl kníže a mávl rukou.

– A jak vás poslouchala...

– Jak poslouchala?

– Řekl jste jí, že se má stydět, a najednou se celá změnila. Vy na ni máte vliv, kníže, – dodala téměř s úsměvem Varja.

Dveře se otevřely a zcela neočekávaně vstoupil Gaňa.

Ani nezaváhal, vida Varju; postál chvíli na prahu a přistoupil náhle rozhodně ke knížeti.

– Kníže, jednal jsem hanebně, odpusťte mi, příteli, – řekl náhle velmi citově. Rysy jeho tváře vyjadřovaly silnou bolest. Kníže se díval

udiveně a hned neodpověděl. – Tak odpust'te, odpust'te přec! – naléhal netrpělivě Gaňa. – Chcete, políbím vám ruku!

Kníže byl neobyčejně zaražen a mlčky oběma rukama Gaňu objal. Oba se upřímně políbili.

– Nemyslel jsem, vůbec nemyslel, že jste takový! – řekl konečně kníže, lapaje namáhavě po vzduchu. – Myslel jsem, že vy... nejste s to.

– Uznat svou vinu, ne? A proč jsem si prve myslel, že jste idiot! Vypozorujete to, co druzí nikdy nevypozorují. Bylo by možno pěkně si s vámi pohovořit, ale... líp je nehovořit.

– Hle, tady máte ještě taky uznat svou vinu, – řekl kníže, ukazuje na Varju.

– Ne, to všechno jsou moji nepřátelé. Bud'te jist, kníže, že jsem všechno zkusil; tady se upřímně neodpouští! – vyhrklo Gaňovi nakvašeně z úst, při čemž se odvrátil stranou od Varji.

– Ne, odpouštím! – řekla pojednou Varja.

– A pojedeš večer k Nastaši Filipovně?

– Budeš-li chtít, pojedu, jenom ale sám líp rozvaž, mám-li teď vůbec možnost tam jet?

– Vždyť není taková. Ona, vidíš, jen hádanky dává! To jsou jen taková kouzla! – a Gaňa se zlostně zasmál.

– Vím, že není taková, ale co s těmi kouzly a k tomu s jakými? A pak podívej se, Gaňo, za koho tě ona sama má? Necht' políbila ruku mamince. Necht', to všechno jsou jen takové na efekt vypočítané triky, ale vždyť se ti přeci jen vysmívala! To nestojí za sedmdesát pět tisíc, na mou duši, bratře! Tys ještě schopen ušlechtilých hnutí myslí, proto ti to taky říkám. Ej, nejezdi tam ani sám! Och, dej si pozor! To nemůže dobře dopadnout!

Když to řekla, odešla Varja rychle všechna rozrušena.

– Takové jsou pořád! – řekl Gaňa usmívaje se. – Copak ony si myslí, že to sám nevím? Vždyť já to vím líp než ony.

Po těchto slovech usedl Gaňa na divan, přejel si zřejmě návštěvu protáhnout.

– Když to víte sám, – zeptal se kníže dost nesměle, – proč jste si vybral takové trápení, věda, že opravdu nestojí za pětasedmdesát tisíc?

– Nemluvím o tom, – zamumlal Gaňa, – abych nezapomněl, řekněte mi, co myslíte, chci znát právě vaše mínění: stojí to „trápení“ za pětasedmdesát tisíc, či nestojí?

– Po mém názoru nestojí.

– Nu, tak to tedy víme. A takhle se ženit je ostudné?

– Tuze ostudné.

– Tak abyste věděl, já se žením a teď už docela jistě. Ještě před chvílí jsem váhal, ale teď už ne! Nemluvte! Já vím, co chcete říci...

– Já nechci o tom, o čem myslíte, ale překvapuje mne vaše mimořádná důvěra...

– Več? Jaká důvěra?

– V to, že Nastaša Filipovna si vás zcela jistě vezme a že tohle všechno je už odbyto, a za druhé, i když se za vás vdá, že vám těch sedmdesát pět tisíc spadne jen tak do klína. Ovšem, že tu mnoho věcí neznám.

Gaňa se ostře naklonil směrem ke knížeti.

– Ovšem, že všechno neznáte, – řekl, – ale nač bych na sebe bral celé tohle břímě?

– Zdá se mi, že se to stává velmi zhusta: lidé se žení kvůli penězům, ale peníze má žena.

– N-ne, to u nás tak nebude... Jsou... jsou tu jisté okolnosti..., – zamumlal Gaňa, neklidně přemýšleje. – A co se týče její odpovědi, nelze o ní už pochybovat, – dodal rychle. – Z čeho soudíte, že mne odmítne?

– Nevím nic, kromě toho, co jsem viděl; ale i Varvara Ardalionovna tady povídala...

– Eh! To ony jen tak, nevědí co říci. A Rogožinovi se vysmívala, buďte jist, to jsem prohlédl. To bylo vidět. Nedávno ještě jsem měl strach, ale teď jsem prohlédl. Nebo snad proto, jak jednala s matkou a s otcem a s Varjou?

– A s vámi.

– Prosím; ale to je stará ženská msta a nic jiného. Je to strašně dráždivá, podezíravá a samolibá žena. Jako úředník, kterého přeskočili! Chtěla ukázat sebe a celé své přezírání k nim... no, a i ke mně; to je pravda, to nepopírám... ale přece jen si mne vezme. Nemáte ani zdání, co nadělá lidská samolibost: pokládá mne za padoucha proto, že si ji, cizí milenkou, беру tak otevřeně kvůli jejím penězům. Neví však, že jiní by ji doběhli ještě podleji: přiblížil by se k ní a začal by ji krmit liberálně pokrokovými frázemi a mazal by jí kolem úst med všelijakých ženských otázek, takže by ji dostal jako nit do ucha jehly. Přesvědčil by toho samolibého blázna (a jak lehce!), že si ji bere jen „z dobroty srdce a pro její štěstí“, ale ženil by se přeci jen pro peníze. Já se nedělám hezkým, poněvadž nechci lhát, ale bylo by toho třeba. A co dělá ona sama? Totéž přec. Tak proč mnou pak pohrdá, a tropí takovéhle kousky? Proto, že se nedám a ukazuji hrdou tvář. No, uvidíme!

– Copak jste ji měl před tímhle rád?

– Z počátku měl. A dost... Jsou ženy, které se hodí jen za milenky a za nic jiného. Neříkám, že byla mou milenkou. Bude-li chtít žít klidně, budu i já klidně žít; bude-li se vzpouzet, opustím ji a peníze si vezmu s sebou. Směšným být nechci; hlavně směšným být nechci.

– Zdá se mi, – podotkl opatrně kníže, – že Nastaša Filipovna je rozumná žena. Proč jde do pasti, tušíc předem takovéhle trápení? Vždyť by se mohla vdáti i za jiného. Tomu se divím.

– Ale to je právě přec ta její kalkulace! Neznáte tu všechno, kníže... tady... a kromě toho je přesvědčena, že ji mám k zbláznění rád, přísahám vám, a víte-li, mám silné podezření, že i ona mne, po svém, má ráda, znáte přeci přísloví: „Co se rádo má, to se škádlívá.“ Bude mne pokládat po celý život za nulu (snad potřebuje právě toho) a přece po svém miluje; připravuje se na to, takovou už má povahu. Je venkoncem Ruska, povídám vám; no, ale já jí připravím své vlastní

překvapeníčko. Ta nedávná scéna s Varjou se stala zcela nečekaně, ale k mému prospěchu: viděla teď a přesvědčila se o mé náklonnosti a o tom, že pro ni přetrhám všechny svazky. Buďte přesvědčen, že ani my nejsme tak docela hloupí. Abych nezapomněl, snad si nemyslíte, že jsem nějaký žvanil? Snad, drahý kníže, jednám opravdu hloupě, že vám důvěřuji. Ale právě proto, že jste první poctivý člověk, který mi padl do ruky, vrhl jsem se na vás. To „vrhl“ nepokládajte za slovní hříčku. Nezlobíte se přec za to předešlé, co? Za celé dva roky mluvím snad po prvé od srdce. Je tu strašně málo poctivých lidí: poctivější než Pticyň není tu nikdo. Co? Vy se, trvám, smějete, či ne? Padouši mají rádi poctivé lidi – to jste nevěděl? Ale já přec... A ostatně proč bych byl padouchem, řekněte mi na své svědomí? Proč mě všichni nazývají padouchem? A víte, po nich a po ní nazývám sebe i já padouchem! Hle, to je padoušské, tolik padoušské!

– Nebudu vás už nikdy pokládat za padoucha, – řekl kníže. – Před chvílí jsem byl na tom, už už vás pokládat za zločince, ale najednou jste mi udělal tolik radosti – to je lekce: nesud', nemáš-li dost zkušenosti. Teď vidím, že vás není možno pokládat nejen za zločince, ale ani za člověka příliš zkaženého. Podle mého názoru jste prostě nejobyčejnější člověk, jaký jen může být, snad jen tuze slabý a vůbec ne originální.

Gaňa se pro sebe jízlivě usmál, ale mlčel. Kníže viděl, že jeho vývody nedošly souhlasu, a taky umlkl.

– Nežádal vás otec o peníze? – zeptal se pojednou Gaňa.

– Ne.

– Bude vás žádat, nedávejte mu. A byl to přec taky slušný člověk, pamatují se na to. Měl přístup k dobrým lidem. Jak brzy všichni končí, všichni ti staří slušní lidé! Jen se změní podmínky, a z minulosti nezbude nic, jako by prach shořel. Ujišťuji vás, že dříve tak nelhal: dříve byl jen trochu příliš nadšeným mužem a – hle, kam to vyústilo! Vinno je ovšem víno. Víte-li pak, že si vydržuje milenkou? Nestal se teď z něho jenom nevinný lhářiček. Nemohu pochopit maminčinu

shovívavost. Vypravoval vám už o obléhání Karsu? Nebo o tom, jak na něho začal hovořit šedivý náruční kůň? Až tak daleko došel.

A Gaňa se náhle div neválel smíchy.

– Co se na mne tak díváte? – zeptal se náhle knížete.

– Divím se, že jste se tak upřímně zasmál. Máte vskutku ještě dětský smích. Před chvílí jste vstoupil, abyste se usmířil, a povídal jste: „Chcete, políbím vám ruku,“ to je právě tak, jako kdyby se smířovaly děti. Jste tedy ještě schopen takových slov a hnutí. A náhle začnete celou přednášku o takové temnotě a o těch sedmdesáti pěti tisících. To všechno je opravdu jaksi nehezké a nemůže to být.

– A co z toho vyvozujete?

– To, zda snad nepostupujete příliš lehkomyšlně, zda se nemáte předem rozhlédnout. Snad Varvara Ardalinovna mluví pravdu.

– A morálka! Že jsem ještě chlapec, vím sám, – přerušil ho ohnivě Gaňa, – snad už proto, že jsem s vámi začal takový hovor. Nejdu, kníže, do této tmy z vypočítavosti, – pokračoval, přeříkává se, jako mladík, poraněný ve své samolibosti, – z vypočítavosti bych se jistě zmýlil, poněvadž ani můj rozum, ani má povaha nejsou ještě ustáleny. Jdu, jsa puzen vášní a pudem, poněvadž mám velký cíl. Myslíte si teď, že dostanu sedmdesát tisíc a koupím si okamžitě ekvipáž. Ne, pak začnu dotrhávat svůj tři roky starý kabát a nechám všech svých známostí z klubu. Máme málo lidí, kteří by uměli vydržet, třeba že jsou všichni lichváři, ale já vydržet chci. Hlavní věcí tu je vydržet do konce – v tom je celý úkol! Pticyň spal v sedmnácti letech na ulici, prodával perořízky a začal od kopejky; teď má šedesát tisíc, ale po jaké gymnastice. Tuhle celou gymnastiku já přeskočím a začnu hned s kapitálem; za patnáct let řeknou: „Hle, Ivolgin, král židovský!“ – říkáte mi, že nejsem člověk originální. Pamatujte si, kníže, že pro člověka naší doby a našeho plemene není nic urážlivějšího než říci mu, že není originální, že má slabou povahu, že nemá zvláštních schopností a že je člověk obyčejný. Neuznal jste za vhodné ani mít mne za pořádného padoucha a víte, chtěl jsem

vás za to z počátku sežrat! Ublížil jste mi více než Jpančin, který mne pokládá (a bez rozhovorů, bez svádění, z prostoty duše, toho si všimněte) za schopna toho, že bych mu prodal ženu! To mne už dávno, holečku, uvádí do stavu zuřivosti a já chci peníze. Až se dostanu k penězům, víte – pak budu člověk v nejvyšší míře originální. Peníze jsou proto věcí nejpodlejší a nejvíc nenávistihodnou, že dávají i schopnosti. A budou dávat až do konce světa. Vy řeknete, že to všechno je dětinskost a snad poezie – nu což, tím veseleji mi bude a věc se udělá přec. Dovedu ji do konce a vydržím. Rira bien qui rira le dernier!¹⁰ Proč mne Jpančin tak uráží? Ze vzteku snad? Vůbec ne, prosím. Prostě proto, že jsem příliš nicotný. No, a tak... Ale teď už dost toho všeho, je čas skončit. Kolja sem už dvakrát strčil nos: zve vás k obědu. A já jdu z domu. Někdy k vám zajdu. Nebude vám u nás zle; teď vás přijmou rovnou do rodiny. Dívejte se, neprojevujte se. Zdá se mi, že my dva budeme buď přáteli, nebo nepřáteli. A co myslíte, kníže, kdybych vám před chvílí políbil ruku (jak jsem se upřímně nabízel), stal bych se vám potom pro to nepřitelem?

– Docela jistě byste se jím stal, ale ne navždy, poněvadž byste nevydržel a odpustil, – rozhodl kníže po chvilce přemýšlení a zasmál se.

– Oho! S vámi je potřeba opatrněji. Čert ví, i tady jste namíchal jedu. A kdo ví, snad jste můj nepřítel? Abych nezapomněl, ha, ha! Zapomněl jsem se vás zeptat: je to pravda, co se mi zdálo, že se vám Nastaša Filipovna hodně líbí, co?

– Ano... líbí.

– Jste zamilován?

– N-ne.

– Ale celý zrudl a trpí. Nu, to nic, to nic, nebudu se smát; na shledanou; a víte, že to je žena ctnostná – můžete tomu věřit? Vy si myslíte, že žije s tím Tockým? Vůbec ne! A už dávno. A zpozoroval

10 Kdo se směje naposled, ten se směje nejlépe.

jste, že je sama strašně neobratná, a prve se občas docela popletla? Opravdu, právě takoví lidé rádi vládnou. No, sbohem!

Ganěčka odešel mnohem nenuceněji, než vstoupil, a v dobré náladě. Kníže zůstal asi deset minut bez pohnutí a přemýšlel.

Kolja vsunul zase do dveří hlavu.

– Nechci obědvat, Koljo; před chvílí jsem u Japončinových hodně posnídal.

Kolja vstoupil zcela do dveří a podal knížeti lístek. Byl od generála, složen a v obálce. Na tváři Koljově bylo zřejmo, jak těžko je mu při podávání tohoto lístku. Kníže jej přečetl, vstal a vzal klobouk.

– Je to dva kroky odtud, – upadl do zmatku Kolja.

– Sedí tam teď při láhvi. Jak si tam vymohl úvěr, nemohu pochopit. Milý kníže, neříkejte to potom na mne našim, že jsem vám lístek donesl! Zapřísahal jsem se tisíckrát, že ty lístky nosit nebudu, ale je mi ho líto; a víte co, nedělejte s ním, prosím vás, žádné okolky: dejte mu nějakou maličkost, a hotovo.

– Měl jsem, Koljo, sám z jistého důvodu úmysl setkat se s vaším tatínkem... Pojdme tedy...

XII

Kolja vedl knížete nedaleko do Litejné ulice, do jedné přízemní kavárny, s vchodem z ulice. Tam, napravo v koutě, v odděleném pokoji, jako starý a známý host rozložil se Ardalion Alexandrovič, s lahvičkou na stolku před sebou a skutečně s *Indépendance Belge* v rukou. Čekal na knížete. Jak ho zhlédl, ihned odložil noviny a začal plamenný a mnohoslovný výklad, z něhož však kníže téměř nic nepochopil, poněvadž generál byl už skoro hotov.

– Deset rublů nemám, – přerušil ho kníže, – ale tady mám pětadvacítku, rozměňte ji a dejte mně patnáct zpět, poněvadž bych sám zůstal bez groše.

– Ó, zcela nepochybně; a buďte jist, že vám to v touž hodinu...

– Mám na vás, generále, kromě toho prosbu. Nebyl jste nikdy u Nastaši Filipovny?

– Já, já že tam nebyl? Koho se to ptáte? Několikrát, můj milý, několikrát! – zvolal generál v návalu samolibé a triumfující ironie. – Ale nakonec jsem přerušil styky sám, poněvadž nechci povzbuzovat neslušný poměr. Viděl jste sám, byl jste svědkem dnes dopoledne: udělal jsem všechno, co mohl udělat otec – otec blahosklonný a jemný; teď však vyjde na scénu otec jiného druhu a pak – uvidíme, podíváme se, zda zasloužilý starý voják přetrhá intriky, či nestoudná dáma s kaméliemi se dostane do nejpočestnější rodiny.

– Chtěl jsem vás zrovna poprosit, zda mne nemůžete jako známý uvést dnes večer k Nastaši Filipovně? Je mi toho dnes nutně třeba; mám tam jakousi záležitost, ale nevím vůbec, jak se tam dostanu. Byl jsem jí prve představen, ale přeci ne pozván: dnes je tam večírek pro zvané hosty. Jsem ostatně hotov přenést se přes některé společenské zvyklosti, i za tu cenu, že se mi budou smát, jen kdybych se tam nějak mohl dostat.

– Jako byste četl mou vlastní myšlenku, mladý příteli, – vykřikl generál nadšeně, – nevolal jsem vás kvůli téhle maličkosti! – pokračoval, bera ostatně peníze a dává si je do kapsy. – Zavolał jsem vás právě proto, abych vás pozval na pochod k Nastaši Filipovně, nebo lépe řečeno na pochod na Nastašu Filipovnu! Generál Ivolgin a kníže Myškin! Jak se jí to bude líbit. Já pak pod maskou přívětivosti vyřknu konečně v den narozenin svoji vůli – nepřímo, ne rovnou, ale bude to, jako by to bylo rovnou. Pak i sám Gaňa uvidí, mezi čím se musí rozhodnout: zda otec zasloužilý a... tak říkajíc... a to ostatní... či... ale bude to, bude! Vaše myšlenka je nanejvýš plodná. V devět hodin tam půjdeme, máme ještě kdy.

– Kde bydlí?

– Daleko odtud: u Velikého divadla, dům paní Mytovcové, a hned na náměstí, v prvním patře... Nebude u ní mnoho hostí, přes ty narozeniny, a rozejdou se brzy...

Byl už dávno večer; kníže stále ještě seděl a poslouchal a čekal na generála, který začal nespočetné množství anekdot, ale ani jednu z nich nedokončil. Po příchodu knížete si objednal novou láhev a dříve než za hodinu ji dopil, pak si objednal druhou a dopil i tu. Je možno předpokládat, že se generálovi při tom podařilo vypovědět téměř celou svou historii. Konečně kníže vstal a řekl, že už dál čekat nemůže. Generál dopil z láhve na dně usazený poslední rmut, vstal a vyšel z pokoje, nepevně si vykračuje. Kníže byl zoufalý. Nemohl pochopit, jak mohl být dřív tak hloupě důvěřivý. Ve skutečnosti mu nikdy nedůvěřoval; kalkuloval s generálem, jen aby se nějak dostal k Nastaši Filipovně, třeba za cenu malého skandálu, ale neměl ve svých výpočtech skandál mimořádný; ukázalo se, že generál je rozhodně opilý, plný výmluvnosti a že hovoří neúnavně, s citem, se zarmoucenou duší. Šlo bez ustání o to, že špatným chováním všech členů jeho rodiny se všechno kácí a že je konečně třeba tomu udělat konec. Konečně se dostali do Litejné ulice. Stále ještě tálo; teplý, mírný, shnilý větřík svištěl ulicemi, ekvipáže pleskaly v blátě, klusá-

ci i herky zvučně tepali podkovami dlažbu. Po chodnících mokrou a neveselou tlupou chodili pěšci. Tu a tam se objevil i opilec.

– Vidíte, ta osvětlená patra, – řekl generál, – tady všude žijí moji kamarádi a já, který z nich se nejvíc nasloužil a nejvíc trpěl, já se plahočím pěšky k Velkému divadlu do bytu podezřelé ženy! Člověk, který má v hrudi třináct kulí... nevěříte? Vždyť jenom kvůli mně Pirogov telegrafoval do Paříže a opustil na čas obležený Sevastopol a pařížský dvorní lékař Nelaton si vymohl ve jménu vědy svobodný přístup a přišel do obleženého Sevastopolu, aby se na mne podíval. O tom ví i nejvyšší představenstvo: „A, to je ten Ivolgin, který má v sobě třináct kulí...“ Tak se mluví, prosím! Vidíte, kníže, tenhle dům? Tady bydlí v prvním patře starý přítel, generál Sokolovič, se svou početnou a ušlechtilou rodinou. Má tento dům, pak ještě tři na Něvském prospektu a dva v Mořské ulici – hle, ten tvoří dnes veškerem okruh mých přátelských styků, totiž vlastně mých osobních přátelských styků. Nina Alexandrovna se už dávno okolností poddala. Já ještě vzpomínám... a, tak říkajíc, odpočívám ve vzdělaném kruhu, ve společnosti dřívějších kamarádů a podřízených, kteří mne dodnes zbožňují. Tenhle generál Sokolovič (ostatně dávno jsem u něho nebyl a neviděl Annu Fjodorovnu), víte, milý kníže, když člověk sám nepřijímá, přestává jaksí mimoděk navštěvovat i jiné. Ale zatím... hm... zdá se mi, že nevěříte... Ostatně proč bych neuvedl syna svého nejlepšího přítele a druhá z dětských let do této okouzující rodiny? Generál Ivolgin a kníže Myškin! Uvidíte podivuhodné děvče a ne jednu, dvě, ba tři, okrasu hlavního města i společnosti: krása, vzdělání, politické názory... ženská otázka, verše, to vše se nakupilo v šťastné pestré směsi, i když nepočítáme alespoň osmdesát tisíc rublů věna, hotových peněz, pro každou, což nikdy nepřekáží, při žádných ženských ani sociálních otázkách... Slovem, jsem nucen a musím vás docela jistě, docela jistě uvést. Generál Ivolgin a kníže Myškin! Jedním slovem... efekt!

– Okamžitě? Ted'? Ale zapomněl jste..., – chtěl namítnout kníže.

– Na nic, na nic jsem nezapomněl, pojďme! Tudy po těch velkolepých schodech. Divím se, že tu není vrátný, ale... je svátek, a vrátný se vzdálil. Tento Sokolovič je zavázán za všechno štěstí svého života a služby mně, jen mně a nikomu jinému, ale... tu jsme.

Kníže už neměl námitek proti návštěvě a následoval poslušně generála, aby ho nepodráždil, v pevné naději, že generál Sokolovič a celá jeho rodina se pomalu vypaří jako fata morgána a objeví se jako věci neexistující, takže docela klidně zase ze schodů sejdou. Ale ke své hrůze, začal tuto naději ztrácet: generál ho vedl po schodech jako člověk, který tu má skutečně známé a co minutu přidával biografické a topografické detaily, plné matematické přesnosti. Konečně, když už vstoupili do prvního patra, zastavili se napravo u dveří jednoho bohatého bytu, a když generál chytil rukojeť zvonku, rozhodl se kníže už definitivně, že uteče, ale podivná jedna věc ho na chvíli zastavila:

– Zmýlil jste se, generále, – řekl, – na dveřích je napsáno Kulakov, ale vy jste chtěl k Sokolovičovi.

– Kulakov... Kulakov nic nedokazuje. Byt je Sokolovičův a já zvoním na Sokoloviče; nakašlat na Kulakova... Už nám taky otvírají.

Dveře se opravdu otevřely. Vyhlédl lokaj a prohlásil, že „páni nejsou doma, prosím“.

– To je škoda, to je škoda, a jakoby naschvál! – opakoval v nejhlubším zármutku několikrát Ardalion Alexandrovič. – Vyřid'te, hochu, že generál Ivolgin a kníže Myškin chtěli projevit svoji úctu a nesmírně, nesmírně litovali...

V té chvíli vyhlédla z pokojů do otevřených dveří ještě jedna tvář, patrně hospodyně, snad i guvernanky, dámy čtyřicetileté, oblečené do temných šatů. Přiblížila se zvědavě a nedůvěřivě, když byla uslyšela jména generála Ivolgina a knížete Myškina.

– Marja Alexandrovna není doma, – pronesla, hledíc jmenovitě na generála, – odjela se slečnou, s Alexandrou Michajlovnou, k babičce.

– I Alexandra Michajlovna je s nimi, bože, to je neštěstí! A představte si, milostivá, já mám pořád takové neštěstí! Prosím vás co nejuctivěji, abyste vyřídila mou poklonu, a aby si Alexandra Michajlovna vzpomněla... Krátce vyříd'te mé srdečné přání toho, co si samy přály ve čtvrtek večer při zvucích Chopinovy balady. Vzpomenou si... Mé srdečné přání! Generál Ivolgin a kníže Myškin!

– Nezapomenu, prosím, – ukláněla se dáma, která se stala důvěřivější.

Když sestupovali po schodech, neustával generál s žárem stále stejným litovat, že nikoho doma nezastihli a že byl kníže zbaven tak půvabného seznámení.

– Víte, milý brachu, já jsem v duši trochu básníkem, – pozoroval jste to? Ale ostatně... ostatně se zdá, že jsme nezašli do správného domu, – uzavřel náhle zcela neočekávaně. – Sokolovičovi, jak si teď vzpomínám, bydlí v jiném domě a jsou teď, trvám, v Moskvě. Ano, zmýlil jsem se trochu, ale... to nevadí.

– Chtěl bych jen vědět, – podotkl zaraženě kníže, – mám-li definitivně přestat se na vás spoléhat a vypravit se tam sám.

– Přestat? Spoléhat? Sám? Ale z jakého důvodu, když je tato návštěva pro mne jedním z nejdůležitějších činů, na němž v osudech mé rodiny tolik závisí? Ale, mladý příteli, – vy znáte špatně Ivolgina. Kdo řekne „Ivolgin“, říká „skála“: „Důvěřuj Ivolginovi jako skále,“ se říkalo už v eskadroně, kde jsem začal sloužit. Musím jen cestou zaskočit na chvilku do jednoho domu, kde se zotavuje má duše už několik let od zmatků a zkoušek...

– Chcete zajít domů?

– Ne! Chci... ke kapitánce Terentěvové, vdově po kapitánu Terentěvovi, mém bývalém podřízeném... ba, druhu... tady, u kapitánky se můj duch jakoby přerouží a sem nosím své životní i rodinné hořkosti... A poněvadž právě dnes cítím velké morální břímě, chci...

– Zdá se mi, že jsem udělal strašnou hloupost, – zamumlal kníže, – že jsem vás před chvílí znepokojoval. K tomu vy teď... Sbohem!

– Ale já nemohu, nemohu vás přec pustit takhle od sebe, mladý můj příteli! – vybuchl generál. – Vdova, matka rodiny a vytahuje ze svého srdce ony struny, které nalézají svůj ozvuk v celé mé bytosti. Návštěva u ní nebude trvat déle než pět minut, v tomto domě nemusím mít ohledu, bydlím tu téměř, umyji se, udělám nejnnutnější toaletu a pak se pustíme v drožce k Velkému divadlu. Buďte jist, že vás potřebuji na celý večer... Tuhle v tom domě, už jsme přišli... A, Koljo, tys už tady? Je Marfa Borisovna doma, nebo jsi sám taky právě přišel?

– O ne, – odpověděl Kolja, sraziv se s nimi ve vratech domu, – jsem zde už dávno s Hypolitem, je mu hůř, dnes dopoledne ležel. Sešel jsem teď do krámu pro mapy. Marfa Borisovna vás čeká. Ale, tatínku, jak jste to..., – uzavřel Kolja, dívaje se upřímně na chůzi a figuru generálovu. – No tak pojďme.

Setkání s Koljou přimělo knížete k tomu, že vyprovodil generála i k Marfě Borisovně, ale jen na chvíli. Kníže potřeboval Kolju; rozhodl se tak či onak generála opustit a nemohl si odpustit, že ho před chvílí napadlo skládat v něj naději. Šli dlouho po schodech pro služebnictvo do třetího patra.

– Chcete seznámit knížete? – zeptal se po cestě Kolja.

– Ano, brachu, seznámím: generál Ivolgin a kníže Myškin, ale co... jak... Marfa Borisovna...

– Víte, tatínku, bylo by líp, kdybyste tam nechodil! Sní vás za živa! Třetí den sem ani nepáchnete, a ona čeká na peníze. Proč jste jí slíbil peníze? To vy pořád tak! Teďka si to vypořádejte.

Ve třetím patře se zastavili před nízkými dveřmi. Generál patrně ztrácel kuráž a strkal před sebe knížete.

– A já zůstanu tady, – mumlal, – chci jí udělat překvapení.

První vstoupil Kolja. Jakási dáma nápadně bíle a červeně nabarvená, v bačkorách, v domácí kacabajce a s vlasy zapletenými v cůpky, asi čtyřicetiletá, vyhlédla ze dveří a překvapení generálovo neočekávaně prasklo. Jakmile ho dáma uviděla, začala bez meškání křičet:

– Hele ho, nízkého, špatného člověka, na toho jsem právě čekala!

– Vstupme, to jen tak, – mumlal generál ke knížeti, stále se ještě nevinně usmívaje.

Ale nebylo to jen tak, jakmile vstoupili temnou a nízkou předsíní do úzkého salonku, zastaveného půl tuctem pletených židlí a dvěma karetními stolký, pokračovala hned domácí paní jakýmsi uměle plačtivým a navyklým hlasem:

– Nestydíš se, nestydíš, barbare a tyrane mé rodiny, barbare a nevtore! Vykradl mne docela, štávu vycucal a ještě není spokojen! Jak dlouho tě ještě budu snášet, ty nestydatý a bezectný člověče!

– Marfo Borisovno, Marfo Borisovno! Tohle je... kníže Myškin. Generál Ivolgin a kníže Myškin, – breptal roztřesený a zmatený generál.

– Věřil byste, – obrátila se náhle kapitánka ke knížeti, – věřil byste, že tenhle nestyda neušetřil ani mých sirotek! Všechno vykradl, všechno roztahal, všechno prodal a zastavil, nic nenechal. Co budu dělat s tvými dlužními úpisy, ty mazaný nesvědomitý člověče? Odpověz, ty všemi mastmi mazaný chytráku, odpověz mi, ty nenažranče: čím, čím nakrmím své sirotky? Tady přijde ožralý a nemůže se ani na nohou udržet... Čím jsem rozhněvala pánaboha, ty hnusný, nestoudný chytráku, řekni mi, čím?

Ale generál se neměl k odpovědi.

– Marfo Borisovno, tady je pětadvacet rublů... všechno, co jsem mohl s pomocí nejšlechetnějšího přítele! Kníže! Krutě jsem se zmýlil! Takový... život... ale teď... odpustte, já jsem sláb, – pokračoval generál stoje uprostřed pokoje a ukláněje se na všechny strany; – jsem sláb, odpustte! Lenočko! Polštář... miláčku!

Lenočka, osmileté děvčátko, běželo bez meškání pro polštář a přinesla jej na tvrdý divan, potažený voskovaným plátnem. Generál naň usedl, maje v úmyslu ještě mnoho toho říci, sotva se však dotkl divanu, naklonil se okamžitě na stranu, obrátil se ke zdi a usnul spánkem

spravedlivého. Marfa Borisovna ukázala knížeti obřadně a žalostivě na židli u hracího stolku, sama sedla naproti, opřela si rukou pravou tvář a začala mlčky vzdychat, dívajíc se na knížete. Tři malé děti, dvě děvčátka a chlapec, z nichž byla Lenočka nejstarší, přistoupily ke stolu, všechny tři položily na stůl ruce a všechny tři se také začaly dívat na knížete. Z druhého pokoje se objevil Kolja.

– Jsem tuze rád, že se tu s vámi setkávám, Koljo, – obrátil se k němu kníže, – nemůžete mi pomoci? Musím nutně být u Nastaši Filipovny. Prosil jsem před chvílí Ardaliona Alexandroviče, ale on tu usnul. Doprovoďte mne, poněvadž neznám ani ulici, ani cestu, jak tam jít. Adresu mám: U Velikého divadla, dům Mytovcové.

– Nastaša Filipovna? Ale vždyť ta nikdy u Velkého divadla nebydlila, a otec u Nastaši Filipovny vůbec nikdy nebyl, abyste věděl; je divné, že jste od něho něco čekal. Bydlí blízko Vladimírské ulice, „U Pěti rohů“, to je odtud mnohem blíž. Chcete hned? Ted’ je půl desáté. Dovolte, já vás dovedu.

Kníže a Kolja ihned vyšli. Běda! Kníže neměl na drožku, musil jít pěšky.

– Chtěl jsem vás seznámit s Hypolitem, – řekl Kolja, – to je nejstarší syn té kapitánky v kacabajce a byl v druhém pokoji; není mu dobře a dnes celý den ležel. Ale je takový divný; je strašně urážlivý a zdálo se mi, že se vás bude stydět, poněvadž jste přišel v takové chvíli... Já se přec jen tak nestydím jako on, poněvadž můj je to otec, ale jeho matka, to je přeci rozdíl, poněvadž muž v takovém případě neztrácí čest. Ostatně ale, je to snad předsudek, tohle dominující postavení jednoho pohlaví v takovém případě. Hypolit je skvělý hoch, ale je otrokem mnoha předsudků.

– Říkáte, že má souchotiny?

– Ano, zdá se, bylo by líp, kdyby brzo umřel. Na jeho místě bych docela jistě chtěl umřít. Je mu líto bratrů a sester, těch malinkých. Kdyby to bylo možné, kdyby tu jen byly peníze, najali bychom si já a on separátní byt a zřekli bychom se svých rodin. To je náš sen.

A víte co, když jsem mu nedávno vyprávěl o vašem případě, tak se až rozhořčil, ten, povídá, kdo si nechá dát facku a nevyzve na souboj, je sprostý chlap. Ostatně je strašně dráždivý, přestal jsem se s ním už i hádat. Tak vida, Nastaša Filipovna vás tedy hned pozvala k sobě.

– To je právě to, že nepozvala.

– Jak to tedy, že tam jdete? – vykřikl Kolja, a až se zastavil uprostřed chodníku. – A... a v takových šatech, když tam je večírek pro zvané hosty?

– Na mou duši, ani nevím, jak se tam dostanu. Když mne přijmou, dobrá, když ne – tedy mi sklapne. A co se týče šatů – co dělat!

– A máte tam co dělat? Nebo jen tak pour passer le temps¹¹ v „ušlechtilé společnosti“?

– Ne, já vlastně... totiž mám... je mi to těžko říci, ale...

– No, ať už tam máte dělat, co chcete, věc, o kterou mi jde, je, že se tam jednoduše necpete na večírek, do okouzující společnosti dam s kaméliemi, generálů i lichvářů. Kdyby tomu bylo tak, odpustte, kníže, vysmál bych se vám, a začal bych vámi opovrhovat. Je tu strašně málo poctivých lidí, takže není ani koho si vážit. Díváš se mimoděk z vysoka, ale všichni vyžadují pro sebeúctu; Varja na prvním místě. Všiml jste si, kníže, že v našem věku jsou všude samí dobrodruzi! A jmenovitě u nás v Rusku, v naší milované vlasti. A jak se to tak všechno uspořádalo – nechápu. Zdá se, že to už tak pevně stálo, a co teď? Všichni o tom mluví a všude píší. Všichni jen žalují. U nás všichni jen žalují. Rodiče první ustupují a sami se stydí za svou dřívější morálku. Tuhle v Moskvě přemlouval otec syna, aby při získávání peněz před ničím neustoupil; četl jsem to tištěné. Podívejte se na mého generála. Co se z něho stalo? Ale ostatně víte co, mně se zdá, že můj generál je poctivý člověk; na mou duši, že ano! To všechno je jen nepořádek a víno. Na mou duši, že ano! Je

11 Abyste strávil čas.

mi ho až líto; bojím se jen mluvit, poněvadž se mi všichni smějí; ale, na mou duši, je mi ho líto. A co je v nich, v těch rozumných? Samí lichváři, všichni řadou od prvního do posledního! Hypolit lichvářství hájí, povídá, že je ho potřeba, ekonomické otřesy, nějaké přílivy a odlivy, aby to kat spral. Mne to na něho strašně mrzí, ale on je v zlobivé náladě. Představte si, že jeho matka dostává od generála peníze a půjčuje mu je zase na vysoká procenta; strašná nestoudnost! A víte, že maminka, totiž má maminka, Nina Alexandrovna, generálová, vypomáhá Hypolitovi penězi, šatstvem, prádlem a vším, a dokonce částečně i dětem, prostřednictvím Hypolita, poněvadž kapitánka je zanedbává. A Varja taky.

– Vidíte, povídáte, že poctiví lidé neexistují, že jsou jen samí lichváři; a vidíte, jsou i silní lidé, vaše matka a Varja. Copak pomáhat tady a za takových okolností není znakem mravní síly?

– Varka to dělá ze samolibosti, z chvastounství, aby nezůstala za matkou; no, a maminka, opravdu... Toho si vážím, ano, toho si vážím, schvaluji to. I Hypolit to cítí, ačkoliv skorem docela zdivočel. Z počátku se tomu smál a nazýval to od matky nízkostí, ale teď to někdy začíná cítit. Hm! Tak vy to nazýváte silou? To si budu pamatovat. Gaňa o tom neví, jinak by to nazval přílišnou shovívavostí.

– Gaňa o tom neví? Myslím, že Gaňa neví ještě mnoho věcí, – vyrvalo se z úst zamyšlenému knížeti.

– Víte co, kníže, vy se mi strašně líbíte. Váš nedávný případ mi nejde z hlavy.

– I vy se mi strašně líbíte, Koljo.

– Poslouchejte, jak tu chcete žít? Najdu si brzy zaměstnání a budu něco vydělávat, pojďme žít dohromady, já, vy a Hypolit, všichni tři, najmeme si byt; a generála budem přijímat.

– Velmi rád. Ostatně uvidíme. Jsem teď tuze... tuze nesvůj. Co? Už jsme tady? V tomhle domě... Jaký nádherný průjezd! A portýr. Nu, Koljo, nevím, nevím, co z toho bude.

Kníže stál jakoby v sebe ponořen.

– Nu, zítra mi to řeknete! Neztrácejte příliš kuráž. Dej vám pánbůh štěstí, poněvadž já mám ve všem vaše názory. Sbohem. Já se vrátím a řeknu všechno Hypolitovi. Není pochyby, že vás přijmou, nebojte se! Ona je strašně originální. Na těchto schodech v přízemí, vrátný vám ukáže.

XIII

Kníže byl při vstupu do domu velmi znepokojen a snažil se dodat si všemožně kuráže: „Nanejvýš,“ – přemýšlel, – „mne nepřijmou a budou si myslet o mně něco nepěkného, nebo mne třeba přijmou a začnou se mi do očí posmívat... Eh, to nic nedělá!“ A skutečně to ho ani tak příliš nelekalo; ale na otázku: „Co tam bude dělat a proč tam jde?“ – na tuto otázku nemohl opravdu najít uspokojivou odpověď. I kdyby bylo možno nalézt nějakou vhodnou příležitost a říci Nastaši Filipovně: „Nevdávejte se za toho člověka a nevrhejte se v záhubu, nemá vás rád, má rád jen vaše peníze, sám mi to říkal, říkala mi to i Aglaja Jevančinová, a já vám to přišel vyřídit!“ – i to by sotva dopadlo ve všech směrech dobře. A byla tu ještě jedna nerozřešená otázka a tak závažná, že se kníže bál na ni i pomyslit, nemohl a nesměl ji ani připustit, nevěděl, jak ji formulovat, rudl a chvěl se už při pomýšlení na ni. Skončilo to tak, že přes všechny tyto pochyby a přes všechn tento neklid, přece vstoupil a zeptal se po Nastaši Filipovně.

Nastaša Filipovna obývala byt nepřiliš velký, ale vskutku nádherně zařízený. V těch pěti letech jejího petrohradského života byla z počátku doba, kdy Afanasij Ivanovič na ni zvlášť nešetřil penězi; tehdy ještě doufal v její lásku a zamýšlel svést ji hlavně komfortem a přepychem, věda, jak lehce si člověk na přepych zvyká a jak těžko se s ním potom, když se stane pomaličku nutností, loučí. V tomto případě zůstával Tocký věren starému dobrému podání, neměně na něm nic, ceně nesmírně veškerou nepřekonatelnou moc smyslových vlivů. A Nastaša Filipovna se přepychu nevzdávala, ano měla jej ráda, ale – a to se zdálo neobyčejně zvláštní – vůbec mu nepodléhala, jako by se vždycky mohla obejít i bez něho; několi-krát to dokonce i prohlásila, což se dotýkalo nepříjemně Tockého.

V Nastaši Filipovně bylo ostatně mnoho věcí, které se Afanasije Ivanoviče nepříjemně dotýkaly, ano později v něm budily i pohrdání. Nehledíme-li ani k málo vybranému druhu lidí, kterými se druhdy obklopovala a měla tedy i sklon se obklopovat, prokukovaly z ní i některé jiné, zcela zvláštní sklony: objevovala se jakási barbarská směsice dvou vkusů, schopnost zaopatřovat si a uspokojovat se takovými věcmi a prostředky, v jejichž existenci by, trvám, člověk pořádný a jemně vychovaný ani nevěřil. Kdyby – abychom uvedli nějaký případ – Nastaša Filipovna projevila nějakou milou a krásnou nevědomost, např. nevědomost toho, že selky nemohou nosit batistové prádlo, jaké nosí ona, tu by byl, trvám, Afanasij Ivanovič s tím neobyčejně spokojen. K takovým výsledkům směřovalo prvotní a veškeré vychování Nastaši Filipovny podle programu Tockého, který v této příčině byl člověkem velmi prozíravým – ale běda, ukázaly se výsledky velmi podivné. Nepřihlížíme-li však ani k tomu, bylo a zůstávalo v Nastaši Filipovně něco, přece jen něco, co druhdy zaráželo i samotného Afanasije Ivanoviče neobvyklou a strhující originalností, jakousi silou nedráždilo ho mnohdy ještě i teď, kdy už praskly všechny dřívější jeho kalkulace s Nastašou Filipovnou.

Knížeti vyšlo vstříc děvče (Nastaša Filipovna mívala jen ženskou posluhu), a k jeho údivu vyslechlo jeho prosbu, aby ho ohlásilo, bez jakéhokoliv údivu. Ani zablácené boty, ani klobouk se širokým okrajem, a plášť bez rukávů, ani zmatené vzezření, nevzbudily u ní nejmenších rozpaků. Sňala z něho plášť, pozvala ho, aby počkal v přijímacím pokoji, a ihned se odebrala ho ohlásit.

Společnost, která se sešla u Nastaši Filipovny, tvořili její neobyčejnější a každodenní známí. Bylo tam dokonce u srovnání s počtem lidí, jaký se ročně v takovéto dny scházívával dřív – bylo tam dokonce lidí dost málo. Předně a hlavně byl přítomen Afanasij Ivanovič Tocký a Ivan Fjodorovič Jepančin; oba byli přívětiví, ale oba v duchu trochu neklidní na základě špatně skrývaného očekávání, co hostitelka podle slibu prohlásí stran Gani. Kromě nich tam byl ovšem

i Gaňa – taky tuze zamračený, tuze zadumaný, ba dokonce téměř docela „nepřívětivý“; stál většinou opodál stranou a mlčel. Nerozhodl se přivést Varju, ale Nastaša Filipovna na ni ani nevzpomněla; zato jakmile přivítala Gaňu, vzpomněla na jeho nedávnou scénu s knížetem. Generál, který o ní ještě neslyšel, začal se o ni zajímat. Tu Gaňa suše, zdrženlivě, ale docela otevřeně pověděl všechno, co se stalo, a že už zašel poprosit knížete o odpuštění. Při tom vyjádřil ostře své mínění, že knížete divně a bůh ví proč nazvali „idiotem“, že on o něm smýšlí zcela jinak a že je to člověk, který má rozumu až přes moc. Nastaša Filipovna vyslechla tento projev velmi pozorně a stopovala zvědavě Gaňu, ale rozhovor přešel ihned na Rogožina, který měl tak kapitální účast v dopolední historii, a o kterého se též neobyčejně zvědavě začal zajímat Afanasij Ivanovič a Ivan Fjodorovič. Objevilo se, že zvláštní zprávy o Rogožinovi mohl sdělit Pticyň, který se až do devíti hodin večer v jeho záležitosti štvál. Rogožin všemožně naléhal, aby ještě dnes sehnal sto tisíc rublů. „Byl, pravda, opilý,“ – podotkl při tom Pticyň, – „ale zdá se, že ač je to hodně obtížné, sto tisíc sežene, nevím jen, zda dnes a zda celých; ale mnoho lidí je shání: Kinder, Trepalov, Biskup; procenta dává jaká libo, z opice ovšem a z první radosti,“ uzavřel Pticyň. Všechny tyto zprávy byly přijaty zčásti se zamračeným zájmem; Nastaša Filipovna mlčela, nechtějíc zřejmě projevit své mínění; Gaňa taky. Skoro nejvíc ze všech byl znepokojen generál Jpančin: perly, které poslal dnes ráno, byly přijaty s přívětivostí trochu chladnou, ba s jakýmsi zvláštním výsměchem. Ze všech hostů byl jen Ferdyščenko ve velmi veselé a sváteční náladě a smál se mnohdy hlasitě neznámo čemu, a i to jen proto, že vzal na sebe dobrovolně roli šaška. Sám Afanasij Ivanovič, který byl proslulý jako jemný a znamenitý vypravěč a který v dřívějších dobách obyčejně na takových večírcích řídíval hovor, nebyl zřejmě ve své kůži, ba byl v jakémsi zmatku, který mu neslušel. Ostatní hosté, kterých ostatně nebylo mnoho (jeden ubohý staříčský učitel, pozvaný bůh ví proč, nějaký neznámý a velmi

mladý člověk, strašně plachý a neustále mlčící, jedna živá dáma, čtyřicátnice, herečka, a jedna neobyčejně krásná, neobyčejně pěkně a bohatě oblečená a neobyčejně nemluvná mladá dáma), ostatní hosté nejenom že nemohli rozhovor oživit, ale jednoduše mnohdy nevěděli, o čem mluvit.

Takovým způsobem objevení knížete přišlo dokonce vhod. Jeho ohlášení vzbudilo rozpačitost a několik zvláštních úsměvů, zvlášť když podle údivu Nastaši Filipovny poznali, že ji ani nenapadlo ho pozvat. Ale po údivu se objevilo na tváři Nastaši Filipovny náhle tolik spokojenosti, že se většina hned uchystala uvítat nečekaného hosta smíchem i veselím.

– Přišel, řekl bych, veden svou nevinností, – uzavřel Ivan Fjodorovič Jepančin, – a v každém případě je dost nebezpečno takové sklony podporovat, ale v této chvíli není opravdu špatné, že ho napadlo přijít, třebaže takovým originálním způsobem: snad nás i pobaví, pokud aspoň o něm mohu soudit.

– Tím spíš, že se sám vetřel! – vmísil se ihned do řeči Ferdyščenko.

– Tak co z toho? – zeptal se suše generál, který Ferdyščenka nenáviděl.

– To, že zaplatí za to, že sem přišel, – objasnil tázaný.

– No, kníže Myškin není přeci jen žádný Ferdyščenko, prosím, – nezdržel se generál, který až dotud se nemohl smířit s myšlenkou, že je s Ferdyščenkem v jedné společnosti a jako rovný s rovným.

– Ej, generále, šetřte Ferdyščenka, – odpověděl napadený usmívaje se. – Já přec mám zvláštní práva?

– Jaká to zvláštní práva?

– Především jsem měl čest to společnosti podrobně vyložit; opakuji to Vaší Excelenci ještě jednou. Račte se podívat, Excellence. Všichni jsou duchaplní, ale já nejsem. Náhradou za to jsem si vyžádal dovolení mluvit pravdu, poněvadž je všem známo, že pravdu mluví jen ti, kteří postrádají duchaplnosti. K tomu pak jsem člověk tuze mstivý, taky proto, že nejsem duchaplný. Snesu pokorně každou

urážku, ale jen do prvního neúspěchu člověka, který mne urazil; při prvním neúspěchu mu ji hned připomenu a hned se pomstím, vzkazuji, jak se vyjádřil Ivan Petrovič Pticyň, který ovšem sám nikdy nikoho nekopl. Znáte, Excellence, Krylovovu bajku „Lev a osel“? No, to jsme my dva, já a vy, to je napsáno o nás.

– Tuším, Ferdyščenko, že jste si zase šlápl na jazyk, – vzkypěl generál.

– Copak, Excellence? – vpadl Ferdyščenko, který pevně spoléhal, že bude možno dopálit generála a věc ještě víc rozmazat. – Nebojte se, Excellence, znám své místo, řekl-li jsem, že já a vy jsme lev a osel z bajky Krylovovy, беру ovšem roli osla na sebe a Vaše Excellence je lev, jak taky Krylov v bajce říká:

*„Lev mohutný, ta hrůza lesů,
pomalu stářím pozbyl síly.“*

A já, Excellence, jsem osel.

– S tím posledním souhlasím, – vyrvalo se generálovi neopatrně z úst.

To všechno bylo ovšem uděláno hrubě a záměrně, ale bylo už jednou přijato, že Ferdyščenkovi se dovoluje hrát roli šaška.

– Mne jen kvůli tomu chovají a sem pouštějí, – vykřikl najednou Ferdyščenko, – abych mluvil právě v tomto duchu. Copak je možno vskutku přijímat takového člověka, jako jsem já? Vždyť já to chápu. Copak je možno mne, takového Ferdyščenka, posadit vedle takového zjemnělého gentlemana, jako je Afanasij Ivanovič? Mimoděk zůstane jeden výklad: právě proto je dávají vedle sebe, že si to nelze ani představit.

Třebaže však to bylo hrubé, přece jen to bývalo jedovaté, a mnohdy až příliš, a to právě, trvám, se líbilo Nastaši Filipovně. Těm pak, kdo chtěli být buď jak buď u ní, nezbyvalo než Ferdyščenka snášet. Snad dokonce plně uhodl, když předpokládal, že ho přijímají pro to,

že svou přítomností se hned napoprvé stal pro Tockého nemožným. Gaňa pak sám snesl od něho celé moře trápení a v této příčině se Ferdyščenko Nastaši Filipovně tuze hodil.

– Kníže, podle mého názoru začne tím, že zazpívá moderní romanci, – zakončil Ferdyščenko, dívaje se, co řekne Nastaša Filipovna.

– Nemyslím, Ferdyščenko, a buďte tak laskav a nerozohňujte se, – podotkla suše hostitelka.

– A – a! Je-li pod zvláštní ochranou, zjihnu i já...

Ale Nastaša Filipovna vstala, neposlouchajíc ho, a šla sama knížeti vstříc.

– Litovala jsem, – řekla, objevujíc se náhle před knížetem, – že jsem prve zapomněla vás pozvat, a jsem tuze ráda, že mi teď poskytujete sám příležitost poděkovat vám a pochválit vás za vaše rozhodnutí.

Při těchto slovech si knížete upřeně prohlížela, snažíc se najít alespoň vzdálený výklad jeho činu.

Kníže by snad na její laskavá slova i něco odpověděl, ale byl tak oslněn a zaražen, že nebyl s to pronést ani slovo. Nastaša Filipovna si toho s potěšením všimla. Onoho večera byla v plesové toaletě a působila neobyčejným dojmem. Vzala ho za ruku a vedla ho k hostům. Před samým vchodem do salonu se kníže náhle zastavil a spěšně jí zašeptal, pln neobyčejného vzrušení:

– Jste sama dokonalost... i to, že jste hubená a bledá... člověk si ani nepřeje představit si vás jinak... tolik se mi chtělo k vám zajít... odpusťte...

– Neproste za odpuštění, – zasmála se Nastaša Filipovna; – tím rušíte všechnu zvláštnost a originálnost. Mluví tedy o vás pravdu, že jste člověk zvláštní. Pokládáte mne tedy za dokonalost, ano?

– Ano.

– Třebaže hádáte mistrovsky, přece jste prohádal. Připomenu vám to ještě dnes...

Představila knížete hostům, z nichž větší polovině byl už znám. Tocký řekl ihned nějakou laskavost. Všichni jako by trochu ožili, všichni začali rázem hovořit a dali se do smíchu. Nastaša Filipovna posadila knížete vedle sebe.

– Nu, copak je divného, že kníže přišel? – vykřikl hlasitěji než ostatní Ferdyščenko. – Věc je jasná, věc mluví sama.

– Věc je příliš jasná a příliš mluví sama, – vmísil se do řeči náhle Gaňa, který až dotud mlčel. – Pozoroval jsem knížete dnes téměř bez ustání, hned od okamžiku, když se zadíval po prvé na portrét Nastaši Filipovny na stole u Ivana Fjodoroviče. Pamatuji se velmi dobře, že ještě před chvílí jsem myslel na to, o čem jsem teď plně přesvědčen a k čemu se mi mimochodem kníže sám přiznal.

Celou tuto větu pronesl Gaňa neobyčejně vážně, bez stínu žertu, až zamračeně, což bylo neobyčejně zvláštní.

– Nepřiznával jsem se k ničemu, – odpověděl kníže, zrudnuv, – odpověděl jsem na vaši otázku.

– Bravo, bravo! – vykřikl Ferdyščenko. – Aspoň je to upřímné, mazané i upřímné!

Všichni se hlasitě smáli.

– Nekřičte, Ferdyščenko, – prohodil k němu polohlasem Pticyň, dávaje najevo svůj odpor k němu.

– Já, kníže, od vás takovou bravuru nečekal, – promluvil Ivan Fjodorovič. – Víte-li, komu to bude vhod? Pokládal jsem vás za filozofa! Tichá voda břehy mele.

– Podle toho, že se kníže červená jako nevinná panenka při nevinném žertíku, soudím, že v srdci chová jako ušlechtilý jinoch nejchvalitebnější záměry, – náhle a zcela neočekávaně pronesl, nebo lépe řečeno prosípal bezzubý sedmdesátiletý učitel, který až dotud mlčel a od něhož nikdo nemohl očekávat, že tohoto večera něco řekne. Všichni se dali do ještě většího smíchu. Stařeček mysle pravděpodobně, že se smějí jeho důvtipu, rozesmál se, hledě na všechny ještě víc, při čemž se tak prudce rozkašlal, že Nastaša Filipovna, která

měla z jakýchsi důvodů mimořádně ráda všechny takové originální stařečky, stařenky, ba i boží prostáčky, začala, se s ním mazlit, políbila ho a rozkázala, aby mu dali ještě čaj. Služku, která vstoupila, požádala o mantilu, do níž se zabalila, a přikázala, aby přiložili do kamen ještě dříví. Na otázku, kolik je hodin, služka odpověděla, že je už půl jedenácté.

– Pánové, nechcete pít šampaňské, – pozvala je náhle Nastaša Filipovna. – Je připraveno. Snad začnete být veselejší. Račte, bez okolků.

Návrh, zvláště tak naivními výrazy pronesený, působil u Nastaši Filipovny velmi divným dojmem. Všichni znali neobyčejnou pořádnost jejich dřívějších večírků. Večírek se vůbec stával veselejší, ne však obvyklým způsobem. Víno ostatně neodmítl předně sám generál, za druhé živá dáma, stařeček, Ferdyščenko a po nich i všichni ostatní. Tocký vzal také svou číši, doufaje zharmonizovat nastávající nový tón, dodáváje mu podle možnosti povahy milého žertu. Jen Gaňa nepil. V podivných, druhdy velmi nápadných a rušivých gestech Nastaši Filipovny, která si také nalila a prohlásila, že dnes večer vypije tři číše, v jejím hysterickém a bezpředmětném smíchu, střídajícím se v náhlých přechodech s mlčenlivou, ba rozmrzelou zadumaností, bylo těžko se vyznat. Jedni se domnívali, že má zimnici; konečně si začali všímat, že ona sama taky jaksi na něco čeká, že se často dívá na hodinky, stává se netrpělivou, roztržitou.

– Nemáte trochu zimnici? – zeptala se živá dáma.

– Ne trochu, ale moc, proto jsem se zabalila do mantily, – odpověděla Nastaša Filipovna, která opravdu zbledla a časem jako by přemáhala silné chvění.

Všichni zneklidněli a zahlučeli.

– Neměli bychom dát domácí paní pokoj? – pronesl Tocký, dívaje se na Ivana Fjodoroviče.

– Vůbec ne, pánové! Pěkně vás prosím, zůstaňte! Zvláště dnes vaší přítomnosti nutně potřebuji, – prohlásila pojednou naléhavě a významně Nastaša Filipovna. A poněvadž už téměř všichni hosté

zvěděli, že na onen večer je ohlášeno velmi vážné rozhodnutí, vkládali do těch slov mimořádný význam. Generál i Tocký vyměnili ještě jeden pohled, Gaňa udělal křečovitý pohyb.

– Bylo by dobře hrát nějakou společenskou hru, – řekla živá dáma.

– Znám jednu, skvělou a novou, – vmísil se Ferdyščenko do řeči; – hrála se na světě jen jednou, a ani to se nepovedla.

– Jakou to? – zeptala se živá dáma.

– Jednou se nás několik sešlo, no, trochu jsme, pravda, pili a na jednou někdo udělal návrh, aby každý z nás na místě, u stolu, vypravoval o sobě něco nahlas, ale něco takového, co sám ve svém vlastním svědomí pokládá za nejšpatnější ze všech skutků, které spáchal za celý svůj život; ale s tou podmínkou, že bude mluvit upřímně, hlavní věc, že bude mluvit upřímně a ne lhát!

– Divný nápad, – řekl generál.

– Čím divnější, Excellence, tím líp.

– Směšný nápad, – řekl Tocký, – ostatně lehce pochopitelný: chvastounství zvláštního druhu.

– Snad bylo právě toho třeba, Afanasiji Ivanoviči.

– Ale při takové hře budeme plakat a ne se smát, – podotkla živá dáma.

– Je to docela nemožné a nehezké, – ozval se Pticyň.

– A povedlo se to? – zeptala se Nastaša Filipovna.

– To je právě to, že se nepovedlo – každý opravdu něco vypravoval a představte si, mnozí vypravovali s radostí, ale pak se všichni začali stydět, nesnesli toho! Celkem to bylo hodně veselé, svým způsobem ovšem.

– Opravdu, to by bylo hezké! – podotkla Nastaša Filipovna, všecka náhle oživujíc. – Měli bychom to opravdu zkusit, pánové! Opravdu nějak nejsme veselí. Kdyby chtěl každý z nás vypravovat něco... tohoto druhu... ovšem dobrovolně – podle své vůle, co? Snad to sneseme? Je to alespoň strašně originální...

– Geniální nápad! – vpadl Ferdyščenko do řeči. – Ostatně dámy jsou vyloučeny, začínají muži; pořadí se vylosuje, jako tenkrát! Bez odporu, bez odporu! Komu se vůbec nechce, nebude ovšem vypravovat, ale to by přec musel být neobyčejný mrzout! Pánové, dejte sem losy, sem, mně do klobouku, kníže bude tahat. Úloha jest velmi prostá, vypravovat nejhorší skutek celého svého života – je to strašně lehké, pánové! Uvidíte! Jestliže někdo zapomene, připomenu mu!

Nápad byl neobyčejně divný a skoro nikomu se nelíbil. Jedni se zamračili, druzí se potměšile usmívali. Někteří činili námitky, ale ne příliš vážné, jako na příklad Ivan Fjodorovič, který nechtěl odporovat Nastaši Filipovně, zpozorovav, jak ji tento podivný nápad, snad právě proto, že je podivný a téměř nemožný, vábí. Nastaša Filipovna dávala si zřídka překážet ve svých úmyslech a byla nemilosrdná, jakmile se jednou rozhodla projevit je, i když byly co nejrozmarnější a dokonce jí samé zbytečné. I teď byla jakoby v hysterickém záchvatu, projevovala zájem, křečovitě se smála krátkými ostrými výbuchy, jmenovitě námitkám rozčileného Tockého. Její temné oči zablýskaly, na bledých tvářích se objevily dvě rudé skvrny. Nevrlý a štítivý výraz na tvářích některých jejích hostů rozpaloval snad ještě víc její výsměšný požadavek; snad se jí právě líbila cyničnost a krutost nápadu. Mnozí byli dokonce přesvědčeni, že má při tom svou zvláštní kalkulaci. Projevovali ostatně svůj souhlas: věc byla, tak či onak, zajímavá a pro mnohé dokonce svůdná. Nejvíce ze všech se staral Ferdyščenko.

– A naskytne-li se něco takového, co není možno vypravovat... před dámami, – podotkl nespěšně mladík, který až dotud mlčel.

– Jako by bylo i tak málo špatných skutků, – odpověděl Ferdyščenko; – eh, vy, chlapečku!

– Ale já nevím, který ze svých činů mám pokládat za nejhorší, – vmísila se živá dáma.

– Dámy jsou osvobozeny od povinnosti vypravovat, – opakoval Ferdyščenko, – je jim ponecháno na vůli; vlastní ochota se vděčně přijímá. Muži pak se osvobozují jen, jestliže vůbec nechtějí.

– Ale kdo mi dokáže, že nelžu? – zeptal se Gaňa. – A budu-li lhát, zmizí celý vtip hry. A kdo nebude lhát? Každý bez výjimky bude lhát.

– I to už je přec lákavé vidět, jak bude člověk lhát. Zvláště ty, Gaňčko, se nemusíš bát, že budeš lhát, poněvadž tvůj nejhorší skutek i tak každý zná. A pomyslete si jen, pánové, – vykřikl náhle v jakémisi nadšení Ferdyščenko, – pomyslete si jen, jak se pak budeme druh na druhu koukat. Na příklad zítra po tom vypravování!

– Copak je to možno? Copak to myslíte vskutku vážně, Nastašo Filipovno? – zeptal se důstojně Tocký.

– Kdo se bojí vlka, ať nechodí do lesa! – podotkla výsměšně Nastaša Filipovna.

– Ale dovolte, pane Ferdyščenko, copak je z toho možno dělat hru? – pokračoval Tocký, rozčiluje se stále víc a víc. – Ujišťuji vás, že se takové věci nikdy nepovedou; říkáte sám, že se to už jednou nepovedlo.

– Jak nepovedlo! Vypravoval jsem posledně, jak jsem ukradl tři ruble, právě tak, jak jsem je vzal, tak jsem to vypravoval.

– Dejme tomu. Ale, což nebylo možné, že jste to vypravoval tak, aby se to stalo pravděpodobnějším a vám tak uvěřili? Gavřila Ardalionovič poznamenal úplně správně, že budeme sotva slyšet pravdu, a celý vtip hry zmizí. Pravda je v tomto případě možná jenom náhodně, při chvastounské náladě zvláštního druhu a velmi ošklivého odstínu, která je tu nemyslitelná a zcela nepřípadná.

– Jaký jste vy, Afanasiji Ivanoviči, přejemnělý člověk, až mne to udivuje! – vykřikl Ferdyščenko. – Uvažte, pánové, že Afanasij Ivanovič svou poznámkou, zda jsem nemohl vypravovat tak, aby to bylo pravděpodobné, nejjemněji upozorňuje, že já jsem doopravdy ani krást nemohl (poněvadž nahlas o tom mluvit je nepřipadné), třebaže snad sám je v duchu úplně přesvědčen, že by Ferdyščenko mohl krást velmi dobře! Ale do toho, pánové, do toho, losy jsou sebrány, a i vy, Afanasiji Ivanoviči, jste vložil svůj los, tedy nikdo neodmítl! Kníže, táhněte.

Kníže vložil mlčky ruku do klobouku a vytáhl první los – Ferdyščenko, druhý – Pticyňa, třetí – generála, čtvrtý – Afanasije Ivanoviče, pátý – svůj, šestý – Gaňův atd. Dámy nelosovaly.

– Ach, bože, to je neštěstí! – vykřikl Ferdyščenko. – A já myslil, že první los padne na knížete a druhý na generála. Ale, sláva bohu, po mně je alespoň Ivan Petrovič, já budu odměněn. Nu, pánové, jsem ovšem teď už zavázán dát příklad, ale nejvíc v této chvíli lituji toho, že jsem člověk tak nicotný a že ničím nevynikám. I hodnost mám docela malou. Co je také vskutku zajímavého na tom, že Ferdyščenko udělal nějaký ošklivý čin? A jaký je můj nejhorší čin? Tu je, *embarras de richesses*¹². Copak mám vypravovat zase o téže krádeži, abych Afanasije Ivanoviče přesvědčil, že možno krást a nebýt zlodějem.

– Přesvědčujete mne, pane Ferdyščenko, taky o tom, že je vskutku možno cítit opojnou rozkoš při vypravování o svých kluzkých činech, i když se na ně nikdo neptá... Ostatně... Odpustíte, pane Ferdyščenko.

– Začněte, Ferdyščenko, žvaníte strašně moc a zbytečně a nemá to konce! – podrážděně a netrpělivě rozkázala Nastaša Filipovna.

Všichni zpozorovali, že po svých nedávných záchvatech smíchu se stala pojednou až rozmrzelou, bručivou a podrážděnou. Přes to trvala tvrdošíjně a despoticky na svém nemístném vrtochu. Afanasij Ivanovič strašně trpěl. Do zuřivosti ho uváděl i Ivan Fjodorovič: seděl u šampaňského, jako by se nic nestalo, a chtěl snad dokonce, až bude na něm, i něco vypravovat.

12 Překážka plynoucí z nadbytku.

XIV

– Nejsem duchaplný, Nastašo Filipovno, proto tak zbytečně žvaním! – vykřikl Ferdyščenko, začínaje své vypravování. – Kdybych byl tak duchaplný, jako Afanasij Ivanovič, nebo Ivan Petrovič, tak bych dnes stále seděl a mlčel, právě tak jako ti dva. Kníže, dovolte, abych se vás zeptal, jaký je váš názor, mně se stále zdá, že je na světě víc zlodějů než nezlodějů, ba že není na světě člověka tak poctivého, který by aspoň jednou v životě něco neukradl. To je můj názor, z čehož ostatně nevyvozují, že všichni šmahem jsou zloději, ačkoliv, na mou duši, bych někdy strašně chtěl tento závěr udělat. Co myslíte vy?

– Fuj, jak hloupě vypravuje, – ozvala se Darja Alexějevna, – a jak je to hloupé. Je nemožné, aby všichni kradli; já neukradla nikdy nic.

– Vy jste nikdy nic neukradla, Darjo Alexějevno, ale co říká kníže, který náhle všecek zrudl?

– Mně se zdá, že mluvíte pravdu, jenže příliš přeháníte, – řekl kníže, který skutečně z jakéhosi důvodu se začervenal.

– A vy sám, kníže, jste nic neukradl?

– Fuj, jak je to směšné! Vzpamatujte se, pane Ferdyščenko, – vložil se do hovoru generál.

– Krátce a dobře, když došlo k věci, začínáte se stydět něco vypravovat, a chcete s sebou strhnout tuhle knížete, hřeše na jeho jemnost, – procedila Darja Alexějevna.

– Ferdyščenko, buď vypravujte, nebo mlčte a starejte se jen o sebe. S vámi by člověk ztratil všecku trpělivost, – pronesla ostře a popuzeně Nastaša Filipovna.

– Hned, Nastašo Filipovno; když se však kníže už přiznal, poněvadž já trvám na tom, že kníže se přec jen k něčemu přiznal, co by řekl na příklad někdo jiný (nikoho nejmenuji), kdyby chtěl někdy mluvit pravdu? Co mne se týče, pánové, nemám už dále vůbec nic

co vypravovat: je to velmi prosté a hloupé a ošklivé. Ale ujišťuji vás, že nejsem zloděj: kradl jsem, nevím jak. Bylo to předloni ve vile Semjona Ivanoviče Iščenka, v neděli. Měl na obědě hosty. Po obědě zůstali muži u vína. Napadlo mne požádat Marju Semjonovnu, jeho svobodnou dceru, aby zahrála něco na piano. Jdu rohovým pokojem, na pracovním stolku Marji Ivanovny leží tři ruble, zelená bankovka. Vyndala je, aby je dala na něco pro domácnost. V pokoji nebylo živé duše. Vzal jsem bankovku a dal ji do kapsy, proč, nevím. Nechápu, co to na mne přišlo. A rychle jsem se vrátil a sedl ke stolu. Stále jsem seděl a čekal, dost silně rozčilen, žvanil bez únavy, vypravoval anekdoty, smál se; pak jsem přisedl k dámám. Tak asi za půl hodiny začal rozruch a začali se vyptávat služek. V podezření upadla služka Darja. Ukazoval jsem neobyčejnou zvědavost a účast a pamatuji se taky, že když se Darja docela popletla, začal jsem ji přemlouvat, aby poslechla, ruče hlavou za dobrotu Marji Ivanovny a to nahlas a za přítomnosti všech. Všichni se dívali, a já cítil neobyčejnou rozkoš zvláště z toho, že kážu a bankovka leží v mé kapse. Ty tři ruble jsem propil hned toho večera v restauraci. Vstoupil jsem tam a požádal o láhev Lafitu; dotud jsem si nikdy, jen tak beze všeho, láhev neobjednával; chtěl jsem peníz co nejdříve utratit. Zvláštních výčitek svědomí jsem necítil ani tenkrát, ani nyní. Po druhé bych to jistě neopakoval; věřte tomu, či nevěřte, jak je libo. Nemám na tom zájmu. No, prosím, to je vše.

– Jenomže ovšem to není váš nejhorší čin, – řekla s odporem Darja Alexějevna.

– To je případ psychologický, a ne čin, – podotkl Afanasij Ivanovič.

– A služka? – zeptala se Nastaša Filipovna, neskrývajíce štítivého odporu.

– A služku druhého dne ovšem vyhnali. Je to přísná domácnost.

– A vy jste to připustil?

– No, to je hezké! Copak jsem tam měl jít a žalovat na sebe? – zachechtal se Ferdyščenko, zčásti ostatně zaražen všeobecným velmi nepříjemným dojmem z jeho vypravování.

– Je to ale špinavost! – vykřikla Nastaša Filipovna.

– Ba! Chcete od člověka slyšet jeho nejhorší čin a žádáte přitom zář a lesk! Nejhorší činy bývají vždycky špinavé, Nastašo Filipovno, to uslyšíme teď od Ivana Petroviče; copak je málo věcí blýskajících se zvenku a hrajících si na ctnost jen proto, že člověk má svůj vlastní vůz. Cožpak má málo lidí svůj vlastní vůz... A jakým způsobem...

Slovem Ferdyščenka vůbec ošklivý dojem z jeho vypravování rozhořčil a náhle se tak rozzlobil, že se až zapomněl a překročil všechny meze; až se mu tvář zkřivila. Ať je to sebedivnější, byla tu možnost, že od svého vypravování očekával zcela jiný úspěch. Tyto nezdary s ošklivým tónem a „chvastounstvím zvláštního druhu“, jak se o tom vyjadřoval Tocký, se Ferdyščenkovi přiházely velmi zhusta a odpovídaly zcela jeho povaze.

Nastaša Filipovna se až zachvěla hněvem a podívala se upřeně na Ferdyščenka, který ihned ztratil kuráž a umlkl, leknutím div nepřimražen: zašel příliš daleko.

– Nemáme to vůbec skoncovat? – řekl lstivě Afanasij Ivanovič.

– Dochází na mne, ale já používám svého práva a nebudu vypravovat, – řekl rozhodně Pticyň.

– Nechcete?

– Nemohu, Nastašo Filipovno; pokládám takovou hru vůbec za nemožnou.

– Po vás přijde, tuším, generál, – obrátila se k němu Nastaša Filipovna, – když i vy odmítnete, všechno se nám po vás rozpadne a mně toho bude líto, poněvadž jsem k závěru chtěla vypravovat jeden čin „ze svého vlastního života“, ale chtěla jsem tak učinit po vás a po Afanasiji Ivanovičovi, poněvadž jste mi měli dodat kuráže, – uzavřela a rozesmála se.

– Oh, když i vy slibujete, – vykřikl ohnivě generál, – jsem hotov vám vypovědět třeba celý svůj život; a přiznávám se, že očekávaje, až bude na mne, připravil jsem si už svůj příběh...

– A už podle vzezření Jeho Excelence možno soudit, s jakou zvláštní literární rozkoší svůj příběh zpracoval, – odvážil se poznamenat s jedovatým úsměvem Ferdyščenko, stále ještě trochu ve zmatku.

Nastaša Filipovna pohlédla letmo na generála a taky se v duchu usmála. Bylo však patrné, že podrážděnost a rozmrzelost v ní rostla stále víc a víc. Afanasij Ivanovič se dvojnásob polekal, když uslyšel o slíbeném vypravování.

– Mně, pánové, se naskytlo, jako každému dělat ve svém životě skutky nezcela pěkné, – začal generál, – ale nejdivnější je ta věc, že za nejošklivější příběh celého svého života pokládám kratounký příběh, který hned řeknu. Mezitím uplynulo už téměř pětatřicet let. Ale nikdy jsem se nemohl při vzpomínce naň zbavit určitého, tak říkajíc drásavého dojmu. Věc je ostatně neobyčejně hloupá: byl jsem tehdy jen praporčíkem a zařezával v armádě jako malinký důstojníček. No, víme, jak to vypadá u takového praporčíka: krev jako oheň a počítat musí s každým grošem; měl jsem tehdy sluhu, Nikifora, který se o mou domácnost tuze staral, spořil, zašival, drhl a čistil a dokonce kradl, nač přišel, jenom aby hospodářství rostlo; byl to nejvěrnější a nejpoctivější chlapík. Byl jsem ovšem přísný, ale spravedlivý. Nějakou dobu jsme musili být nakvartýrováni v městě. Vykázali mi byt v předměstí u jedné vdovy po podporučíkovi ve výslužbě. Byla to stařenka osmdesátiletá, nebo jen o málo mladší. Domeček měla vetchý, dřevěný, potrháný a pro chudobu neměla ani služky. Hlavní věc, vynikala tím, že kdysi měla velmi početnou rodinu a příbuzenstvo; ale průběhem života jedni pomřeli, druhí se rozjeli, třetí na stařenu zapomněli, a svého muže pochovala před pětačtyřiceti lety. Ještě několik let předtím s ní žila neteř, hrbatá a zlá, jako čarodějnice prý, ba jednou prý stařenu kousla do prstu, ale i ta umřela, takže stařena už tři leta se tloukla životem docela samotinká. Měl jsem u ní hezky dlouhou chvíli; byla taky taková prázdná, že s ní nemohl nic vymáčknoti. Nakonec mi ukradla kohouta. Věc je až dodnes temná, ale nemohl to udělat nikdo jiný.

Pro kohouta jsme se pohádali a hezky ostře, a tu najednou se mi stalo, že na první mou prosbu mi vykážali jiný byt v předměstí na druhém konci městečka, u početné rodiny jednoho kupce s velkou bradou, vidím ho před sebou jako dnes. Přestěhujeme se s Nikiforem velmi rádi a stařenu nechám v rozhořčení. Minou tři dni, přijdu ze cvičení, Nikifor hlásí: „Nechali jsme, vaše blahorodí, zbytečně ve starém bytě naši misku, není v čem donést polévku na stůl.“ Já se ovšem podivil: jak to, jak to, že naše miska zůstala ve starém bytě? – udivený Nikifor hlásí dál, že mu hospodyně, když jsme se stěhovali, naši mísu nevydala proto, že jsem jí prý rozbil její hrnec, a ona si nechá za svůj hrnec naši mísu a že prý jsem jí to já tak sám navrhl. Taková špatnost z její strany mne ovšem rozzuřila; praporčická krev vzkypěla, vyskočil jsem a letěl. Přijdu k stařeně, tak říkajíc, bez sebe; dívám se, sedí v koutě světnice, sama samotinká, s tváří podepřenou o ruku, jako by se schovala před sluncem. Spustil jsem hned na ni, víte, celé hromobití „ty jsi tento, taková a taková!“ a víte tak po rusky. Koukám však a vidím něco divného: sedí s očima vyvalenýma, hlavou ke mně obrácenou a neříká ani slova, kouká se tak divně, tak divně, jaksi se houpá. Nakonec jsem ztichl, koukám, ptám se, neodpovídá ani slovem. Stál jsem tam chvíli nerozhodně, mouchy bzučí, slunce zapadá, ticho; konečně odejdu docela zmaten. Nepřišel jsem ještě ani domů a musil jsem k majorovi, pak k rotě, takže domů jsem se vrátil až docela večer. Prvé slovo Nikiforovo bylo: „Víte, vaše blahorodí, že naše domácí umřela?“ – „Kdy?“ – „Ale dnes k večeru, před půl druhou hodinou.“ Tedy právě v tu dobu, když jsem jí nadával, umírala. Řeknu vám, že mne to tak ohromilo, že jsem se sotva vzpamatoval. Začal jsem, víte, o tom přemýšlet, i v noci se mi o tom zdávalo. Nemám ovšem předsudků, ale pozítří jsem šel do kostela na pohřeb. Krátce, čím dál, tím víc na ni myslím. Ne že by..., ale tak si ji někdy představíš a začne ti být nepěkně. Hlavní věc, na čem jsem se nakonec ustálil? Předně, ta žena byla, tak říkajíc, přec jen lidským tvorem, jak se říká v dnešní humánní době,

žila, dlouho žila, konečně přežila. Měla kdysi děti, muže, rodinu, příbuzenstvo, všechno kolem ní, tak říkajíc, kypělo, všechno se, tak říkajíc, smálo, a najednou – pryč a pryč, všechno uletělo komínem, zůstala sama jako... moucha nějaká, poznamenaná od věků prokletím. A nakonec ji bůh přivede ke konci jejího života. Se západem slunce, za tichého letního večera ulétá má stařena – ovšem, že tu neschází ani mravoučná myšlenka; a právě v tom okamžiku místo, řekněme, slzy, která by ji doprovázela, mladý, divoký praporčík, ruce v bok, provází ji z tváře země sprostými nadávkami pro ztracenou mísu! Jsem nepochybně vinen, a třebaže se dívám na svůj čin už dávno a dávno vlivem časové vzdálenosti a dávných let a své změněné povahy jako na cizí, přece ho lituji dále. Takže, opakuji, je mně až divně, tím spíš, že jsem-li vinen, nejsem zcela: pročpak ji napadlo umírat právě v tom okamžiku? Je tu ovšem jedna omluva: že čin je v určitém směru psychologický, ale přec jen jsem se nemohl uklidnit, pokud jsem před patnácti lety neumístil dvě neustále nemocné stařenky na svůj účet v chorobinci, za tím účelem, abych jim ulehčil slušnou dotací poslední dny jejich pozemského života. Chci ta místa změnit v stálá a odkázat nadaci kapitál. Nu, a to je tedy všechno, prosím. Opakuji, že jsem se snad v životě mnohým provinil, ale tento případ pokládám ve svém svědomí za nejhorší čin celého svého života.

– A místo nejhoršího, Excellence, jste nám vypravoval jeden z dobrých činů svého života; doběhl jste Ferdyščenka! – uzavřel Ferdyščenko.

– Opravdu, generále, neměla jsem zdání, že byste měl tak dobré srdce: až je škoda..., – řekla nedbale Nastaša Filipovna.

– Škoda? Pročpak? – ptal se generál, přívětivě se směje a upil ne bez samolibosti šampaňského.

Ale řada byla na Afanasiji Ivanovičovi, který se také chystal; všichni tušili, že neodmítne, právě tak jako Ivan Petrovič, a na jeho vypravování čekali z určitých důvodů zvláště zvědavě a zároveň pokukovali na Nastašu Filipovnu. Afanasij Ivanovič začal tichým líbez-

ným hlasem, s neobyčejnou důstojností, která plně odpovídala jeho vážnému zevnějšku, vypravovat jedno „ze svých milých vypravování.“ (Abych nezapomněl: byl to člověk statný, důstojný, vysoké postavy, trochu lysý, trochu prošedivělý a dost tučný, s měkkými, ruměnými a trochu spadlými tvářemi a falešnými zuby. Oblékal se nákladně a elegantně a nosil podivuhodné prádlo. Jeho bílé tučné ruce přitahovaly pohled. Na ukazováčku pravé ruky nosil drahý brilantový prsten.) Nastaša Filipovna po celou dobu jeho vypravování si upřeně prohlížela krajkový lem svého rukávu a mnula jej mezi dvěma prsty levé ruky, takže se nedostala ani jednou k tomu, aby na vypravěče pohlédla.

– Co nejvíc ulehčuje mou úlohu, – začal Afanasij Ivanovič, – je nezměnitelný závazek vypravovat právě nejhorší čin celého mého života. V takovém případě nemůže být ovšem pochyb: svědomí a paměť srdce ihned napovědí, co je právě třeba vypravovat. Přiznávám se s hořkostí, že mezi všemi činy mého života existuje jeden, z něhož dojem se zahryzl až příliš těžce do mé paměti. Stalo se to asi před dvaceti lety; zajel jsem tenkrát na ves k Platonu Ordyncevu. Byl právě zvolen maršálkem šlechty a přijel s mladou ženou strávit tam zimní svátky. Právě na tu dobu připadly narozeniny Anfisy Alexějevny a bylo usneseno pořádat dva plesy. V té době právě byl v nesmírné módě a u nejvyšší společnosti v největší oblibě půvabný román Dumasův *La dame aux camélias*¹³, dílo, kterému po mém mínění není souzeno ani zestárnout, ani umřít. V provincii byly všechny dámy uchváceny a nadšeny, alespoň ty, které jej četly. Půvab vypravování, originalita situace hlavní osoby, onen svůdný svět detailně načrtnutý a konečně všechny ty okouzlující podrobnosti, rozhozené po knize (na příklad o tom, kdy je užívat po sobě kytic kamélií bílých a kdy růžových), slovem všechny tyto půvabné detaily, to všechno dohromady vzbudilo téměř otřes. Květy kamélií se

13 Dáma s kaméliemi.

staly neobyčejnou módou. Všichni žádali kamélie, všichni je hledali. Ptám se vás, kolik kamélií můžete dostat v okrese, když je všichni hledají pro plesy, i když plesů nebylo mnoho? Peťa Vorochovský blouznil tenkrát, chuděra, o Anfise Alexějevně. Nevím opravdu, bylo-li něco mezi nimi, to je, zda měl nějakou vážnou naději? Ubožák se mohl zbláznit, aby sehnal pro Anfisu Alexějevnu na večer plesu kamélie. Hraběnka Socká z Petrohradu, host gubernátorčin, a Sofie Bezpalovová přijedou, jak známo, jistě s kyticemi, s bílými. Anfisa Alexějevna chtěla pro jistý zvláštní efekt rudé. Ubohého Platona div nevyhnali: víme přec, muž; zaručil se, že kytici sežene a – co se stalo? Den předtím je uchvátila Katěrina Alexandrovna Mytiščevová, strašná nepřítelkyně Anfisy Alexějevniny ve všech směrech; byly spolu na nůž. Ovšemže hysterie, mdloby. Platon to prohrál na celé čáře. Je pochopitelné, že kdyby Peťa v téhle zajímavé chvíli někde sehnal kytici, že by to jeho věc pěkně postrčilo; vděčnost ženy v takových případech bývá nesmírná. Běhá, běhá jako blázen; ale není to možná, ani mluvit o tom nelze. Najednou se s ním setkám v jedenáct hodin večer, den před narozeninami a plesem, u Marie Petrovny Zubkové, sousedky Ordyncevnové. Září. „Copak?“ – „Našel jsem! *Heureka!*“ – „To jsou věci, brachu! Kde? Jak?“ – „V Jekšajsku (je to takové městečko ve vedleším okrese, asi dvanáct verst vzdálené), žije nějaký kupec, vážný a bohatý, jménem Trepalov, žije tam se svou starou ženou a místo dětí chovají kanáry. Oba si vášnivě zamilovali květiny, ten má kamélie!“ – „Prosím tě, a co když to není pravda, co když ti je nedá?“ – „Kleknu na kolena a budu se mu válet u nohou tak dlouho, dokud mi je nedá!“ – „Kdy jedeš?“ – „Zítřka před svítáním v pět hodin.“ – „No, tak bůh s tebou!“ – A víte, mám radost za něho; vracím se k Ordyncevu; konečně jsou už dvě hodiny a mně ta věc, víte, pořád vrtá hlavou. Chtěl jsem si už lehnout, když mne napadne nesmírně originální nápad! Jdu hned do kuchyně, budím kočího Savelije, dám mu patnáct rublů: „Připrav do půl hodiny koně!“ Za půl hodiny je samo sebou vozík u vrat; Anfisa Alexějevna, povídají

mi, má migrénu, horečku a blouzní – sednu si a jedu. K páté hodině jsem v Jekšajsku v hospodě; čekal jsem do úsvitu, ale jen do úsvitu; k sedmé hodině jsem u Trepalova. „Tak a tak, máte kamélie? Otče drahý, holečku, pomoz mi, zachraň mne, budu ti do smrti vděčen!“ Koukám, stařec je to vysoký, šedivý, přísný – jedním slovem strašný stařec. „Ne, ne, ani za milion! Nedám!“ Já bác! padnu mu k nohám! Pěkně jsem se před ním natáhl! – „Copak, brachu, copak je to, pane drahá?“ povídá přímo ulekaně. „Ale vždyť tu jde o lidský život!“ křičím naň. „Vezměte si je tedy, když je to tak, s pánem bohem.“ Nařezal jsem si tam hromadu rudých kamélií! Kouzla a divy, měl tam celou malou oranžerii. Stařec vzdychá. Vyndavám sto rublů. „Co to, pane milý, děláte, neračte mne takhle urážet.“ – „Když tak,“ povídám, „račte, vážený pane, vzít těch sto rublů pro zdejší nemocnici na zlepšení stravy.“ – „To je,“ povídá, „jiná věc, holečku, dobrá věc, ušlechtilá a bohulibá; odevzdám je na vaše zdraví.“ A tuze se mi líbil, víte, tenhle ruský stařec, takový od kořene ruský, de la vraie souche¹⁴. Nadšen úspěchem, dám se hned na zpáteční cestu; zajeli jsme si, abych se nesetkal s Petou. Jak jsem přijel, pošlu kyti, aby ji měla Anfisa Alexějevna při vstávání u postele. Můžete si představit její nadšení, vděčnost, slzy vděčnosti! Platon, včera ještě zničený Platon, vzlyká mi na prsou. Běda, všichni muži jsou taková od stvoření... zákonitého manželství! Neopovažuji se nic dodat, jen věc ubohého Peti touto epizodou vzala definitivní konec. Nejprve jsem myslel, že mě, až se to dozví, zabije, ba už jsem se chystal na setkání, ale stalo se něco, čemu bych ani nevěřil: padne do mdlob, k večeru začne blouznit a k ránu horečka; štká křečovitě jako malý hoch. Za měsíc, jakmile se uzdravil, hlásí se na Kavkaz; konec jako v opravdovém románě! Skončil tak, že byl zabit na Krymu. Jeho bratr Štěpán Vorchovský velel právě tenkrát pluku a vyznamenal se. Přiznávám se, že mne ještě mnoho let hryzly výčitky svědomí:

14 Z poctivého kořene.

zač a proč jsem mu zasadil takovou ránu? Kdybych byl býval tenkrát aspoň sám zamilován! Ale byla to ode mne zlomyslnost, prostá frajeřinka, nic jiného. A kdybych mu nebyl vzal před nose tu kytici, kdo ví, snad by ten člověk žil podnes, byl by šťasten, měl by úspěchy a ani by ho nenapadlo jít na Turkey.

Afanasij Ivanovič umlkl s touž solidní důstojností, s níž se pustil do vypravování. Zpozorovali, že Nastaši Filipovně, když Afanasij Ivanovič skončil, jaksi podivně se zablýskaly oči, ba i ústa se zachvěla. Všichni se podívali na oba zvědavě.

– Doběhli Ferdyščenka! Doběhli ho! Ne, ti ho ale doběhli! – vykřikl plačtivým hlasem Ferdyščenko, chápe, že je možno a nutno něco prohodit.

– A kdo vám poroučel, abyste věci rozuměl jinak? Učte se od rozumných lidí! – odsekla mu téměř triumfálně Darja Alexějevna (stará a věrná přítelkyně a společnice Tockého).

– Máte pravdu, Afanasiji Ivanoviči, hra je nudná a třeba ji skoncovat, – pronesla nedbale Nastaša Filipovna; – povím sama, co jsem slíbila, a pustíme se všichni do karet.

– Ale především slíbený příběh! – schválil ohnivě generál.

– Kníže, – obrátila se k němu náhle Nastaša Filipovna ostře a pevně, – tuhle moji staří přátelé, generál a Afanasij Ivanovič, mne chtějí pořád vdávat. Řekněte mi, co myslíte: mám se vdát, či nemám? Co řeknete, udělám.

Afanasij Ivanovič zbledl, generál strnul; všichni vyvalili oči a natáhli hlavy. Gaňa ztuhl na místě.

– A... a koho si máte brát? – zeptal se kníže hlasem sotva slyšitelným.

– Gavrilu Ardalionoviče Ivolgina, – pokračovala Nastaša Filipovna, jako dřív ostře, tvrdě a zřetelně.

Minulo několik vteřin mlčení; kníže jako by se posiloval a nemohl promluvit, jako by strašné břímě drtilo jeho hrud'

– Ne... nevzávejte! – zašeptal nakonec a nabral namáhavě dech.

– Tak to tedy bude! Gavrilu Ardalionoviči! – obrátila se k němu velitelsky a jakoby slavnostně. – Slyšel jste, jak kníže rozhodl? Tady máte mou odpověď; ať je to jednou provždy už skoncováno!

– Nastašo Filipovno! – pronesl třesoucím se hlasem Afanasij Ivanovič.

– Nastašo Filipovno! – promluvil generál přesvědčivým, ale rozčileným hlasem.

Nastal všeobecný neklid a rozruch.

– Copak, pánové? – pokračovala, prohlížeje si jaksi udiveně hosty. – Copak jste se tak poplašili! A jaké to máte všichni tváře!

– Ale... vzpomeňte si, Nastašo Filipovno, – zamumlal koktavě Tocký, – slíbila jste... docela dobrovolně a mohla byste mít s námi taky trochu slitování... Starám se a... jsem ovšem trochu rozrušen, ale... krátce, teď v té chvíli a za přítomnosti... za přítomnosti cizích lidí, a to všechno takhle... vážná věc, věc cti a srdce, na níž závisí... ukončit takovou společenskou hříčkou...

– Nerozumím vám, Afanasiji Ivanoviči; jste opravdu docela vedle. Předně: co to znamená: „za přítomnosti cizích lidí“? Copak nejsme v krásné útulné společnosti? A proč „hříčkou“? Chtěla jsem opravdu vypravovat svůj příběh, no a tak jsem jej řekla; není hezký? A proč povídáte „bez vážnosti“? Copak to není vážné? Slyšeli jste, že jsem řekla knížeti: „Co řeknete, to se stane,“ kdyby řekl *ano*, dala bych hned svůj souhlas, řekl však *ne*, a já odmítla; copak to není vážné? Celý můj život visel na vlásku; co může být vážnějšího?

– Ale kníže, co tu dělá kníže? A co znamená konec konců kníže? – zamumlal generál, nejsa už téměř s to skrýt svou nevoli nad takovou urážlivou autoritou knížete.

– Kníže pro mne znamená tolik, že jsem v něho, za celý svůj život po prvé, uvěřila jako v člověka doopravdy oddaného. Uvěřil ve mne na první pohled a já mu věřím.

– Zbývá mi jen poděkovat Nastaši Filipovně za neobyčejný jernocit, s kterým... se mnou jednala, – pronesl nakonec třesoucím

se hlasem a se zkřivenými ústy bledý Gaňa; – konec konců tak to musilo dopadnout; ale... kníže... kníže v této věci...

– Šilhá po pětasedmdesáti tisících, co? – přerušila ho náhle Nastaša Filipovna. – To jste chtěl říci? Nezapírejte, určitě jste to chtěl říci! Afanasiji Ivanoviči, zapomněla jsem ještě na něco: pětasedmdesát tisíc si vezměte a vězte, že vás pouštím na svobodu zadarmo. Dost! I vy si musíte oddechnout! Devět let a tři měsíce! Zítřka – do nového života, ale dnes – mám svátek a jsem po prvé v celém životě svou paní! Generále, vezměte si i vy své perly, dejte je ženě, tady jsou, a od zítřka se vůbec vystěhuji z bytu. Pánové, večírkům je už konec!

Když to řekla, náhle vstala, jako by chtěla odejít.

– Nastašo Filipovno! Nastašo Filipovno! – bylo slyšet ze všech stran. Všichni byli rozrušeni, všichni vstali ze svých míst; všichni ji obklopili, všichni nepokojně poslouchali její trhaná, horečná, zuřivá slova; všichni cítili, že něco není v pořádku, ale nikdo se nemohl dobrat smyslu, nikdo nemohl nic pochopit. V tom okamžiku se náhle rozlehl zvučný silný úder zvonku, právě tak jako prve v bytě Ganěčkově.

– A! A – a! Tady je rozřešení! Konečně! Půl dvanácté! – vykřikla Nastaša Filipovna. – Prosím vás, pánové, abyste se posadili, tady máme rozřešení!

Po těchto slovech sama usedla. Na rtech se jí chvěl podivný úsměv. Seděla mlčky v horečném očekávání a dívala se na dveře.

– Rogožin a sto tisíc, beze vší pochyby, – zamumlal pro sebe Pticyň.

XV

Vstoupila komorná Kaťa, silně polekaná.

– Pánbůh ví, co to tam je, Nastašo Filipovno, nahrnulo se sem asi deset lidí, všichni opilí, chtějí sem, říkají, že Rogožin, a že sama víte.

– Pravda, Kaťo, vpust' je všechny a hned.

– Co... všechny, Nastašo Filipovno? Vždyť jsou ve stavu zcela neslušném. Hrůza!

– Vpusť všechny, všechny, Kaťo, neboj se, všechny do jednoho, jinak vstoupí i bez tebe. Jaký tam dělají kravál, jako nedávno. Jste snad, pánové, uraženi, – obrátila se k hostům, – že za vaší přítomnosti přijímám takovou společnost? Tuze toho lituji a prosím za odpuštění, ale tak to musí být, a tuze, tuze bych si přála, abyste všichni zůstali při tomto rozuzlení mými svědky, ač ostatně, jak vám libo...

Hosté se divili dál, šeptali si a dívali na sebe, ale objevilo se zcela jasně, že to všechno bylo předem zařízeno a vypočteno a že Nastašu Filipovnu – ač je ovšem na rozumu pomatená – zmásti nelze. Všechny strašně trápila zvědavost. Přitom tam nebylo nikoho, kdo by se měl příliš strachovat. Dámy byly jen dvě: Darja Alexějevna, živá dáma, která viděla všelijaká kouzla a kterou bylo těžko uvést do rozpaků, a krásná, ale mlčenlivá neznámá. Ale mlčenlivá neznámá sotva čemu rozuměla: byla to Němka, která právě přijela a neznala ani slova rusky; kromě toho byla, tuším, právě tak hloupá, jako krásná. Byla tu nedlouho a bylo zvykem zvat' ji na známé večírky v nádherných šatech, učesanou jako na výstavu a posadit ji jako půvabný obraz, určený na okrasu večírku, právě tak, jako mnozí lidé si pro své večírky vypůjčují u známých pro jedenkrát obraz, vázu, sochu nebo španělskou stěnu. Co se pak týče mužů, byl na příklad Pticyň s Rogožinem spřátelen, Ferdyščenkovi pak bylo jako rybě ve

vodě; Ganěčka se stále ještě nemohl vzpamatovat, ale třeba matně, přec nezvratně cítil sám hořkou potřebu vydržet u svého pranýře až do konce; starý učitel, který velmi málo chápal, oč jde, div neplakal a doslovně se trásl strachy, zpozorovav kolem sebe i u Nastaši Filipovny jakési neobvyklé znepokojení, hlavně u Nastaši Filipovny, kterou zbožňoval jako svou vnučku; ale spíše by umřel, než by ji v takové chvíli opustil. Co se týče Afanasije Ivanoviče, nemohl se ovšem kompromitovat v takových aférách; ale měl o věc, i když na se brala takový bláznivý obrat, příliš velký zájem. Nastaša Filipovna pak utrousila na jeho vrub taková dvě, tři slůvka, že nebylo vůbec lze odjet před definitivním vyjasněním celé věci. Rozhodl se zůstat až do konce, úplně mlčet a jen pozorovat, což konečně i vyžadovala jeho důstojnost. Jedině generál Jpančin, uražený právě před chvílí tak bezohledným a směšným vrácením dárku, mohl se teď ještě nejspíše urazit všemi těmi neobvyklými výstřednostmi, nebo na příklad objevením Rogožina; vždyť člověk jako on se už tak hodně snížil, odhodlav se sednout si vedle Pticyna a Ferdysčenka; co však zmohla síla vášně, to mohlo být nakonec překonáno pocitem povinnosti, pocitem závazku, hodnosti a významu a vůbec sebeúctou, takže Rogožin se svou společností a přítomnost Jeho Excelence byly věci zhola neslučitelné.

– Ach, generále, – přerušila ho ihned, jakmile se k ní obrátil s prohlášením, Nastaša Filipovna, – zapomněla jsem. Ale buďte jist, že jsem stran vás učinila opatření. Uráží-li vás to tolik, nenaléhám a nezdržuji vás, třeba bych si tuze přála mít teď právě vás u sebe. Tak či onak srdečně vám děkuji za vaše přátelství a milé pozornosti, ale bojíte-li se...

– Dovolte, Nastašo Filipovno, – vykřikl generál v návalu rytířské velkomyslnosti, – ke komu mluvíte? Ted' zůstanu u vás už z oddanosti k vám, a je-li nějaké nebezpečí... Vedle toho, abych se přiznal, jsem nesmírně zvědav. Chtěl jsem jen pro to, že zkazí koberce a snad něco rozbijí... A po mém mínění, Nastašo Filipovno, není jich vůbec třeba!

– Sám Rogožin! – ohlásil Ferdyščenko.

– Co myslíte, Afanasiji Ivanoviči, – měl ještě kdy na rychlo mu zašeptat generál, – nezbláznila se? Totiž nemyslím to alegoricky, ale medicínsky – co?

– Já vám říkal, že měla k tomu vždycky sklony, – zašeptal lživě Afanasij Ivanovič.

– A k tomu ta horečka...

Rogožinova společnost byla složena téměř právě tak jako předtím odpoledne; přibyl jen jakýsi zhýralý stařeček, který byl svého času redaktorem jakéhosi obskurního revolverového plátku a o kterém se vypravovalo, že zastavil a propil své falešné zlaté zuby, a jeden penzionovaný podporučík (rozhodný soupeř a konkurent jak řemeslem, tak určením dopoledního pána s pěstmi), kterého z Rogožinovy společnosti vůbec nikdo neznal a kterého sebrali na ulici na sluneční straně Něvského prospektu, kde zastavoval kolemjdoucí a stylem Marlinského prosil o podporu pod lživou záminkou, že on sám „své doby dával prosebníkům po patnácti rublech“. Oba konkurenti se začali k sobě ihned chovat nepřátelsky. Dřívější pán s pěstmi se pokládal dokonce potom, když „prosebník“ byl přijat do společnosti, za uraženého a jsa už od přírody mlčenliv, jen časem zaryčel jako medvěd a díval se s hlubokým opovržením na to, jak „prosebník“, který se ukázal být člověkem ve společnosti honěným a diplomatickým, jak tento člověk se k němu má a s ním si zahrává. Podporučík navenek sliboval brát, „kdyby k něčemu došlo“, na tom podíl spíše obratností a chytrostí než silou, a i postavou byl menší než pán s pěstmi. Jemně, nepouštěje se do zjevného sporu, ale strašně chvastounsky narazil už několikrát na výhody anglického boxu, krátce ukázal se být nejryzejším západníkem. Pán s pěstmi se při slově „box“ jen opovržlivě a urážlivě usmíval, neuznávaje svého soka za hodna veřejného sporu; ukazoval jen tu a tam mlčky, jakoby mimoděk, nebo, lépe řečeno, zdvíhal tu a tam na odiv jednu docela národní věc – ohromnou pěst, žilnatou, uzlovatou, zarostlou

jakýmisi zrzavými chloupky, a všem bylo rázem jasno, že spustí-li se tato hluboce nacionální pěst bez rozmachu na nějaký předmět, že z něho skutečně zůstane jen mastná skvrna.

Zase nebyl mezi nimi namol v pravém slova smyslu nikdo, jako dopoledne, následkem dozoru samého Rogožina, který měl celý den na zřeteli svou návštěvu u Nastaši Filipovny. Rogožinu samému pak se podařilo téměř docela vystřízlivět, ale zato div nezhloupl z dojmů, které se na něho v tento divoký a zcela mimořádný den celého jeho života navalily. Jen jednu věc měl neustále na zřeteli, na mysl i v srdci každou minutu, každou sekundu. Touto *jednou věcí* se zabýval celou tu dobu od pěti hodin odpoledne nepřetržitě do jedenácti, v nesmírném neklidu a rozrušení, tahaje se s Kindery a Biskupy, kteří se také div nezbláznili, štvouce se jako pominutí, aby mu vyhověli. Ale přece se jim podařilo sehnat sto tisíc hotových peněz, na něž mimochodem, posměšně a zcela nejasně narazila Nastaša Filipovna. Podařilo se je sehnat na procenta, o nichž dokonce sám Biskup mluvil s Kinderem ze stydlivosti šepem, a ne nahlas.

Jako předtím šel Rogožin přede všemi, ostatní pak se brali za ním, s plným sic vědomím svých předností, přece však trochu bez kuráže. Hlavně, bůh ví proč, ztráceli kuráž před Nastašou Filipovnou. Jedni z nich dokonce mysli, že je všechny bez prodlení „shodí ze schodů“. Mezi těmi, kteří tak mysli, byl i švihák a dobyvatel ženských srdcí, Zaljožev. Druzí však, jmenovitě pán s pěstmí, chovali k Nastaši Filipovně nejhlubší opovržení, ano nenávist a šli k ní, jako by se vypravili obléhat nějaké město. Ale skvělá nádhera prvních dvou pokojů, věci, jaké nevidali a o jakých neslychali, vzácný nábytek, obrazy, ohromná socha Venuše, to vše na ně působilo neodbytným dojmem úcty, ba skorem strachu. To jim všem ovšem nepřekáželo, pomalinku a s drzou zvědavostí protlačit se za Rogožinem do salonu, zcela bez ohledu na svůj strach; když však pán s pěstmí, „prosebník“ a někteří jiní zpozorovali mezi hosty generála Japončina, ztratili v první chvíli kuráž do té míry, že začali ponenáhlu ustupovat do

druhého pokoje. Jedině Lebeděv byl nejkurážnější a vystupoval téměř vedle Rogožina, vystihuje, co vskutku znamená milion čtyřista tisíc hotových peněz a sto tisíc právě teď v rukou. Třeba ostatně poznamenat, že všichni, počítaje v to i znalce Lebeděva, byli trochu nejisti stran mezí a hranic své moci, zda jim je teď totiž opravdu všechno dovoleno, či není. Lebeděv byl mnohdy hotov přísahat, že všechno, ale někdy přec jen cítil neklidnou potřebu připomenout si v duchu pro všechny případy ze sbírky zákonů některé paragrafy, zvláště paragrafy povzbuzující a uklidňující.

Na Rogožina samotného působil salon Nastaši Filipovny opačným dojmem než na všechny jeho kumpány. Jakmile se portiéra zdvihla a on spatřil Nastašu Filipovnu – přestalo pro něho všechno ostatní existovat, jako dopoledne, ba mohutněji než dopoledne. Zbledl a na chvíli se zastavil; bylo možno tušit, že mu srdce strašně tluč. Díval se nesměle a nepřítomně na Nastašu Filipovnu, neodvraceje z ní po několik sekund oči. Náhle jako by ztratil zcela rozvahu, vrávoraje téměř, přistoupil ke stolu; cestou narazil na Pticynovu židli a šlápl špinavýma botama na krajkové podsazení elegantní, nové toalety mlčenlivé německé krásy; neomluvil se a ani toho nezpovozoval. Přistoupiv ke stolu, položil naň podivný předmět, s kterým taky vstoupil do salonu, drže ho před sebou v obou rukou. Byl to velký balík papíru, pět palců vysoký a sedm palců dlouhý, pevně a tuze zabalený do *Burzovních zpráv* a ze všech stran velmi pevně převázaný provázkem (dvakrát křížem), takovým, jakým bývají svazovány homole cukru. Pak stanul beze slova a se spuštěnýma rukama, jako by čekal svůj ortel. Jeho šaty byly právě takové jako předtím, kromě docela nové hedvábné kravaty, světle zelené a červené s ohromným brilantovým špendlíkem v podobě brouka a brilantového prstenu na špinavém palci pravé ruky. Lebeděv přistoupil asi na tři kroky ke stolu; ostatní, jak bylo řečeno, se pomalu tlačili do salonu. Káťa i Paša, komorné Nastaši Filipovny, taky přiběhly s hlubokým údivem a strachem se dívat zpod zdvižených portiér.

– Co je to? – zeptala se Nastaša Filipovna, prohlížejíc si upřeně a zvědavě Rogožina a ukazujíc očima na „předmět“.

– Sto tisíc! – odpověděl tázaný téměř šeptem.

– A, držel slovo, chlapíku! Posad'te se, prosím, tuhle, tuhle na tu židli; já vám potom něco řeknu. Kdo je to s vámi? Vaše dřívější společnost? Nu, ať jdou dál a sednou si; tam na divaně, a tady je ještě jeden divan. Tam jsou dvě křesla... Nechtějí, co?

Někteří opravdu byli tak zmateni, že ustoupili a usedli ve vedlejším pokoji, chtějíce čekat, jiní však zůstali a usedli na pozvání, avšak dál od stolu, spíš po koutech, jedni chtějíce se stále ještě trochu schovat, druhí nabývající čím dál, tím víc, a to jaksi nepřirozeně brzy, kuráže. Rogožin taky usedl na vykázanou židli, neseděl však dlouho. Brzy vstal a už se neposadil. Pomalu začal rozeznávat a prohlížet si hosty. Uviděv Gaňu, jedovatě se usmál a zašeptal pro sebe: „Vida!“ Na generála a na Afanasije Ivanoviče vzhlédl nerozpačitě, ba bez zvláštní zvědavosti. Když však zpozoroval vedle Nastaši Filipovny knížete, nemohl v neobyčejném údivu dlouho odtrhnout od něho oči, jako by nebyl s to si toto setkání vyložit. Bylo možno předpokládat, že chvílemi opravdu blouzní. Kromě všech dnešních otřesů strávil celou předešlou noc ve vagonu a dva dny už téměř nespál.

– Tuhle, pánové, je sto tisíc, – řekla Nastaša Filipovna, obracejíc se ke všem s jakousi horečně netrpělivou výzvou, – tuhle v tom špinavém balíčku. Před několika hodinami vykřikl jako blázen, že mně večer přiveze sto tisíc a já ho pořád čekala. Smlouval se mnou: začal s osmnácti tisíci, potom najednou skočil na čtyřicet, a pak tuhle na těch sto. A držel slovo! Fuj, jak je bledý, to se všechno stalo nedávno u Ganěčky: přijela jsem na návštěvu k jeho matince, do své budoucí rodiny, a tam mi jeho sestra řekla do očí: „Proč tu nestoudnici odtud nevyženete!“ a bratru Ganěčkovi plivla do obličeje. To děvče má charakter!

– Nastašo Filipovno! – řekl vyčítavě generál. Začínal věci trochu po svém způsobu rozumět.

– Co je, generále? Není to slušné? Už dost toho vytahování! Sedět ve francouzském divadle v lóži jako nepřístupná ctnost z prvního patra, vyhýbat se jako divá všem, kdo se pět let za mnou honili, a dívat se jako hrdá nevinnost – tahle bláhovost mne už venkoncem omrzela! Tuhle ve vaší přítomnosti přišel člověk a položil po pěti letech nevinnosti na stůl sto tisíc a venku mají již jistě stát trojky, které na mne čekají. Na sto tisíc mne ocenil! Ganěčko, vidím, že se na mne ještě zlobíš? Tys mne chtěl opravdu uvést do své rodiny? Mne, rogožinovskou holku! Co řekl kníže před chvílí?

– Já neřekl, že jste rogožinovská, vy nejste rogožinovská! – promnesl třesoucím se hlasem kníže.

– Nastašo Filipovno, dost už, miláčku, dost, drahoušku, – vyjela náhle Darja Alexějevna, – když je ti už jen z pohledu na ně tak těžko, nekoukej na ně! Copak chceš opravdu jít s takovým člověkem, třebaže za sto tisíc! Pravda, sto tisíc je už něco! Ale vezmi těch sto tisíc a vyžeň ho, tak se s nimi musí; eh, já bych je všechny na tvém místě... a co taky opravdu!

Darja Alexějevna se až rozhněvala. Byla to dobrá žena, která podléhala dojmům.

– Nezlob se, Darjo Alexějevno, – usmála se na ni Nastaša Filipovna, – vždyť já to neříkala za zlosti. Udělala jsem mu výtku, co? Nemohu opravdu pochopit, jak mě mohla napadnout taková bláhovost vtírat se do počestné rodiny. Viděla jsem jeho matku, ruku jí políbila. A že jsem se jí prve u vás doma vysmívala, Ganěčko, to bylo proto, že jsem se sama chtěla naposled podívat: jak až daleko ty sám jsi s to dojít. No, divila jsem se ti, opravdu, mnoho jsem čekala, ale tohle ne! Jak sis mne mohl brát, když jsi věděl, že tady ten mně dává, téměř den před tvou svatbou, takové perly a já je беру? A Rogožin! Vždyť ten mne kupoval ve tvém domě, za přítomnosti tvé matky a sestry, a tys přece pak přijel na námluvy a div žeš sestru nepřivezl. Copak o tobě řekl Rogožin pravdu, že za tři ruble se budeš plazit až na Vasiljevský ostrov?

– Bude, – řekl náhle Rogožin tiše, ale s výrazem naprostého přesvědčení.

– Ještě kdybys umíral hladu, ale máš přec služné, prý slušné, a nádavkem k tomu všemu chceš kromě hanby přivést do domu nenáviděnou ženu! (Poněvadž ty mne nenávidíš, to já vím!) Ne, teď věřím, že takový člověk pro peníze je s to zabít! Vždyť dnes posedl všechny takový hlad po penězích, tak se po nich ženou, jako by ztratili rozum. Je to ještě chlapec a už to chce být lichvářem! Zamotá břitvu do hedvábí, vezme ji pevně do ruky, připlíží se zezadu a podřeže přítele jako ovci, jak jsem nedávno četla. Jsi ty ale nestoudník! Já jsem nestoudnice, ale ty jsi něco horšího. O tom kytičkáři už ani nemluvím.

– Jste to vy, jste to vy, Nastašo Filipovno! – spráskl generál ruce s opravdovou hořkostí, – vy, dáma tak jemnocitná, dáma s tak delikátním způsobem myšlení, a tohle! Taková slova, takové vyjadřování!

– Jsem teď nachmelená, generále, – zasmála se náhle Nastaša Filipovna, – chci na flám! Dnes je můj den, můj svátek, můj jedinečný den, dlouho jsem naň čekala. Darjo Alexějevno, vidíš ho, toho kytičkáře, vidíš ho, toho Monsieur aux camélias¹⁵, vidíš ho, tady sedí a směje se nám...

– Já se nesměji, Nastašo Filipovno, poslouchám jen tuze pozorně, – odrazil důstojně ránu Tocký.

– Proč jsem ho trápila celých pět let a nepouštěla od sebe? Stál za to! Je prostě takový, jaký musí být... Ještě bude říkat, že jsem před ním vinna; vždyť mi dal vychování, choval si mne jako hraběnku, peněz, peněz, co bylo libo, vyhledal mi ještě tam počestného muže, a tady Ganěčku; a co bys řekla: nežila jsem s ním těch pět let, ale peníze jsem od něho brala a myslela jsem, že jsem v právu! Vždyť já jsem docela zvrtačila! Ty tuhle říkáš vezmi sto tisíc a vyžeň ho, když je ti to hnusné. Pravda, je to hnusné... I vdát jsem se už dávno

15 Pána s kaméliemi.

mohla, a ne tady za Ganěčku, ale je to přec taky až příliš hnusné. A proč jsem ztratila v tom hněvu svých pět let! Věř či nevěř, před čtyřmi lety jsem časem myslela, nemám-li si opravdu vzít svého Afanasije Ivanova. To jsem tehdy tak z hněvu myslela; copak jsem toho měla tenkrát málo v hlavě; opravdu, donutila bych ho k tomu! Sám žebronil, věř či nevěř! Lhal, pravda, ale je přec tuze chtivý, nemůže to vydržet. Ale pak jsem si, chvála pánu bohu, pomyslíla: stojí za takový hněv?! A tak jsem si ho tenkrát najednou zhnusila, že i kdyby sám si mne namlouval, nešla bych. A celých pět let jsem se tak vytahovala! Ne, líp jít na ulici, kde mám taky být! Bud' si zaflámovat s Rogožinem, anebo jít zítra prát na lidi! Vždyť nemám na sobě nic svého; půjdu – všechno mu nechám, nechám mu tu poslední hadr, a kdo si mne beze všeho vezme, zeptej se tady Gani, zda si vezme... Ani Ferdyščenko si mne nevezme...!

– Ferdyščenko si vás, Nastašo Filipovno, asi nevezme, já jsem člověk upřímný, – zato kníže si vás vezme! Sedíte tu a naříkáte, ale podívejte se na knížete, dlouho se už na něho koukám...

Nastaša Filipovna se obrátila zvědavě ke knížeti.

– Je to pravda? – zeptala se.

– Pravda, – zašeptal kníže.

– Vezmete tak, jak jsem, bez ničeho?

– Vezmu, Nastašo Filipovno...

– No, tohle je nová věc! – zamumlal generál. – To bylo možno čekat.

Kníže se díval bolestně, přísně a pronikavě do tváře Nastaši Filipovny, která si ho dále prohlížela.

– Přece se někdo našel! – řekla náhle obracejíc se k Darji Alexějevně. – A opravdu z dobroty srdce, znám ho. Našla jsem dobrodince. Ale ostatně snad mluví o něm pravdu, že... *tento*. A z čeho budeš žít, když jsi teď tak zamilován, že ty, kníže, si bereš rogožinovskou holku...?

– Beru si vás, Nastašo Filipovno, jako poctivou ženu, a ne rogožinovskou, – řekl kníže.

– Copak já jsem poctivá?

– Jste.

– No, to je tak tam... v románech! To jsou, kníže drahý, staré žvásty, teď však je svět rozumnější a to všechno jsou hlouposti! Jakpak by ses mohl ženit, když ještě sám potřebuješ chuť!

Kníže vstal a pronesl třesoucím se, nesmělým hlasem, při tom však s výrazem člověka hluboce přesvědčeného:

– Já nic neznám, Nastašo Filipovno, já nic neviděl, máte pravdu, ale domnívám se, domnívám se, že vy mně a ne já vám tady prokazují čest. Já nejsem nic, ale vy jste trpěla a z takového pekla vyšla čistá, a to je moc. Proč se stydíte a chcete jet s Rogožinem? To je horečka... Vy jste vrátila panu Tockému sedmdesát tisíc a říkáte, že všechno, co tu je, všechno opustíte, to neudělá nikdo. Já vás... Nastašo Filipovno... mám rád. Já, já... umřu pro vás, Nastašo Filipovno. Nedovolím nikomu, aby o vás řekl jediné slovo... Nastašo Filipovno. Budeme-li chudí, budu pracovat, Nastašo Filipovno...

Při posledních slovech bylo slyšet pochechtávání Lebeděva, Ferdyščenka, ale generál frkl velmi nespokojeně. Pticyň a Tocký nemohli se neusmát, ale ovládli se. Ostatní údivem jen otevřeli ústa.

– ... ale možná že snad nebudeme chudí, ale velmi bohatí, Nastašo Filipovno, – pokračoval kníže tímž nesmělým hlasem. – Nevím ostatně jistě a škoda, že až doposud jsem se ještě nemohl za celý den až dotud něco dozvědět, ale dostal jsem do Švýcar psaní z Moskvy, od jakéhosi pana Salaskina, a dává mi tam zprávu, že prý mohu dostat velmi velké dědictví. Tady je to psaní...

Kníže opravdu vyndal z kapsy psaní.

– Blouzní, nebo co? – zamumlal generál. – Opravdový blázeň!

Na okamžik nastalo ticho.

– Řekl jste, tuším, kníže, že máte dopis od Salaskina, – zeptal se Pticyň. – Je to člověk ve svém kruhu velmi známý: skvělá hlava ve svém oboru, a jestli vás o tom opravdu zpravil, můžete tomu docela věřit. Znáám ostatně naštěstí jeho rukopis, poněvadž jsem

s ním nedávno měl jednání... Kdybyste mi dovolil nahlédnout, snad bych vám mohl něco říci.

Kníže mu podal mlčky třesoucí se rukou dopis.

– Co je to, co je to, – vzchopil se generál, dívaje se na všechny jako blázen; – opravdu dědictví?

Všichni upřeli oči na Pticyna, čtoucího dopis. Všeobecná zvědavost dostala nový a mimořádný popud. Ferdyščenko nevydržel sedět; Rogožin se díval nechápavě a ve strašném zmatku skákal pohledem z knížete na Pticyna. Darja Alexějevna byla očekáváním jako na jehlách. Ani Lebeděv se neovládl, vykročil ze svého kouta a skrčiv se zničeně, začal se přes rámě Pticynovo dívat do psaní, s tváří člověka, který se bojí, že za to dostane přes hubu.

XVI

– Správně, – prohlásil nakonec Pticyň, skládaje dopis a vraceje jej knížeti. – Dostanete bez jakýchkoliv obtíží podle nesporné závěti své tety neobyčejně velký kapitál.

– To není možné! – vykřikl generál, jako by vystřelil.

Všichni opět otevřeli ústa.

Pticyň prohlásil, obraceje se jmenovitě k Ivanu Fjodorovičovi, že knížeti umřela před pěti měsíci teta, kterou osobně nikdy neznal, vlastní a starší sestra jeho matky, dcera moskevského kupce třetího cechu, Papušina, který umřel v bídě a zbankrotován. Ale starší, vlastní bratr toho Papušina, který také nedávno umřel, byl známý bohatý kupec. Asi před rokem mu umřeli téměř v jednom měsíci oba jeho synové, jediné děti, které měl. To na něho tak působilo, že stařec sám za nedlouho sám onemocněl a umřel. Byl vdovec, neměl zholu žádných dědiců kromě tety knížete, vlastní neteře Papušinovy, ženy to docela chudé, žijící v cizím domě. Tato teta, když dostala dědictví, už téměř umírala na vodnatelnost, začala však ihned hledat knížete, svěřila to Salaskinovi a měla ještě kdy udělat závět. Patrně ani kníže, ani doktor, u kterého ve Švýcarech žil, nechtěli vyčkat oficielních zpráv, nebo zjednávat si informace, a kníže se rozhodl odjet, se Salaskinovým dopisem v kapse, sám...

– Mohu vám jen říci, – uzavřel Pticyň, obraceje se ke knížeti, – že to všechno je asi nesporné a správné a že to, co vám Salaskin píše o nespornosti a zákonnosti vaší věci, můžete pokládat za hotové peníze v kapse. Gratuluji vám, kníže! Dostanete snad taky půl druhého milionu a snad i víc. Papušin byl kupec velmi bohatý.

– Vida, knížete Myškina, posledního svého rodu! – zaúpěl Ferdýšenko.

– Hurá! – zachraptěl opilým hlasem Lebeděv.

– A já mu nedávno půjčil pětadvacet rublů, chudáčkovi, cha – cha – cha! To je jako v pohádce! – pronesl generál, údivem téměř strnulý. – Nu, gratuluji, gratuluji! – A vstav z křesla, přistoupil ke knížeti a objal ho. Za ním vstali i ostatní a také se hnali ke knížeti. Dokonce i ti, kteří ustoupili za portiéru, začali se objevovat v salo-ně. Nastal zmatený hovor, výkřiky, ba i hlasy, žádající šampaňské; všichni se rozhýbali a zahemžili. Na okamžik div nezapomněli na Nastašu Filipovnu, a že je přece jen hostitelkou a na svém večírku. Ponenáhlu však všechny skoro najednou napadlo, že jí kníže udělal právě nabídku. Věc se tedy objevila ve světle ještě třikrát bláznivějším a neobvyklejším než dříve. Hluboce udivený Tocký krčil rameny; seděl téměř sám, všichni ostatní se kupili v nepořádku kolem stolu. Všichni potom tvrdili, že Nastaša Filipovna od toho okamžiku pozbyla rozumu. Seděla dál a nějakou dobu se na všechny dívala jakýmsi zvláštním, udiveným pohledem, jako by nechápala a snažila se všechno uvážit. Pak se najednou obrátila ke knížeti a s hrozně zamračeným obočím si ho upřeně prohlížela; ale trvalo to jen okamžik; snad ji náhle napadlo, že to vše je žert, výsměch; ale vzezření knížete ji okamžitě přesvědčilo o jiném. Zamyslíla se, pak se usmála, jako by nevěděla dobře, čemu...

– Tedy opravdu, kněžna! – zašeptala pro sebe, jakoby posměšně, podívala se nenadále na Darju Alexějevnu a zasmála se. – Neočekávané rozřešení... ani... ani jsem je neočekávala... a co, pánové, stojíte, sedněte si, buďte tak laskavi, gratulujte mně ke knížeti! Někdo, tuším, žádal šampaňské; Ferdysčenko, jděte, naříd'te, aby je přinesli. Kátó, Pašo, – uzřela náhle ve dveřích svá děvčata, – pojď'te sem. Já se vdávám, slyšely jste? Za knížete, má půldruhého milionu, je to kníže Myškin a bere si mne!

– Dej bůh štěstí, drahoušku, byl už čas! Jen se ho držte! – vykřikla Darja Alexějevna, hluboce otřesená tím, co se stalo.

– Sedni si vedle mne, kníže, – pokračovala Nastaša Filipovna, – tak, a tady nesou víno, gratulujte, pánové!

„Hurá!“ vykřiklo množství hlasů. Mnozí se hnali k vínu, mezi nimi téměř všichni Rogožinovi kumpáni. Ačkoliv však křičeli a byli hotovi křičet, přeci mnozí z nich přes podivné okolnosti a podivnou situaci pocítili, že se dekorace mění. Druzí byli zmateni a nedůvěřivě vyčkávali. Ale mnozí si navzájem šeptali, že to je věc docela obyčejná, že knížata si berou ledakohos, i cikánky z cikánských táborů. Rogožin sám stál a díval se s tváří zkřivenou nepohnutým, nechápavým úsměvem.

– Kníže, drahoušku, vzpamatujte se! – zašeptal s hrůzou generál, přistupuje ze strany ke knížeti a tahaje ho za rukáv.

Nastaša Filipovna to zpozorovala a zasmála se.

– Ne, generále! Ted' jsem taky kněžnou, slyšeli jste – kníže mne nenechá urazit! Afanasiji Ivanoviči, gratulujte; ted' budu sedávat v jedné řadě s vaší ženou; co myslíte, je to dobré mít takového muže? Půl druhého milionu, k tomu kníže, a k tomu nádavkem, jak říkají, idiot. Čeho si lze více přát? Ted' teprve nastane opravdový život! Opozdil ses, Rogožine! Seber svůj balíček, vezmu si knížete a budu bohatší než ty.

Ale Rogožin pochopil, oč jde. Na jeho tváři se objevil výraz nevýslovného utrpení. Spráskl rukama a z jeho prsou se vyrval vzdech.

– Ustup, – vykřikl na knížete.

Kolem se rozlehl smích.

– To ty musíš ustoupit, – vypadla triumfálně Darja Alexějevna, – huš, chrapoune, peníze hodí na stůl! Kníže si ji bere za ženu a ty jsi přišel tropit neplechu!

– I já si ji беру! Hned беру, v tu chvíli! Všecko jí dám...

– Huš, ožralo ožralá, měli by tě vyhnat! – opakovala rozhořčeně Darja Alexějevna.

Smích rostl.

– Slyšíš, kníže, – obrátila se k němu Nastaša Filipovna, – hled', jak ten chrapoun kupuje tvou ženu.

– Je opilý, – řekl kníže. – Má vás tuze rád.

– A nebudeš se potom stydět, že tvá nevěsta div neujela s Rogožinem?

– To jste měla zimmnici; i teď máte zimmnici, blouzníte skorem.

– A nebudeš se stydět, až ti potom řeknou, že tvá žena byla metresou Tockého?

– Ne, nebudu... Nebyla jste u Tockého ze své vůle.

– A nikdy mi to nevyčteš?

– Nevyčtu.

– Hleď, neruč za celý život!

– Nastašo Filipovno, – řekl kníže tiše a jakoby soucitně, – řekl jsem vám před chvílí, že budu pokládat váš souhlas za čest a že vy děláte čest mně a ne já vám. Vy jste se snad těm slovům usmála a kolem jsem také slyšel smích. Snad jsem se příliš směšně vyjádřil a i sám byl směšný, ale zdálo se mi, že chápu... co je čest, a jsem jist, že jsem řekl pravdu. Vy jste se teď chtěla zahubit, nenávratně proto, poněvadž byste si to potom nikdy neodpustila, ale nejste ničím vinna. Není možná, aby váš život byl už docela zničen. Co na tom, že k vám přišel Rogožin a že vás Gavril Ardalionovič chtěl oklamat? Proč na to neustále vzpomínáte? Opakuji vám, že nemnoho lidí by bylo s to udělat to, co jste udělala vy, a že jste chtěla jet s Rogožinem, to bylo v záchvatu horečky. Máte i teď záchvat a bylo by nejlíp, kdybyste si šla lehnout. Zítra byste začla prát pro lidi a nezůstala byste s Rogožinem. Jste hrdá, Nastašo Filipovno, a snad už jste tak nešťastná, že se pokládáte opravdu za vinnou, vás je třeba mnoho opatrovat, Nastašo Filipovno. Já vás budu opatrovat. Viděl jsem nedávno váš portrét a bylo mi, jako bych viděl známou tvář. Zdálo se mi okamžitě, že jste mne už volala... Budu... budu si vás celý život vážit, Nastašo Filipovno, – skončil náhle kníže, jako by se náhle vzpamatoval, a začervenel se v představě, před jakými lidmi to říká.

Pticyň také skoro se studem sklonil hlavu a díval se do země. Tocký si v duchu pomyslí: „Idiot, ale ví, že nejspíš vyhraje lichocením;

taková je už lidská povaha!“ Kníže zpozoroval v koutě blýskající oči Gaňovy, které jako by ho chtěly spálit.

– Je to dobrý člověk! – prohlásila pohnutá Darja Alexějevna.

– Vzdělaný člověk, ale ztracený! – zašeptal polohlasně generál.

Tocký vzal klobouk a chystal se vstát, aby tiše zmizel. Vyměnil pohled s generálem, aby odešli společně.

– Děkuji vám, kníže, se mnou dodnes ještě nikdo tak nemluvil, – pronesla Nastaša Filipovna, – všichni mne kupovali, ale nikdo z pořádných lidí neucházel se o mou ruku. Slyšel jste, Afanasiji Ivanoviči? Jak se vám líbí všechno to, co kníže říkal? Vždyť je to skoro neslušné... Rogožine! Neodcházej ještě. Ale vždyť ty nepůjdeš, vidím. Snad půjdu ještě s tebou. Kams mne chtěl zavést?

– Do Jekatěrinhofu, – ohlásil z kouta Lebeděv a Rogožin se jen zachvěl a díval se vyvalenýma očima, jako by si nevěřil. Zmocnila se ho naprostá tupost, jako by dostal strašnou ránu do hlavy.

– A co ty, drahoušku, co! Mají pravdu, když říkají, že máš záchvat; zbláznila ses, nebo co? – vrhla se na ni polekaná Darja Alexějevna.

– A tys myslela, že opravdu? – vyskočila z divanu se smíchem Nastaša Filipovna. – Copak mám zničit takové dítě? To by se tak hodilo ještě nejspíš tuhle pro našeho Afanasije Ivanoviče: on má děti rád! Jedem, Rogožine! Připrav si svůj balíček! To nevádí, že se chceš ženit, dej sem peníze přec! Snad si tě vůbec ještě nevezmu. Myslels, když se chceš ženit, že to zůstane u tebe? Houby, já jsem ženská nestoudná! Byla jsem milenkou Tockého... Kníže, k tobě se teď hodí Aglaja Jpančinová, a ne Nastaša Filipovna – jinak tuhle Ferdyščenko bude na nás ukazovat prstem! Ty se nebojíš, ale já se budu bát, že jsem tě zničila a že mi to potom budeš vyčítat! Co ty tady říkáš, že já ti dělám čest, tak o tom ví Tocký. Ale Aglaju Jpančinovou jsi, Ganěčko, přehlédli; nevšiml sis toho? Kdybys s ní nesmlouval, jistě by si tě vzala! Tak to máte všichni: máte se stýkat buď s počestnými ženami, nebo s nepočestnými – jedno z obého si musíte vybrat. Jinak si to spletete... Huš, generál kouká s otevřenými ústy...

– To je Sodoma, Sodoma! – opakoval generál, krče rameny. Taky vstal z divanu; všichni zase vstávali. Nastaša Filipovna byla jako bez sebe.

– Co to znamená! – zasténal kníže, lomě rukama.

– A tys myslel... ne. Snad mám i já svou hrdost, přes to, že jsem nestoudnice! Nazvals mne před chvílí dokonalou ženou; to je pěkná dokonalost, která, aby se vytáhla, zašlape milion a knížecí titul a jde se pelešit! Jaká bych ti byla potom žena? Afanasiji Ivanoviči, vždyť já opravdu vyhodila milion oknem! Co jste si to jen myslel, že budu pokládat za štěstí vzít si Ganěčka a vašich pětasedmdesát tisíc? Těch pětasedmdesát tisíc si vezmi, Afanasiji Ivanoviči (nedošel ani do sta, Rogožin ho přetrumfl), a Ganěčku uklidním já sama, něco mne napadá. Ale teď chci na flám, vždyť já jsem holka z ulice! Deset let jsem proseděla ve vězení, teď přišlo mé štěstí! A co ty, Rogožine? Dělej, jedem!

– Jedem! – zařval Rogožin, radostí téměř u vytržení. – Hej, vy tady kolem... víno! Uh!

– Dej víno, budu pít. A co muzika, bude?

– Bude, bude! Neopovaž se! – zařval Rogožin bez paměti, vida, že Darja Alexějevna jde k Nastaši Filipovně. – Je moje! Všecko je moje! Má paní! A basta!

Radostí pozbyl dechu: chodil kolem Nastaši Filipovny a křičel na všechny: „Neopovaž se!“ Jeho kumpáni už naplnili salon. Jedni pili, druzí křičeli a smáli se, všichni byli v nejvyšší rozkurážené a nenucené náladě. Ferdyščenko se pokoušel vstoupit s nimi v bližší styk. Generál i Tocký se zas tvářili, jako by chtěli zmizet. I Gaňa měl klobouk v ruce, ale stál mlčky, jako by se stále ještě nemohl odtrhnout od obrazu, který se jeho očím naskýtal.

– Neopovaž se! – křičel Rogožin.

– Co řveš! – smála se naň Nastaša Filipovna. – Jsem ještě svou vlastní paní; když budu, chtít, tak tě pěstí vyženu. Ještě jsem od tebe nevzala peníze. Tady leží; dej je sem, celý balíček! Tak v tomto balíč-

ku je sto tisíc? Fuj, je to ohavnost! A co ty, Darjo Alexějevno? Cožpak jsem ho měla zničit? (Ukázala na knížete.) Kdepak by se mohl ženit, potřebuje sám ještě chůvy; tuhle generál mu už bude dělat chůvu – koukej, jak už kolem něho ocáskuje! Koukej, kníže, tvá nevěsta vzala peníze, poněvadž je to prostopášnice a ty sis ji přes to chtěl vzít! A co pláčeš? Je ti těžko? Měl by ses, po mém názoru, smát (hovořila dál Nastaša Filipovna, v jejíchž očích se taky zablýskaly dvě velké slzy). Dočkej času – všechno přejde! Líp je rozmyslet se teď, než pak... a co všichni pláčete – i tuhle Káťa pláče! A co ty, milá Káto? Nechám vám, tobě i Paši toho hodně, učinila jsem už opatření, ale teď sbohem! Nutila jsem poctivou holku, jako jsi ty, aby sloužila takové prostopášnici, jako jsem já... Takhle bude líp, kníže, opravdu líp, pak bys mnou začal opovrhovat, a štěstí by bylo fuč! Nepřísahej, nevěřím! A jak by to bylo hloupé! Ne, raději se rozloučíme po dobrém, vždyť já sama jsem blážínek, nic by z toho nebylo! Copak jsem neblouznila o tobě i já? Máš pravdu, dávno blouznila, hned na vsi, u něho, prožila jsem tam pět let sama a sama; myslíš a myslíš, blouzníš a blouzníš, tenkrát v těch bláhových dobách – pořád jsem si představovala takového člověka jako jsi ty, takového dobráčka, poctivého, hodného a právě tak hloupouckého, že náhle přijde a řekne: „Vy nejste vinna, Nastašo Filipovno, a já vás zbožňuji!“ A tak se rozblouzníš, že se z toho můžeš zbláznit... A pak přišel vždy tuhle ten: dva měsíce v roce byl u mne návštěvou, zhanobí, urazí, popudí, zkazí – tisíckrát jsem chtěla skočit do rybníka, ale byla jsem zbabělá, neměla jsem dost kuráže, no, ale teď... Rogožine, jsi připraven?

– Připraven! Neopovažuj se!

– Hotovo! – ozvalo se několik hlasů.

– Čekají trojky s rolníčkami!

Nastaša Filipovna popadla balíček.

– Gaňko, něco mne napadlo: chci ti dát náhradu, jak bys přišel k tomu, abys všechno ztratil? Rogožine, bude se za tři ruble plazit na Vasiljevský ostrov?

– Bude!

– Tak poslouchejte, Gaňo, chci se ti podívat naposled do duše: mučil jsi mne celé tři měsíce; teď je na mně. Vidíš tady ten balíček, je v něm sto tisíc! Hodím jej teď do krbu, do ohně, tady přede všemi, všichni ať jsou svědky. Až chytne – vlez do krbu, ale bez rukaviček, s nahýma rukama a vyhrnutými rukávy a vytáhni to z ohně! Když to vytáhneš, je to tvoje, celých sto tisíc je tvých! Jen si trošku spálíš prstíčky – ale za to sto tisíc – pomysli! Jak ti to dlouho bude trvat! A já se potěším, jak za mými penězi do ohně polezeš. Všichni jsou svědky, že balíček bude tvůj! A když nepolezeš, tak shoří; nikoho k němu nepustím. Pryč, všichni pryč! To jsou mé peníze! Dostala jsem je za noc s Rogožinem. Jsou to mé peníze, Rogožine?

– Tvoje, ty má radosti! Tvoje, královno!

– Tak všichni pryč, co se mi zachce, to udělám! Nepřekážíte mi! Ferdyščenko, přiložte!

– Ruce se mi třesou, Nastašo Filipovno! – odpověděl ohromený Ferdyščenko.

– E-eh! – vykřikla Nastaša Filipovna, chytila kleště na dříví, rozhrábla dvě doutnající polena, a když oheň zaplápolal, hodila naň balíček.

Kolem se ozval křik; mnozí se začali křížovat.

– Zbláznila se, zbláznila se! – křičeli kolem.

– Neměli bychom... neměli bychom... ji svázat? – zašeptal generál Pticynovi. – Nebo snad poslat pro... vždyť se zbláznila, zbláznila! Nezbláznila?

– Ne – ne, snad to není tak docela bláznovství, – zašeptal Pticyn, bledý jako šátek a chvějící se, nejsa s to odtrhnout oči od doutnajícího balíčku.

– Blázen! Že je to blázen? – naléhal generál na Tockého.

– Já vám říkal, že to je žena, která má *kolorit*, – zamumlal Afanasij Ivanovič, který taky částečně zbledl.

– Ale přece jen sto tisíc!

– Bože na nebi, bože na nebi, – rozlehlo se kolem. Všichni se tísnili kolem kamen, všichni se tlačili, aby to viděli, všichni křičeli... Mnozí vyskočili dokonce na židle, aby se dívali přes hlavy. Darja Alexějevna vběhla do druhého pokoje a šeptala si ze strachu něco s Kátou a Pašou.

– Paní drahá! Královno! Všemohoucí! – úpěl Lebeděv, leza po kolenou před Nastašou Filipovnou a natahuje ruce ke krbu. – Sto tisíc! Sto tisíc! Sám jsem je viděl, byl jsem při tom, když je balili! Sto tisíc, paní drahá! Přemilostivá! Nařid' mne, abych vlezl do krbu: celý tam vlezu, celou svou šedivou hlavu dám do ohně! Mám nemocnou ženu bez nohou, třináct dětí máme – samé sirotky – otce jsme pochovali předešlý týden, o hladu sedím, Nastašo Filipovno! – a zaúpěv, chtěl už už vlézt do krbu.

– Pryč! – vykřikla Nastaša Filipovna, odstrkujíc ho. – Rozestupte se, všichni! Gaňo, co stojíš? Nestyd' se! Je to tvé štěstí!

Ale Gaňa už toho snesl za ten den a večer příliš mnoho a nebyl na tuto zkoušku připraven. Hlouček se před ním rozstoupil na dvě poloviny a Gaňa zůstal na tři kroky tváří v tvář Nastaši Filipovně. Stála až u krbu a čekala, nespouštějíc z něho plamenného, upřeného pohledu. Gaňa stál před ní mlčky a beze slova se zkříženýma rukama, ve fraku, s kloboukem a rukavicemi v ruce a díval se do ohně. Po jeho tváři, bledé jako šátek, klouzal šílený úsměv. Nemohl, pravda, odtrhnout očí od ohně, od balíčku, který doutnal, ale v jeho duši, jak se zdálo, rodilo se něco nového; jako by se zapřísáhl zkoušku vydržet; nehýbal se z místa; za několik okamžiků všichni jasně viděli, že pro balíček nepůjde a jít nechce.

– Ej, shoří to, bude ho to mrzet, – křičela naň Nastaša Filipovna. – Vždyť se pak oběsíš, myslím to vážně!

Oheň, který z počátku mezi dvěma zdoutnalými poleny zaplál, zprvu, když naň padl balíček a přidusil jej, jaksi ulehl. Ale malý, modravý plamen se zespod stále ještě držel v spodním rohu krbu. Nakonec jemný, dlouhý jazýček ohně olízl i balíček, oheň se ho chytil

a běžel vzhůru po papíru, po rozích a najednou celý balíček v krbu zaplál a jasný oheň vyletěl vzhůru. Všichni vzdychli.

– Paní drahá, – stále ještě úpěl Lebeděv, dera se zase vpřed, ale Rogožin ho znovu odstrčil a odtáhl.

Rogožin sám se změnil v jeden nehybný pohled. Nemohl se odtrhnout od Nastaši Filipovny, byl opojen, byl v sedmém nebi.

– Tak je to, má královno! – opakoval co minutu, obraceje se kolem na každého, koho spatřil. – Tak je to, podle naší manýry! – vykřikoval bez sebe. – Kdopak z vás, vy cacorky, něco takového udělá – co?

Kníže se díval smutně a mlčky.

– Vytáhnu to zuby za jednu jedinou tisícovku! – navrhl Ferdyščenko.

– Zuby bych to taky uměl! – zaskřípal zuby pán s pěstmi, stojící až vzadu za všemi v návalu zoufalého odhodlání – Hr-r-r-hrom do toho, shoří to, všechno to shoří! – vykřikl, spatřiv oheň.

– Hoří, hoří! – křičeli jednohlasně všichni, vrhajíce se taky, téměř všichni, ke krbu.

– Gaňo, nedělej okolky, naposled ti povídám!

– Lez! – zařval Ferdyščenko, vrhaje se bez sebe ke Gaňovi a tahaje ho za rukáv. – Lez, boucharone! Shoří to! Zatr-r-r-aceně!

Gaňa odrazil energicky Ferdyščenka, obrátil se a kráčel ke dveřím; neudělal však ani dva kroky, zavrával a skácel se na podlahu.

– Omdle! Omdle! – ozvalo se kolem.

– Paní drahá, shoří! – úpěl Lebeděv.

– Zbytečně shoří! – řvali ze všech stran.

– Káťo, Pašo, dejte mu vody! Líh – vykřikla Nastaša Filipovna, chytila kleště, stojící u krbu a vytáhla balíček. Téměř všečen obalový papír ohořel a doutnal, ale hned bylo patrné, že vnitřku se oheň nedotkl. Balíček byl ovínut trojím novinovým papírem a peníze byly neporušeny. Všichni volněji vzdychli.

– Snad jen nějaká tisícovka je zkažená, ale všechno ostatní je celé – pronesl dojatě Lebeděv.

– To všechno je jeho! Celý balík je jeho! Slyšíte, pánové! – prohlásila Nastaša Filipovna, kladouc balíček vedle Gani – a přec jen nešel, vydržel! Jeho samolibost tedy je ještě větší než touha po penězích. To nic není, vzpomatuje se! Ale jinak by, prosím, zabil... hle, už přichází k sobě. Generále, Ivane Petroviči, Darjo Alexějevno, Káto, Pašo, Rogožine, slyšeli jste? Balík je jeho, Gaňův. Dávám mu jej do plného majetnictví, jako náhradu... nu, ať už za co chce! Řekněte mu to. Ať tady vedle něho leží... Rogožine, marš! Sbohem, kníže, po prvé jsem viděla člověka! Sbohem, Afanasiji Ivanoviči! Merci!¹⁶

Celá Rogožinova banda s křikem, randálem a kraválem se valila skrz pokoje k východu, za Rogožinem a Nastašou Filipovnou. V sále jí děvčata podala kožich; kuchařka Marfa přiběhla z kuchyně. Nastaša Filipovna je všechny zlíbala.

– Copak nás, paní milostivá, docela opouštíte? A kam půjdete? A k tomu na své narozeniny, v takový den! – ptala se uplakaná děvčata, líbající jí ruce.

– Na ulici, na ulici půjdu, Káto, slyšela jsi přec, tam je mé místo a ne prát na cizí lidi. Dost s Afanasijem Ivanovičem! Pozdravujte ho ode mne a nevzpomínejte na mne ve zlém...

Kníže se vrhl střemhlav k podjezdu, kde sedali všichni do čtyř trojek s rolničkami. Generálu se podařilo dohonit ho ještě na schodech.

– Vzpamatuj se, kníže, proboha! – říkal, chytaje ho za ruku. – Nech toho! Vidíš, jaká je! Říkám ti to jako otec...

Kníže se naň podíval, ale vytrhl se mu beze slova a běžel ven. U podjezdu, od něhož právě odjely trojky, zahlédl generál, že kníže vzal první drožku a křikl na drožkáře: „Do Jekatěrinhofu za trojkami!“ Pak odjel šedivý generálský klusák a odvezl generála domů s novými nadějemi a kalkulacemi a se starými perlami, které generál přece jen nezapomněl vzít sebou. Uprostřed kalkulací se před ním dvakrát kmitl i okouzlující obraz Nastaši Filipovny; generál vzdychl:

– Škoda! Opravdu škoda! Ztracená ženská! Bláznivá ženská...! No, ale knížeti teď není třeba Nastaši Filipovny... takže je dokonce dobře, že to tak dopadlo.

Několik mravoučných a nabačavých slov na cestu pronesli i druzí dva hosté Nastaši Filipovny, kteří se rozhodli jít kousek spolu pěšky.

– Víte, Afanasiji Ivanoviči, takového něco prý bývá u Japonců, – povídal Ivan Petrovič Pticyň. – Tam prý uražený jde k člověku, který ho urazil, a řekne mu: „Tys mne urazil, za to jsem přišel rozpárat si před tvýma očima břicho,“ a s těmi slovy si opravdu rozpáře před očima toho, který ho urazil, břicho a cítí prý neobyčejné uspokojení, jako by se vsutku pomstil. Jsou to tak na světě zvláštní povahy, Afanasiji Ivanoviči!

– A vy myslíte, že tady bylo taky něco takového, – odpověděl s úsměvem Afanasij Ivanovič, – hm! Udělal jste sic duchaplné... a krásné přirovnání. Ale viděl jste přec sám, nejmilejší Ivane Petroviči, že jsem udělal všechno, co bylo v mé moci; nemohu přec dělat nemožnosti, uznáte sám! Ale přec jen přiznáte taky to, že ta žena měla v sobě mnoho cenných vlastností... skvělé rysy. Prve jsem už už chtěl na ni křiknout, kdyby mi to v té Sodomě bylo jen možné, že ona sama je nejlepším mým ospravedlněním ze všech jejích obvinění. Ale kdo by se nedal tou ženou strhnout až ke ztrátě rozumu a... všeho? Podívejte se, ten chrapoun, Rogožin, jí přitáhne sto tisíc! Dejme tomu, že všechno, co se tam teď stalo – je efemerní, romantické, neslušné, ale za to to má kolorit a originalitu – uznejte sám. Bože, co jen mohlo být z takové povahy a při takové kráse. Ale přes všechnu námahu, ba i přes její vzdělání, je po všem! Nevybroušený diamant – několikrát jsem to říkal...

A Afanasij Ivanovič si hluboce vzdychl.

DÍL DRUHÝ

I

Dva dni po podivné příhodě na večírku u Nastaši Filipovny, kterou jsme ukončili první díl svého vypravování, vyjel kníže Myškin spěšně do Moskvy u věci svého neočekávaného dědictví. Říkalo se tehdy, že měl snad i jiné příčiny pro svůj spěšný odjezd; ale o tom, jakož o i příhodách knížete v Moskvě a vůbec po dobu jeho nepřítomnosti v Petrohradě, můžeme podat dost málo svědectví. Kníže byl nepřítomen právě šest měsíců a i ti, kdo měli určité příčiny zajímat se o jeho osud, mohli se toho o něm za celou tu dobu jen velmi málo dozvědět. Docházely jich, pravda, ač velmi zřídka, jakési pověsti, většinou však taky podivné a téměř vždy si navzájem odporující. Nejvíce se ovšem o knížete zajímali v domě Jepančinových, s nimiž neměl při odjezdu ani kdy se rozloučit. Generál se s ním sice tenkrát dvakrát, třikrát setkal; měli spolu jakési vážné jednání. Setkal-li se s ním však sám Jepančin, nedal o tom své rodině zprávu. A vůbec v první době, to je celý měsíc po odjezdu knížete, nebylo v rodině Jepančinových zvykem o něm mluvit. Jen generálka Lizaveta Prokofěvna se na samém začátku vyjádřila, „že se v knížeti krutě zmýlila“. Za dva nebo tři dny pak dodala, nejmenujíc však už knížete, jen tak neurčitě, „že nejdůležitějším rysem jejího života je to, že se v lidech neustále mýlí“. A nakonec za deset dní uzavřela, jsouc pohněvána na dcery, sentencí: „Dost omylů! Už jich nebude.“ Nelze při této příležitosti nevytknout fakt, že v jejich domě byla dost dlouho jakási nepříjemná nálada. Existovalo něco těžkého, napjatého, sporného, nedomluveného; všichni se mračili. Generál byl dnem i nocí zaměstnán, staraje se o nějaké věci; zřídka ho viděli zaměstnanějšího a pracovitějšího – zvláště ve službě. Domácí lidé ho sotva zahlédli. Co se týče Jepančinových dcerek, neřekly ovšem nahlas nic. Snad i když byly samy mezi sebou, řekly si toho velmi

málo. Byla to děvčata hrdá, vypínavá a druhdy i mezi sebou stydlivá; rozuměla si ostatně nejen na půl slova, ale i na první pohled, takže mnohdy nebylo ani o čem mluvit.

Cizí pozorovatel, kdyby tu nějaký byl, by mohl soudit jen tolik: že knížeti podle faktů nahoře uvedených, třebaže nečetných, se podařilo zanechat v domě Jepančinových zvláštní dojem, ač se tam ukázal všeho všudy jednou, a i to letmo. Snad to byl dojem vzbuzený prostou zvědavostí, kterou bylo lze vysvětliti některými výstředními příhodami knížete. Tak či onak, dojem zůstal.

Pomalou i pověsti rozšířené po městě se začínaly halit tmou nejasnosti. Vypravovalo se, pravda, o jakémsi knížátku a prostáčkovi (nikdo ho nemohl správně pojmenovat), který pojednou dostal nesmírné dědictví a oženil se s jednou přicestovalou Francouzskou, známou tanečnicí z pařížského „Château de fleurs“. Jiní vypravovali, že dědictví dostal nějaký generál a s přicestovalou Francouzskou a známou tanečnicí se oženil ruský kupec a znamenitý boháč a na své svatbě jen tak z fóru spálil v opici na svíčke právě sedm set tisíc úpisů poslední loteriové půjčky. Ale všechny tyto pověsti utichly velmi brzy, k čemuž hrubě přispěly různé okolnosti. Všichni kumpáni Rogožinovi na příklad, z nichž mnozí by mohli leccos vypravovat, se odebrali pod jeho vůdcovstvím celou tlupou do Moskvy, skoro právě za týden po strašné orgii na jekatěrinhofském nádrazí, při níž byla přítomna i Nastaša Filipovna. Podle jakýchsi pověstí se dověděla malá skupina lidí, jež se o to zajímala, že Nastaša Filipovna druhého dne po Jekatěrinhofu ujela, zmizela a konečně prý vystopovali, že se odebrala do Moskvy; takže začali i v odjezdu Rogožinově do Moskvy shledávat cosi, co s touto pověstí souhlasilo.

Mluvil se pak zvlášť o Gavrilovi Ardalionoviči Ivolginovi, který byl ve své společnosti taky dost znám. Ale i tomu se přihodilo něco, co brzy rychle ochladilo a pak vůbec zničilo všechny nepěkné pověsti na jeho účet: těžce onemocněl a nemohl se ukazovat nejen ve společnosti, ale ani ve službě. Stonal asi měsíc, uzdravil se, ale

služby v akciové společnosti se z jakéhosi důvodu vůbec zřekl a na jeho místo nastoupil jiný. V domě generála Jpančina se taky ani jednou neukázal, takže ke generálu začal chodit úředník jiný. Nepřátelé Gavrily Ardalionoviče by mohli předpokládat, že je vším tím, co se mu stalo, tak rozrušen, že se stydí vycházet i na ulici, ale byl opravdu jaksi churav: zmocnila se ho dokonce hypochondrie, zádumčivost, podrážděnost. Varvara Ardalionovna se téže zimy vdala za Pticyna. Všichni lidé, kteří je znali, připisovali tento sňatek přímo té okolnosti, že se nechtěl Gaňa vrátit ke svému zaměstnání a nejen že přestal podporovat rodinu, ale začal sám potřebovat pomoci a téměř péče o sebe.

V závorkách poznamenejme, že o Gavrilovi Ardalionoviči v domě Jpančinových nikdy nepadla ani zmínka – jako by člověk toho jména nejenom v jejich domě, ale ani na světě nebyl. Zatím však se o něm dozvěděli (a to velmi brzy) jednu velmi pozoruhodnou věc, a to: oné, pro něho tak osudné noci, po nepříjemné příhodě u Nastaši Filipovny, Gaňa, když se vrátil domů, neulehl, ale začal očekávat se zimničnou netrpělivostí návrat knížete. Kníže, který jel do Jekatěrinhofu, se odtamtud vrátil v šest hodin ráno. Tu vstoupil Gaňa do jeho pokoje a položil před něho na stůl ohořelý balíček peněz, který mu Nastaša Filipovna darovala, když ležel v mrákotách. Prosil knížete naléhavě, aby tento dárek při první příležitosti Nastaši Filipovně vrátil. Když Gaňa vcházel ke knížeti, byl v nepřátelské a téměř zoufalé náladě, ale on i kníže vyměnili několik takových slov, že po nich Gaňa proseděl u knížete dvě hodiny a celou tu dobu velmi hořce vzlykal. Rozešli se jako přátelé.

Tato zpráva, kterou se dověděli všichni členové rodiny Jpančinovy, byla, jak se později potvrdilo, úplně správná. Je ovšem zvláštní, jak se mohly pověsti takového druhu tak rychle rozšiřovat a docházet sluchu; na příklad všechno to, co se stalo u Nastaši Filipovny, dověděli se v domě Jpančinových téměř druhého dne, a to s podrobnostmi dost přesnými. O pověstech, týkajících se Gavrily Ardalionoviče, bylo

by možno předpokládat, že je k Jpančinovým přinesla Varvara Ardalionovna, která se jaksi najednou u slečen Jpančinových objevila a dokonce se s nimi velmi brzy důvěrně spřátelila, což neobyčejně překvapilo Lizavetu Prokofěvnu. Ale Varvara Ardalionovna, ač shledala z jakéhosi důvodu potřebným tolik se sblížit s Jpančinovými, jistě by s nimi nezačala mluvit o svém bratru. Byla to také dost hrdá žena, jenže po svém způsobu, přes to, že navázala přátelství tam, odkud jejího bratra skoro vyhnali. Předtím se se slečnami Jpančinovými sice znala, ale vídaly se zřídka. Ostatně i teď se v saloně téměř neukazovala a vcházela jakoby na skok zadem. Lizaveta Prokofěvna nikdy, ani dřív, ani teď ji neměla ráda, ač si Niny Alexandrovny, maminky Varvary Ardalionovny, tuze vážila. Divila se, zlobila, připisovala přátelství s Varjou vrtochům a panovačnosti svých dcer, které „nevědí, co by si vymyslily, aby jí udělaly něco na potvoru“, ale Varvara Ardalionovna přece k nim chodila dál před svatbou i po svatbě.

Minul však asi měsíc po odjezdu knížete a generálka Jpančinová dostala od staré kněžny Bělokonské, která odjela čtrnáct dní před tím k své nejstarší provdané dceři do Moskvy dopis, který na ni zřejmě působil. Ač neřekla z něho nic ani dcerám, ani Ivanu Fjodorovičovi, bylo lze v rodině podle mnohých příznaků pozorovat, že je čímsi napjatá, ba rozrušená. Začala nějak zvláště divně hovořit s dcerami a pokaždé o takových neobyčejných věcech; měla zřejmě chuť něco říci, ale z nějakého důvodu se ovládala. Onoho dne, kdy dostala dopis, mazlila se se všemi, ba políbila Aglaju i Adélu, z něčeho se před nimi vlastně kála, ale z čeho vlastně nemohly poznat. Dokonce se stala blahosklonnou k Ivanu Fjodorovičovi, s kterým jednala celý měsíc velmi milostivě. Druhého dne se ovšem strašně rozzlobila na svou včerejší rozcitlivělost a podařilo se jí ještě před obědem se všemi se pohádat – ale k večeru se obzor zase vyjasnil. Celý týden vůbec byla v dost jasné náladě, což už dávno u ní nebylo.

Ale za další týden přišlo od Bělokonské nové psaní a tentokráte se už generálka rozhodla promluvit. Slavnostně prohlásila, že „stará

Bělokonská“ (nikdy kněžnu, když o ní za jejími zády mluvila, jinak nenazývala), jí píše velmi potěšující zprávy o tom... „podivínovi, no, o tom knížeti přec!“ Stařena ho v Moskvě vyhledala, vyptávajíc se naň, a dozvěděla se cosi velmi pěkného; kníže se u ní sám konečně ukázal a vzbudil u ní téměř mimořádný dojem. „Je to vidět z toho, že ho pozvala, aby k ní chodil každý den od jedné do dvou, a kníže denně tam chodí a dosud ji neomrzel,“ uzavřela generálka a dodala, že prostřednictvím „staré kněžny“ kníže začal být přijímán ve dvou, třech dobrých domech. „Je dobře, že nesedí doma jako pecivál a nestydí se jako hlupák.“ Děvčata, kterým toto všechno bylo oznámeno, poznala ihned, že maminka před nimi hodně věcí z dopisu skryla. Snad se to dozvěděly prostřednictvím Varvary Ardalionovny, která mohla vědět a ovšem také věděla všechno, co věděl Pticyň o knížeti a o jeho pobytu v Moskvě. A Pticyň mohl dokonce vědět víc než všichni ostatní. Byl to však člověk v obchodních věcech velmi mlčenlivý, ač ovšem Varji toho řekl hodně. Za to začala hned generálka mít Varvaru Ardalionovnu ještě neraději.

Tak či onak, led byl prolomen a vrátila se náhle možnost hovořit zas o knížeti nahlas. Kromě toho ještě jednou se jasně vynořil onen neobyčejný dojem a neúměrně velký zájem, který vzbudil a po sobě zanechal kníže v domě Jevančinových. Generálka se až divila dojmu, kterým působily na její dcery zprávy z Moskvy. A dcery se také divily své mamince, která jim tak slavnostně prohlásila, že „nejdůležitějším rysem jejího života byl neustálý omyl v lidech“, a která zároveň poručila knížetě pozornosti „mocné“ stařeny Bělokonské v Moskvě, při čemž ovšem musila prosit o její pozornost, zapřísahajíc ji Kristem i Bohem, poněvadž „stará“ byla v jistých případech tuhá jako houžev.

Jakmile však led byl prolomen a zavál nový vítr, přispěchal i generál se svými zprávami. Objevilo se, že i on měl neobyčejný zájem. Ostatně, prohlásil se jen o jedné „obchodní stránce věci“. Objevilo se, že knížete dal v jeho zájmu pozorovat, a zvláště jeho rádce Salaskina,

a to prostřednictvím jakýchsi dvou spolehlivých a po svém způsobu vlivných pánů. Všechno, co se mluvilo o dědictví, „tak říkajíc o faktu dědictví“, se ukázalo správným, ale dědictví samo konec konců prý není vůbec tak značné, jak se z počátku vypravovalo. Jmenní je nějak zamotáno; objevily se dluhy, objevili se jacísi uchazeči, a kníže, přes veškeré vedení a rady si vedl co nejnepraktičtěji. „Nu, bůh s ním.“ Ted', když „led mlčení“ byl rozbit, generál rád o tom mluvil „z upřímné duše“, poněvadž „ten hoch, ač je trochu *tento*“, přece jen je dobrý hoch. Ale přece jen prohloupil: tak na příklad se objevili někteří věřitelé nebožtíka kupce s dokumenty spornými, nicotnými, a mnozí, vyčenichavše knížete, i jen tak bez dokumentů – a co byste řekli? Kníže téměř všechny uspokojil, přes námitky kamarádů, že všichni tito přítelíčkové a věřitelé nemají zhola na nic nárok; a uspokojil je jen proto, že se opravdu ukázalo, že někteří z nich utrpěli vskutku škodu.

Generálka se na to ozvala, že jí v tomto smyslu píše i Bělokonská, a že „je to hloupé, velmi hloupé; hlupákovi těžká rada,“ dodala ostře, a na její tváři bylo patrné, že má z činu „toho hlupáka“ radost. Na konci toho všeho generál zpozoroval, že jeho žena má o knížete zájem jako o svého vlastního syna a že se začala s Aglajou jaksi strašně mazlit; vida to, vzal na se Ivan Fjodorovič na nějakou dobu vzhled člověka velmi zaměstnaného.

Ale celá ta příjemná nálada netrvala zas dlouho. Minuly všeho všudy dva týdny a cosi se náhle opět změnilo, generálka se zamračila a generál pokrčiv několikráte rameny, podřídil se opět „ledu mlčení“. Věc byla ta, že před dvěma týdny dostala pod rukou zprávu, krátkou sice a proto ne zcela jasnou, zato však pravdivou, že Nastaša Filipovna, která napřed zmizela v Moskvě, pak byla tam Rogožinem nalezena, pak zase se někde ztratila a opět jím byla nalezena, dala konečně Rogožinovi téměř definitivně slovo, že se za něho vdá. A už za dvě neděle dostala pojednou Jeho Excelence zprávu, že Nastaša Filipovna utekla po třetí, téměř od oltáře a tentokrát zmizela někde

v gubernii, ale mezitím se ztratil z Moskvy i kníže Myškin, zanechav péči o všechny své věci Salaskinovi. „Není známo, zda s ní, nebo zda se za ní prostě jen vypravil, ale něco na tom je,“ uzavřel generál. Jelizaveta Prokofěvna dostala taky nějaké nepříjemné zprávy. Konec konců dva měsíce po odjezdu knížete utichly téměř všechny slechy o něm v Petrohradě definitivně. A v domě Jpančinově nelámali už „led mlčení“. Ostatně Varvara Ardalionovna přece jen nosila děvčatům zprávy.

Abychom skončili se všemi slechy a pověstmi, dodejme i to, že u Jpančinových nastalo k jaru velmi mnoho převratů, takže bylo těžko vzpomínat na knížete, který sám nepodával a snad ani nechtěl podávat o sobě zprávy. V zimě se pomalu konečně rozhodli odebrat se na léto do ciziny, totiž jen Lizaveta Prokofěvna s dcerami; generál ovšem nemohl „zbytečnou kratochvílí“ ztrácet čas. Rozhodnutí padlo na úporné a mimořádné naléhání dcer, které byly pevně přesvědčeny, že je rodiče nechtějí odvézt do ciziny proto, poněvadž se bez oddechu snaží je vdát a vyhledat jim ženichy. Snad i rodiče nabyli konečně přesvědčení, že ženichy možno nalézt i v cizině a že cesta na jedno léto nejen nemůže nic zkazit, ale snad i dokonce „může mít dobrý vliv“. Zde je na místě podotknout, že starý projekt sňatku Afanasie Ivanoviče Tockého a nejstarší slečny Jpančinové se docela rozpadl a formální nabídka jeho se vůbec neuskutečnila. Stalo se to jaksi samo sebou bez velkých hovorů a bez rodinné války. Od odjezdu knížete najednou všechno na obou stranách ztichlo. A i ta okolnost přispěla právě částečně k tehdejší těžké náladě v rodině Jpančinových, třeba že generálka právě tehdy prohlásila, že dá teď ráda „na modlení“. Generál, ač byl v nemilosti a cítil, že je sám vinen, se přece na dlouho nafoukl; bylo mu líto Afanasije Ivanoviče: „Takové jmění a takový šikovný člověk!“ Za nedlouho se generál dověděl, že Afanasij Ivanovič se zapletl do sítí jakési přicestovalé Francouzky z nejvyšší společnosti, markýzky a legitimistky, že sňatek spěje k uskutečnění a že Afanasije Ivanoviče odvezou někam do

Paříže a pak někam do Bretaně. „No, Francouzka, – to s ním bude konec,“ rozhodl v duchu generál.

A tak se Jepančinovi chystali před létem odjeti. Najednou se stalo něco, co zase všechno nanovo změnilo, a odjezd byl k největší radosti generála i generálky zase odložen. Petrohrad navštívil jeden kníže z Moskvy, kníže Šč., člověk ostatně známý a známý z venkoncem dobré stránky. Byl to jeden z těch lidí, ano možno říci jeden z pracovníků poslední doby, poctivých a skromných, kteří upřímně a uvědoměle se starají o prospěšné věci, stále pracují a vynikají onou řídkou a šťastnou vlastností nacházet vždy práci. Neukazuje se na odiv, vyhýbaje se zdivočelosti a mlácení prázdné slámy politických stran, nederá se do popředí, pochopil kníže přece mnoho věcí z toho, co se v poslední době důležitého dalo. Nejprve sloužil v úřadě, pak začal mít účast i v činnosti zemstev. Kromě toho byl užitečným dopisovatelem několika ruských vědeckých společností. Ve spojení s jedním známým technikem spolupracoval při sbírání fakt a hledání správnějšího směru jedné z nejdůležitějších plánovaných železničních tratí. Bylo mu pětatřicet let. Byl to člověk z „nejvyšší společnosti“, měl také jmění, „pěkné, pořádné, nesporné“, jak se vyjádřil generál, který měl příležitost setkat se s knížetem u hraběte, svého představeného v jedné dost vážné věci. Kníže z jakési zvláštní zvědavosti se nikdy nevyhýbal seznámení s ruskými „pracovníky“. Stalo se, že se kníže seznámil i s generálovou rodinou. Adéla Ivanovna, prostřední ze tří sester, vzbudila v něm nezvykle silný dojem. K jaru se kníže vyjádřil. Adéle se velmi zalíbil, zalíbil se i Lizavetě Prokofěvně. Generál byl velmi rád. Odjezd byl, rozumí se, odložen. Svatba byla určena na jaro.

Cesta by se ostatně mohla uskutečnit i uprostřed a ke konci léta, třeba jen jako měsíční nebo dvouměsíční výlet Lizavety Prokofěvny s dvěma zbylými dcerami, aby byl rozptýlen zármutek po Adéle, která je opouští. Ale stalo se zase něco nového: už na konci jara (svatba Adély se trochu opozdila a byla odložena do poloviny léta) uvedl

kníže Šč. do domu Jevančinových jednoho ze svých vzdálených příbuzných, kterého celkem dost dobře znal. Byl to jakýsi Jevgenij Pavlovič R., – ještě mladý, osmadvacetiletý člověk, křídelní pobočník, krasavec jako obrázek, „ze znamenitého rodu“, duchaplný, skvělý chlapík, člověk „nový“, „neobyčejně vzdělaný“ a – majitel skoro neslýchaného bohatství. V tomto posledním bodu bývával generál opatrný. Shledal informace: „něco takového se opravdu objevuje – ač ostatně je třeba věc ještě prověřit.“ Tento mladý křídelní pobočník s „budoucností“ nabyl hodně na ceně zprávou staré Bělokonské z Moskvy. Měl jen jednu trochu pochybnou slávu: několik poměrů, a jak ujišťovali, „vítězství“ nad jakýmsi nešťastnými srdci. Když spatřil Aglaju, začal projevovat neobyčejnou vytrvalost v návštěvách u Jevančinových. Řeceno nebylo, pravda, ještě nic, ba ani žádné narážky nepadly; ale rodičům se přece zdálo, že pro ono léto nelze myslet na cestu do ciziny. Aglaja sama měla snad názory jiné.

To se stalo téměř až před samým druhým objevením našeho hrdiny na scéně našeho vypravování. V oné době v Petrohradě zapomněli na pohled už docela na ubohého knížete Myškina. Kdyby se teď náhle objevil mezi lidmi, kteří ho znali, bylo by to, jako by spadl z nebe. Ale zaznamenáme přece jen ještě jeden fakt, a tím skončíme svůj úvod.

Kolja Ivolgin žil z počátku po odjezdu knížete jako dříve, to je, chodil do gymnázia, k svému příteli Hypolitovi, dohlížel na generála a pomáhal Varji při hospodářství, to je, obstarával jí pochůzky. Ale podnájemníci rychle zmizeli: Ferdyščenko tři dni po příhodě u Nastaši Filipovny někam odjel a zmizel na dost dlouho, takže po něm nebylo ani slechu; říkalo se, že někde pije, ale potvrzení této zprávy nedocházelo. Kníže odjel do Moskvy; s podnájemníky byl konec. Potom, když už se Varja vdala, Nina Alexandrovna se s ní a Gaňou nastěhovala k Pticynovi, do Izmajlovského pluku; co se týče generála Ivolgina, stalo se mu téměř touž dobou něco docela nepředvídaného: posadili ho do vězení pro dluhy. Byl tam poslán svou přítelkyní kapitánkou následkem úpisů v ceně dvou tisíc,

které jí v různých dobách vydal. To vše bylo pro něho svrchovaným překvapením a ubohý generál byl „rozhodně obětí své nesmírné víry v ušlechtilost lidského srdce, všeobecně mluveno“. Zvyknuv si docela uspokojivě podpisovat směnky a dlužní úpisy, nepředpokládal vůbec ani zdaleka, že by mohly mít kdy nějaký účinek, stále myslel, že to je jen *tak*. Ukázalo se, že to není jen *tak*. „Věř potom lidem, dávej najevo ušlechtilou důvěřivost!“ – vykřikoval hořce, sedě s novými přáteli v domě Tarasova u láhve vína a vypravuje příhody z obléhání Karsu a o vojáku, který vstal z mrtvých. Vžil se ostatně znamenitě. Pticyň a Varja říkali, že to je pro něho taky pravé místo; Gaňa to úplně potvrdil. Jen ubohá Nina Alexandrovna tajně hořce plakala (což udivilo i její domácí) a věčně churavíc, chodila co mohla nejčastěji podívat se na muže do ulice Izmajlovského pluku.

Ale od toho „případu s generálem“, jak říkal Kolja, vůbec hned od vdavek sestřiných se Kolja téměř docela rodině odcizil a dospěl tak daleko, že v poslední době přicházel zřídka domů i spát. Našel prý si množství nových známých; kromě toho se stal velmi známým i v oddělení pro dluhy. Nina Alexandrovna se tam bez něho nemohla vůbec obejít; doma pak ho teď ani zvědavostí neznepokojovali. Varja, která s ním dřív jednala tak přísně, teď se ho ani zdaleka na jeho toulky nevyptávala; a Gaňa k velkému údivu celé rodiny s ním mluvil a druhdy i stýkal docela kamarádsky, přes všechnu svou hypochondrii, něco, co dříve nebývalo, poněvadž sedmadvacetiletý Gaňa nevěnoval svému patnáctiletému bratru ani nejmenší přátelské pozornosti, jednal s ním hrubě, vyžadoval na všech domácích lidech v jednání s ním jen přísnosti a neustále hrozil, že ho „vykráká za uši“, což podle Kolji přesahovalo „poslední meze lidské trpělivosti“. Byla na snadě i domněnka, že je Kolja teď Gaňovi mnohdy i nezbytný. Trochu ho zarazilo, že Gaňa tenkrát peníze vrátil; za to byl ochoten odpustit mu mnohé.

Minuly tři měsíce po odjezdu knížete a v rodině Ivolginových zaslechli, že se Kolja náhle seznámil s Japončiny a že ho slečny

tuze pěkně přijaly. Varja se o tom brzy dověděla; Kolja se s nimi ostatně neseznámil prostřednictvím Varji, ale „sám od sebe“. Pomalu si ho Japončinoři zamilovali. Generálka nebyla z počátku s jeho návštěvami tuze spokojena, ale brzy se k němu začala chovat laskavě „pro jeho otevřenost a pro to, že nelichotil“. Že Kolja se lidem nevlichocoval, bylo docela pravda; uměl si u nich zjednat zcela nezávislé a rovnoprávné postavení, třebaže mnohdy čítal generálce knihy a noviny, ale on býval vždycky úslužný chlapec. Dvakrát se ostatně prudce pohádal s Lizavetou Prokofěvnou a prohlásil jí, že je despotka a že jeho noha nikdy nepřekročí její práh. Po prvé se přeli o „ženskou otázku“, a po druhé o to, kdy se nejlépe chytají čížkové. Ač je to nepravděpodobné, generálka druhý den po sporu poslala mu po lokaji lístek, prosíc, aby určitě přišel; Kolja nedělal drahoty a hned přišel. Jen Aglaja z jakéhosi důvodu měla neustále něco proti němu a jednala s ním zvysoka. Bylo mu souzeno právě ji zčásti udivit. Jednou – bylo to o Velikonocích – dal Kolja, když se octli o samotě, Aglaji dopis, prohlásiv jen, že má rozkaz odevzdat jej jen jí. Aglaja si hrozně prohlédla „troufalého chlapečka“, ale Kolja nečekal a odešel. Otevřela lístek a četla:

„Kdysi jste mne poctila svou důvěrou. Snad jste na mne už docela zapomněla. Jak se stalo, že vám píši? Nevím; ale pocítil jsem neodolatelnou touhu připomenout vám sebe, právě vám. Kolikrát jsem vás tří tuze potřeboval, ale ze všech tří jsem viděl jen vás. Je mi vás potřeba, tuze potřeba. Nemám, co bych vám psal o sobě, co bych vám vypravoval. To jsem taky nechtěl; strašně bych si přál, abyste byla šťastna. Jste šťastna? Jen tolik jsem – vám chtěl říci.

Bratrsky Váš kn. L. Myškin.“

Když Aglaja přečetla tento krátký a dost nesmyslný lístek, všecka se náhle zarazila a zamyslíla. Je nám těžko tlumočit proud jejích

myšlenek. Mezi jiným se v duchu zeptala: „Mám to někomu ukázat?“ Bylo jí jaksi stydno. Skoncovala to tak, že s posměšným a podivným úsměvem hodila lístek do svého stolku. Nazítří jej zase vyndala a vložila do tlusté knihy, vázané do solidního poloplátka (dělávala tak se svými písemnostmi vždy, aby je rychleji našla, až jich bude potřeba). Až za týden se náhodou podívala, jaká to je kniha. Byl to *Don Quijot de la Mancha*. Aglaja se strašně rozesmála – bůh ví proč.

Bůh také sám ví, zda to, co dostala, ukázala některé ze sester.

Pokud však ještě četla dopis, kmitlo jí pojednou hlavou: což kníže si vybral toho fanfarovského a troufalého chlapce za korespondenta a snad nakonec za svého jediného zdejšího korespondenta? Vzala si Kolju na paškál, tváříc se neobyčejně přezíravě. Ale „chlapeček“ vždy neobyčejně urážlivý si tentokrát jejího přezírání vůbec nevšiml; vyložil Aglaji velmi krátce a dost suše, že ač knížeti pro všechny případy dal před jeho odjezdem z Petrohradu svou stálou adresu a nabídl mu své služby, že je to první komise, kterou od něho dostal, i první dopis, který mu psal. Na důkaz svých slov vytáhl i dopis, který dostal on sám. Aglaja se nerozpakovala a přečtla jej. V dopisu na Kolju stálo:

„Milý Koljo, buďte tak laskav a odevzdejte přiložený a zapečetěný lístek Aglaji Ivanovně. Buďte zdrav.“

Přátelsky Váš kn. L. Myškin.“

– Je to ale k smíchu, důvěřovat takovému skrčkoví, – prohlásila urážlivě Aglaja, odevzdávajíc Koljovi dopis, a opovržlivě šla dál.

To už Kolja nemohl vydržet: vyprosil si schválně pro tuto příležitost, nevykládaje proč, od Gani jeho ještě zcela nový zelený šál. Krutě se urazil.

II

Byl začátek června a v Petrohradě bylo už celý týden pěkné počasí, jaké jen zřídka bývá. Japončinoři měli v Pavlovsku vlastní bohatou vilu. Do Lizavety Prokofěvny najednou vjelo rozčilení a dala se do stěhování; nebalili ani dva dny a přestěhovali se.

Den nebo dva po jejich odjezdu přijel dopoledním vlakem z Moskvy i kníže Lev Nikolajevič Myškin. Na nádraží ho nikdo nečekal, když však kníže vycházel z vagonu, kmitl se před ním podivný, žhavý pohled číchl dvou očí z davu, obléhajícího cestující přijedší vlakem. Když se tam pozorněji zadíval, nezahlédl už nic. Pohled se mu sice před očima jen kmitl, ale zůstal po něm nepříjemný dojem. Kníže byl i bez toho smuten a zadumán a zdálo se, že ho trápí nějaké starosti.

Drožkář ho dovezl do jednoho hotelu nedaleko Litějné ulice. Hotel byl dost špatný. Kníže najal dva nevelké pokoje, temné a opatřené nevalným nábytkem; umyl se, převlékl, nic si neobjednal a spěšně vyšel, jako by se bál, že ztratí mnoho času nebo nezastane někoho doma.

Kdyby ho teď viděl někdo z těch, kdo ho znali dříve, před půl rokem v Petrohradě při jeho prvním příjezdu, snad by usoudil, že se vnějškem změnil hodně k lepšímu. Ale bylo tomu sotva tak. Jen v obleku byla úplná změna: měl jiné šaty, ušité v Moskvě od dobrého krejčího, ale i v nich byla chyba: byly ušity příliš podle módy (jak vždycky šívají svědomití, ale nepřilíř talentovaní krejčící) a nad to pro člověka, který se o svůj oděv vůbec nestará, takže při pozorném pohledu na knížete by se mohl dobrý znalec snad i usklíbnout a měl by proč se usmát. Což však bývá málo věcí příčinou k smíchu?

Kníže vzal drožku a odjel na Písky. V jedné z Rožděstvenských ulic našel brzy jeden nevelký dřevěný domek. K jeho údivu se ukázalo, že ten domek je na pohled dost hezký, čistý, udržovaný ve velkém pořádku, se zahrádkou, v níž rostly květiny. Okna do ulice

byla otevřena. A z nich se ozýval ostrý nepřetržitý hovor, téměř křik, jako by někdo nahlas předčítal nebo měl řeč; hlas byl tu a tam přerušován smíchem několika zvukných hlasů. Kníže vstoupil na dvůr, vystoupil na zápraží a zeptal se po panu Lebeděvi.

– Tady je, – odpověděla kuchařka s rukávy po loket vysoukanými, která mu otvírala, a ukázala prstem na „salon“. V tomto salonu, vy-lepeném papírovými, temně modrými tapetami a vybaveném čistě a s určitou náročností, totiž okrouhlým stolem a divanem, bronzovými hodinami pod skleněným zvonem, úzkým zrcadlem v meziokní a starobylým nevelkým lustrem se sklíčky, visícím na bronzovém řetězu ze stropu – stál uprostřed pokoje sám pan Lebeděv, zády k vstoupivšímu knížeti, ve vestě bez kabátu, jen tak letně, a bije se do prsou, řečnil horlivě na jakési téma. Jeho posluchače tvořili: patnáctiletý hoch s dost veselou a nehloupou tváří a s knihou v ruce, mladé děvče dvacetileté, oblečené ve smutku a s kojencem v rukou, třináctileté děvčátko, také ve smutku, které se tuze smálo a při tom strašně otvíralo ústa a konečně – jeden neobyčejně podivný posluchač, který ležel na divanu, asi dvacetiletý, dost hezký brunet s dlouhými hustými vlasy, s černými velkýma očima a malými náznaky kníru a brady. Tento posluchač, jak se zdálo, často přerušoval a koupal řečnického Lebeděva. Právě tomu se ostatní pravděpodobně smáli.

– Lukiáne Timofějiči, povídám, Lukiáne Timofějiči! Tady ho máš! Sem se koukni...! Že vám není všem hanba.

Kuchařka odešla máchnouc rukama, tak rozzlobená, že až zrudla.

Lebeděv se ohlédl a spatřiv knížete, stál chvíli, jako by ho trefil šlak, pak se k němu vrhl s podlízavým úsměvem, ale na prahu jakoby zase strnul, zabreptav ostatně:

– Nej – nej – nej – nejjasnější kníže!

Ale náhle, nejsa stále ještě jaksi s to nabýt rovnováhy, se obrátil a z ničeho nic vrhl se na děvče ve smutku, které drželo na rukou kojence, takže leknutím až několik kroků ustoupilo; hned však, zanechav ji, vrhl se na třináctileté děvče, civějící na prahu do následujícího

pokoje a smějící se ještě zbytky nedávného smíchu. Ta se křiku lekla a ihned vzala žulíka do kuchyně; Lebeděv ještě za ní zadupal, aby jí nahnal ještě víc strachu, setkav se však s pohledem knížete, který se na to rozpačitě díval, pronesl na vysvětlenou:

- To je... ze zdvořilosti, che che che!
- To je zbytečné..., – chtěl už začít kníže.
- Hned, hned, hned... jako vítr!

A Lebeděv rychle zmizel z pokoje. Kníže se podíval udiveně na děvče, na hochy i na mladíky, ležícího na divanu; všichni se smáli. I kníže se zasmál.

- Šel si obléknout frak, – řekl chlapec.
- To je mrzuté, – začal kníže, – já jsem myslil... Řeknete, je...
- Opilý, myslíte? – vykřikl hlas z divanu. – Ani nápad! Snad tři, čtyři sklenky, no řekněme pět, ale to je přec – disciplína.

Kníže se obrátil po hlasu na divan, ale děvče začalo mluvit a řeklo s nejupřímnějším výrazem ve své hezounké tváři:

- Po ránu nikdy mnoho nepije; máte-li s ním nějaké jednání, mluvte teď. Teď je nejlepší čas. Až se vrátí k večeru, tak bude mít v hlavě; teď většinou na noc pláče a předčítá nám nahlas ze svatého Písma, poněvadž nám teprve před pěti nedělemi umřela matka.

– Utekl proto, poněvadž mu asi bylo těžko vám odpovědět, – zasmál se mladík na divanu. – Vsadil bych se, že už přemýšlí, jak by vás doběhl.

– Teprve před pěti týdny! Teprve před pěti týdny! – vmísil se do řeči Lebeděv, vraceje se už ve fraku, mrkaje a tahaje z kapsy kapesník, aby utřel slzy. – Osiřeli jsme!

– A proč jste přišel děravý? – řeklo děvče. – Vždyť máte za dveřmi nový kabát, copak jste ho neviděl?

– Mlč, žábo! – vykřikl na ní Lebeděv. – Ty, ty! – zadupal na ni nohama. Ale tentokrát se děvče do smíchu nedalo.

– Nestrašte mne, já nejsem Táňa, já neuteču. Probudíte mi tady ještě Ljubočku a dostane psotník... Co křičíte?

– N-ne, n-ne! Máš ty jazyk...! – strašně se náhle polekal Lebeděv a vrhaje se k děťátku, spícímu na dceřiných rukou, několikrát je s polekanou tváří pokřížoval. – Pánbůh zachraň, pánbůh zachraň! To je mé vlastní děťátko, dcera Ljubov, – obrátil se ke knížeti, – porozená v dočista zákonném manželství mou nebožkou ženou Jeleňou, která umřela při porodu. A tahle žába, je má dcera Věra, ve smutku... a tohle, tohle, o, tohle...

– Proč ses zarazil? – vykřikl mladík. – Mluv dál, bez rozpaků.

– Jasnosti! – vykřikl náhle Lebeděv. – Ráčil jste číst v novinách o vraždě rodiny Žemarinovy?

– Četl, – řekl kníže udiveně.

– No, tak to je pravý vrah rodiny Žemarinovy, to je on!

– Cože? – zeptal se kníže.

– Mluveno alegoricky, budoucí druhý vrah budoucí druhé rodiny Žemarinovy, jestli se nějaká vynoří. K tomu se připravuje...

Všichni se dali do smíchu. Knížete napadlo, že Lebeděv se snad opravdu kroutí a přetvařuje jen proto, že tuší jeho otázky, neví, jak na ně odpovědět, a hledí získat čas.

– Vzpouru dělá! Spiknutí kuje, – křičel Lebeděv, jako by nebyl s to se ovládnout, – copak já mohu, copak já mohu pokládat takového zlolajníka, takového, možno říci, svévolníka a vyvrhele za svého vlastního synovce, za jediného syna své nebožky sestry Anisy?

– Přestaň, ty opilče! Víte, kníže, že si teď usmyslel dělat advokáta a běhat po soudech; pustil se do řečnění a s dětmi doma mluví jen vysokým stylem. Před pěti dny mluvil před smírčími soudci. A koho bránil: ne stařenu, která ho úpěnlivě prosila a kterou lichvář okradl, které vzal celé její dědictví pět set rublů, ale právě toho lichváře, nějakého Seidlera, žida, proto, že mu slíbil padesát rublů.

– Padesát rublů, když vyhraji, a jen pět, když prohraji, – objasnil náhle Lebeděv, docela jiným hlasem, než mluvil dosud a tak, jako by nikdy nebyl křičel.

– A ovšem, že to zbreptal, teď to nejde, jak to chodívalo, jen se mu tam vysmáli. Ale byl sám s sebou strašně spokojen; vzpomeňte, povídal, nestranní páni soudcové, že zkormoucený stařec, beznohý, živící se poctivou prací jest zbavován posledního kousku chleba; vzpomeňte si na moudrá slova zákonodárcova: „Na soudech necht' vládne milost.“ A věřil byste: každé ráno nám tady tu řeč znova říká, právě tak, jak ji říkal tam; dnes je to pátý den: právě před vaším příchodem ji přednášel, tak se mu zalíbila. Je zamilován sám do sebe. A koho se ještě chystá hájit? Vy jste tuším, kníže Myškin? Kolja mi o vás povídal, že dodnes neviděl na světě ještě nikoho rozumnějšího, než jste vy...

– Taky není! Taky není! Taky není na světě nikoho rozumnějšího! – vpadl ihned Lebeděv.

– No, řekl bych, že ten tu nemá pravdu. Jeden vás má rád, a druhý si chce u vás šplhnout, ale já nemám v úmyslu vám lichotit, abyste věděl. Ale máte zdravý rozum: rozsud'te mne a jeho. Chceš, aby nás kníže rozsoudil? – obrátil se k strýci. – Jsem rád, kníže, že jste se tu namanul.

– Chci! – vykřikl rozhodně Lebeděv a ohlédl se mimoděk na publikum, které se začalo opět tlačit.

– A co máte? – zeptal se kníže, zamračiv se.

Bolela ho vskutku hlava a k tomu nabýval stále pevnějšího přesvědčení, že Lebeděv ho klame, a že je rád, že se jednání odsunuje.

– Abych vám to vyložil. Jsem jeho synovec, v tom neselhal, ač lže pořád. Nskončil jsem kurs, ale chci jej skončit a stojím na svém, poněvadž mám charakter. Zatím však, abych mohl žít, chci nastoupit místo na železnici s platem dvaceti pěti rublů. Přiznávám se, že kromě toho mi už dvakrát, třikrát vypomohl. Měl jsem dvacet rublů, ale prohrál jsem je! Věříte, kníže, že jsem byl tak podlý, tak nízký, že jsem je prohrál!

– S holomkem, s holomkem, kterému se nemělo vůbec platit, – vykřikl Lebeděv.

– Ano, s holomkem, kterému však se platit muselo, – pokračoval mladík. – Je holomek, a nejen proto, že ti natloukl. Je to, kníže, jeden zbankrotělý důstojník, penzionovaný poručík, bývalý Rogožinův kumpán, a učí boxu. Všichni teď, když je Rogožin rozehnal, se jen tak flákají. Nejhorší však je to, že jsem o něm věděl, že je holomek, ničema a zloděj, a přece jsem s ním sedl ke kartám, a že, prohrávaje poslední rubl, myslel jsem si v duchu: prohraju, půjdu k strýci Lukiánovi, poprosím ho, neodmítne mne. A to je nízkost, to je nízkost! To je vědomé padoušství!

– Vida, tak už vědomé padoušství, – opakoval Lebeděv.

– No, ještě nejásej, počkej, – urážlivě vykřikl synovec, – je tomu rád. Přišel jsem, kníže, sem a ke všemu jsem se přiznal; jednal jsem ušlechtilé, sám sebe jsem nešetřil; v jeho přítomnosti jsem si vynadal, jak jsem mohl, to tady všichni vědí. Abych mohl nastoupit to místo na železnici, musím mít nutně nějakou výbavu, poněvadž jsem celý roztrhaný. Podívejte se na mé boty! Jinak tam přijít nemohu, a když tam nepřijdu v určené lhůtě, dostane místo jiný, a já budu zase nahraný; a kdypak dostanu zase něco jiného? Teď ho prosím všeho všudy jen o patnáct rublů a slibuji, že už nikdy nebudu od něho nic chtít, a kromě toho, že mu celý dluh v prvních třech měsících zaplatím do poslední kopejky. Slovu dostojím. Umím žít celé měsíce o chlebě a vodě, poněvadž mám charakter. Za tři měsíce dostanu pětasedmdesát rublů. S těmi předešlými budu dlužen celkem pětatřicet rublů, budu tedy mít čím platit. Ať si k čertu určí nějaká procenta! Copak mě nezná? Zeptejte se ho, kníže, zda jsem mu dřív, když mi vypomohl, platil či neplatil. Proč nechce teď? Má vztek, že jsem zaplatil tomu poručíkovi, nic jiného v tom není! Takový je to člověk: nepřeje ani sobě, ani jiným!

– Nechce se odtud hnout! – vykřikl Lebeděv. – Lehl si tu a nechce se odtud hnout.

– Já ti to přec říkal. Nehnu se, pokud mi to nedáš. Co se usmíváte, kníže? Myslíte, že nemám pravdu?

– Neusmívám se, ale podle mého mínění nemáte opravdu docela pravdu, – ozval se neochotně kníže.

– Řekněte přímo, že nemám vůbec pravdu, nevykrucujte se: co je to „docela“!

– Chcete-li, nemáte vůbec pravdu.

– Chci-li! To je k smíchu! Copak myslíte, že já sám nevím, že je choulostivé tak jednat, že peníze jsou jeho, že to všechno je na jeho vůli a že já se dopouštím násilí. Vy však, kníže... neznáte život. Kdybys takové lidi neučil, nepřijdou k rozumu nikdy... Člověk je musí učit. Mé svědomí je čisté; vím, že mu škodu nepřipravím, dluh mu vrátím i s procenty. Mravní zadostiučinění má taky: viděl mé ponížení. Co chce ještě? Nač bude jeho život, když nebude přinášet lidem prospěchu? Prosím vás, co dělá on sám? Zeptejte se ho, co dělá s jinými lidmi a jak je umí doběhnout! Jak si vydělal na tenhle dům? Dám si hlavu useknout, jestli vás už nedoběhl a nepřemýšlel, jak by vás ještě doběhl! Usmíváte se, nevěříte?

– Zdá se mi, že to nemá vůbec nic společného s vaší věcí! – podotkl kníže.

– Ležím tu už třetí den a co jsem všechno neviděl! – křičel mladík neposlouchaje. – Představte si, že on tohoto anděla, tohleto děvče, teď sirotka, mou sestřenici, svou dceru, podezřívá a každou noc u ní hledá milence! Přichází tajně ke mně a hledá i pod mým divanem. Je tak podezřívavý, že mu z toho přeskočilo v hlavě kolečko; všude vidí zloděje. Po celou noc co minutu vyskočí, hned se kouká, jsou-li okna dobře zavřena, hned zkouší dveře, do kamen se dívá, a tak sedmkrát za noc. Na soudě hájí darebáky, ale sám třikrát za noc vstane, aby se pomodlil, tady v sále, kolenačky, a půl hodiny bije čelem o zem a za koho se modlí, za koho oroduje, možná, že z opice? Za klid duše hraběnky Dubarryové se modlil, slyšel jsem to na své vlastní uši. Kolja to taky slyšel: docela mu přeskočilo!

– Vidíte, kníže, slyšíte, jakou mi dělá ostudu! – vykřikl Lebeděv, který se začervenal a byl opravdu zlostí bez sebe. – Ale to neví, že

já jsem snad piják a flákač, zloděj a lotr, ale jednu věc jsem udělal, že jsem tohohle posměváčka, když byl ještě malý, do povijanů zavinoval, v neckách ho koupal, že jsem, sám žebrák, u své ovdovělé sestry, taky žebračky, celé noci seděl, vůbec nespál, opatroval oba, když byli nemocní, kradl pro ně dole u domovníka dříví, písničky tomuhle zpíval, prsty luskal, s hladovým břichem, že jsem ho vypílal – a tuhle se mi teď posmívá! A co je ti po tom, i když jsem se opravdu někdy za klid duše hraběnky Dubarryové pomodlil? Před třemi dny jsem si, kníže, po prvé v mém životě, přečetl ve slovníku její biografii. Víš ty, kdo to byla Dubarryová? Mluv, víš, či nevíš?

– Ne, to víš jenom ty? – posměšně, ale nevrle zamumlal mladík.

– To byla taková hraběnka, která vyšla z hanby, měla postavení královny, a které jedna velká císařovna psala ve vlastnoručním psaní „ma cousine“¹⁷. Papežský nuncius, kardinál se jí na lever du roi¹⁸ (víš ty, co to je lever du roi?) sám nabídl, že jí oblékne hedvábné punčošky na nahé nožky a ještě si to pokládal za čest – taková vysoká a posvátná osoba! Víš to? Vidím ti na obličejí, že to nevíš! Jak umřela? Pověz, když to víš!

– Nedotírej! Otravuješ mne.

– Umřela tak, že po takovéhle slávě ji, dřív takovou panovnici, vyvlékl na gilotinu kat Samson, nevinně, pro legraci pařížských hokynářek, a ona strachem ani nechápe, co se s ní děje. Vidí, že jí kroutí krk pod nůž a pobízí kopanci – ty hokynářky se smějí – a začne křičet; „Encore un moment, monsieur le bourreau, encore un moment!“ Což znamená: „Počkejte ještě minutku, pane kate, ještě jednu minutku!“ A za tu minutku jí možná Pán odpustí, neboť si lze těžko představit horší mizerie, která by se mohla stát lidské duši. Víš ty, co to znamená slovo mizerie? Tak tedy právě tohle je mizerie. Když jsem to přečetl o tom hraběncině výkřiku, o té jedné minutce,

17 Sestřenice.

18 Slavnostní obřad spojený s ranním vstáváním krále.

jako by mi srdce kleštěmi stáhli. A co je ti potom, ty žouželi, že jsem si vzpomněl, když jsem si lehl, modlitbou na tuto velikou hříšnici? Snad proto jsem si vzpomněl, že co je země zemí, jistě ještě nikdo se za ni nepomodlil, a ani na to nepomyslel. Snad jí bude příjemno na onom světě cítit, že se našel takový hříšník jako ona, který se za ni třeba jen jedenkrát na zemi pomodlí. Co se směješ? Nevěříš, ateisto? A jak to všechno víš? A nemluvíš pravdu, i když jsi mne poslouchal. Nemodlil jsem se jenom za hraběnkou Dubarryovou; modlil jsem se tak: „Smiluj se, Pane, nad duší velké hříšnice hraběnky Dubarryové a všech jí podobných,“ a to je něco docela jiného; mnohoť jest takových velkých hříšnic a příkladů převratu štěstí, mnoho zkoušených, které se tam teď svíjejí, sténají a čekají; ba já se tenkrát modlil i za takové, jako jsi ty, a za tobě podobné, za lidi drzé a své bližní urážející, když už ses dal do poslouchání, jak se modlím...

– No tak dost, dost, modli se, za koho chceš, ten se rozeřval! – přerušil ho mrzutě synovec. – Vždyť on je, kníže, teď strašně sečtělý, vy o tom nevíte? – dodal s jakýmsi neobratným úsměvem. – Čte teď pořád nějaké knížky a memoáry.

– Váš strýc... není tak docela bez srdce, – podotkl mimoděk kníže. Mladík se mu stával docela protivným.

– Jen ho, prosím vás, moc nechvalte! Vidíte, jak si už dává ruku k srdci a špulí hubu, hned se rozmlsá. Není bez srdce, prosím, ale je darebák, to je ta bída; a k tomu ještě piják, je celý rozšroubovaný jako každý člověk, který několik let pije, proto v něm všechno tak skřípá. Děti má, dejme tomu, rád, i nebožky tety si vážil... Mne má taky rád a i v závěti na mne pamatoval.

– N-nic ti nenechám! – vykřikl zběsile Lebeděv.

– Poslyšte, Lebeděve, – řekl pevně kníže, odvraceje se od mladíka, – vím, ze zkušenosti, že když chcete, jste pilný člověk... Mám teď málo času, a jestli jste... Odpust'te, jak vám říkají křestním jménem a po otci?

– Ti-Ti-Timofěj.

– A?

– Lukiánovič.

Všichni v pokoji přítomní se dali zase do smíchu.

– Lže! – vykřikl synovec. – I v tomhle lže! Nejmenuje se, kníže, vůbec Timofěj Lukiánovič, ale Lukián Timofějevič! Proč, řekni mi, jsi zase zalhal? Není ti jedno, jsi-li Lukián nebo Timofěj, a co je knížeti do toho? Lže jenom ze zvyku, ujišťuji vás.

– Je to pravda? – zeptal se netrpělivě kníže.

– Opravdu. Lukián Timofějevič, – potvrdil na rozpacích Lebeděv, klopě pokorně oči a klada zase ruku na srdce.

– A proč vy – ach, ty můj bože!

– Ze sebeponižování, – zašeptal Lebeděv, kloně hlavu stále víc a víc.

– Ech, jaképak sebeponižování! Kdybych jen věděl, kde najít Kolju! – řekl kníže a obrátil se, jako by chtěl odejít.

– Řeknu vám, kde je Kolja, – nabídl se zase mladík.

– N-n-ne! – vyhrkl a zastaral se spěšně Lebeděv.

– Kolja byl tady na noc, ale ráno odešel hledat svého generála, kterého, kníže, bůh sám ví proč, z vězení vyplatili. Generál ještě včera slíbil, že sem přijde na noc, ale nepřišel. Velmi pravděpodobně noclehoval nedaleko odtud v hospodě „U Váhy“. Kolja je tedy tam nebo v Pavlovsku u Jpančinových. Peníze měl, chtěl jet už včera. Je tedy „U Váhy“ nebo v Pavlovsku.

– V Pavlovsku, v Pavlovsku...! Posadíme se tady na zahrádce... na kávu...

A Lebeděv vyvedl knížete za ruku. Vyšli z pokoje, přešli dvorek a vstoupili do vrátek. Tam byla opravdu velmi malinká a velmi hezounká zahrádka, v níž už vlivem pěkného počasí vyrazily všechny stromy. Lebeděv posadil knížete na zelenou dřevěnou lavičku k zelenému stolu, zaraženému do země a sám se posadil proti němu. Za chvíli se opravdu objevila káva. Kníže neodmítl. Lebeděv se mu díval dál do očí podlézavě a dychtivě.

– Já nevěděl, že máte takovou domácnost, – řekl kníže s výrazem člověka, který přemýšlí o něčem docela jiném.

– Osiřeli jsme, – chtěl už začít Lebeděv, shrbil se, ale zarazil se; kníže se díval roztržitě před sebe a na svou otázku už ovšem zapomněl; Lebeděv se díval a čekal.

– Tak co? – řekl kníže, jako by se vzpamatoval. – Ach, ano! Vždyť víte, Lebeděve, oč jde: přijel jsem na váš dopis. Mluvte!

Lebeděva se zmocnil zmatek, chtěl něco říci, ale zakoktal se, nic z toho nevyšlo. Kníže počkal a smutně se usmál.

– Myslím, že vás, Lukiáne Timofějeviči, velmi dobře chápu: jistě jste mne nečekal. Myslel jste, že se ze svého zapadákov na vaši první zprávu sem nevypravím a psal jste jen, abyste měl čisté svědomí. Ale já přijel. Tak dost, nechtějte mě klamat. Dost už toho sloužení dvěma pánům. Rogožin je tu už tři neděle, vím všechno. Podařilo se vám prodat mu ji jako tenkrát, či ne? Řekněte pravdu.

– Ten vyvrhel se to dozvěděl sám, sám.

– Nenadávejte mu; jednal s vámi ovšem špatně...

– Natloukl mi, natloukl! – vpadl mu do řeči strašně ohnivě a rozčileně Lebeděv. – A poštvál na mne v Moskvě psa, chrtí čubu. Strašnou čubu.

– Jednáte se mnou jako s malým chlapečkem, Lebeděve. Řekněte, opustila ho teď v Moskvě vážně?

– Vážně, vážně, zase utekla až od oltáře. Tamten už počítal na minuty, kdy bude jeho, ale ona sem do Petrohradu a rovnou ke mně: „Spas mě a zachraň, Lukiáne, a knížeti to neříkej!“ Bojí se vás, kníže, ještě víc než jeho, i tady – jaký rozum!

A Lebeděv si ukázal lstivě prstem na čelo.

– A teď jste je svedl zase dohromady?

– Nejjasnější kníže, jak jsem mohl... jak jsem to mohl zamezit?

– Dost. Dozvím se to sám. Řekněte, kde je teď? U něho?

– Ó, ne! N-ne! Žije sama. Jsem, povídá, svobodná, a víte, kníže, tuze na tom trvá, já, povídá, jsem docela svobodná! Stále ještě bydlí u mé švagrové na Petrohradské straně, jak jsem vám psal.

– I teď je tam?

– Je, není-li v tak pěkném počasí u Darji Alexějevny ve vile v Pavlovsku. Jsem, povídá, docela svobodná; ještě včera se tuze chlubila před Nikolajem Ardalionovičem tou svou svobodou. To je špatné znamení!

A Lebeděv se ušklíbl.

– Kolja bývá u ní často?

– Je to lehkomyšlný a nepochopitelný hoch a neumí držet jazyk za zuby.

– Býváte tam často?

– Denně, denně.

– Tedy včera?

– N-ne; především.

– Škoda, že jste trochu pil, Lebeděve! Rád bych se vás na něco zeptal.

– N-ne, ani krapet!

Lebeděv se jen nasupil.

– Řekněte, jak jste ji zanechal?

– Hledá...

– Hledá?

– Jako by stále něco hledala, jako by něco ztratila. Na nastávající sňatek nechce ani myslet a urazí se, jak o tom slyší. Na *něho* pak samotného nemyslí víc než na slupku z pomeranče, a když víc, tedy se strachem a hrůzou, i mluvit o něm zakazuje, a vidí se s ním jen, když je to nezbytně třeba... a on to cítí! A neuteče z toho...! Neklidná je, posměvačná, falešná a prchlivá...

– Falešná a prchlivá?

– Prchlivá; minule málem že mi nevjela do vlasů pro jeden rozhovor. Začali jsme se zabývat Apokalypsou.

– Co? – zeptal se kníže, domnívaje se, že se přeslechl.

– Čtením Apokalypsy. Ta dáma má neklidnou fantazii, he, he! A k tomu jsem vypožoroval, že má velké sklony k vážným, třebaže cizím tématům. Má to ráda, a dokonce to pokládá za zvláštní úctu

k své osobě. Ano, prosím. Já se vyznám ve vykládání Apokalypsy, vykládám ji už patnáctý rok. Souhlasila se mnou, že při třetím koni vraném a při jezdcí, majícím v ruce váhy, poněvadž v dnešní době je všechno založeno na vahách a na smlouvách a všichni lidé jen své právo hledají „měrice pšenice za peníz a tři měrice ječmene za peníz...” a k tomu ještě si chtěli zachovat svobodného ducha a srdce čisté a tělo zdravé a všechny boží dary. Ale nezachovávají si toho jen na základě práva a za ním následuje kůň plavý a ten, jehož jméno je Smrt, a za ním už peklo... O tom si vykládáme, když se sejdem... a hodně to na ni působilo.

– Vy sám tak věříte? – zeptal se kníže, prohlédnuv si divným pohledem Lebeděva.

– Věřím a vykládám. Neboť jsem žebrák a nahý a atom v kolotání lidí. Kdopak má v úctě Lebeděva? Každý si na něm brousí vtip a každý do něho div nekopá. Ale tady ve vykládání jsem roven každému hlaváčovi. Poněvadž mám rozum! I jeden hlaváč se přede mnou na svém křesle zachvěl, cítě rozum. Jeho Excellence Nil Alexějevič, předloni před Velikonoci, když jsem ještě sloužil v jeho oddělení, o mně zaslechl a schválně pro mne poslal Petra Zacharyče, abych přišel z protokolu do jeho pracovny a zeptal se mne, když jsme zůstali sami: „Je to pravda, že jsi profesorem Antichrista?“ Nezamlčel jsem mu to: „Ját jsem,“ povídám a vyložil jsem mu a ukázal a jeho strachu nešetřil, a vedle toho jsem před ním rozvinul v mysli alegorický svitek a doložil a uvedl k tomu cifry. Usmíval se, ale při cifrách a podobenstvích se začal třást a prosil, abych knihu zavřel a odešel, stanovil mi k Velikonocům odměnu a za pár neděl duši vypustil.

– Co to říkáte, Lebeděve?

– Tak jest. Po obědě vypadl z vozu... spánkem na milník a jako dítě, jako dítě hned vypustil duši. Sedmdesát tři let měl podle služební listiny; červený, šedivý, všecek navoňavkovaný a všichni se usmívali, všichni se na něho usmívali, jako děťátko byl. Petr Zacharyč si tenkrát vzpomněl: „Tys to předpověděl,“ povídá.

Kníže začal vstávat. Lebeděv se podivil a byl až zaražen, že kníže už vstává.

– Stal jste se hodně lhostejným, he-he! – dovolil si podlézavě podotknout.

– Opravdu, necítím se docela ve své kůži – po cestě mě bolí hlava nebo co, – odpověděl kníže zamračeně.

– Měl byste na venkov, – nadhodil nesměle Lebeděv.

Kníže stál zamyšleně.

– Já jedu za tři dny taky s celou rodinou na venek, abych novorozené pískle dostal na čerstvý vzduch a tady v domku dal zatím všechno do pořádku. Jedu taky do Pavlovska.

– Vy jedete taky do Pavlovska? – zeptal se kníže. – Co to je, že tady všechno jede do Pavlovska? Říkáte, že tam máte vlastní vilku?

– Do Pavlovska, prosím, nejede všechno. Ivan Pticyň mi postoupil jednu, kterou lacino dostal. Je tam hezky, nóbl, lacino, je to podle bontonu, je tam muzika, proto jezdí všechno do Pavlovska. Jsem tam ostatně jenom ve vedlejším křídélku, vlastní vilku...

– Jste přepustil?

– N-n-ne. Ne... docela, prosím.

– Pronajměte mi ji, – navrhl najednou kníže.

Zdá se, že právě to bylo Lebeděvovým cílem. Kmitlo mu to hlavou před třemi minutami, ač nájemníka nepotřeboval. Zájemce o vilu už u něho byl a prohlásil sám, že vilku snad najme. Lebeděv věděl bezpečně, že ne „snad“, ale že ji najme jistě. Ale teď mu náhle kmitla hlavou podle jeho kalkulace velmi plodná myšlenka postoupit vilku knížeti a využít toho, že předešlý nájemník se vyslovil neurčitě. Představil si náhle „celou kolizi a celý nový obrat věci“. Návrh knížete přijal téměř nadšeně, takže na přímý dotaz po ceně až zamáchal rukama.

– No, jak chcete; já se zeptám, co se platí; ke škodě nepřijdete.

Oba už odcházeli ze zahrádky.

– Kdybyste... kdybyste chtěl, velectěný kníže, mohl bych vám říci něco velmi zajímavého, co má vztah k tomu předmětu, – zamumlal Lebeděv, poskakuje radostí vedle knížete.

Kníže se zastavil.

– Darja Alexějevna má v Pavlovsku taky vilku.

– A?

– A známá osoba je s ní spřátelena a má patrně v úmyslu ji v Pavlovsku často navštěvovat. Za jistým cílem.

– A?

– Aglaja Ivanovna...

– Ach, dost, Lebeděve! – přerušil ho kníže s jakýmsi nepříjemným pocitem, jako by se dotkl jeho bolavého místa. – To všechno... je jinak. Řekněte raději, kdy se chcete přestěhovat? Čím dřív, tím líp, protože bydlím v hotelu...

Za hovoru vyšli ze zahrádky, a aniž vstoupili do pokojů, prošli dvorkem a došli k brance.

– Víte co, – napadlo nakonec Lebeděva, – přestěhujte se ještě dnes z hotelu ke mně, a pozítří se vypravíme všichni dohromady do Pavlovska.

– Uvidím ještě, – řekl kníže zamyšleně a vyšel ze vrat.

Lebeděv se za ním zadíval. Zarazila ho nenadálá roztržitost knížete. Odcházející zapomněl říci „sbohem“, ani hlavou nepokynul, což neharmonovalo se zdvořilostí a pozorností knížete, jak ji Lebeděv znal.

III

Bylo už dvanáct hodin. Kníže věděl, že u Jpančinových v městě může teď zastat jenom generála, poněvadž je ještě ve službě, ale i to sotva. Napadlo ho, že ho generál snad sebere a odveze hned do Pavlovska, ale kníže chtěl vyřídit, než odjede, ještě jednu návštěvu. Přes to, že se vydával v nebezpečí, že se opozdí k Jpančinovým a že bude musit odložit svůj odjezd do Pavlovska na zítřek, rozhodl se kníže vyhledat dům, do kterého chtěl zajít.

Tato návštěva byla pro něho v některém směru riskantní. Rozvažoval a váhal. Věděl, že dům je v Gorochové ulici nedaleko Sadové třídy a rozhodl se tam jít, doufaje, že než tam dojde, bude se moci rozhodnout definitivně.

Docházeje na křižovatku Gorochové a Sadové sám se podivil svému neobyčejnému rozrušení; nečekal, že mu srdce bude bít tak bolestně. Jeden dům, patrně pro svůj zvláštní vzhled, začal už zdaleka upoutávat jeho pozornost a kníže si pak vzpomněl, že si řekl: „To je jistě on.“ Šel neobyčejně zvědavě ověřit svou domněnku; cítil, že mu bude z jakéhosi důvodu velmi nepříjemné, jestliže uhodl. Onen dům byl velký, pochmurný, dvoupatrový, bez jakékoli architektury, špinavě zelené barvy. Několik domů tohoto druhu, vystavěných koncem předešlého století, ostatně ne příliš mnoho, zůstalo ještě v těchto ulicích Petrohradu beze změny, ačkoli se v tomto městě všechno tak brzy mění. Jsou vystavěny velmi důkladně, mají tlusté zdi a neobyčejně řídká okna; okna přízemí mají mnohdy mříže; dole bývá většinou směnárna. Skopec, který sedí ve směnárně, má nahoře pronajatý byt. Dům je zvenčí i uvnitř jaksi nehostinný a suchý, všecko jako by se skrývalo a tajilo, ale proč působí už sama fyziognomie domu takovým dojmem – bylo by těžko vyložit. Architektonické vázání linií má ovšem své tajemství. V těch domech bydlí téměř

výhradně jen obchodníci. Když kníže přistoupil k vratům a podíval se na firmu, četl: „Dům dědičného čestného měšťana Rogožina.“

Přestal váhat, otevřel skleněné dveře, které za ním hlučně zapadly, a začal vystupovat po hlavních schodech do prvního patra. Schody byly temné, kamenné, hrubě stavěné a stěny byly natřeny rudou barvou. Věděl, že Rogožin s matkou a bratrem obývá celé první patro tohoto smutného domu. Sluha, který mu otevřel, pustil ho bez ohlášení dál a dlouho ho vedl; prošli parádním sálem, jehož stěny byly vypraveny „na způsob mramoru“, podlaha dubová, parketová a nábytek hrubý a těžkopádný podle módy dvacátých let, prošli jakýmsi komůrkami, kroutíce se klikatě sem a tam, vystupovali o dva, tři schody a zase sestupovali, až konečně zaťukali na jedny dveře. Dveře otevřel sám Parfen Semjonyč; spatřiv knížete zbledl a zkameněl tak, že byl chvíli podoben kamenné soše, dívaje se nehybně a ulekaně, s ústy zkřivenými jakýmsi zhola nechápavým úsměvem – jako by v návštěvě knížete viděl něco nemožného a téměř zázračného. Kníže, ač něco takového očekával, až se podivil.

– Parfene, přicházím snad nevhod, odejdu, – řekl konečně zmateně.

– Vhod, vhod! – vzpomatoval se konečně Parfen. – Rač, prosím dál!

Tykali si. V Moskvě měli příležitost scházet se často a na dlouho, v jejich setkáních bylo dokonce několik okamžiků, které se jim oběma vryly na dlouho do srdce. Teď se neviděli přes tři měsíce.

Bledost a jakási drobná, letmá křeč neopouštěly stále ještě Rogožinovu tvář. Pozval sic hosta, ale jeho neobvyklý zmatek trval dále. Zatím co doprovázel knížete ke křeslu a vedl ho ke stolu, kníže se naň náhodou ohlédl a zarazil se pod dojmem jeho neobyčejně podivného a těžkého pohledu. Knížetem jako by cosi projelo a vzbudilo v něm vzpomínku na něco nedávného, těžkého, pochmurného. Díval se, nesedaje a stoje nehnutě, chvíli Rogožinovi přímo do očí; v prvním okamžiku jako by zablýskaly ještě silněji. Konečně se Rogožin usmál, ale trochu zmateně a ztraceně.

– Co se na mě tak upřeně díváš? – zamumlal. – Sedni si!

Kníže usedl.

– Parfene, – řekl, – řekni mi upřímně, věděls, že dnes přijedu do Petrohradu, či nevěděl?

– Myslil jsem si, že přijedeš, a jak vidíš, nemýlil jsem se, – dodal s jízlivým úsměvem, – ale jak bych věděl, že přijedeš dnes?

Jakási ostrá úsečnost a podivná podrážděnost otázky, ztajené v odpovědi, zarazily knížete ještě víc.

– Ale i kdybys věděl, že *dneska*, proč se tak rozčilovat? – řekl tiše a zmateně kníže.

– A proč se ptáš?

– Před chvílí, když jsem vystupoval z vagonu, uviděl jsem pár právě takových očí, jakými ses na mne teď zezadu díval.

– Ale! A čím to byly oči? – zamumlal nedůvěřivě Rogožin. Knížeti se zdálo, že se zachvěl.

– Nevím, bylo to v davu; zdá se mi skoro, že se mi to zdálo; všechno se mi začíná nějak zdát; je mi, brachu milá, skoro tak, jak mi bývalo před pěti léty, když jsem mívál ještě záchvaty.

– Nu, co, snad se ti to zdálo; já nevím..., – mumlal Parfen. Laskavý úsměv na jeho tváři mu v té chvíli vůbec neslušel, jako by se v tom úsměvu něco zlomilo a jako by Parfen nebyl vůbec s to ten úsměv slepit, ať se namáhal sebevíc.

– Zase do ciziny, co? – zeptal se a náhle dodal. – Pamatuješ, jak jsme začátkem zimy jeli spolu ve vagoně z Pskova, já sem a ty... v plášti s kapucí, pamatuješ se na střevíčky? – A Rogožin se pojednou zasmál, tentokrát však s jakousi otevřenou zlobou, jako by se zaradoval, že se mu podařilo dát jí nějakým způsobem výraz.

– Ty ses tu docela usadil? – ptal se kníže, prohlížeje si pokoj.

– Ano, jsem tu doma. Kde bych taky měl být?

– Dlouho jsme se neviděli. Slyšel jsem o tobě takové věci, jako bys to nebyl ani ty.

– Copak se toho málo napovídá? – poznamenal suše Rogožin.

– Tu celou bandu jsi ale rozehnal; sedíš tu sám v otcovském domě, nevyvádíš. To je dobře. Je to tvůj dům, nebo váš dohromady?

– Maminčin. Jde se k ní tady přes chodbu.

– A kde bydlí tvůj bratr?

– Bratr Semjon Semjonyč bydlí ve vedleším křídle.

– Je ženat?

– Vdovec. Proč se ptáš?

Kníže vzhlédl a neodpověděl; náhle se zamyslel, a jak se zdálo, neslyšel otázky. Rogožin nenaléhal a vyčkával. Mlčeli.

– Když jsem sem šel, tak jsem na sto kroků uhodl, který je tvůj dům, – řekl kníže.

– Podle čeho?

– To nevím. Tvůj dům má fyziognomii celé vaší rodiny a celého vašeho rogožinovského života, ale zeptej se, proč tak soudím – neuměl bych ti to říci. Fantazie, ovšem. Až se bojím, že mne to tak rozčiluje. Dřív by mne ani nenapadlo, že bydlíš v takovém domě, ale jak jsem jej uviděl, hned mne napadlo: „Vždyť on musí mít právě takový dům!“

– Uf! – usmál se neurčitě Rogožin, nechápaje přesně nejasnou myšlenku knížete. – Tenhle dům stavěl ještě dědeček, – poznamenal. – Žili v něm stále skopci, Chluďakovové, i teď mají u nás pronajaty byty.

– Máš tu nějakou tmu. Sedíš ve tmě, – řekl kníže rozhlížeje se pokojem.

Byl to velký pokoj, vysoký, temný, vybavený všelijakým nábytkem, většinou velkými pracovními stoly, psacími pulty, skříněmi, v nichž byly chovány obchodní knihy a nějaké listiny. Rudý, široký safiánový divan byl patrně Rogožinovou postelí. Na stole, k němuž ho Rogožin posadil, upozoroval kníže dvě, tři knihy; jedna z nich, Solovjevovy dějiny, byla otevřena a opatřena záložkou. Po stěnách viselo v zašlých, pozlacených rámech několik olejů, temných, zakoptěných, na nichž bylo těžko lze něco rozeznat. Jedna podobizna v životní velikosti upoutala pozornost knížete: byl na ní padesátník

v saku německého střihu, ale s dlouhými šosy, měl dvě medaile na šíji, zamračenou a žlutou tvář a prošedlou, řídkou a krátkou bradku; pohled byl podezřívavý, zdrženlivý, smutný.

– To je tvůj otec? – zeptal se kníže.

– Ano, – odpověděl Rogožin s nepříjemným úsměvem, jako by se připravoval k okamžitému bezohlednému vtipu na svého nebožtíka otce.

– Nebyl starověrec?

– Ne, chodil do kostela, ač říkal, pravda, že stará víra je správnější. Taky skopců si tuze vážil. Tohle byla jeho pracovna. Proč ses ptal, byl-li starověrec?

– Svatbu vystrojíš tady?

– T – tady, – odpověděl Rogožin, zachvěv se téměř nad neočekávaností otázky.

– Bude brzy?

– Víš sám, že to na mně nezávisí.

– Parfene, nejsem ti nepřitelem a nemám v úmyslu ti v něčem překážet. Opakuji to teď právě tak, jako jsem to prohlásil už dřív jednou, v téměř taky takové chvíli. Když mělo v Moskvě dojít k tvé svatbě, nepřekážel jsem ti, víš přec. Po prvé ke mně přiběhla *ona* sama, téměř od oltáře a prosila, abych ji od tebe „spasil“. Opakuji ti její vlastní slova. Pak utekla i ode mne, tys ji zase našel a přivedl k oltáři, a teď prý od tebe utekla sem. Je to pravda? Mně to oznámil Lebeděv, a proto jsem přijel. O tom, že se tu mezi vámi všechno zase urovnalo, jsem se dozvěděl po prvé až včera ve vagoně od jednoho tvého přítele, Zaljoževa, chceš-li vědět. Jel jsem sem s určitým úmyslem: chtěl jsem ji přemluvit, aby jela ze zdravotních důvodů za hranice; je nezdravá tělesně i duševně, hlavně hlavu nemá v pořádku a podle mého mínění potřebuje velké péče. Já sám ji za hranice doprovázet nechtěl a chtěl jsem to všechno zařídit bez tvé účasti. Povídám ti plnou pravdu. Je-li to pravda, že je mezi vámi zase všechno urovnáno, neukážu se jí ani na oči, a už nikdy k ní nepůjdu.

Víš sám nejlíp, že tě neklamu, poněvadž jsem byl k tobě vždycky otevřený. Nikdy jsem před tebou neskrýval myšlenek o téhle věci a vždycky jsem říkával, že sňatek s tebou je pro *ni* zcela jistě zkázou. A pro tebe taky... snad ještě větší než pro ni. Kdybyste se zase rozešli, byl bych tuze rád, ale nemám v úmyslu vás sám rozvádět a rozdvojoval. Buď kliden a nepodezřívej mne v této příčině. Vždyť víš sám, zda jsem ti byl někdy *opravdovým* soupeřem, i tenkrát, když ke mně utekla. Ted' ses zasmál; vím, čemu ses usmál. Ano, my tam žili na různých místech a v různých městech a ty to všechno *dobře* víš. Vyložil jsem ti už dřív, že ji „mám rád soucitem, a ne láskou“. Myslím, že to definuji přesně. Ty jsi tenkrát řekl, žeš těm slovům porozuměl, opravdu? Porozuměl? Hle, jak nenávistně se díváš! Přišel jsem tě uklidnit, poněvadž jsi mi milý. Mám tě tuze rád, Parfene. Ted' půjdu a nikdy už nepřijdu. Sbohem. – – – Kníže povstal.

– Zůstaň sedět trochu se mnou, – řekl tiše Parfen, nevstáváje, s hlavou skloněnou a opřenou o pravou ruku, – dávno jsem tě neviděl.

Kníže usedl. Oba začali zase mlčet.

– Nejsi-li přede mnou, Lve Nikolajeviči, cítím k tobě ihned zlobu. Po ty tři měsíce, co jsem tě neviděl, hněval jsem se na tebe každou minutu, na mou duchu. Tak bych tě chytil a něčím otrávil! Tak je to. Ted' se mnou nesedíš ani čtvrt hodiny a celá má zloba mizí a jsi mi milý jako dřív. Zůstaň sedět se mnou...

– Když jsem s tebou, tak mi věříš, a když tu nejsem, přestaneš hned věřit a začneš mít zas podezření. Ty jsi jako tvůj otec! – usmál se kamarádsky kníže, snaže se skrýt své city.

– Když sedím s tebou, věřím tvému hlasu. Vždyť já vím, že nás dva, tebe a mne, nelze srovnávat...

– Proč jsi tohle dodal? Zase se rozčilil, – řekl kníže, dívaje se na Rogožina.

– V téhle věci, se brachu, neptají nás, co si o tom myslíme, – odpověděl Parfen, – to rozhodli bez nás. My i milujeme různě, ve všem je rozdíl, – pokračoval tiše po přestávce. – Ty tuhle povídáš, že ji

miluješ soucitem. Ve mně není žádný takový soucit k ní. A ona taky mne nenávidí víc než kohokoliv na světě. Každou noc se mi teď o ní zdává: pokaždé se mi s jiným posmívá. Tak tomu, brachu, je. Jde se mnou k oltáři, ale zapomněla na mne i myslit, jako by měnila střevíc. Víš, že jsem ji neviděl pět dní, poněvadž k ní nesmím; zeptá se: „Proč jsi přišel?“ Copak mi nadělala málo ostudy...

– Jaké ostudy? Co to říkáš?

– Jako bys nevěděl! Vždyť jsi teďka sám povídal, že utekla s tebou „od oltáře“.

– Vždyť ty ani sám nevěříš, že...

– Copak mi nedělala v Moskvě ostudu s tím důstojníkem, Zemtůžnikovem? Víím dobře, že dělala ostudu a to potom, když byla určila sama termín svatby.

– To není možná! – vykřikl kníže.

– Víím to jistě, – potvrdil přesvědčivě Rogožin. – Že není taková? O tom, brachu, není přec třeba ztrácet ani slova, že taková není. Je to jen hloupost. S tebou by taková nebyla a sama by se snad takové věci zhrozila, ale se mnou bude právě taková. To už je tak. Dívá se na mne jako na poslední onuci. S Kellerem, s tím důstojníkem, co uměl boxovat, víím to jistě, psala na mne posměšné verše... Nevíš, co mi v Moskvě vyváděla! A co peněz, co peněz jsem utratil...

– A proč tedy se ženíš...! Jak to s tebou bude dopadat potom? – zeptal se s hrůzou kníže.

Rogožin se podíval těžce a strašně na knížete a neodpověděl.

– Nebyl jsem u ní už pět dní, – pokračoval po chvilkovém mlčení.
– Bojím se pořád, že mne vyžene. Jsem, povídá, svou vlastní paní; když budu chtít, tak tě docela vyženu a sama pojedu do ciziny (to už mi říkala, že pojedou do ciziny, – podotkl, jakoby v závorkách, podíav se jaksi zvláště knížeti do očí); někdy, pravda, jen tak straší: všechno na mně je jí jaksi směšné. Jindy se doopravdy zamračí, zachmuří, nepromluví ani slova: a toho právě se bojím. Napadlo mne, když jsem se trochu vzpamatoval: nebudu jezdit s prázdnýma rukama – jen

pro smích jsem jí byl, ale pak se až rozzlobila, dala komorné Katce jeden takový můj šál, že i když před tím žila v přepychu, takový snad přec ještě neviděla. A o době sňatku se nesmí ani ceknout. Jaký jsem to ženich, když se bojím i přijet? Tady sedím, a když už to nemohu vydržet, chodím tajně a kradmo kolem jejího domu po ulici; nebo se schovám někde za rohem. Jednou jsem tak provartoval blízko jejích vrat skoro do svítání, – něco se mi tenkrát zdálo. Ale ona, víš, se podívá oknem: „Co bys mi,“ povídá, „udělal, kdybys viděl, že tě klamu?“ Nezdržel jsem se a povídám: „Víš sama.“

– Co ví?

– Jako já vím! – zasmál se zlostně Rogožin. – V Moskvě jsem ji nemohl s nikým přistihnout, ač jsem ji dlouho stopoval. Jednou jsem ji tak vzal a povídám: „Slíbila jsi, že si mne vezmeš, vstupuješ do počestné rodiny, a víš, co ty teď jsi? Ty jsi,“ povídám, „taková a taková!“

– To jsi jí řekl?

– Řek.

– A?

– „Teď,“ povídá, „si tě snad nevezmu ani za lokaje, a ne abych byla tvou ženou.“ – „A já,“ povídám, „neodejdu, basta!“ – „A já,“ povídá ona, „zavolám Kellera, řeknu mu a on tě vyhodí ze dveří.“ A já na ni skočil, a zbil ji, že měla modřiny.

– Není možná! – vykřikl kníže.

– Bylo to tak, povídám, – potvrdil tiše, ale s blýskajícíma se očima Rogožin. – Šestatřicet hodin jsem nespál, nejedl, nepil, z pokoje nevyšel, klekal přední: „Umřu,“ povídám, „neodejdu, dokud mi neodpustíš, a když mě dáš vyvést – tak se utopím; poněvadž – co ze mne teď bez tebe bude?“ Celý ten den byla jako šílená. Hned plakala, hned se chystala zabít mne nožem, hned mi nadávala. Sezvala Zaljoževa, Kellera a Zemťužnikova a všechny, ukazuje jim mne a dělá mi ostudu. „Pojďme, pánové, dnes celou partou do divadla, ať tu sedí, když nechce odejít, nejsem s ním svázaná. Vám, Parfene Semjonyči, dají tady čaj beze mne, vyhladověl jste dneska asi.“ Vrátila se

z divadla sama: „Jsou to,“ povídá, „zbabělci a holomci, bojí se tebe a i mně nahánějí strachu; neodejde, povídají, jen tak, zabije. A já jdu tuhle do ložnice a dveře za sebou nezavřu; tak já se tebe bojím! Abys to věděl a viděl! Pils čaj?“ – „Ne,“ povídám, „a nebudu.“ – „Na cti by ti neubýlo, ale tohle se k tobě docela nehodí.“ A jak řekla, tak to taky udělala, pokoj nezamkla. Ráno vyjde – směje se: „Zbláznil ses nebo co?“ povídá. „Vždyť takhle umřeš hladý!“ – „Odpust,“ povídám. – „Neodpustím ti, nevezmu si tě, řekla jsem. Copak tys celou noc seděl v tomhle křesle a nespál?“ – „Ne,“ povídám, „nespál.“ – „Ty jsi ale chytrák! Čaj pít a obědvat zase nebudeš?“ – „Řek jsem už, že nebudu. – Odpust!“ – „Jak ti to nesluší,“ povídá, „kdybys věděl, jako krávě sedlo. Usmyslil sis nahnat mi strachu? To je rána, že tu sedíš o hladu; to jsi mě nějak polekal!“ Rozzlobila se, ale ne na dlouho, zase mne začala bodat. A divil jsem se při tom, že nemá vůbec zlost. Vždyť ona si tuze dobře pamatuje, když jí někdo udělá něco zlého, a dlouho to jiným lidem nezapomene! Tehdy mne napadlo, že mne cení tak nízko, že se ani moc zlobit na mne nemůže. A je to pravda. – „Víš,“ povídá, „co je to římský papež?“ – „Slyšel jsem o něm,“ povídám. – „Ty,“ povídá, „Parfene Semjonyči, jsi vůbec nestudoval všeobecné dějiny.“ – „Nic,“ povídám, „jsem nestudoval.“ – „Dám ti to,“ povídá, „přečíst: byl takový jeden papež a rozzlobil se na jednoho císaře a ten císař stál před jeho palácem tři dni bosky bez jídla a bez pití, pokud mu ten papež neodpustil; co myslíš, co si ten císař za ty tři dni, co tam klečel, v duchu myslel a co si sliboval...? Počkej,“ povídá, „já ti to sama přečtu!“ Vyskočila a přinesla knihu: „Jsou to verše,“ povídá, a začala mi číst ve verších o tom, jak ten císař se po tři dni zaklínal, že se tomu papeži pomstí. „Copak,“ povídá, „se ti to nelíbí, Parfene Semjonyči?“ – „Je to správné,“ povídám, „co jsi přečtla.“ – „Aha, sám říkáš, že je to správné, tedy snad i ty děláš v duchu sliby: Až si mne vezme, tak jí tohle všechno připomenu, pak ji pohladím!“ – „Nevím,“ povídám, „snad si to myslím.“ – „Jak to nevíš?“ – „Tak,“ povídám, „nevím, nemám na to teď myšlenky.“ –

„A nač tedy teď myslíš?“ – „Vstaneš ze židle, jdeš kolem a já se na tebe dívám a pozoruji tě; tvé šaty zašustí a mne bolí srdce, vyjdeš z pokoje a já si vzpomínám na každé tvé slůvko a na to, jakýms je pronesla hlasem; celou noc jsem na nic nemyslel, stále jsem poslouchal, jak jsi ze spaní dýchala a jak ses dvakrát pohnula...“ – „A na to,“ zasmála se, „žes mě zbil, nemyslíš a nevzpomínáš?“ – „Snad myslím,“ povídám, „nevím.“ – „A když ti neodpustím a nevezmu si tě?“ – „Řekl jsem, že se utopím.“ – „Snad ještě před tím zabiješ...“ Tohle řekla a zamyslela se. Pak se rozzlobila a odešla. Za hodinu ke mně vyjde celá zamračená: „Vezmu si tě, Parfene Semjonyči, a ne proto, že se tebe bojím, ale stejně mne čeká zkáza. Nikde nebude líp? Sedni si,“ povídá, „hned ti dají oběd. A když si tě vezmu,“ dodala, „budu ti věrnou ženou, to se neboj a o tom nepochybuji.“ Pak se odmlčela a povídá: „Ty nejsi přec jen lokaj, já si předtím myslela, že ty jsi docela lokaj.“ Určila i den svatby, ale za týden ode mne utekla k Lebeděvovi a ujela sem. Když jsem přijel, povídá: „Nezříkám se tě docela; chci ještě jen počkat, jak dlouho se mi bude líbit, poněvadž jsem stále ještě svou vlastní paní. Čekej i ty, chceš-li.“ Tak je to teď mezi námi... Co ty o tom všem myslíš, Lve Nikolajeviči?

– Co o tom myslíš ty? – odpověděl otázkou kníže, dívaje se smutně na Rogožina.

– Copak já myslím! – vyrvalo se z úst tázaného. Chtěl ještě něco říci, ale umlkl v bezvýhodném smutku.

Kníže vstal a chtěl zase odejít.

– Přesto ti překážet nebudu, – řekl tiše, téměř zádumčivě, jako by odpovídal na nějakou skrytou myšlenku.

– Víš, co ti řeknu! – rozohnil se pojednou Rogožin a oči mu blýskly. – Nechápu, jak ty mi tak ustupuješ? Copak jsi ji už přestal docela mít rád? Dřív jsi byl přece jen smutný, viděl jsem to. A proč jsi sem teď tak o překot přiletěl? Ze soucitu? (A jeho tvář zkřivil zlý posměšek.) He-he!

– Ty myslíš, že tě obelhávám? – zeptal se kníže.

– Ne, věřím ti, jenomže z toho nic nechápu. Nejsprávnější bude, že ten tvůj soucit je snad ještě větší než má láska!

V jeho tváři zaplálo něco zlostného, co hledalo nezbytně a ihned výraz.

– Což – tvou lásku nelze od zloby rozeznat, – usmál se kníže, – ale až přejde, bude bída snad ještě horší. Povídám ti, Parfene, brachu milá...

– Že zabiju...?

Kníže se zachvěl.

– Budeš ji strašně nenávidět za tuto dnešní lásku, za všechna ta muka, která teď trpíš. Podle mého názoru je nejdivnější věc ta, jak si tě teď zase může chtít brát. Když jsem to včera uslyšel – sotva jsem tomu uvěřil a začalo mi být tak těžko. Vždyť tě už dvakrát odmítla a utekla od oltáře, má tedy nějaké tušení...! Co na tobě teď má? Snad tvé peníze? Hlouposti. A ty peníze, tuším, jsou již hodně rozkutálené. Snad jen, aby se vdala? To se mohla i bez tebe. Pro ni by bylo líp vzít si každého jiného než tebe, poněvadž ty ji rovnou zabiješ a ona to snad teď až příliš dobře chápe. Copak ji máš tak silně rád? Pravda, je to snad... Slýchal jsem, že existují lidé, kteří hledají právě takovou lásku... Jenom že...

Kníže se zarazil a zamyslel.

– Co ses zase usmál otcově podobizně? – zeptal se Rogožin, pozorující každou změnu, každý letmý rys v obličejí knížete.

– Proč jsem se usmál? Napadlo mne, že kdyby nebylo této neblahé věci, stal by se z tebe přesně takový člověk, jakým byl tvůj otec, a to velmi brzy. Usadil by ses hned sám v tomto domě s ženou, poslušnou a nemluvnou, která by mluvila jen zřídka a přísně, nevěřil bys jedinému člověku, a vůbec bys toho nepotřeboval a hrabal bys jen mlčky a zamračeně peníze. A bylo by už mnoho, kdybys někdy začal mít rád staré knihy a začal se zajímat o to, má-li se přísahat dvěma či třemi prsty, a i to až k stáří...

– Směj se. A ona tady nedávno říkala totéž, taky když se podívala na tu podobiznu! Ku podivu, jak máte o všem teď stejné myšlenky.

– Copak ona už byla u tebe? – zeptal se zvědavě kníže.

– Byla. Dívala se dlouho na podobiznu, vyptávala se na nebožtíka. „Ty bys byl právě takový,“ – usmála se nakonec, – „máš,“ povídá, „Parfene Semjoniči, silné vášně, takové vášně, že by tě jednou přivedly na Sibiř, do káznice, kdybys neměl také rozum, ale ty máš velký rozum,“ povídá (tak to řekla, ať už věříš, či ne. Po prvé jsem od ní taková slova slyšel!). „Ty bys brzy všechnu tuhle dnešní neplechu odhodil. A poněvadž jsi člověk docela nevzdělaný, začal bys hromadit peníze a jako otec by ses uvelebil v tomto domě se svými skopci; snad i sám bys přestoupil nakonec k jejich víře, a tak by sis zamiloval ty své peníze, že bys nahrabal ne dva miliony, ale snad deset, a na svých penězích bys hladem umřel, poněvadž jsi ve všem vášnivý, všechno ženeš až k vášnivosti.“ Právě tak mluvila, téměř přesně těmito slovy. Do té doby ještě nikdy tak se mnou nemluvila! Vždyť se mnou mluví jen o hloupostech nebo se vysmívá; i tenkrát začala smíchem, ale pak se náhle tak zachmuřila; chodila po celém domě, prohlížela si jej a jako by se něčeho lekala. „Toto všechno,“ povídám, „přeměním a předělám, a k svatbě snad koupím i jiný dům?“ – „Ne,“ povídá, „tady není co změnit, tak budem žít. Chci,“ povídá, „žít vedle tvé maminky, až se stanu tvojí ženou.“ Dovedl jsem ji k mamince – byla k ní uctívá, jako vlastní dcera. Maminka už skoro dva roky jako by nebyla docela při zdravém rozumu (je nemocna), a po smrti otcově se z ní stalo docela dítě, nemluví, sedí, jako by nohou neměla, a každému, koho uvidí, se jen z místa uklání; zdá se, kdyby ji nekrmili, že by se tři dni na jídlo ani nezeptala. Vzal jsem maminčinu pravici, složil jí prsty: „Požehnejte,“ povídám, „nám, maminko, jde se mnou k oltáři.“ Políbila dojatě mamince ruku. „Mnoho,“ povídá, „jistě mnoho tvá maminka zkusila.“ Tuto knihu u mne viděla: „Copak jsi začal číst ruské dějiny?“ (Ale sama mi jednou v Moskvě říkala: „Ty by ses měl trochu vzdělávat, třeba přečíst si Solovjevovy *Ruské dějiny*, vždyť ty nic neznáš.“) „To je dobře,“ řekla, „to dělej, čti. Napíše ti sama seznam knih, které bys měl nejdřív číst; chceš, či ne?“ A nikdy, nikdy předtím

se mnou tak nemluvila, až mne to překvapilo; po prvé jsem vydechl jako živý člověk.

– Mám z toho velkou radost, Parfene, – řekl kníže upřímně, – velkou radost. Kdo ví, snad vám bůh pomůže zařídit si společný život.

– Nikdy! – vykřikl vzrušeně Rogožin.

– Poslyš, Parfene, když ji máš tak rád, copak si nechceš zasloužit její úcty? A chceš-li, copak nemáš na to naděje? Prve jsem řekl, že je to pro mne těžkou otázkou: proč si tě bere? Ale ač ji nemohu rozřešit, nepochybují, že je tu jistě nějaká dostatečná, rozumná příčina. O tvé lásce je přesvědčena; a jistě je přesvědčena i o některých tvých přednostech. Jinak tomu přeci jen nemůže být! To, co jsi vypravoval, to potvrzuje. Říkáš sám, že našla možnost mluvit s tebou docela jiným tónem, než s tebou mluvila a jednala dřív. Jsi podezřívavý a žárlivý, proto jsi zvětšil všechno, co jsi špatného zpozoroval. Nemyslí zajisté o tobě tak špatně, jak říkáš. Vždyť jinak by to znamenalo, že skáče vědomě do vody nebo jde pod nůž, když si tě bere. Copak to může být? Kdopak skáče vědomě do vody nebo jde pod nůž?

Parfen poslouchal ohnivá slova knížete s hořkým úsměškem. Zdálo se, že jeho přesvědčením už nelze otrást.

– Jak se na mne teď těžce díváš, Parfene! – vyletělo s těžkým dojetím z úst knížete.

– Do vody nebo pod nůž! – pronesl Parfen nakonec. – He! Proto si mne právě bere, že u mne ten nůž jistě čeká! Copak jsi, kníže, doposud nepostřehl, oč tu pořád jde?

– Nerozumím ti.

– No což, snad opravdu nerozumíš, he, he! Říkají o tobě, že jsi... *tento*. Má ráda jiného – tak tomu musíš rozumět! Právě tak, jak ji mám teď rád já, právě tak má ona teď ráda jiného. A víš, kdo je ten jiný? To jsi ty! Nevěděl jsi to?

– Já?

– Ty. Zamilovala si tě právě od té doby, od toho svátku. Jenže myslí, že si tě nemůže vzít, poněvadž by tě uvrhla do hanby a zničila celý

tvůj život. „Je známo,“ povídá, „jaká jsem.“ Dodnes to sama tvrdí. Toto všechno mi sama řekla rovnou do očí. Tebe zahubit a přivést do hanby se bojí, ale mne, to nic, si vzít může – vidíš: tak si mne váží – toho si také všimni!

– Ale proč běžela od tebe ke mně a... ode mne...

– A od tebe ke mně! He! Copak ji napadne najednou málo věcí! Ted' jako by měla neustále horečku. Hned na mne křičí: „Svatba s tebou je pro mne jako skok do vody. Stroj honem svatbu!“ Sama naléhá, určí den, ale termín se blíží – poleká se, nebo přijde na jiné myšlenky. – Bůh ví, vždyť jsi viděl: pláče, směje se, svíjí se v horečce. A co je na tom divného, že i od tebe utekla? Utekla od tebe tenkrát, poněvadž sama postřehla, jak tuze tě má ráda. Nemohla se u tebe ovládnout, neměla dost síly. Ty jsi ted' povídal, že já jsem ji tenkrát v Moskvě hledal; to není pravda. – Přiběhla ke mně od tebe sama: „Stanov den,“ povídá, „já jsem hotova! Dej donést šampaňské! Jedme k cikánkám!“ křičí... Kdyby nebylo mne, už dávno by skočila do vody; mluvím pravdu. Neskočila proto, protože já jsem snad ještě hroznější než voda. Bere si mne z lásky ke zlu... Jestli si mne vezme, povídám ti pravdu, že si mne vezme z *lásky ke zlu*.

– Co ty... co ty to..., – vykřikl kníže a nedokončil. Díval se s hrůzou na Rogožina.

– Proč nedokončíš, – dodal Parfen úšklebně, – chceš-li, řeknu, co si ted' v tuto chvíli v duchu myslíš: „Ale jak jí ted' s ním bude? Jak je možno ji do toho pustit?“ Víím, co si myslíš...

– Nepřijel jsem, Parfene, pro to, povídám ti, že jsem to neměl na mysli...

– Snad ne pro to, snad jsi to neměl na mysli, ale ted' tě to napadlo, he-he! No dost! Pročpak jsi tak z míry? Copak jsi to opravdu nevěděl? Já se ti divím!

– Toto všechno, Parfene, je žárlivost, toto všechno je nemoc, toto všechno ty nesmírně zveličuješ..., – zamumlal kníže neobyčejně vzrušeně. – Co tě nemá?

– Nech toho, – pronesl Parfen a rychle vytrhl z rukou knížete nožík, který kníže vzal ze stolu vedle knihy, a položil jej opět na staré místo.

– Když jsem vjel do Petrohradu, jako bych to věděl, jako bych to tušil..., – pokračoval kníže; – nechtěl jsem sem jet! Chtěl jsem na to všechno tady zapomenout, vytrhnout si to ze srdce! Nu, sbohem... Copak!

Kníže mezi hovorem z roztržitosti zase vzal ze stolu týž nožík a Rogožin mu jej zase vytrhl z ruky a hodil na stůl. Byl to nožík dost jednoduché formy s rukojetí z jelení kosti, neskládací, s čepelí sedm palců dlouhou a příslušně širokou.

Vida, že kníže pozoruje, že mu už dvakrát vzal ten nůž z rukou, popadl jej Rogožin mrzutě a zlostně, vložil do knihy a knihu hodil na druhý stůl.

– To máš na rozřezávání? – zeptal se kníže, ale jaksi roztržitě, stále ještě jakoby pod tlakem silného zamyšlení.

– Ano...

– Ale vždyť je to zahradnický nůž?

– Ano, zahradnický. Copak nelze rozřezávat zahradnickým nožem?

– Ale vždyť... je docela nový?

– Nu, co na tom, že je nový? Copak si nemohu koupit teď nový nůž? – vykřikl konečně Rogožin v jakési zběsilosti, rozzučuje se každým slovem stále víc.

Kníže se zachvěl a podíval se upřeně na Rogožina.

– Jsme to lidé! – zasmál se náhle docela se vzpamatovav. – Odpusť, brachu, když mám tak těžkou hlavu, jako teď, a ta nemoc... stávám se docela, docela roztržitým a směšným. Nechtěl jsem se vůbec na to ptát... Nepamatuji se už na nic. Sbohem...

– Tudy ne, – řekl Rogožin.

– Zapomněl jsem!

– Tudy, tudy, pojďme, ukážu ti.

IV

Šli týmiž pokoji, kterými kníže už šel; Rogožin šel trochu vpředu, kníže za ním. Vstoupili do velkého sálu. Po zdech tam bylo několik obrazů, vesměs podobizny biskupů a krajin, na nichž nebylo lze nic rozeznat. Nad dveřmi do následujícího pokoje visel jeden obraz, dosti divné formy, dlouhý asi dva a půl lokte a ne vyšší než třináct palců. Představoval Spasitele právě sňatého z kříže. Kníže se naň letmo podíval, jako by si na něco vzpomínal, a chtěl se dostat co nejdřív z tohoto domu. Ale Rogožin se pojednou před obrazem zastavil.

– Tyto všechny obrazy, – řekl, – koupil po rublu, po dvou na dražbách nebožtík tatínek, měl je rád. Jeden znalec je tu všechny prohlédl; je to šmejd, povídá, ale tenhle, tady ten obraz nad dveřmi, koupený taky za dva ruble, není šmejd. Ještě za života otcova se našel člověk, který za něj nabízel třista padesát rublů, a Saveljev Ivan Dimitrič, kupec a milovník obrazů, vystoupil až na čtyři sta rublů, a předešlého týdne nabídl bratrovi Sejmonu Sejmonoviči už pět set. Nechal jsem si jej pro sebe.

– Ale... ale to je kopie Hanse Holbeina, – řekl kníže, prohlédnuv si obraz, – ač tomu mnoho nerozumím, zdá se, že kopie znamenitá. Viděl jsem ten obraz v cizině a nemohu naň zapomenout. Ale copak to...

Rogožin náhle nechal obrazu a šel dřívější cestou vpřed. Ovšem roztržitost a zvláštní, podivně dráždivá nálada, které se tak nena-dále u Rogožina objevily, mohly snad tuto úsečnost vysvětlit; ale přece jen bylo knížeti divné, že byl tak náhle přerušen hovor, který on ani nezačal, a že mu Rogožin ani neodpověděl.

– Víš, Lve Nikolajeviči, chtěl jsem se tě už dávno zeptat, věříš v Boha, či nevěříš? – pronesl náhle Rogožin po několika krocích.

– Jak divně se ptáš a... koukáš? – podotkl kníže.

– Na ten obraz se rád dívám, – zamumlal po chvíli mlčení Rogožin, jako by zapomněl na svou otázku.

– Na ten obraz! – vykřikl náhle kníže pod dojmem nenadálé myšlenky. – Na ten obraz! Z toho obrazu může člověk ztratit víru!

– Taky ztrácí, – odpověděl neočekávaně a náhle Rogožin. Dospěli už až k východu.

– Jak, – zastavil se náhle kníže, – co ty! Ode mne to byl skoro jen vtip, a ty tak vážně! A proč ses mne ptal, zda věřím v Boha?

– Nic, jen tak. Chtěl jsem se už dřív zeptat. Mnozí lidé teď nevěří. A co, je to pravda (ty jsi přec žil v cizině), – tuhle mi jeden v opici povídal, že u nás, na Rusi, je víc těch, co nevěří v Boha, než ve všech jiných zemích? – Jsme, povídá, na tom v tomto směru líp než oni, poněvadž jsme se dostali dále než oni...

Rogožin se jedovatě usmál; když vyslovil svoji otázku, otevřel náhle dveře, a drže kliku v ruce, čekal, až kníže vyjde. Kníže se podivil, ale vyšel. Parfen vyšel za ním na plošinu schodů a přivřel za sebou dveře. Oba stáli proti sobě s takovými tvářemi, že se zdálo, že oba zapomněli, kudy přišli a co mají teď dělat.

– Tak sbohem, – řekl kníže, podáváje mu ruku.

– Sbohem, – pronesl Rogožin, tiskna pevně, ale docela mechanicky podanou ruku.

Kníže sestoupil o schod a obrátil se.

– A co se týče víry, – začal s úsměvem (zřejmě nechtěl Rogožina tak opustit) a nad to byl zřejmě povzbuzen dojmem z nějaké nenadálé vzpomínky, – co se týče víry – měl jsem předešlého týdne za dva dny čtyři různá setkání. Dopoledne jsem jel po jedné nové železniční trati a mluvil jsem ve vagonu čtyři hodiny s jakýmsi S-m, právě tam jsem se s ním seznámil. Už dřív jsem o něm mnoho slyšel, mezi jiným, že je to ateista. Je to člověk opravdu velmi učený a měl jsem radost, že budu mluvit s opravdovým učencem. Kromě toho je to člověk se znamenitými způsoby a mluvil se mnou

jako rovný s rovným i co do vědění i co do znalosti. V Boha nevěří. Jen jedna věc mne zarazila: že jaksi vůbec nehovořil o tom, po celou tu dobu, a právě proto mne to zarazilo, že i dřív, kdykoliv jsem se setkal s lidmi nevěřícími a kdykoli jsem četl takové knihy, stále se mi zdálo, že jaksi nemluví ani v knihách vůbec nepíše o tom, ačkoliv se zdá, že mluví a píše právě o tom. Já mu to tenkrát také řekl, ale asi nejasně, neboť jsem se neuměl vyjádřit, poněvadž on to nepochopil... Večer jsem se zastavil na nocleh v okresní hospodě, a v té se právě přihodila předešlé noci vražda, takže když jsem přijel, všichni o tom mluvili. Dva sedláci, už v letech a střízliví, kteří se už dávno navzájem znali, přátelé, se napili čaje a chtěli si spolu v jedné komůrce lehnout. Ale jeden z nich zahlédl u druhého viset, poslední dva dny, na žluté korálové šňůrce stříbrné hodinky, které patrně u něho dříve neviděl. Ten sedlák nebyl zloděj, byl to poctivý člověk a podle sedláckého měřítká nebyl chudý. Ale ty hodinky se mu tak zalíbily a tak ho omámily, že se nakonec neovládl: vzal nůž, a když se přítel odvrátil, přistoupil k němu opatrně zezadu, vzal si ho na mušku, zdvihl oči k nebi, pokřižoval se, a když byl v duchu s hořkou modlitbou pronesl: „Hospodine, odpusť mi pro Ježíše Krista!“ – zapíchl přítele jednou ranou jako berana a hodinky mu vzal.

Rogožin se prohýbal smíchy. Chechtal se tak, jako by měl nějaký záchvat. Bylo až zvláštní dívat se po oné nedávné pochmurné náladě na takový smích.

– To mám rád! Ne, to je povedená věc! – vykřikl v křečích, ztrácejí téměř dech. – Jeden v Boha vůbec nevěří a druhý věří tak, že i lidi zabíjí až po modlitbě. Ne, takovou věc si, kníže, brachu milá, nevymyslíš! Haha-ha! Ne, to je povedená věc...!

– Ráno jsem šel na procházku po městě, – pokračoval kníže, jakmile Rogožin ustal, ač smích stále ještě křečovitě, jakoby v záchvatech, cukal jeho rty. – Koukám, po dřevěném chodníku vrávorá opilý, docela rozervaný voják. Jde ke mně: „Kup si, pane, stříbrný kříž, dám ti ho za dvacetník; je stříbrný!“ Vidím v jeho ruce kříž, snad jej právě

sundal z krku, na modré, hodně obnošené pentliče, ale byl olověný, jak bylo vidět na první pohled, velký, dvouramenný, byzantské formy. Vyndal jsem dvacetník a dal jsem mu jej a kříž jsem ihned vzal na krk – na tváři mu bylo vidět, jakou má radost, že doběhl hloupého pána a ihned se vydal kříž propít, na to bylo možno vzít jed. Byl jsem tenkrát, brachu, pod silným dojmem všeho toho, co se tak na mne v Rusku nahrnulo; ničeho jsem tu ani dřív nechápal, rostl jsem jako člověk skoro němý a po těch pět let v cizině jsem si na Rusko jen jaksi fantasticky vzpomínal. Tak jdu a myslím si: Ne, počkám ještě s odsudkem tohoto prodavače Krista. Vždyť jen Bůh zná, co je v těch opilých a slabých srdcích. Vraceje se do hospody, narazím za hodinu na ženu s kojencem. Žena byla ještě mladá, dítěti mohlo být šest neděl. Děťátko se na ni, jak právě zpozorovala, od narození po prvé zasmálo. Koukám, najednou se tak pobožně, pobožně pokřičuje. „Co ty,“ povídám, „mladá ženská?“ – (Tenkrát jsem se totiž na všechno vyptával.) „Tak,“ povídá, „právě takovou radost jako má matka, když zpozoruje u svého dítěte první úsměv, mívá Bůh, když stane před Ním hříšník v upřímné modlitbě.“ To mi ta žena řekla, téměř týmiž slovy takovou hlubokou, takovou jemnou a vskutku náboženskou myšlenku, v níž je jedním rázem vyjádřena celá podstata křesťanství, to je celé pojetí Boha jako našeho vlastního otce a radosti Boha z člověka jako radosti otce z vlastního dítěte – vždyť tato myšlenka je nejpodstatnější myšlenkou Kristovou! Prostá žena! Pravda, matka... a kdo ví, snad byla právě ženou toho vojáka. Poslyš, Parfene, před chvílí ses mne ptal, tady je má odpověď: podstatu náboženského citu nelze podřadit žádným úvahám, ani přečinům a zločinům, ani nějakým ateismům; je tu něco, co není to a věčně nebude to; je tu něco, po čem vždycky sklouznou ateisté a věčně budou hovořit *ne o tom*. Ale hlavní věc je, že *to* zpozoruješ nejjasněji a nejdřív na ruském srdci, a to je můj závěr! To je jedno z mých prvních přesvědčení, které si odnáším z naší Rusi. Je tu hodně práce, Parfene! Je tu hodně práce v našem ruském světě, věř mi! Vzpomeň si, jak jsme se

v Moskvě sešli a jeden čas spolu hovořili... Ted' jsem se nechtěl sem vůbec vracet! Nemyslíl jsem vůbec, vůbec takhle se s tebou sejít...! No, a co...! Sbohem, na shledanou! Kéž tě neopustí Bůh.

Obrátil se a sestupoval ze schodů.

– Lve Nikolajeviči! – vykřikl shora Parfen, když kníže sestoupil na první plošinu schodů. – Máš ten kříž, který jsi od vojáka koupil, u sebe?

– Mám.

A kníže se zastavil.

– Ukaž mi jej!

Zase nová podivnost! Kníže se zamyslel, vystoupil nahoru a ukázal svůj kříž, nesnímaje jej ze šíje.

– Dej mi jej, – řekl Rogožin.

– Proč? Copak ty...

Kníže se nechtěl jaksi s křížem rozloučit.

– Budu jej nosit, a ty nos můj, sundám ti jej.

– Chceš, abychom si vyměnili kříže? Dobrá, Parfene, když tak, jsem rád; pobratříme se!

Kníže sundal svůj olovený kříž, Parfen svůj zlatý a vyměnili si je. Parfen mlčel. Kníže s údivem zpozoroval, že dřívější nedůvěřivost, dřívější hořký a téměř výsměšný úsměv stále ještě jaksi neopouštěl tvář toho, kterého nazval bratrem, aspoň chvílemi se ostře objevoval.

Nakonec, když si byli vyměnili kříže, vzal Rogožin mlčky ruku knížete a chvíli stál, jako by se nemohl k čemusi rozhodnout; konečně ho odvlékl s sebou, řka slabým hlasem: „Pojďme.“ Přešli plošinku přízemí a zazvonili u dveří, ležících proti těm, z nichž vyšli. Otevřeli jim brzy. Stará žena, celá shrbená a černě oblečená, šátkem převázaná, se Rogožinovi mlčky a hluboko poklonila; Parfen se jí na něco rychle otázal, ale nezastavuje se, aby vyčkal odpovědi, vedl knížete skrze pokoje dále. Zase defilovaly temné pokoje, jakési nezvyklé, chladné čistoty, vybavené chladně a hrubě starým nábytkem v bílých,

čistých přehozech. Nedávaje se ohlásit, vedl Rogožin knížete přímo do nevelkého pokoje, podobného pokoji pro hosty a přehrazeného lesknoucí se mezistěnou z červeného dřeva s dvěma dveřmi po stranách, za níž byla patrně ložnice. V koutě pokoje, u krbu seděla malinká stařenka, na pohled ještě ne tak stará, ba s dost zdravou, příjemnou a kulatou tváří, ale docela už šedivá, a jak bylo možno na první pohled soudit, zdětinštělá. Měla na sobě černé vlněné šaty, na krku velký černý šátek, na hlavě bílý, čistý čepec s černými stuhami. Její nohy byly opřeny o trnož. Vedle ní byla jiná čistounká stařenka, starší než ona, taky ve smutku a taky v bílém čepci, asi nějaká příživnice, a mlčky pletla punčochu. Obě asi pořád mlčely. První stařenka, když uviděla Rogožina a knížete, usmála se na ně a několikrát sklonila laskavě hlavu na znamení spokojenosti.

– Maminko, – řekl Rogožin, políbiv jí ruku, – tohle je můj dobrý přítel, kníže Lev Nikolajevič Myškin; vyměnili jsme si spolu kříže; choval se ke mně v Moskvě jeden čas jako vlastní bratr, mnoho pro mne udělal. Požehnej mu, maminko, jako bys požehnala vlastnímu synovi. Počkej, ukaž, já ti složím prsty...

Ale stařenka zdvihla, dřív než měl Parfen kdy vzít ji za ruku, pravici, vztyčila tři prsty a třikrát knížete nábožně pokřížovala. Pak mu ještě jednou laskavě kývla.

– Tak, pojďme, Lve Nikolajeviči, – řekl Parfen, – přivedl jsem tě jenom kvůli tomu...

Když vyšli zase na schody, dodal:

– Nechápe nic z toho, co se jí povídá, a má slova nechápala vůbec, ale přec ti požehnala; chtěla tedy sama. Nu, sbohem, máme oba na čase.

A otevřel své dveře.

– Ukaž, ať tě na rozloučenou obejmú, ty divný člověče! – vykřikl kníže, dívaje se na něho s něžnou výčitkou a chtěl ho obejmout. Ale Parfen sotva zdvihl ruce a ihned je zase spustil. Nemohl se odhodlat; odvracel se, aby se na knížete nemusil dívat. Nechtěl ho obejmout.

– Neboj se! Vzal jsem si sice tvůj kříž, ale pro hodinky tě nezapíchnu! – zamumlal nesrozumitelně, a jaksi podivně se najednou zasmál. Ale náhle se celá jeho tvář proměnila: strašně zbledl, jeho rty se zachvěly, oči zahořely. Zdvihl ruce, pevně knížete objal a udýchaně pronesl:

– Tak si ji vezmi, když tomu osud chce! Je tvá! Ustupuji...! Pamatuj na Rogožina!

A opustiv knížete bez jediného pohledu naň, spěšně vystoupil ke svým dveřím a práskl jimi za sebou.

V

Bylo už pozdě, téměř půl třetí, a kníže nezastal Jpančina doma. Zanechav tam vizitku, rozhodl se jít do hostince „*U Váhy*“ a zeptat se tam po Koljovi; nebude-li tam, nechat mu lístek. V hostinci mu řekli, že Nikolaj Ardalionovič „odešel, prosím, hned po ránu, a při odchodu řekl, aby, kdyby se někdo náhodou po něm ptal, řekli, že se vrátí snad ke třetí hodině. Neobjeví-li se v hostinci do půl čtvrté – jel vlakem do Pavlovsk a do vily paní generálky Jpančinové a tam bude taky jíst, prosím.“ Kníže usedl, aby na něho počkal, a při té příležitosti si objednal oběd.

Kolja se neukázal v půl čtvrté, ani ve čtyři. Kníže odešel a kráčel mechanicky, kam ho oči nesly. Na začátku léta bývají v Petrohradě občas půvabné dny – světlí, teplí, tiší. Jako naschvál byl tento den jedním z takových řídkých dnů. Kníže se toulal nějakou dobu bez cíle. Město příliš dobře neznal. Tu a tam se zastavoval na křižovatkách ulic, před mnohými domy, na náměstích, na mostech; jednou si zašel odpočinout do cukrárny. Chvilími se velmi zvědavě díval na kolemjdoucí, ale nejčastěji nepozoroval ani kolemjdoucí, ani kudy právě jde. Byl v mučivém napětí a neklidu a zároveň cítil neobvyklou potřebu samoty. Chtěl být sám a odevzdat se tomuto bolestnému napětí zcela pasivně, nehledat vůbec východiska. Cítil odpor před řešením otázek, které se navlily na jeho duši i srdce. „Copak jsem vinen vším?“ mumlal před sebe, neuvědomuje si téměř svých slov.

K šesté hodině se octl na nádraží carsko-selské dráhy. Jeho samota se mu stala brzy nesnesitelnou; nový otřes zachvěl prudce jeho srdcem a osvítil na okamžik ostrým světlem temnotu, v níž tesknila jeho duše. Koupil si lístek do Pavlovsk a netrpělivě čekal na odjezd; cosi ho pronásledovalo a byla to skutečnost a ne fantazie, jak měl

snad chut' věřit. Když už skoro sedal do vagonu, zahodil náhle právě koupený lístek a odešel zmateně a zadumaně z nádraží. Po nějaké chvíli na ulici, jako by si na něco vzpomněl, jako by něco uvážil, něco velmi divného, co ho už dlouho zneklidňovalo. Najednou se mu podařilo chytit se při něčem, co trvalo už dlouho, co však až do té chvíle nezpozoroval: už několik hodin, už „*U Váhy*“ nějak se zdá, ano i před tím, z ničeho nic náhle jako by kohosi vedle sebe hledal. Zapomene na to třeba i nadlouho, a náhle se zase nepokojně ohlédne a hledá kolem sebe.

Jakmile však v sobě zpozoroval toto chorobné, dotud vůbec neuvědoměné hnutí, které se ho už tak dávno zmocnilo, kmitla mu náhle hlavou jiná vzpomínka, která vzbudila jeho neobyčejný zájem; vzpomněl si, že v té chvíli, když zpozoroval, že stále kolem sebe někoho hledá, stál na chodníku u okna jednoho krámu a prohlížel si velmi zvědavě zboží vystavené v okně. Chtěl si teď stůj co stůj ověřit: stál opravdu právě teď, snad před pěti minutami, u okna toho krámu, nezdálo se mu to, nespletl se? Existuje opravdu ten krám a to zboží? Vždyť je dnes opravdu v oné zvlášť bolestné náladě, téměř v téže, jakou míval dříve na začátku záchvatů své dřívější nemoci. Věděl, že v takovém stadiu před záchvatem bývá neobvykle roztržit a mnohdy dokonce si plete předměty a osoby, dívá-li se na ně bez zvláštní, napjaté pozornosti. Ale měl ještě zvláštní příčinu, pro kterou chtěl ověřit, zda v onu chvíli před krámem opravdu stál; mezi věcmi vystavenými v okně krámu byla jedna, kterou odhadl na šedesát kopejek v stříbře, vzpomněl si na to přes veškeru svou roztržitost a rozrušení. Existuje-li ten krám a ta věc je mezi zbožím vskutku vystavena, zastavil se právě kvůli oné věci. Ta věc tedy vzbudila v něm tak velký zájem, že upoutala jeho pozornost i v takové chvíli, kdy byl ve stavu těžkého vzrušení, hned po odchodu z nádraží železnice. Šel, téměř smuten, dívaje se napravo a srdce mu tlouklo nepokojem a netrpělivostí. Tady je ten krám, našel jej konečně! Byl od něho vzdálen už na pět set kroků, když ho napadlo

vrátit se. Hle, tu je i ten předmět za šedesát kopejek: „Ovšemže, za šedesát kopejek, za víc nestojí!“ potvrdil zase a zasmál se. Ale zasmál se hystericky; začalo mu být velmi těžko. Vzpomněl si teď jasně, že právě tady, stoje pod tímto oknem, se najednou obrátil, jako před chvílí, když na sobě zachytil oči Rogožinovy. Přesvědčiv se, že se nemýlil (o čem byl ostatně i před zkouškou pevně přesvědčen), opustil krám a rychle se od něho vzdaloval. To všechno bylo třeba promyslet, stůj co stůj; teď mu bylo jasno, že ani v nádraží se mu nic nezdálo, že se mu zcela jistě stalo něco skutečného a pevně spjatého s jeho dřívějším neklidem. Ale zase se ho zmocnil jakýsi vnitřní nepřekonatelný odpor: nechtělo se mu o ničem přemýšlet, nezačal přemýšlet; zahloubal se do něčeho docela jiného.

Zahloubal se do toho, že v jeho epileptickém stavu bylo téměř před samým záchvatem (jestliže se záchvat proklubal navenek) jedno stadium, kdy náhle, uprostřed smutku, duševní tmy, tlaku, jeho mozek jako by náhle chytil plamenem a všechny jeho životní síly jako by se rázem pod nějakým neobvyklým nárazem vypjaly. Pocit života, uvědomění sebe sama se v těch okamžicích, krátkých jako blesk, zesateronásobňovaly. Rozum, srdce byly ozářeny neobvyklým světlem; všechna jeho vzrušení, všechny pochyby, všecken neklid jako by se rázem usmířily, rozplynuly v jakýsi vyšší klid, plný jasné, harmonické radosti a naděje, plný rozumu a konečné příčiny. Ale tyto okamžiky, tyto záblesky byly jen předtuchou oné závěrečné sekundy (nikdy ne více než sekundy), jíž se začínal sám záchvat. Ona sekunda byla ovšem nesnesitelná. Když o tom okamžiku později, už v zdravém stavu, přemýšlel, říkal si v duchu často: vždyť všechny tyhle blesky a záblesky vnímání sebe sama, tedy i „vyššího života“ nejsou ničím jiným než nemocí, než porušením normálního stavu, a je-li tomu tak, není to vůbec život vyšší, ale nutno naopak přičísti to k stavům života nejnižšího. A přece jen došel nakonec k paradoxnímu závěru: „Co na tom, že je to nemoc?“ – rozhodl nakonec. – „Co na tom, že to je nenormální napětí, když sám rezultat, když chvíle

pocitu se i ve vzpomínce a pohledu člověka už uzdraveného, jeví jako harmonie a krása nejvyššího stupně, dává dotud neslýchaný a netušený pocit plnosti, úměrnosti, smíření a vzrušeného, bleskového slití s nejvyšší syntézou života?“

Tyto mlhavé výrazy se zdály být jemu samotnému velmi dobře pochopitelnými, ač ještě příliš slabými. Nemohl pochybovat ani připustit pochybnosti o tom, že je to vskutku nejvyšší syntéza života, že je to vskutku „krása a modlitba“. Neměl přec v té chvíli vidění jako po požití hašiše, opia nebo vína, kterážto narkotika kalí úsudek a kazí duši, neměl vidění nenormální a neskutečná! Mohl o tom po skončení nemocného stavu zdravě soudit. Ony okamžiky byly právě jen neobyčejně zesíleným uvědoměním sebe sama – když je třeba tento stav vyjádřit jedním slovem – uvědoměním sebe sama a spolu nanejvýš bezprostředního pocitu sebe sama. Kdyby v tu sekundu, to je v nejposlednějším okamžiku vědomí před záchvatem, měl náhodou kdy jasně a uvědoměně si říci: „Ano, za tento okamžik je možno dát celý život!“, ten okamžik sám o sobě by za celý život stál. Dialektickou část svého závěru ovšem nebránil: otupění, duševní zatemnění, idiotství stálo před ním jako ostrý následek těchto nejvznešenějších minut. Vážně by se ovšem do sporu nedal. V závěru, to je v jeho cenění oné chvíle, byl skryt nepochybně omyl, ale skutečnost onoho pocitu ho přece jen trochu mátl. Co taky doopravdy dělat se skutečností? Vždyť to bývalo, vždyť on sám mívával kdy říci si v duchu právě v té vteřině, že ta vteřina pro ono nesmírné štěstí, které mu dává procítit, by snad mohla mít cenu celého života. „V tom okamžiku,“ říkal jednou Rogožinovi v Moskvě za doby jejich tamějších schůzek, „v tomto okamžiku jaksi chápu výraz, že už *nebude času*. Pravděpodobně,“ dodal usmívaje se, „je to ona vteřina, v níž neměl kdy se vylít převržený džbán vody epileptika Mohameda, jenž však sám měl kdy za touž vteřinu zhlédnout všechna sídla Alláhova.“ Ano, v Moskvě se scházeli s Rogožinem často a nemluvili jen o této věci. „Rogožin před chvílí řekl, že jsem

mu tenkrát byl bratrem; dnes to po prvé vyslovil," myslel si v duchu kníže.

Přemýšlel o tom, sedě na lavičce v Letním parku pod stromem. Bylo kolem sedmé. Park byl prázdný; něco tmavého zatmělo na okamžik zapadající slunce. Bylo dusno; ve vzduchu jako by visela vzdálená předtucha bouřky. V jeho nynější nazíravé situaci bylo něco, co ho lákalo. Jeho vzpomínky i jeho rozum se upínaly ke každému vnějšímu předmětu, a to se mu líbilo: stále chtěl na cosi zapomenout, na cosi přítomného, denního, ale při prvním rozhlédnutí kolem sebe ihned zase poznával svou pochmurnou myšlenku, myšlenku, od níž si tolik přál se odpoutat. Vzpomněl si, že před chvílí mluvil s číšníkem při obědě v restauraci o nedávné neobyčejně podivné vraždě, která vzbudila mnoho rozruchu a řečí. Ale jen si na to vzpomněl, když se mu náhle stalo zase něco zvláštního.

Neobyčejně neodbytná touha, téměř nutkání zmrazilo náhle veškerou jeho vůli. Vstal z lavice a šel z parku přímo na Petrohradskou stranu. Před chvílí na Něvském nábreží požádal jakéhosi chodce, aby mu ukázal přes Něvu Petrohradskou stranu. Ukázal mu ji, ale tenkrát tam nešel. Nebylo taky dnes vůbec proč tam chodit: to věděl. Adresu měl už dávno; mohl lehko vyhledat dům Lebeděvovy příbuzné, ale věděl téměř určitě, že ji nezastihne doma. Odjela jistě do Pavlovska, jinak by Kolja nechal podle úmluvy něco „*U Váhy*“. A tak, šel-li tam teď, nebylo to proto, aby ji viděl. Strhovala ho jiná, pochmurná, mučivá zvědavost. Na mysl mu přišel nový, nenadálý nápad...

Ale bylo na něho až dost, že šel a věděl, kam jde: za minutu už zase šel, nepozoruje téměř kudy. Rozvážit hlouběji „svůj nenadálý nápad“ se mu hned strašně zprotivilo a zdálo téměř nemožným. Díval se s mučivě napjatou pozorností na všecko, co mu přišlo na oči, díval se na nebe, na Něvu. Pustil se do řeči s malým chlapcem, kterého potkal. Snad rostl stále víc a víc i jeho epileptický stav. Bouřka, jak se zdálo, opravdu, ač pomalu, nastupovala. Ozval se už i vzdálený hrom. Bylo stále dusněji...

Z jakéhosi důvodu si teď neustále připomínal, jako neodbytný druhdy a až pitomě omrzevší hudební motiv, Lebeděvova synovce, kterého prve viděl. Bylo zvláštní, že v jeho vzpomínce měl stále podobu onoho vraha, o němž se před nějakou dobou zmínil sám Lebeděv, když mu synovce představoval. Ano, o tom vrahovi četl ještě zcela nedávno. Od těch dob, co přijel na Rus, o takových věcech mnoho četl a slyšel; sledoval úporně všechny takové věci. A při nedávné rozmluvě s číšníkem začal se až přespříliš zajímat právě o tuto vraždu Žemarinových. Číšník s ním, jak si vzpomněl, souhlasil. Vzpomněl si na číšníka; byl to dost chytrý mládenec, solidní a opatrný, ale „Bůh sám ví, jaký je vskutku. Je obtížno odhadovat nové lidi v nové zemi“. Začínal ostatně vášnivě věřit v ruskou duši. Ó, mnoho za těch šest měsíců snesl, mnoho, mnoho věcí pro něho docela nových, netušených, neslýchaných a neočekávaných! Ale cizí duše je temnota, i ruská duše je temnota; pro mnohé lidi temnota. Stýkal se, hle, dlouho s Rogožinem. Blízce se stýkali. „Bratrsky“ se stýkali – a zná Rogožina? Jaký tu ostatně v tom všem bývá chaos, jaký zmatek, jaký nepořádek! Jaká je to přece jen hnusná nafoukaná nicka, tenhle synovec Lebeděvův? Ale jak to myslím? (pokračoval kníže ve svém blouznění). Copak zabil on těch šest lidí? Míchám to nějak dohromady... Jak je to divné! Nějak se mi motá hlava... A jakou sympatickou, jak milou tvář má nejstarší dcera Lebeděvova, ta, která stála s kojencem, jaký nevinný, jaký téměř dětský výraz a jaký téměř dětský smích! Jak podivné, že na tu tvář skoro zapomněl a vzpomněl si na ni až teď. Je pravděpodobno, že Lebeděv, který na ně dupe, aby jim nahnal strach, je všechny zbožňuje. A jistější než dvakrát dvě je, že Lebeděv zbožňuje i svého synovce!

Ale ostatně, jak to, že je začal tak neodvolatelně, definitivně soudit on, člověk, který dneska přijel, jak to, že vynáší takové rozsudky? I Lebeděv byl pro něho dnes otázkou: což očekával, že najde takového Lebeděva? Lebeděv a Dubarryová – Bože na nebi! Jestli ostatně Rogožin zabije, nezabije alespoň tak nepořádně. Nebude

toho chaosu. Nástroj objednaný podle náčrtku a šest lidí, jsoucích ve stavu dokonalého blouznění! Má Rogožin nástroj objednaný podle náčrtu... má... ale... copak je tím už rozhodnuto, že Rogožin zabije?! – zachvěl se náhle kníže. „Copak to není ode mne zločin, není to nízkost tak cynicky a otevřeně něco takového předpokládat!“ vykřikl a ruměnec studu zbarvil rázem jeho tvář. Byl ohromen, stál jako do země vryt. Rázem si vzpomněl i na nedávné Pavlovské nádraží a nedávné Nikolajevské nádraží i na otázku položenou Rogožinovi přímo do tváře, na otázku o *očích* i na kříž Rogožinův, který má teď on, i na požehnání jeho matky, k níž ho Rogožin sám přivedl, a na poslední křečovitě objetí, poslední zřeknutí Rogožina před chvílí na schodech – a potom po všem umět přistihnout sám sebe při onom nepřetržitém hledání něčeho kolem sebe, a ten krámeček a onen předmět... jaká to nízkost! A po tom po všem jde teď on „za zvláštním cílem“, se zvláštním „nenadálým nápadem“! Zoufalství a muka se zmocnily celé jeho duše. Kníže se chtěl neprodleně vrátit domů, do hotelu; už se obrátil a šel, ale za chvíli se zastavil, rozmyslel a šel opět dřívější cestou.

A byl už na Petrohradské straně, byl blízko domu; vždyť teď tam nejde s předešlým úmyslem, nejde za „zvláštním nápadem“! A jak se to mohlo stát! Ano, jeho nemoc se vrací, o tom není pochyby: dostane snad už dnes záchvat, záchvat způsobil i celou tuhle tmou, záchvat přivolal i „nápad“! Ted' je tma rozptýlena, démon vyhnán, pochybnosti neexistují, v jeho srdci je radost! A – tak dávno už *ji* neviděl, musí ji vidět a... ano, chtěl by teď potkat Rogožina, vzal by ho za ruku a šli by spolu... Jeho srdce je čisté; copak on je Rogožinovým soupeřem? Zítra půjde sám a řekne Rogožinovi, že ji viděl; vždyť sem letěl, jak nedávno řekl Rogožin, jen aby ji spatřil! Snad ji zastane, vždyť není jisto, že je v Pavlovsku!

Ano, je třeba, aby to všechno bylo teď ozářeno jasným světlem, aby druh v druhu zřetelně četl, aby bylo zbytečné takové pochmurné a vášnivé zřeknutí, jaké učinil nedávno Rogožin, a to vše ať se

stane svobodně a... světle. Cožpak je Rogožin světle neschopen? Říká, že ji nemiluje takto, že v něm není soustrasti, že v něm není „žádného takového soucitu“. Dodal, pravda, potom, že „tvůj soucit je snad ještě horší než láska“, – ale on se pomlouvá. Hm... Rogožin u knihy – copak už to není „soucit“, není to začátek „soucitu“? Copak už jen přítomnost té knihy nedokazuje, že dobře poznává svůj poměr k ní? A jeho nedávné vypravování? Ne, to je věc hlubší, než jen vášnivost. Cožpak její tvář vnuká jen vášnivost? A může ta tvář vnukat teď vašeň? Vzbuzuje utrpení, uchvacuje celou duši, ta tvář... a žhavá, mučivá vzpomínka se náhle dotkla srdce knížete.

Ano, mučivá. Vzpomněl si, jak ještě nedávno se trápil, když v ní po prvé začal pozorovat příznaky šílenství. Tehdy cítil téměř zoufalství. A jak ji mohl opustit, když tenkrát utekla od něho k Rogožinovi? Měl běžet sám za ní, a ne čekat na zprávy. Ale... ale což Rogožin až dotud v ní nezpovozoval šílenství? Hm... Rogožin ve všem vidí jiné příčiny, vášnivé příčiny! Jaká šílená žárlivost! Co chtěl říci svým nedávným návrhem? (Kníže náhle zrudl a cosi v jeho srdci jako by se zachvělo.)

Ostatně k čemu vzpomínky na tyto věci? Na obou stranách šílenství. Ale pro něho, knížete, vášnivá láska k této ženě byla věcí téměř nemyslitelnou, téměř krutostí, nelidskostí. Ano, ano! Ne, Rogožin se pomlouvá; má velké srdce, schopné utrpení i soucitu. Až pozná celou pravdu a přesvědčí se, jakým ubohým tvorem je ta pološílená žena, které bylo tolik ublíženo – copak jí pak neodpustí všechno, co bylo, všechna svá muka? Nestane se jejím sluhou, bratrem, přítelem, prozřetelností? Soucit přivede k rozumu i samotného Rogožina. Soucit je nejhlavnější věcí a snad jediným zákonem života celého lidstva. Ó, jak neodpustitelně a nečestně je vinen v poměru k Rogožinovi! Ne, „ruská duše není tma“, ale tma je v duši jeho samého, jestliže si mohl vymyslet takovou hrůzu. Za několik vřelých a srdečných slov v Moskvě ho Rogožin už nazývá svým bratrem a on..., ale to je nemoc a blouznění! To všechno se rozřeší!... Jak pochmurně

řekl nedávno Rogožin, že „ztrácí víru“! Ten člověk asi krutě trpěl. Říká, že „se rád dívá na ten obraz“; nedívá se rád, ale cítí potřebu se dívat. Rogožin není jen vášnivá duše; je to přece jen bojovník: chce si násilím vybojovat ztracenou víru. Je mu jí teď až mučivě třeba... Ano! V něco věřit! V někoho věřit! Ale jak podivný je přec jen ten Holbeinův obraz... A, to je ta ulice! Tu to musí být, i dům, tady je, číslo 16, „dům ženy koležského sekretáře Filisové. Tady je to!“ Kníže zazvonil a zeptal se po Nastaši Filipovně.

Sama domácí paní mu odpověděla, že Nastaša Filipovna hned ráno odjela do Pavlovska k Darji Alexějevně „a může se stát, že tam zůstane i několik dní“. Filisová byla malá žena s ostrým pohledem a ostrou tvář, čtyřicátnice a dívala se potměšile a upřeně. Na její otázku, jak se jmenuje – otázku, které jaksi úmyslně dodala nádech tajemnosti – nechtěl kníže z počátku odpovědět, ale hned se vrátil a naléhavě prosil, aby řekla jeho jméno Nastaši Filipovně. Filisová odpověděla na tuto naléhavost zdvojenou pozorností a neobyčejně důvěrným pohledem, kterým patrně chtěla vyjádřit: „Nebojte se, já pochopila.“ Jméno knížete na ni patrně působilo velmi silným dojmem. Kníže se na ni roztržitě podíval, obrátil se a šel zpět do svého hotelu. Ale nekrácel už s tím vzezřením, s kterým zvonil u Filisové. Stala se s ním, jakoby za jediný okamžik, neobvyklá změna. Šel opět bled, sláb, rozrušen a zmučen; kolena se mu třásla a na jeho zmodralých rtech bloudil zmatený, nepřítomný úsměv. „Nenadálý jeho nápad“ se náhle potvrdil a došel ospravedlnění a – kníže zase věřil svému démonu!

Ale potvrdil se? Došel ospravedlnění? Proč se zase tak chvěje, odkud ten chladný pot, odkud ta temnota a chlad v duši? Odtud, že teď zase uviděl ony oči? Ale vždyť šel z Letního parku jenom proto, aby je uviděl! Vždyť to byl právě jeho „nenadálý nápad“. Chtěl stůj co stůj spatřit ony „oči z nedávna“, aby se definitivně přesvědčil, že se s nimi zcela jistě setká tam, u toho domu. To byla jeho křečovitá snaha, a proč je teď zdrcen a zaražen tím, že je teď opravdu uviděl?

Jako by toho nečekal! Ano, byly to *tytéž oči* (a o tom, že to byly *tytéž*, není teď už žádné pochyby!), které na něho blýskly ráno z davu, když vystupoval z vagonu Nikolajevské železniční trati; *tytéž* (zcela *tytéž!*), jejichž pohled pak ucítil před několika hodinami za svými zády, když sedal u Rogožina ke stolu. Rogožin se jich nedávno zřekl: ptal se se zkřiveným, ledovějícím úsměvem: „Čí to byly oči?“ A kníže se strašně zachtělo ještě před chvílí na nádraží carsko-selské železnice – když sedal do vagonu, aby jel k Aglaji a najednou spatřil zas ony oči, toho dne už po třetí – jít k Rogožinovi a říci *jemu*, „čí to byly oči!“ Ale vyběhl z nádraží a vzpamatoval se až před krámem nožíře v té chvíli, kdy tam stál a odhadoval na šedesát kopejek jeden předmět s rukojetí z jelení kosti. Zvláštní a strašný démon se ho definitivně chytil a nechtěl ho už opustit. Ten démon mu šeptal, když seděl v zapomenutí pod lipou v Letním parku, že Rogožin, měl-li tak neodolatelnou potřebu stopovat ho na každém kroku hned od rána, když poznal, že kníže nepojede do Pavlovska (což bylo ovšem pro Rogožina poznáním osudovým), půjde zcela jistě *sem*, k tomu domu na Petrohradské straně, bude tam zcela jistě číhat na něho, na knížete, který mu dal ještě ráno čestné slovo, že „ji neuvidí“, a že „proto do Petrohradu nepřijel“. A teď kníže spěchá křečovitě k tomu domu – a co na tom divného tedy, že se tu vsutku setkává s Rogožinem? Spatřil jen nešťastného člověka, jehož duševní stav je pochmurný, ale dobře pochopitelný. Ten nešťastník se teď ani neskrýval. Ano, Rogožin před několika hodinami se z jakéhosi důvodu uzavřel a lhal, ale na nádraží carsko-selském stál před ním otevřeně. Spíš se skrýval on, kníže, než Rogožin. A teď, u domu, stál na druhé straně ulice, šikmo na padesát kroků, na protějším chodníku se zkříženými rukama a čekal. Tady ho bylo docela vidět, a jak se zdá, chtěl schválně, aby ho vidět bylo. Stál jako žalobce a jako soudce, ne jako... ne jako co?

A proč teď on, kníže, nešel k němu sám a odvrátil se od něho, jako by nic nezpozoroval, ač jejich oči se setkaly. (Ano, jejich oči se

setkaly! A oni se podívali druh na druhu.) Vždyť před chvílí chtěl ho sám vzít za ruku a jít spolu s ním, *tam!* Vždyť chtěl sám jít zítra k němu a říci, že u ní byl! Vždyť se sám zřekl svého démona, už na polovině cesty sem, když náhlá radost naplnila jeho duši! Nebo bylo v Rogožinovi, to je v celé *dnešní* podobě toho člověka, opravdu něco takového, co mohlo celým souborem jeho slov, pohybů, skutků, pohledů ospravedlňovat strašné předtuchy knížete a pobuřující našeptávání jeho démona? Něco takového, co je patrné samo sebou, ale co je těžko analyzovat a vypovědět, nemožno odůvodnit dostatečnými důvody, co ale přece vzbuzuje přes všechnu tuto obtíž a nemožnost zcela úplný a neodbytný dojem, který přechází v pevné přesvědčení...?

Přesvědčení o čem? (Ó, jak knížete mučila ponižující podivnost tohoto přesvědčení, „této nízké předtuchy“, a jak sám sebe obviňoval!) „Řekni, odvážíš-li se, o čem?“ – říkal bez ustání sám sobě vyčítavě a vyzývavě. – „Formuluj, odvaž se vyjádřit celou svou myšlenku jasně, přesně, bez váhání! Ó, jaký jsem já nečestný člověk!“ opakoval s nevolí, všecek rudý v tváři. – „Jakýma očima se teď po celý život budu dívat na toho člověka! Ó, jaký je to den! Ó, bože, jaká to můra!“

Na konci této dlouhé a mučivé cesty z Petrohradské strany, byla chvíle, kdy se knížete náhle zmocnila neodbytná touha – jít, a teď hned, k Rogožinovi, vyčkat ho, obejmout ho se studem a slzami, říci mu všechno a ukončit všechno jedním rázem. To ale stál už před svým hotelem... Jak se mu prve nelíbil ten hotel, ty chodby, celý ten dům, jeho pokoj – jak se mu nelíbily hned na první pohled; několi-krát za den si se zvláštním jakýmsi odporem připomínal, že se tam bude musit vrátit... „Co to, že dneska věřím jako nemocná baba každé předtuše!“ pomyslí si s podrážděným úsměškem, zastavuje se ve vratech. Jeden detail z dnešního dne se mu vynořil v mysli, ale vynořil „chladně“, „při plné rozvaze“, „už bez můry“. Vzpomněl si nenadále na nůž na stole Rogožinově. „Ale proč by Rogožin nemohl mít na svém stole nožů, kolik libo!“ podivil se náhle strašně

sám sobě a představil si, údivem strnulý, ihned i svou nedávnou zastávku u krámu nožířova. „Ale jaká tu konec konců může být souvislost...!“ chtěl vykřiknout, ale nedokončil. Nový nesnesitelný nával studu, téměř zoufalství ho přibil na místo, právě u vchodu do vrat. Na chvíli se zastavil. Tak to bývá s lidmi: nenadálé, nesnesitelné vzpomínky, zvláště jsou-li spojeny se studem, je obyčejně zarážejí na chvíli na místě. „Ano, jsem člověk bez srdce a zbabělec!“ opakoval pochmurně a prudce sebou trhl, chystaje se pokročit dál, ale... zase se zastavil.

V oněch vratech, i jinak tmavých, bylo tu chvíli docela tma: bouřkové mračno, které se přivalilo, pohltilo večerní světlo a v tutéž chvíli, kdy kníže přikročil k domu, mračno se rozevřelo a spustil se déšť. V té chvíli, kdy sebou prudce po chvilkové zastávce trhl, byl na samém začátku vrat u vchodu z ulice. A najednou spatřil v polotmě, v hlubině vrat až u vchodu na schody nějakého člověka. Ten člověk jako by na někoho čekal, ale rychle se mihl a zmizel. Kníže toho člověka nemohl jasně rozeznat a nemohl ovšem dobře říci, kdo to byl. Vedle toho mohlo tamtudy chodit mnoho lidí; byl to hotel a do chodeb i zpět neustále jich chodilo a běhalo mnoho. Ale najednou proniklo spíše jeho citem než rozumem pevné a neotřesné přesvědčení, že toho člověka poznal a že ten člověk je Rogožin. Za okamžik se kníže pustil za ním na schody. Srdce se mu téměř zastavilo. „Hned se všechno rozřeší!“ řekl si v duchu s podivnou jistotou.

Schody, na které kníže vyběhl od vrat, vedly na chodby prvního a druhého patra, kde byly hotelové pokoje. Tyto schody, jak tomu bývá u všech dávno postavených domů, byly temné, kamenné, úzké a točily se kolem tlustého kamenného sloupu. Na první plošině se objevila prohlubenina, něco jako výklenek, krok široká a půl kroku hluboká. Ale člověk by se tam vešel. Ač bylo temno, rozeznal kníže, když vyběhl na plošinu, že se tam v tom výklenku schovává nějaký člověk. Knížete se náhle zmocnila touha jít kolem a nehledět napravo. Postoupil už o krok, ale nesnesl toho a obrátil se.

Dvě oči z nedávna, *tytéž oči*, se náhle setkaly s jeho. Člověk, který se schovával ve výklenku, zatím už taky z něho o krok vystoupil. Vteřinu stáli oba téměř těsně u sebe. Náhle ho kníže chytil za rameno a obrátil ho zpět ke schodům, blíž ke světlu; chtěl vidět jasněji jeho obličej.

Rogožinovy oči blýskly a zuřivý úsměv znetvořil jeho tvář. Jeho pravice se zdvihla a něco v ní zablesklo; knížete ani nenapadlo ji zachytit. Pamatoval se jen, že vykřikl:

– Parfene, nevěřím...!

Pak, jako by se něco před ním rozevřelo. Neobyčejné, *vnitřní* světlo ozářilo jeho duši. Tento okamžik trval snad půl sekundy. Ale přec si jasně pamatoval a uvědomil první zvuk strašného zaúpění, které se mu vyrvalo mechanicky z prsou a které nemohl nijak zadržet. Pak jeho vědomí okamžitě pohaslo a nastaly úplné mrákoty.

Dostal záchvat epilepsie, které, jak myslel, se už dávno zbavil. Je známo, že záchvaty epilepsie, zvláště sama *padoucnice*, přicházejí náraz. V tom okamžiku se náhle zbortí tvář, zvláště pohled; křečovitě trhání probíhá celým tělem a všemi rysy obličeje. Strašné, nevyjádřitelné a něčemu jinému zhola nepodobné úpění trhá prsa; v tom zaúpění mizí náhle všechno lidské a pozorovatel si nemůže, nebo jenom těžko může představit a připustit, že to křičí týž člověk. Zdá se, že to křičí někdo jiný, kdo je uvnitř toho člověka. Mnozí lidé tak aspoň vykládají svůj dojem; na mnohé působí pohled na člověka v záchvatu padoucnice dojmem naprosté a nesnesitelné hrůzy, která má v sobě cosi až mystického. Je nasnadě předpoklad, že takový dojem nenadálé hrůzy, provázené všemi ostatními strašnými dojmy oné chvíle – přimrazily náhle Rogožina na místě a tak zachránily knížete od nevyhnutelné rány nožem, která se už nad ním vznášela. Pak, dříve ještě než vytušil, že jde o záchvat, když byl uviděl, že kníže od něho ustoupil a náhle upadl naznak, přímo po schodech dolů, udeřiv se při pádu týlem o kamenný stupeň, vyrazil Rogožin střemhlav dolů, oběhl ležícího a téměř bez smyslů vyběhl z hotelu.

V křečích, svíjení a trhání svalilo se tělo nemocného po stupních, jichž bylo asi patnáct, až na konec schodů. Velmi brzy, ne později než za pět minut, ležícího zpozorovali a kolem něho se shromáždil hlouček. Kaluž krve kolem hlavy vnukala pochybnost: ublížil si sám, nebo „se něco stalo“? Ale někteří z hloučku brzy poznali padoucnici; jeden z hotelových sluhů poznal v knížeti nedávného nájemníka. Zmatek byl konečně velmi šťastně rozřešen jednou šťastnou okolností.

Kolja Ivolgin, který slíbil, že bude ke čtvrté hodině „*U Váhy*“ a jel místo toho do Pavlovska, odmítl vlivem jakési nenadálé úvahy „jíst“ u generálky Jepančinové a přijel zpátky do Petrohradu a pospíšíl k „*Váze*“, kde se taky kolem sedmé večer objevil. Shledav ze zanechaného lístku, že kníže je v městě, vydal se k němu na adresu v lístku udanou. Když se v hotelu dozvěděl, že kníže odešel, sešel dolů do bufetu a čekal, popíjeje čaj a poslouchaje ariston. Zaslechnuv náhodou rozhovor o záchvatu, který kohosi stihl, vrhl se na místo, poslušen své předtuchy, a poznal knížete. Ihned byla učiněna náležitá opatření. Knížete přenesli do jeho pokoje; ač se trochu vzpamatoval, nemohl dlouho nabýt vědomí. Doktor, kterého zavolali, aby se podíval na rozbitou hlavu, mu přiložil obklad a prohlásil, že od ran nehrozí nejmenší nebezpečí. Když pak za hodinu začal kníže dost dobře poznávat své okolí, převezl ho Kolja na voze z hotelu k Lebeděvovi. Lebeděv přivítal nemocného neobyčejně vřele a uctivě. Kvůli němu uspíšíl i svůj odjezd na venek; pozítří už byli v Pavlovsku.

VI

Vilka Lebeděvova byla nevelká, ale úpravná, ba až hezká. Zvlášt vyzdobena byla ta její část, která byla určena pro nájemníka. Na dost prostorné terase, u vchodu z ulice bylo postaveno několik pomerančových, citrónových a jasmínových stromků ve velkých, zelených, dřevěných kadečkách, což podle Lebeděvova mínění působilo neobyčejně svůdně. Několik stromků získal hned s vilkou a efekt, kterým terasa působila, ho tak okouznil, že se rozhodl použít náhody a prikoupil k doplnění na dražbě právě takové stromky v kadečkách. Když konečně byly všechny stromky do vilky přivezeny a rozestaveny, běhal Lebeděv několikrát za ten den po stupních terasy na ulici a liboval si pohled z ulice na svůj majetek, zvyšuje pokaždé v mysli sumu, kterou chtěl žádat od svého budoucího nájemníka. Knížeti, oslabenému, tesknícímu a tělesně rozbitému, se vilka velmi zalíbila. Ostatně v den příjezdu do Pavlovska, to je třetí den po záchvatu, měl kníže už vnějšně vzezření člověka skoro zdravého, ač cítil, že vnitřně ještě uzdraven není. Měl radost ze všech, jež viděl za ty tři dni kolem sebe, radost z Kolji, který se od něho téměř nehnul, radost z celé rodiny Lebeděvovy (bez synovce, který někam zmizel), radost ze samého Lebeděva; ba radostně přijal dokonce i generála Ivolgina, který ho navštívil ještě v městě. V sám den příjezdu, který se uskutečnil až na večer, sešlo se kolem něho na terase mnoho hostí: nejprve přišel Gaňa, kterého kníže sotva poznal – tak se za tu dobu změnil a zhubl. Pak se objevila Varja a Pticyň, taky letní hosté Pavlovska. Generál Ivolgin pak byl v bytě Lebeděvově téměř nepřetržitě, ba přijel, tuším, spolu s ním. Lebeděv se snažil nepouštět ho ke knížeti a zdržoval ho u sebe; choval se k němu přátelsky; byli patrně už dávni známí. Kníže zpozoroval, že celé ty tři dni se pouštěli zhusta do dlouhých rozhovorů, často křičeli a hádali se, jak se zdálo, dokonce o věcech

učených, což Lebeděvovi působilo zřejmě radost. Bylo dokonce možno předpokládat, že generála potřeboval. Ale tatáž bezpečnostní opatření stran knížete začal Lebeděv zachovávat i v poměru ke své rodině, hned po příjezdu na venek; pod záminkou, že knížete znepokojují, nepouštěl k němu nikoho, dupal na ně, vrhal se na ně a vyháněl, nevylučuje ani Věru s kojencem, při prvním podezření, že jdou na terasu, kde byl kníže, i své dcery, přes prosby knížete, aby nikoho nevyháněl.

– Předně nebudou mít před vámi respekt, když jim popustím uzdu; za druhé je to od nich až neslušné..., – vysvětlil nakonec na přímý dotaz knížete.

– Ale pročpak, – domlouval mu kníže, – vy mne vším tímhle hlídáním a pozorováním jen trápíte. Sám se nudím, říkal jsem vám to několikrát, a vy sám svým nepřetržitým mácháním rukama a chozením po špičkách mou nudu ještě zvětšujete.

Kníže pak zpozoroval, že Lebeděv, ač pod záminkou klidu, jehož je nemocnému třeba, všechny domácí lidi vyháněl, přec sám ke knížeti po dobu oněch tří dní vcházel téměř co minutu a pokaždé nejprve otvíral dveře, prostrkoval hlavu, prohlížel si pokoj, jako by se chtěl přesvědčit, je-li tam, neutekl-li, a pak po špičkách pomalu a kradmo přistupoval ke křeslu, takže mnohdy svého nájemníka nenadále polekal. Neustále se vyptával, nepotřebuje-li něčeho, a když mu kníže konečně říkal, aby ho nechal na pokoji, obracel se poslušně a mlčky, šel po špičkách zpátky ke dveřím a po celou tu dobu, co krácel, máchal rukama, jako by chtěl dát najevo, že přišel jen tak, že nepromluví ani slova, a že je už venku a nepřijde, ale přece za deset minut, nejdéle za čtvrt hodiny byl tam zas. Kolja, který měl ke knížeti volný přístup, vzbuzoval už tím Lebeděvovo krajní rozhořčení, ba uraženou nevoli. Kolja zpozoroval, že Lebeděv stává celé půl hodiny u dveří a poslouchá, o čem si s knížetem povídají, což ovšem knížeti oznámil.

– Vy jako byste si mne přivlastnil, že mě držíte pod závorou, – protestoval kníže, – chci, aby aspoň tady na venkově bylo tomu jinak,

a buďte jist, že budu přijímat, koho mi bude libo, a chodit, kam mi bude libo.

– Bez pochyby, samozřejmě, – máchl rukama Lebeděv.

Kníže si ho upřeně prohlédl od hlavy až po paty.

– A co, Lukiáne Timofějeviči, odvezl jste tu svou pokladnu, která byla u hlav vaší postele, sem na venek?

– Ne, neodvezl.

– Nechal jste ji tam?

– Není možno ji převézt, musil bych ji vylámat ze zdi... Vězí tam pevně, moc pevně.

– A tady snad máte právě takovou?

– Ještě lepší, ještě lepší, proto taky jsem vilku koupil.

– A – a. A koho jste to před chvílí ke mně nepustil? Před hodinou.

– To byl... To byl generál. Opravdu jsem ho nepustil, nemá u vás co dělat. Já si toho člověka, kníže, hluboce vážím; je to... je to veliký člověk, prosím; nevěříte? Nu tak vidíte, ale přece jen... by bylo líp, nejjasnější kníže, kdybyste ho nepřijímal.

– A proč, dovozte, abych se zeptal? A proč, Lebeděve, stojíte teď na špičkách a přistupujete vždycky ke mně, jako byste mi chtěl do ucha pošeptat nějaké tajemství?

– Jsem nízký člověk, nízký člověk, cítím to, – odpověděl nečekaně Lebeděv, klepaje si dojatě ne prsa, – ale nebude vám generál trochu příliš pohostinným?

– Příliš pohostinným?

– Příliš pohostinným, prosím. Předně se už chystá u mne i žít; vtírá se opovážlivě mezi mé příbuzné. Vypočetli jsme on i já společné příbuzné a objevilo se, že jsme spříznění. Ještě včera mně vykládal, že jste i vy po matce jeho synovcem z druhého kolena. Jste-li synovcem, jsme tedy i my dva, nejjasnější kníže, spříznění. Na tom by nezáleželo, to je malinká slabost, ale teď ujišťoval, že po celý jeho život od praporčické hodnosti až do jedenáctého června loňského roku neměl nikdy u stolu méně než dvě stě osob. Došel konečně tak daleko, že

se od stolu nechodilo, že obědvali a večeřeli a čaj pili patnáct hodin za den, nepřetržitě třicet let bez přerušení, takže bylo sotva kdy vyměnit ubrousky. Jeden vstane, odejde, druhý přijde, a na carské a státní svátky přicházelo až tři sta lidí. A v den tisíciletého jubilea Ruska napočítali sedm set lidí. To je až vášeň; takové projevy jsou příznakem velmi špatným. Tak pohostinné lidi je až strašno přijímat, a já si pomyslel: nebude-li nám dvěma až příliš pohostinným?

– Zdá se však, že jste s ním v docela dobrém poměru?

– Dívám se na něho bratrsky z žertovné stránky; ať jsme spřízněni: co na tom – tím víc cti. Vidím v něm i přes dvě stě osob a tisícileté jubileum Ruska člověka velmi pozoruhodného. Říkám vám to upřímně. Právě jste, kníže, mluvil o tajemství, že k vám chodím, jako bych vám chtěl sdělit nějaké tajemství, a jako naschvál tajemství mám: jistá osoba mi teď dala vzkázat, že by si tuze přála se s vámi tajně sejít.

– Proč tajně? Vůbec ne. Půjdu k ní sám, třeba dnes.

– Vůbec ne, vůbec ne, – zamáchal rukama Lebeděv, – a toho, co vy si myslíte, se nebojí. Abych nezapomněl: ten netvor přichází téměř denně vyptávat se na vaše zdraví, víte o tom?

– Nazýváte ho nějak příliš často netvorem – to je velmi podezřelé.

– Nemůžete mít prazádné podezření, prazádné, – uhnul rychle Lebeděv, – chtěl jsem jen říci, že jistá osoba se nebojí jeho, ale někoho jiného, docela jiného.

– Ale koho, mluvte rychle, – vyptával se kníže netrpělivě dívaje se na tajuplné grimasy Lebeděvovy.

– To je právě tajemství.

Lebeděv se usmál.

– Čí tajemství?

– Vaše tajemství. Vy sám, nejjasnější kníže, jste mi zakázal, abych ve vaší přítomnosti mluvil, – zamumlal Lebeděv a potěšen tím, že napjal zvědavost svého posluchače až k bolestné netrpělivosti, náhle skončil, – bojí se Aglaji Ivanovny.

Kníže se zamračil a na chvíli odmlčel.

– Na mou duši, Lebeděve, já vaši vilu opustím, – řekl najednou.
– Kde je Gavrila Ardalionovič a kde jsou Pticynovi? U vás? Taky jste je k sobě odlákal.

– Už jdou, prosím už jdou, prosím. A generál hned za nimi. Všechny dveře otevřu a všechny dcery sežvu, všechny hned, hned, – šeptal polekaně Lebeděv, máchaje rukama, poskakuje od jedněch dveří ke druhým.

V tu chvíli se objevil na terase Kolja, přicházející z ulice, a prohlásil, že za ním jdou hosté, Lizaveta Prokofěvna s třemi dcerami.

– Mám vpustit Pticynovi a Gavrilu Ardalionoviče, či nemám? Mám vpustit, či nepustit generála? – přiskočil Lebeděv, zaražen tou zprávou.

– Proč ne? Všechny, komu libo! Ubezpečuji vás, Lebeděve, že jste hned od počátku mým stykům nějak špatně rozuměl; jste neustále v jakémisi omylu. Nemám nejmenší příčiny se před někým skrývat nebo schovávat, – zasmál se kníže. Při pohledu na něho pokládal i Lebeděv za svou povinnost dát se do smíchu; byl přes své neobyčejné rozrušení také zřejmě neobyčejně spokojen.

Zpráva přinesená Koljou byla správnou; předběhl Jpančinovy jen o několik kroků, aby je ohlásil, takže hosté se objevili najednou z obou stran, od terasy Jpančinovi a z pokojů – Pticynovi, Gaňa a generál Ivolgin.

Jpančinovi se dozvěděli o nemoci knížete a o tom, že je v Pavlovsku, právě teď od Kolji, až dotud byla generálka na těžkých pochybách. Už předevčírem informoval generál svou rodinu o vizitce knížete; ta vizitka způsobila, že Lizaveta Prokofěvna byla pevně přesvědčena, že kníže přijede do Pavlovska, aby se s nimi setkal hned po své vizitce. Děvčata ji nadarmo přesvědčovala, že člověk, který půl roku nepsal, nebude ani teď asi tak spěchat, a že má snad v Petrohradě i bez nich mnoho práce – jak by člověk mohl znát jeho záležitosti? Generálka se kvůli těmto poznámkám silně rozzlobila a byla hotova se vsadit, že kníže přijde aspoň nazítří, ač „to už bude pozdě“. Druhého dne čekala celé dopoledne; čekali k obědu, k večeru, a když se už docela setmělo, rozzlobila se Lizaveta Prokofěvna

na všechno a pohádala se se všemi, nepřipomínajíc ovšem při motivování svých sporů ani slovem knížete. Ani slovo o něm po celý třetí den. Když Aglaji nenadále při obědě vyklouzlo, že mamán se zlobí proto, že kníže nejede, načež generál ihned podotkl, že „on tím přec není vinen“, – Lizaveta Prokofěvna vstala a odešla zlostně od stolu. Konečně k večeru se objevil Kolja se všemi zprávami a s popisem všech příhod knížete, pokud je znal. Lizaveta Prokofěvna následkem toho triumfovala, ale Kolja v každém případě hodně dostal: „To se tady celé dni motá a nedá se ani vyhnat, ale ne aby tady poslal jen maličkou zprávu, když už neráčí přijít sám.“ Kolja se chtěl ihned rozzlobit pro ten výraz „nedá se vyhnat“, ale odložil to na jindy, a kdyby to slovo nebylo tak urážlivé, snad by je docela omluvil: tak se mu líbilo rozčilení a neklid Lizavety Prokofevny při zprávě o nemoci knížete. Naléhala dlouho na to, že je nutno neprodleně poslat zvláštního posla do Petrohradu, aby pozval nějakou medicínskou celebritu prvního řádu a přivlekl ji prvním vlakem. Ale dcery jí to vymluvily; nechtěly ostatně opustit matku, když se okamžitě vypravila nemocného navštívit.

– Je na smrtelné posteli, – povídala starostlivě Lizaveta Prokofěvna, – a my tuhle budeme dělat ještě nějaké ceremonie. Je přítelem našeho domu, či není?

– Ale cpát se k němu jen tak se taky nesluší, – podotkla Aglaja.

– Tak nechod' a uděláš dobře: Jevgenij Pavlovič přijede a nebude tu nikoho, kdo by ho uvítal.

Po těch slovech se Aglaja ovšem vypravila ihned za všemi, což ostatně měla beztak v úmyslu. Kníže Šč., který byl v Adélině společnosti, byl na její prosbu okamžitě ochoten dámy doprovodit. Už dříve na začátku své známosti s Jevančinovými projevil neobyčejný zájem, když od nich uslyšel o knížeti. Objevilo se, že s ním byl znám, že se nedávno kdesi seznámili a dva týdny spolu v nějakém městečku žili. To bylo asi před třemi měsíci. Kníže Šč. o knížeti dokonce mnoho vypravoval a vyjadřoval se o něm vůbec velmi sympaticky, takže teď

šel upřímně rád navštívit starého známého. Generál Ivan Fjodorovič tentokrát nebyl doma. Jevgenij Pavlovič taky ještě nepřišel.

Od Jpančinových nebylo k vilce Lebeděvové více než tři sta kroků. Prvním nepříznivým dojmem Lizavety Prokofěvny u knížete byl fakt, že kolem něho zastala celou společnost hostů, nemluvě ani o tom, že ve společnosti byly dvě, tři osoby, které rozhodně nenáviděla; druhý dojem byl údiv při pohledu na člověka zdánlivě zdravého, na mladíka, který švihácky oblečen jím se smíchem šel naproti, místo aby umíral na smrtelné posteli, jak čekala, že ho najde. Až se zarazila na rozpacích k neobyčejné radosti Kolji, který mohl jí ovšem, pokud ještě se nevybrala ze své vilky, dobře vysvětlit, že nikdo neumírá a že žádná smrtelná postel neexistuje, ale nevysvětlil to, tuše potměšile budoucí komický hněv generálčin, až se, jak se nadál, rozzlobí pro to, že zastane knížete, svého dobrého přítele, zdravého. Kolja byl dokonce tak málo jemnocitný, že svůj dohad vyslovil nahlas, aby definitivně podráždil Lizavetu Prokofěvnu, s níž se přes přátelství, které je pojilo, neustále a mnohdy velmi zlostně štípali.

– Počkej, miláčku, nespíchej, nezkaz si svou radost! – odpověděla Lizaveta Prokofěvna, sedajíc do křesla, které jí kníže přisunul.

Lebeděv, Pticyň, generál Ivolgin se vrhli na židle pro slečny. Agla-ji podal židli generál. Lebeděv přisunul židli i knížeti Šč., při čemž i v ohybu páteře se mu podařilo vyjádřit neobyčejnou úctu. Varja se pozdravila jako obyčejně nadšeně a šeptem se slečnami.

– Je pravda, kníže, že jsem myslela, že tě zastanu v posteli, tak jsem ze strachu věc zveličila a nebudu ani za nic lhát, že mne teď strašně rozmrzela tvá šťastná tvář, ale přísahám ti, trvalo to jen chvíli, dokud jsem si to ještě nerozvážila. Já, když se rozmyslím, mluvím a jednám vždycky chytřeji; myslím – že ty také. Ale ve skutečnosti bych snad měla z uzdravení vlastního syna, kdybych nějakého měla, menší radost, než z tvého; a když mi tohle nevěříš, styď se a nehlas se ke mně. Ale tenhle vztekklý klouček si se mnou dovoluje i jiné žerty. Zdá se mi, že ho protežuješ; upozorňuji tě, že

jednoho krásného dne se vzdám, věř mi, dalšího potěšení a cti být s ním známa.

– Ale co jsem zavinil já? – křičel Kolja. – Kdybych vás sebevíc ujišťoval, že je kníže už zdrav, nechtěla byste tomu věřit, poněvadž bylo mnohem zajímavější představit si ho na smrtelné posteli.

– Přijel jsi k nám na dlouho? – obrátila se Lizaveta Prokofěvna ke knížeti.

– Na celé léto a snad i déle.

– Ty jsi sám? Nejsi ženat?

– Ne, nejsem ženat, – usmál se kníže naivnosti tohoto bodnutí.

– Nemáš se čemu smát; to se stává. Mluvím o vilce: proč jsi nepřijel k nám, máme celé křídlo prázdné. Ostatně, jak chceš! To jsi najal od něho? Od tohohle? – dodala polohlasně, ukazujíc hlavou na Lebeděva. – Co se pořád kroutí?

V tu chvíli vyšla z vily na terasu Věra, majíc po svém zvyku děťátko na rukou. Lebeděv, který se motal kolem židlí a nevěděl vůbec, kam se vrtnout, ač se mu strašně chtělo odejít, vrhl se náhle na Věru, zamáchal na ni rukama, žena ji z terasy, ba, zapomenuv se, na ni i zadupal.

– On je blázen? – dodala náhle generálka.

– Ne, on...

– Je snad opilý? Nemáš zrovna pěknou společnost, – usekla větu, a zachytila pohledem i ostatní hosty; – ale jaké je to milé děvčátko! Kdo je to?

– To je Věra Lukiánovna, dcera toho Lebeděva.

– A...! Velmi milá. Chci se s ní seznámit.

Ale Lebeděv, který zaslechl pochvalu Lizavety Prokofěvny, vlekl už sám dceru, aby ji představil.

– Sirotci, sirotci! – rozplýval se, přistupuje blíže. – A to dítě na jejích rukou je taky sirotek, její sestra, dcera Ljubov, porozená z nejzákonnějšího lože mou nedávno zesnulou ženou Jelenou, která umřela před šesti týdny řízením božím při porodu... a... místo matky, ač jen sestra a nic jiného, jako sestra... nic jiného, nic jiného...

– A ty, holečku, nejsi nic jiného než hlupák, odpusť mi. Ale dost, myslím, že to sám víš, – odsekla náhle s neobyčejnou nevolí Lizaveta Prokofěvna.

– Pravda pravdoucí! – uklonil se Lebeděv hluboko a co nejuctivěji.

– Poslyšte, pane Lebeděve, je to pravda, co se o vás říká, že vykládáte Apokalypsu? – zeptala se Aglaja.

– Pravda... už patnáct let.

– Slyšela jsem o vás. Tuším, že o vás psali i v novinách.

– Ne, to bylo o jiném vykladači, o jiném, a ten umřel a zbyl jsem jen já, – řekl Lebeděv radostí bez sebe.

– Buďte tak laskav, vyložte mi to někdy v příštích dnech ze sousedské lásky. Ničemu z Apokalypsy nerozumím.

– Nemohu vás neupozornit, Aglajo Ivanovno, že to všechno je u něho podfuk, věrte mi, – prohodil rychle a náhle generál Ivolgin, který čekal jako na jehlách, kdy bude moci vpadnout do rozmluvy; sedl si vedle Aglaji Ivanovny; – ovšem venkov má svá práva, – pokračoval, – a své radosti a mít tak neobyčejný zájem o vykládání Apokalypsy je zábava jako každá jiná, ba, pro rozum je to zábava znamenitá, já... Díváte se na mne, tuším, udiveně? Generál Ivolgin, mám čest se představit. Choval jsem vás na rukou, Aglajo Ivanovno.

– Velmi mne těší. Znáám Varvaru Ardalionovnu i Ninu Alexandrovnu, – zamumlala Aglaja, přemáhajíc se vši silou, aby se nerozřehtala.

Lizaveta Prokofěvna vybuchla. Něco, co v ní už dávno vřelo, potřebovalo ventilu. Nemohla vidět generála Ivolgina, s nímž se kdysi, ale velmi dávno, znala.

– Lžeš, holečku, jako obyčejně, nikdy jsi ji na rukou nechoval, – odsekla mu nevrle.

– Zapomněla jste, maman, na mou duši nosil, v Tveři, – potvrdila náhle Aglaja. – Žili jsme tenkrát v Tveři. Pamatuji se, že mi bylo tenkrát šest let. Udělal mi luk a šípy a naučil mne střílet; zabila jsem jednoho holuba. Pamatujete se, zabili jsme dohromady holuba?

– A mně přinesl přílbu z lepenky a dřevěný meč, pamatuji se, – vykřikla Adéla.

– I já se na to pamatuji, – potvrdila Alexandra. – Vy jste se pak ještě pro toho raněného holuba pohádaly a postavili vás za trest do kouta; Adéla tam stála právě tak, v přílbě s mečem.

Generál, který prohlásil Aglaji, že ji nosil na rukou, řekl to jen *tak*, aby začal hovor, a jedině proto, že tak skoro vždycky se všemi mladými lidmi, shledal-li za potřebné se s nimi seznámit, začínal. Ale tentokrát, jako by tomu náhoda schválně chtěla, řekl pravdu, a jako by schválně, zapomněl tu pravdu už i on sám. A tak, když teď najednou Aglaja potvrdila, že oba dohromady zastřelili holuba, jeho paměť se rázem rozjasnila a rozpomněl se i sám na to všechno a to do nejmenších podrobností, jako si člověk zhusta v pokročilých letech vzpomínává na něco z daleké minulosti. Je těžko říci, co z této vzpomínky tak působilo na ubohého a jako obvykle trochu nachmeleného generála; ale byl pojednou nezvykle dojat.

– Pamatuji se, na všechno se pamatuji! – vykřikl. – Byl jsem tenkrát štábním kapitánem. Vy jste byla takový drobeček hezounký. Nina Alexandrovna... Gaňa... Přijali jste mne. Ivan Fjodorovič...

– A koukej, kam jsi teď dospěl! – přerušila ho generálka. – Přec jen tedy nepropils své lepší city, když to na tebe tak působilo! A ženu utrápil! Místo co by vychovával děti, sedí ve vězení pro dluhy. Běž, holečku, odtud, postav se za dveře do kouta a zaplač si, vzpomeň si na svou dřívější nevinnost, snad ti pánbůh odpustí. Jdi, jdi, povídám to vážně. Pro napravení není nic lepšího, než vzpomenout si kajícně na minulost.

Bylo však zbytečno opakovat, že to povídá vážně: generál jako všichni neustále nachmelení lidé byl neobyčejně citlivý, a jako všichni kleslí pijáci, těžko snášel vzpomínky na šťastnou minulost. Vstal a šel pokorně ke dveřím, takže ho Lizavetě Prokofěvně začalo být hned až líto.

– Ardalion Alexandroviči, holečku, – vykřikla za ním; – zastav se na chvílku; všichni jsme lidé hříšní; až budeš cítit, že tě svědomí tak

nehryže, přijď ke mně, posedíme si, požvaníme o minulosti. Vždyť já jsem možná padesátkrát horší než ty; a teď běž, sbohem, nemáš tu co dělat..., – polekala se, že se vrátí.

– Prozatím byste za ním chodit neměl, – zastavil kníže Kolju, který chtěl běžet za otcem. – Za chvíli se vynahněvá, a takhle se celá ta chvíle zkazí.

– To je pravda, nech ho; jdi za ním až za půl hodiny, – rozhodla Lizaveta Prokofěvna.

– Hle, co to znamená říci aspoň jednou v životě pravdu, dojalo ho to k slzám! – osmělil se nadhodit Lebeděv.

– No, ty jsi, holečku, taky asi pěkný ptáček, je-li pravda, co jsem slyšela, – ochladila ho Lizaveta Prokofěvna.

Vzájemný poměr všech hostí, shromážděných u knížete, se pomalu hranil. Kníže ovšem uměl ocenit a ocenil stupeň účasti, kterou generálka a její dcery oň projevily, a prohlásil upřímně, že měl dnes, už před jejich návštěvou, sám v úmyslu se k nim podívat, přes pozdní hodinu a svou nemoc. Lizaveta Prokofěvna, hledíc na hosty odpověděla, že to může i teď udělat. Pticyň, člověk zdvořilý a neobyčejně snášlivý, velmi brzy vstal a stáhl se do křídla k Lebeděvovi, snažně si přeje odvést i samotného Lebeděva. Ten slíbil, že brzy přijde; zatím se pustila Varja do hovoru s děvčaty a zůstala. Ona i Gaňa měli velkou radost z generálova odchodu; Gaňa sám se brzy taky vypravil za Pticyňem. Po těch několik minut, které strávil na terase s Jpančinovými, choval se skromně a důstojně a nebyl nijak zmaten energickými pohledy Lizavety Prokofěvny, která si ho dvakrát prohlédla od hlavy až po paty. Ten, kdo ho znal dříve, mohl si plným právem myslet, že se tuze změnil. To se velmi líbilo Aglaji.

– To odešel Gavřila Ardalionovič? – zeptala se najednou, jak měla druhdy ve zvyku dělat, nahlas, ostře, přerušujíc svým dotazem rozhovor druhých a neobracejíc se osobně k nikomu.

– Ano, – odpověděl kníže.

– Sotva jsem ho poznala. Hodně se změnil a... k lepšímu.

– Mám z něho radost, – řekl kníže.
– Byl těžce nemocen, – dodala Varja s radostným soucitem.
– Jak se změnil k lepšímu? – zeptala se hněvivě, nechápavě a skoro polekaně Lizaveta Prokofěvna. – Na čems to viděla? Nic lepšího na něm není. Co je lepšího?

– Nic není lepšího nad „ubohého rytíře“! – prohlásil najednou Kolja, který stál celou dobu u židle Lizavety Prokofěvny.

– Já taky myslím, – řekl kníže Šč. a zasmál se.

– Jsem zcela téhož názoru, – prohlásila slavnostně Adéla.

– Jakého „ubohého rytíře“? – ptala se generálka, dívajíc se nechápavě a rozhlížejíc se zlostně po všech, kdo mluvili. Když však zpozorovala, že Aglaja se zarděla, řekla srdečně: – Nějaká hloupost! Jaký „ubohý rytíř“?

– Copak ten chlapec, váš miláček, papouškuje po prvé cizí slova? – odpověděla pohrdavě a nespokojeně Aglaja.

Z každého hněvivého gesta Aglajina (a ona se zlobila často), vykukovalo téměř pokaždé, přes její patrnou vážnost a neúprosnost ještě tolik dětského, netrpělivě školáckého a špatně skrytého, že mnohdy nebylo možno při pohledu na ni se nerozesmát, k velké zlosti Aglaji, která nechápala, čemu se smějí, a „jak mohou, jak se opovažují se smát“. I teď se daly do smíchu sestry, kníže Šč., ba usmál se i kníže Lev Nikolajevič, který se také z jakéhosi důvodu začervenál. Kolja se řehtal a triumfoval. Aglaja se rozzlobila doopravdy a stala se dvojnásob hezkou. Zmatek jí neobyčejně slušel a tady ještě přistupovala zlost na sebe právě pro to, že je zmatena. – Copak se nenapapouškoval dost i vašich slov, – dodala.

– Opakuji jen váš vlastní výkřik! – vykřikl Kolja. – Před měsícem jste se probírala v *Donu Quichotovi* a vykřikla tahle slova: že nic není lepšího nad „ubohého rytíře“. Nevím, o kom jste tenkrát mluvila: o Donu Quijotovi nebo o Jevgeniji Pavlyčovi nebo o někom třetím, ale o někom jste mluvila a dlouho...

– Vidím, miláčku, že si už trochu moc dovoluješ těmi svými dohady, – zarazila ho mrzutě Lizaveta Prokofěvna.

– Jen já sám? – nedal se umlčet Kolja. – Tenkrát mluvili všichni a teď mluví taky; hle, právě teď kníže Šč. i Adéla Ivanovna a všichni prohlásili, že jsou pro „ubohého rytíře“, tedy „ubohý rytíř“ existuje a dobře existuje, a podle mého mínění, kdyby Adéla Ivanovna chtěla, všichni bychom už věděli, kdo to je ten „ubohý rytíř“.

– Čím jsem já vinna? – smála se Adéla.

– Nechtěla jste vymalovat podobiznu – to je vaše vina! Aglaja Ivanovna vás tenkrát prosila, abyste namalovala portrét „ubohého rytíře“ a napověděla vám dokonce sujet obrazu, které si sama vymyslela, pamatujete na to sujet? Nechtěla jste...

– Ale jak bych to namalovala, koho? Podle sujetu ten „ubohý rytíř“

*ocelové hledí z tváře,
před nikým už nezdvíhal,*

jaký mám potom namalovat obličej: hledí? Anonyma?

– Nechápu, o jaké hledí to jde? – rozhořčovala se generálka, která už v duchu začala velmi dobře rozumět, koho mínili tím názvem „ubohého rytíře“, který byl patrně už dlouho zaveden. Ale nejvíce ji popudilo, že byl zmaten a nakonec docela jako desetiletý chlapec popleten i kníže Lev Nikolajevič. – Tak co s tou hloupostí, kdy jí bude konec? Vyložíte mně toho „ubohého rytíře“ či ne? Je to nějaké takové strašné tajemství, že s ním nelze ani vyrukovat?

Ale všichni se jenom smáli dále.

– Krátce a dobře existuje jedna podivná ruská báseň, – vložil se do hovoru konečně kníže Šč., chtěje zřejmě rozhovor zатуšovat a změnit téma, – o „ubohém rytíři“, fragment bez začátku a bez konce. Asi před měsícem se po obědě všichni smáli a hledali jako obvykle sujet pro budoucí obraz Adély Ivanovny. Víte, že je už dávno obecným rodinným problémem hledat sujet pro obrazy Adély

Ivanovny. A tu připadli na „ubohého rytíře“, nepamatuji se už, kdo první...

– Aglaja Ivanovna! – vykřikl Kolja.

– Snad, souhlasím, ale nepamatuji se, – pokračoval kníže Šč. – Jedni se tomu sujetu smáli, druzí prohlašovali, že z toho nic nebude, ale že k tomu, aby „ubohý rytíř“ mohl být namalován, je tak či onak třeba obličej; začali probírat obličej vřech známých, ani jeden se nehodil; pak přestali; to je všechno; nechápu, proč si Nikolaj Ardalionovič usmyslil tohle všechno připomenout a roztahovat. Co bylo tenkrát při té příležitosti směšné, není teď už vůbec zajímavé.

– Protože do toho teď vkládá nějakou jinou hloupost, jízlivou a urážlivou, – odpověděla úsečně Lizaveta Prokofěvna.

– Není v tom žádné hlouposti, kromě nejhlubší úcty, – pronesla náhle zcela nečekaně vážným a seriózním hlasem Aglaja, které se zatím podařilo vzpamatovat se a ztlumit svůj dřívější zmatek. Naopak podle jistých známek bylo možno předpokládat, že má teď sama radost z toho, že žert jde stále dál a dál, a celý tento převrat v ní nastal, když se stal až příliš zřejmým zmatek knížete, rostoucí stále víc a víc a dostoupivší neobvyklého stupně.

– Hned se řehtají jako blázni, a hned se zas objeví nejhlubší úcta! Trojky! Proč úcta? Hned mi řekni, jak se u tebe z čista jasna objevila najednou nejhlubší úcta?

– Nejhlubší úcta proto, – pokračovala tímž vážným a seriózním hlasem Aglaja, odpovídajíc na téměř zlostnou otázku matčinu, – protože v těch verších je zobrazen člověk, který je s to mít ideál, za druhé, když si ideál dá, umí v něj věřit, a uvěřiv v něj, obětovat mu slepě celý svůj život. To se v našem století stává zřídka. V těch verších není řečeno, co tvořilo vlastně ten ideál „ubohého rytíře“, ale je zřejmo, že to byl jakýsi světlý obraz, „obraz čisté krásy“, a zamilovaný rytíř si dokonce dal místo šálu na krk růženec. Pravda, je tam ještě nějaká temná, nedopověděná deviza, písmena A, N, B, která si vepsal na svůj štít...

– A, N, D, – opravil Kolja.

– Ale já povídám A, N, B, a vím, proč to říkám, – přerušila ho nevrle Aglaja, – tak či onak, je jasno, že tomu ubohému rytíři začalo být už docela jedno, kdo jeho dáma je a co dělá. Stačí, že si ji vyvolil a uvěřil její „čisté kráse“, a pak už ji uctíval věčně; v tom právě taky je zásluha, že i kdyby se pak stala třeba zlodějkou, přec jí musil věřit a za její čistou krásu lámat kopí. Jak se zdá, chtěl básník shrnout v jeden neobyčejný obraz celý ohromný pojem středověké rytířské platonické lásky nějakého čistého a ušlechtilého rytíře; to vše je ovšem ideál. Tento cit dospěl u „ubohého rytíře“ posledního stupně, asketismu; nutno přiznat, že schopnost dát se strhnout takovým citem znamená mnoho a že takové city nechávají po sobě hlubokou a z jedné strany zcela chvalitebnou stopu, i když nemluvíme o Donu Quijotovi. „Ubohý rytíř“ je taky Don Quijot, ale vážný, nekomický. Z počátku jsem „ubohému rytíři“ nerozuměla, smála jsem se mu, ale teď ho mám ráda, a hlavní věc, vážím si jeho skutků.

Tak Aglaja skončila a při pohledu na ni bylo těžko pochopit, mluvili-li vážně nebo žertuje.

– No, je to nějaký hlupák, on i ty jeho skutky! – rozhodla generálka. – A ty ses, miláčku, nějak rozbreptala, to je celá přednáška; v každém případě je to od tebe nevhodné. Jaké verše? Recituj je, jistě je znáš! Chci ty verše znát, stůj co stůj. Celý život jsem nemohla verše vystát, jako bych měla předtuchu. Proboha, kníže, vydrž to, já a ty, patrně to musíme snášet spolu, – obrátila se ke knížeti Lvů Nikolajeviči. Byla tuze rozmrzelá.

Kníže Lev Nikolajevič chtěl už něco říci, ale nemohl pronést ani slova pod vlivem zmatku, který ho neopouštěl. Jen Aglaja, která si ve své „přednášce“ tolik dovolila, nebyla zmatena, ba jako by měla radost. Ihned vstala jako dřív vážně a důstojně, s takovou tváří, jako by se k tomu už dřív chystala a čekala jen na vyzvání, vstoupila doprostřed terasy a postavila se proti knížeti, který seděl dále ve svém křesle. Všichni se na ni dívali trochu udiveně a téměř všichni –

kníže Šč., sestry, matka – se dívali s nepříjemným pocitem na tuto nenáležitost, která se v každém případě dostala příliš daleko. Ale bylo patrné, že Aglaja našla zalíbení právě v té afektovanosti, s níž začínala obřad recitace veršů. Lizaveta Prokofěvna ji už chtěla zahnat na místo, ale v téže chvíli, kdy Aglaja začala recitovat známou baladu, vstoupili s hlasitým hovorem z ulice na terasu dva noví hosté. Byl to generál Ivan Fjodorovič Jepančín a za ním nějaký mladý muž. Nastal malý rozruch.

VII

Mladému muži, provázejícímu generála, bylo osmadvacet let; byl vysoký, urostlý, s krásnou a chytrou tváří, s velkýma černýma očima plnýma důvtipu a posměchu. Aglaja se na něho ani neohlédla a pokračovala v recitaci, dívajíc se s afektací dál jediné na knížete a obračejíc se jenom k němu. Knížeti neušlo, že to všechno dělá s jakýmsi předem pojatým záměrem. Ale noví hosté nikterak mu v nepříjemném postavení nepomohli. Když je spatřil, povstal, laskavě pokynul z dálky hlavou generálovi, naznačil, aby nerušili recitaci, a měl sám ještě kdy ustoupit za křeslo, kde opíraje se levou rukou o opěradlo, poslouchal dále baladu v situaci tak říkajíc už ne tak směšné a příznivější, než když seděl v křesle. Lizaveta Prokofěvna mávla velitelským gestem dvakrát na vstupující, aby se zastavili. Kníže ostatně projevil velký zájem o svého nového hosta, provázejícího generála; s jistotou v něm uhodl Jevgenije Pavloviče Radomského, o kterém už mnoho slyšel a nejednou přemýšlel. Mýlil ho jen jeho civilní šat; slyšel, že Jevgenij Pavlovič je voják. Výsměšný úsměv bloudil po rtech nového hosta po celou dobu recitace veršů, jako by i on už slyšel něco o „ubohém rytíři“.

„Snad to on sám vymyslel,“ přemýšlel kníže v duchu.

Ale něco zcela jiného se stalo s Aglajou. Veškerou počáteční afektaci a nadutost, s níž přikročila k recitaci, zakryla takovou vážností a takovým proniknutím v ducha i smysl básnického díla, s takovou rozvahou pronášela každé slovo veršů, vyslovovala je s tak svrchovanou prostotou, že na konci recitace netoliko strhla na sebe všeobecnou pozornost, ale podáním vznešeného ducha balady jaksi zčásti i ospravedlnila onu zesílenou afektovanou vážnost, s níž tak slavnostně postoupila do středu terasy. V oné vážnosti bylo teď možno spatřovat neomezenost a snad i naivnost její úcty k tomu,

co chtěla přednésti. Její oči blýskaly a lehká, stěží pozorovatelná křeč nadšení a oduševnění přeběhla dvakrát po jejím krásném obličejí. Recitovala:

*Ubohý žil rytíř jeden –
mlčenlivý, prostý druh, –
tvář měl bledou, zamračenou,
pod ní sídlil smělý duch.*

*Vidění měl jednou zářné,
nepostižné rozumem:
hluboký a ostrý dojem,
vryl se v srdce, zůstal v něm.*

*Od té doby – plamen v duši –
dal sám sobě svatý slib:
na ženy se nepodívat,
slova s nimi nemluvit.*

*Kolem šíje místo šálu
růženec si uvázal,
ocelové hledí z tváře
před nikým už nezdvíhal.*

*Naplněn jsa láskou čistou,
věren touze radostné,
na štít krví svojí vepsal
písmena tři A. M. D.*

*A na pouštích Palestiny –
co se hnali v bitvy jek*

*rytíři a paladini
s jmény dam svých na ústech, –*

*Lumen coeli, sancta Rosa!
divoce náš rytíř křik
a vrhl se jako bouřka
v divých musulmanů šik.*

*Uzavřen žil na svém hradě, –
když se vrátil nakonec;
smuten byl a mlčenlivý –
zemřel jako šílenec.*

Když se později kníže rozpomínal na tuto chvíli, dlouho v neobyčejném vzrušení se trápil jednou otázkou, kterou nemohl rozřešit: jak bylo možno sloučit takový opravdový krásný cit s tak zjevným a zlobným výsměchem? Neměl nejmenší pochyby, že to výsměch byl; jasně to pochopil a měl k tomu příčinu: v recitaci si Aglaja dovolila změnit písmena A. M. D. za písmena N. F. B. Že to nebyl omyl ani přeslechnutí z jeho strany – o tom nemohl pochybovat (pak se to dokázalo). V každém případě Aglaja provedla záměr předem pojatý, který ač byl žertem, byl žertem příliš ostrým a lehkomyšlným. O „ubohém rytíři“ všichni mluvili (a „smáli se“ při tom) už před měsícem. Přes to, jak si kníže potom vzpomínal, facit byl, že Aglaja ta písmena pronesla nejen beze všeho náběhu k žertu nebo k nějakému výsměchu, nebo dokonce nějakého podškrtnutí oněch písmen, aby vypukleji podtrhla jejich zatajený smysl, ale naopak, pronesla je s takovou nezměnitelnou vážností, s takovou nevinnou a naivní prostotou, že bylo možno předpokládat, že právě tato písmena jsou i v baladě, a že byla v knize tak vytištěna. Cosi těžkého a nepříjemného jaksi zranilo knížete. Lizaveta Prokofěvna ovšem nepochopila a nezpozorovala ani záměny písmen, ani narážky. Generál Ivan Fjodorovič pochopil

jen, že byly recitovány verše. Z ostatních posluchačů velmi mnozí pochopili a podivili se odvaze faktu i záměru, ale mlčeli a snažili se, aby to nedávali najevo! Ale Jevgenij Pavlovič (kníže byl hotov na to vsadit) nejen pochopil, ale snažil se dokonce i dát najevo, že pochopil: ušklíbl se hodně výsměšně.

– Ale je to krása! – vykřikla generálka nadšeně, jakmile recitace skončila. – Čí jsou ty verše?

– Puškinovy, maman, nezahanbujte nás, to je známá věc! – vykřikla Adéla.

– No, s vámi si člověk moc cti nepřidá! – ozvala se hořce Lizaveta Prokofěvna. – Hanba! Hned jak přijdeme, dáte mi ty Puškinovy verše.

– Tuším, že nemáme vůbec Puškina.

– Od nepamětných dob, – dodala Alexandra, – válejí se u nás nějaké dva roztrhané svazky.

– Pošlete hned do města to koupit, Fjodora nebo Alexěje, prvním vlakem – líp Alexěje. Aglajo, pojd' sem! Dej mi hubičku! Recitovalas krásně, jestliže však jsi recitovala upřímně, – dodala šeptem, – je mi tě líto; jestliže pak jsi to recitovala, aby ses mu posmívala, neschvaluji tvých citů, takže tak i onak bylo by líp nerecitovat. Chápeš? Běž, děťátko, budu s tebou ještě mluvit, sedíme tu už beztak dost dlouho.

Mezitím kníže pozdravil generála Ivana Fjodoroviče a generál mu představil Jevgenije Pavloviče Radomského.

– Chytil jsem ho cestou, právě přijel; dozvěděl se, že jdu sem, a že naši všichni jsou tu...

– Dozvěděl jsem se také, že i vy jste tu, – přerušil ho Jevgenij Pavlovič, – a poněvadž jsem si už dávno předsevzal stůj co stůj nejen se s vámi seznámit, ale i spřátelit, nechtěl jsem ztrácet času. Nejste zdravý? Právě jsem se dověděl...

– Jsem docela zdravý a jsem velmi rád, že vás poznávám, mnoho jsem o vás slyšel a i mluvil s knížetem Šč., – odpověděl Lev Nikolajevič, podáváje mu ruku.

Zdvořilostní fráze byly vyměněny, oba si podali ruku a zadívali se upřímně navzájem do očí. V jediném okamžiku se stal hovor všeobecným. Kníže zpozoroval (pozoroval teď všechno bystře a dychtivě, snad i to, co vůbec neexistovalo), že civilní oděv Jevgenije Pavloviče vzbuzoval obecný a jaksi nezvykle velký údiv, takže všechny ostatní dojmy byly na čas zapomenuty a vyhlazeny. Byl nasnadě předpoklad, že tato změna oděvu znamená něco zvlášť vážného. Adéla i Alexandra se nechápavě Jevgenije Pavloviče vyptávaly. Kníže Šč., jeho příbuzný, dokonce velmi znepokojeně; generál mluvil téměř rozčileně. Jedině Aglaja se zvědavě, ale docela klidně dívala asi minutu na Jevgenije Pavloviče, jako by jen chtěla srovnat, zda mu lépe sluší uniforma či civilní oblek, ale za minutu se odvrátila a už se na něho nepodívala. Ani Lizaveta Prokofěvna se nechtěla na nic vyptávat, ač i ona snad byla trochu zneklidněna. Knížeti se zdálo, že Jevgenij Pavlovič je u ní jaksi v nemilosti.

– Překvapil mne, ohromil! – tvrdil Ivan Fjodorovič, odpovídaje na všechny otázky. – Nechtěl jsem věřit, když jsem ho prve už v Petrohradě potkal. Proč tak najednou, to je otázka. A při tom sám křičí, že se nemá nic dělat ukvapeně.

Na základě rozhovorů, vzbuzených touto věcí, se ukázalo, že o tomto přeložení do dispozice Jevgenij Pavlovič už dávno a dávno mluvil; ale pokaždé mluvil tak málo vážně, že ani nebylo lze mu věřit. Mluvíval vždy i o vážných věcech s tak žertovnou tváří, že nebylo lze se vůbec dobrat, co si myslel, zvlášť když si to sám nepřál.

– Vždyť zůstanu v dispozici jen dočasně, několik měsíců, nejdéle rok, – smál se Radomský.

– Ale pokud já aspoň vaši situaci znám, nějaká nutnost tu neexistuje, – rozhořčoval se stále ještě generál.

– A objet statky? Sám jste mi to radil, a já chci kromě toho i za hranice...

Hovor se ostatně brzy změnil; přece však výsledkem byl příliš zvláštní neklid, který stále ještě trval, a podle názoru pozorujícího knížete přestupoval meze a bylo tu jistě něco zvláštního.

– To tedy je „ubohý rytíř“ zase na tapetě? – zeptal se Jevgenij Pavlovič, přistupuje k Aglaji.

K údivu knížete se Aglaja na tazatele podívala nechápavě a tázavě, jako by mu chtěla naznačit, že mezi nimi o „ubohém rytíři“ nemůže být ani řeči, a že ona otázce ani nerozumí.

– Ano, teď je pozdě, pozdě, posílat do města pro Puškina, pozdě! – hádal se Kolja s Lizavetou Prokofěvnou, dočista se vyčerpávaje; – třitisíckrát vám říkám, že je pozdě.

– Ano, vskutku, posílat do města je pozdě, – namanul se k tomu i Jevgenij Pavlovič, opouštěje rychle Aglaju; – myslím, že v Petrohradě jsou i krámy zavřeny, jde na devátou, – potvrdil, vyndávaje hodinky.

– Vydržela jste bez Puškina tak dlouho, dočkáte se ho i zítra, – vpadla do hovoru Adéla.

– Ano, to je nevhodné, – dodal Kolja, – pro lidi vznešené společnosti není příliš vhodné zabývat se moc literaturou. Zeptejte se Jevgenije Pavloviče. Mnohem spíš, žlutou ekvipáž s červenými koly.

– To sis zase někde přečetl, Koljo, – poznamenala Adéla.

– Jinak nemluví, než citáty z knížek, – vmísil se do řeči Jevgenij Pavlovič, – vyjadřuje se celými větami z kritických přehledů. Mám už dávno potěšení znát způsob hovorů Nikolaje Ardalionoviče, ale tentokrát to není vyčtené. Nikolaj Ardalionovič zřejmě naráží na mou žlutou ekvipáž s červenými koly. Jenže jsem ji už vyměnil. Opozdil jste se.

Kníže poslouchal, co říká Radomský... Zdálo se mu, že se chová skvěle, skromně, vesele, a zvláště se mu líbilo, že mluví tak docela jako rovný s rovným a kamarádsky s Koljou, který ho napadl.

– Co je to? – obrátila se Lizaveta Prokofěvna k Lebeděvově dceři Věře, která před ní stála s několika knihami v rukou, knihami velkého formátu, skvěle vázanými a téměř novými.

– Puškin, – řekla Věra. – Náš Puškin. Tatínek nakázal, abych vám ho donesla.

– Jak to? Jak je to možné? – podivila se Lizaveta Prokofěvna.

– Ne jako dar, ne jako dar! Neodvážil bych se! – vyskočil za zády dceřinými Lebeděv. – Za plnou cenu, prosím. Je to náš vlastní, rodný Puškin, vydání Anněnkova, které teď nelze vůbec dostat – za plnou cenu, prosím. Přináším ho nábožně, chtěje ho prodat a tak utišit ušlechtilou netrpělivost nejušlechtlejších literárních sklonů Vaší Excellence.

– Prodáš-li, děkuji ti, přijdeš na své, neboj se; jenom se, prosím tě, tady nekruť, holečku. Slyšela jsem o tobě, jsi prý až moc sečtělý, někdy si o tom promluvíme; doneseš to sám ke mně?

– Co nejuctivěji a... nejzdvořileji! – kroutil sebou Lebeděv, jsa neobyčejně spokojen a bera knihy od dcery.

– No jen mi to neztrat, přines to třeba bez zdvořilosti, ale pod jednou podmínkou, – dodala, dívajíc se na něho upřeně, – pustím tě jenom na práh, nemám v úmyslu dnes tě přijmout. Dceru Věru posli třeba hned, líbí se mi.

– A proč neřeknete nic o těch tam? – obrátila se netrpělivě Věra k otci. – Vždyť takhle vstoupí sami: začali dělat rámus. Lve Nikolajeviči, – obrátila se ke knížeti, který už vzal svůj klobouk, – přišli tam k vám už dávno nějakí lidé, čtyři, čekají u nás a nadávají, a tatínek je nechce k vám pustit.

– Jací hosté? – zeptal se kníže.

– Nějaké věci prý mají, jenomže jsou to tací lidé, že nepustíte-li jich teď, zastaví vás cestou. Nejlíp by bylo, Lve Nikolajeviči, je vpustit, a pak se jich rázem zbavit. Gavrila Ardalionovič a Pticyň je tam přemlouvají, ale nechtějí poslechnout, nechtějí poslechnout.

– Syn Pavliščeva, syn Pavliščeva! Nestojí to za to, nestojí to za to! – máchal rukama Lebeděv. – Ani vyslechnout je není třeba; nehodí se, nejjasnější kníže, pro vás, abyste se kvůli nim rozčiloval. To je to. Nestojí za to.

– Syn Pavliščeva! Panebože! – vykřikl kníže neobyčejně rozrušeně. – Já vím... ale já přec... dal tu věc do rukou Gavrily Ardalionoviče. Gavrila Ardalionovič mi říkal...

Ale Gavril Ardalionovič vyšel už z pokoje na terasu, za ním šel Pticyň. V nejbližším pokoji se ozval hluk a zvučný hlas generála Ivolgina, chtějícího jaksi překřičet několik hlasů. Kolja na křik ihned vyběhl.

– To je velmi zajímavé! – poznamenal hlasitě Jevgenij Pavlovič.

„Víte tedy, o čem jde,“ napadlo knížete.

– Jaký syn Pavliščeva? Jaký to může být syn Pavliščeva? – ptal se nechápavě generál Ivan Fjodorovič, prohlížíce si zvědavě všechny obličeje a udiveně pozoruje, že tuto novou historii nezná jen on sám.

Rozrušení a očekávání bylo vskutku obecné. Kníže byl neobyčejně udiven, že se věci tak zhola a osobně jeho vlastní podařilo už vzbudit u všech přítomných tak silný zájem.

– Bude nejlíp, když hned a *sám* tu věc skončujete, – řekla Aglaja, přistupujíc jaksi zvlášť vážně ke knížeti, – a dovolte, abychom všichni byli vašimi svědky. Chtějí vás pomluvit, kníže, musíte se slavnostně ospravedlnit a já mám už předem radost za vás.

– Já také chci, aby se konečně skončila tato hnusná historie o všelijakých nárocích, – vykřikla generálka, – jen pěkně na ně, kníže, nešetři je! Mně z té věci už uši zalehly a stál jsi mne hodně krve. A bude zajímavě se podívat. Zavolejte je, posadíme je tu, to měla Aglaja dobrý nápad. Slyšel jste o tom něco, kníže? – obrátila se ke knížeti Šč.

– Ovšemže slyšel, tady u vás. Ale chtěl bych si zvlášť ty mladé lidi prohlédnout, – odpověděl kníže Šč.

– To jsou samí nihilisté, co?

– Ne, prosím, to nejsou nihilisté, – pokročil vpřed Lebeděv, který se už taky rozechvěním div netřásl, – je to něco jiného, zvláštního; synovec můj říká, že pokročili už dále než nihilisté. To je marné, Vaše Excellence, myslíte-li, že je spletete svou přítomností; nedají se splést. Nihilisté bývají mnohdy přece jen lidé zkušení, ba učení, ale tihle – pokročili dál, poněvadž jsou to lidé s talentem především obchodním. Je to vlastně jakési dědictví nihilismu, ale ne přímou

cestou, nýbrž jen tak podle povídání a nepřímou, a neohlašují se nějakým článkem v revui, ale rovnou v nějaké choulostivé záležitosti; nejde, na příklad, o nechutnosti nějakého Puškina, ani, dejme tomu, o nutném rozpadnutí Ruska; ne, prosím, teď je pokládáno už rovnou za spravedlivé, aby jestliže někdo po něčem hodně zatouží, nezastavoval se před žádnými přehradami, i kdyby při tom měl utlouci osm lidí. Ale přeci jen bych vám, kníže neradil.

Ale kníže už šel otevřít hostům dveře.

– Pomlouváte je, Lebeděve, – pronesl usmívaje se, – váš synovec vás tuze rozeznil. Nevěřte mu, Lizaveto Prokofěvno, ujišťuji vás, že Gorští a Danilovové jsou jen výjimkami, ale tihle se jen... mýlí... Nechtěl bych jen tady, za přítomnosti všech. Odpusťte, Lizaveto Prokofěvno, vstoupí sem, ukážu vám je, ale pak je odvedu. Račte, pánové!

Spíše ho rozrušovala jiná mučivá myšlenka. Zdálo se mu: není tato věc teď někým připravena, právě pro tuto dobu a pro tuto hodinu, předem, právě pro tyto svědky, snad pro jeho očekávanou hanbu a ne pro jeho triumf? Ale příliš se styděl za svou „podivínskou a zlobnou podezíravost“. Zdá se, že by umřel, kdyby někdo se dověděl, že taková myšlenka v jeho mozku existuje, a v téže chvíli když jeho noví hosté vstoupili, byl upřímně hotov pokládat sebe v mravním ohledu za nejnižšího ze všech, kdo byli kolem něho.

Vstoupilo pět lidí, čtyři noví hosté a jako pátý za nimi generál Ivolgin; v plném varu a rozčilení a v nejprudším záchvatu řečňování. „Ten je jistě pro mne!“ pomyslně si s úsměvem kníže. Kolja proklouznul spolu se všemi: horlivě mluvil s Hypolitem, který byl mezi návštěvníky; Hypolit poslouchal s úsměškem.

Kníže hosty rozsadil. Všichni byli tak mladí, až neploletí, že bylo možno se divit i tomu případu i okolcům, které se s nimi dělaly. Ivana Fjodoroviče Jpančina na příklad, který z „té nové aféry“ nic neznal a nechápal, se zmocnila až nevole při pohledu na to mládí, a jistě by nějak zaprotestoval, kdyby ho nezadržela podivná a nezvyklá horlivost jeho manželky o privátní zájmy knížete. Zůstal ostatně ze

zvědavosti, zčásti z dobroty srdce, doufaje, že bude moci pomoci a v každém případě objevit se jako autorita; ale pozdrav, kterým ho zdáli pozdravil vstoupivší generál Ivolgin, ho znovu rozhořčil; zamračil se a rozhodl, že bude úporně mlčet.

Mezi čtyřmi mladinkými návštěvnicí byl ostatně i jeden třicátník, penzionovaný „poručík z Rogožinovy bandy, boxer, který dával prosebníkům sám po patnácti rublech“. Byl nasnadě předpoklad, že provází ostatní, aby jim dodal kuráže, jako upřímný kamarád, aby jim, ukáže-li se potřeba, i pomohl. Mezi ostatními hrál prim onen, který měl na sobě etketu „syn Pavliščeva“, ač se představil jako Antip Burdovský. Byl to mladík chudě a nedbale oblečený v saku, s rukávy usmolenými tak, že se leskly jako zrcadlo, s mastnou vestou, zapjatou až nahoru, s prádlem, které se někam ztratilo, s hedvábnou, černou, nemožně zamaštěnou kravatou, shrnutou do peška, s nemytými rukama, s neobyčejně uhrovatou tváří, bělovlasý, a možno-li se tak vyjádřit, s nevinně drzým pohledem. Byl nízké postavy, vyhublý a bylo mu asi dvaadvacet let. Na jeho tváři nebylo nejmenší ironie, ani stopy nějaké myšlenkové reflexe; naopak plné, tupé opojení vlastním právem a spolu něco, co se až podobalo podivné a neustálé potřebě být a cítit se neustále uraženým. Mluvil rozčileně, spěšně a koktavě, jako by slova do konce nevyslovoval, jako kokta nebo cizinec, třebaže ostatně byl původu čistě ruského.

Provázel ho předně čtenářům už známý synovec Lebeděvův a za druhé Hypolit. Hypolit byl člověk velmi mladý, sedmnáctiletý, s rozumným, ale neustále podrážděným výrazem tváře, do níž vyryla nemoc nezahladitelné stopy. Byl hubený jako kostra, bledožlutý, oči mu blýskaly a dvě rudé skvrny mu hořely na tvářích. Neustále kašlal; každé jeho slovo, téměř každé jeho vydechnutí bylo provázeno zachraptěním. Byly patrný souchotiny ve velmi pokročilém stupni. Zdálo se, že mu nezbývá víc než dvě, tři neděle života. Byl velmi unavený a první ze všech se posadil. Ostatní začali u vchodu trochu okolkovat a div neupadli ve zmatek, dívali se však přece

vážně a zřejmě se báli, aby si nějak neublížili na vlastní důstojnosti, což silně kontrastovalo s jejich reputací lidí, kteří se zřekli všech zbytečných společenských malicherností, předsudků a div ne všeho na světě kromě vlastních zájmů.

- Antip Burdovský, – se ohlásil spěšně a koktavě „syn Pavliščeva“.

- Vladimír Doktorenko, – jasně, zřetelně, a jako by se až chlubil, že se jmenuje Doktorenko, představil se synovec Lebeděva.

- Keller, – zamumlal penzionovaný poručík.

- Hypolit Terentěv, – zaječel neočekávaně písklavým hlasem poslední host. Všichni se konečně usadili vedle sebe na židlích proti knížeti, všichni se ihned představili, zamračili, a aby si dodali kuráže, přendali z jedné ruky do druhé své čepice, všichni se přichystali mluvit, ale všichni mlčeli, čekajíce s vyzývavým pohledem na cosi, pohledem, v němž bylo napsáno: „Ne, brachu milá, na nás si nepřijdeš!“ Bylo lze cítit, že stačí, aby někdo pronesl pro začátek jen jediné slovo, a ihned začnou všichni dohromady mluvit, předhánět se a přerušovat.

VIII

– Pánové, nečekal jsem nikoho z vás, – začal kníže, – byl jsem až dodnes sám nemocen a vaši věc jsem už před měsícem (obrátil se k Antipu Burdovskému) svěřil Gavrilovi Ardalionoviči Ivolginovi, o čemž jsem vás taky uvědomil. Nezříkám se ostatně osobního výkladu, ale nahlédnete zajisté, tato hodina... navrhuji, abyste šli se mnou do vedlejšího pokoje, nebude-li to dlouho trvat... Mám tu teď přátele a věřte...

– Přátele... kolik libo, ale přesto dovolte, – přerušil ho najednou velmi naléhavým, třebaže stále ještě nezvýšeným tónem, synovec Lebeděvův, – ale dovolte, abychom vás upozornili, že jste s námi mohl jednat zdvořileji a nenechat nás čekat dvě hodiny v místnosti pro služebnictvo...

– Ovšem... já... tak je to po knížecku! Tohle... vy tedy, generále! Nejsm žádný váš lokaj! Já, já..., – zamumlal náhle neobyčejně vzrušeně Antip Burdovský, s třesoucími se rty, s uraženým chvěním v hlasu, při čemž mu létaly chuchvalce slov z úst, jako by všecek pukl nebo se roztrhl, ale náhle se tak přespěchal, že ani desátému jeho slovu nebylo rozumět.

– To bylo po knížecku! – vykřikl písklavým, nakráplým hlasem Hypolit.

– Kdyby se to stalo mně, – zavrčel boxer, – to je, kdyby se to týkalo mne přímo, mne jako poctivého člověka, já bych na místě Burdovského... já bych...

– Pánové, teprve před chvílí jsem se dozvěděl, že jste tu, na mou duši, – opakoval zase kníže.

– Nebojíme se, kníže, vašich přátel, ať jsou kdokoli, poněvadž jsme v právu, – prohlásil zase synovec Lebeděvův.

– Ale jaképak máte právo, dovolte, abych se vás zeptal, – zapištěl zase Hypolit, už neobyčejně rozhořčeně, – předkládat věci Burdovského na soud svých přátel? Ano, možná, že si ani nepřejeme soudu svých přátel; je tuze pochopitelné, co to je takový soud vašich přátel...!

– Ale když tedy, pane Burdovský, nechcete mluvit zde, – podařilo se konečně prohodit knížeti, neobyčejně zaraženému takovým začátkem, – povídám vám, pojďme okamžitě do druhého pokoje, ale opakuji vám, že jsem o vás o všech uslyšel až v této chvíli...

– Ale nemáte práva, nemáte práva, nemáte práva...! Svě přátele... tuhle...! zakoktal náhle zase Burdovský, ohlížeje se, divoce a opatrně kolem sebe a rozhořčuje se tím více, čím více si nedůvěřoval a byl poplašen, – nemáte, práva! – a po těchto slovech se prudce zarazil, jako by rozhovor přetrhl, a vyvaliv mlčky krátkozraké, neobyčejně vypouklé oči s tlustými rudými žilkami, upřel je tázavě na knížete, jsa celým tělem nakloněn vpřed. Tentokrát se kníže tak podivil, že až sám umkl a díval se na něho také beze slova vyvalenýma očima.

– Lve Nikolajeviči! – zvolala náhle Lizaveta Prokofěvna. – Přečti tohleto teď okamžitě, týká se to přímo tvé věci.

Podala mu spěšně humoristický jeden týdeník a ukázala prstem na jeden článek. Lebeděv ještě, když hosté vcházeli, přiskočil ze strany k Lizavetě Prokofěvně, o jejíž přízeň se ucházel, vyndal beze slova z postranní své kapsy tyto noviny a postrčil jí je přímo před oči, ukazuje na zaškrtnutý sloupec. To, co se Lizavetě Prokofěvně už podařilo si přečíst, ji nesmírně zarazilo a rozrušilo.

– Nebude snad líp, ne nahlas, – zakoktal kníže ve velkém zmatku, – přečetl bych si to sám... potom...

– Tak raději čti ty, čti okamžitě, nahlas! Nahlas! – obrátila se Lizaveta Prokofěvna ke Koljovi a vytrhla netrpělivě z rukou knížete noviny, kterých se mohl sotva dotknout. – Nahlas přede všemi, aby to každý slyšel.

Lizaveta Prokofěvna byla dáma ohnivá a prudká, takže mnohdy najednou a rázem bez dlouhého přemýšlení vytáhla všechny kotvy

a pustila se na otevřené moře, neohlížeje se na pohodu. Ivan Fjodorovič sebou neklidně trhl. Ale zatím, co v první chvíli se všichni mimoděk zarazili a nechápavě čekali, rozevřel Kolja noviny a začal nahlas z místa ukázaného mu přiskočivším Lebeděvem:

*„Proletář a odnož, epizoda denních a každodenních loupeží! **Pokrok! Reforma! Spravedlnost!***

Divné věci se dějí v naší, tak zvané svaté Rusi, v našem století reforem a iniciativy akciových společností; v našem století národnosti a set milionů, vyvážených každoročně za hranice, v století rozvíjejícího se průmyslu a ochromení dělnických ruk atd., atd., všechno pánové, vypočíst nelze a proto přímo k věci. Jedné odnoži našeho bývalého statkářského panstva (de profundis!), jedné z těch odnoží, ostatně, jejichž dědové ještě všechno prohrávali v ruletě, otcové byli nuceni sloužit jako kadeti a poručíci a obvykle umírali v soudním vyšetřování pro nějaké nevinné přepočítání při sčítání erárních peněz, a jejichž děti, podobně jako hrdina našeho vypravování, rostou buď jako idioti, nebo dokonce jsou zaplétáni do kriminálních procesů, z nichž ostatně jsou porotci osvobozováni, aby se napravili a povznesli, nebo konečně končí tím, že si dovolí nějaký takový žertík, jaký uvidí publikum a zhanobí tak dost už zhanobenou naši dobu – tedy jedné takové odnoži bývalého statkářského panstva se přihodil podivný příběh. Naše odnož se před půl rokem v zimě vrátila, jsouc obuta po cizí módě střevíčky a třesouc se v nepodšitém plášti ze Švýcar, kde se léčila z idiotství (sic!) do Ruska. Třeba přiznat, že měl štěstí, takže mohl, nemluvě ani o své zajímavé nemoci, z níž se léčil ve Švýcarech (představte si, což je možno léčit se z idiotství?!), svou velectěnou osobou velmi pěkně dokázat pravdivost ruského přísloví: „Jistému druhu lidí přeje štěstí!“ Sud'te sami: jsa ještě kojencem, po smrti otce, prý poručíka, který umřel v soudním vyšetřování, prohrav náhle v kartách celou rotní hoto-vost, a snad i předepsav příliš velkou dávku ran metlou nějakému svému podřízenému (pamatujte pánové, že to byly staré časy!) byl

náš baron z milosti přijat na vychování jedním velmi bohatým ruským statkářem. Tento ruský statkář, – říkejme mu třeba P., majitel v dřívějších zlatých dobách čtyř tisíc nevolnických duší (nevolnické duše! chápete pánové takový výraz? Já nechápu. Nutno se podívat do slovníku, vybaveného výkladem: „nedávné podání, ale těžko je mu věřit“), tento ruský statkář byl patrně jedním z těch ruských darmojedů a lenochů, kteří trávili svůj prázdný život v cizině, v létě u moře, a v zimě v pařížském Château de fleurs, kde svou dobou nechávali nesmírné sumy peněz. Najisto bylo možno říci, že alespoň jedna třetina výnosu celého dřívějšího nevolnického jmění přicházela do rukou majitele pařížského Château de fleurs. (Jaký to byl šťastný člověk!) Ať už tomu bylo, jak bylo, bezstarostný P. vychovával osiřelého panáčka knížecky, najímal pro něho vychovatele a vychovatelky (nepochybně hezounké), které, abychom nezapomněli, vozil sám z Paříže. Ale panská odnož, poslední svého rodu, byl idiot. Vychovatelky z Château de fleurs nepomohly a náš chovanec se do dvaceti let nenaučil ani mluvit žádným jazykem, nevyjímaje ani ruský. Tento poslední fakt mu lze ostatně odpustit. Konečně dostala otrokářská hlava P. fantastický nápad, že idiota mohou naučit rozumu ve Švýcarech – nápad ostatně logický: darmožrout a vykořisťovatel si mohl skutečně představovat, že za peníze je možno koupit na trhu i rozum, tím spíše pak ve Švýcarech. Minulo pět let léčby ve Švýcarech u jakéhosi proslulého profesora a na penězích byly utraceny tisíce. Idiot ovšem rozumu nenabyl, ale začal prý být přec jen podoben, nepochybně jen tak na půl, abychom nepřeháněli, člověku. Najednou P. náhle umírá. Závěť ovšem žádnou nezanechá; jeho věci jsou jako obvykle v nepořádku; dychtivých dědiců je kupa a nemají ani nejmenšího zájmu na odnoži poslední svého rodu, léčené z milosti ve Švýcarech z dědičného idiotství. Odnož, třebaže idiot, zkusila přec jen doběhnout svého profesora a podařilo se mu prý léčit se u něho zadarmo dva roky, a to tak, že před ním skrýval smrt svého dobrodince. Ale profesor byl sám šarlatán, jak se sluší

a patří; když se byl polekal nedostatku peněz, ještě více apetitu svého dvacetiletého darmojeda, obul ho do svých starých střevíců, daroval mu svůj roztrhaný plášť a vypravil ho z milosti třetí třídou nach Russland¹⁹, – aby se ho ve Švýcarech zbavil. Zdálo by se, že se štěstí obrátilo k našemu hrdinovi zády. Ale ne, prosím: náhoda, která nechá celé gubernie vymírat hladu, plýtvá náhle všemi svými dary na aristokrátka, jako v Krylovově ‚Mraku‘, který přelétne vyschlé pole a rozlije se nad oceánem. Téměř v témž okamžiku, kdy se náš hrdina objeví ze Švýcar v Petrohradě, umírá v Moskvě jeden příbuzný jeho matky (která ovšem byla z kupeckého rodu), starý bezdětný křála, kupec, bradáč a sektář a zanechává několik milionů dědictví, dědictví okrouhlého, nesporného, čistého, v hotovosti a (kdyby to takto potrefilo mne a tebe, čtenáři!) to všechno naší odnoži, to všechno našemu baronu, který se léčil ve Švýcarech z idiotství. Ale tu se už začalo hrát jinou notou. Okolo našeho barona ve střevících, který se začal dvořit známé jedné vydržované krásce, se náhle skupila celá banda přátel a kamarádů, našli se i příbuzní, a co nejlepššího, celé kupy ušlechtilých slečen, dychtivě žíznících po zákonném manželství, a co taky lepššího může být: aristokrat, milionář, idiot – všechny výhody najednou, takového muže nenajdeš ani s lucernou a na objednávku ho nedostaneš...!“

– Tohle... tohle... už nechápu! – vykřikl Ivan Fjodorovič v nejvyšším stupni nevole.

– Přestaňte, Koljo! – vykřikl kníže prosebným hlasem. Ze všech stran se rozlehly výkřiky.

– Číst! Stůj co stůj číst! – ostře zasekla Lizaveta Prokofěvna, ovládajíc se patrně s největším úsilím. – Kníže, jestliže zarazíte čtení – budeme nepřáteli.

Nebylo možno nic proti ní pořídit. Kolja, rozrušený, rudý, rozhořčený, četl rozechvěným hlasem dál:

19 Do Ruska.

„Mezitím však, co náš předčasně zralý milionář byl tak říkajíc v sedmém nebi, přihodila se jakási zcela vedlejší maličkost. Jednoho krásného rána se u něho objeví jeden návštěvník s klidnou a přísnou tváří, s uctivými, ale důstojnými a spravedlivými slovy, oblečený skromně a pořádně se zřejmě pokrokovým odstínem v myšlenkách a dvěma slovy vyloží příčinu své návštěvy: je známým advokátem, jeden mladík mu svěřil jistou záležitost; přichází jeho jménem. Onen mladík není nikdo jiný než syn nebožtíka P., ač má jiné jméno. Hýřivý P. – když byl v mládí svedl jedno poctivé chudé děvče z domácí čeledi sic, ale evropsky vychované (do čehož ovšem mluvila i baronská práva minulého nevolnického stavu), a když byl zpozoroval nevyhnutelný a velmi blízký následek svého poměru, provdal ji co nejrychleji za jednoho pracovitého úředníka poctivého charakteru, který to děvče měl už dlouho rád. Z počátku novomanželům pomáhal, ale ušlechtilý charakter jejího muže podpory brzo odmítl. Minula jistá doba a P-ovi se pomalu podařilo zapomenout i na dívku i na zplozeného s ní syna a pak, jak už řečeno, taky umřel, nezanechávaje žádných dispozic. Mezitím jeho syn, který se narodil už v zákonném manželství, ale vyrostl pod cizím jménem a byl zcela adoptován poctivým charakterem muže jeho matky, který svou dobou také umřel, mezitím tento syn zůstal odkázán i se svou nemocnou matkou, která strádá, nemohouc chodit, v jedné vzdálené gubernii, zůstal odkázán jenom na své vlastní prostředky. Vydělával si v hlavním městě peníze poctivou denní prací, dává hodiny kupeckým synkům, a tím se z počátku vydržoval na gymnáziu a pak na univerzitě, poslouchaje potřebné přednášky a máje na zřeteli daleký cíl. Ale co si vyděláš u kupce za hodiny po šestáku, máš-li k tomu ještě na starosti nemocnou matku, nemohoucí chodit, která mu nakonec téměř neulevila ani svou smrtí ve vzdálené gubernii. Naskýtá se otázka: co podle práva a spravedlnosti měla tu uvážit naše odnož? Myslíš si ovšem, čtenáři, že si v duchu řekl tak: „Po celý život jsem užíval všech darů P.; na mou výchovu, na guvernanky i na

lечение idiotství byly vydány ve Švýcarech desítky tisíc; a teď mám tady miliony a poctivý charakter syna P., který není vinen přechýny svého lehkomyšlného a zapomněvšího naň otce, hyne v soukromých hodinách. Všechno, co bylo vydáno na mne, mělo být podle práva a spravedlnosti vydáno na něho. Ty velké sumy za mne utracené nejsou ve skutečnosti mé. Byl to jen slepý omyl štěstěny; náležely synu P. Měly být vydány na něho a ne na mne – plod fantastického rozmaru lehkomyšlného a zapomnětlivého P. Kdybych byl člověkem zcela poctivým, jemnocitným, spravedlivým, musil bych odevzdat jeho synu polovinu celého svého dědictví, ale poněvadž jsem člověk především vypočítavý a příliš dobře chápu, že je to věc vymykající se právníckému řešení, polovinu svých milionů mu nedám. Ale bude ode mne velmi nízké a nestydaté (odnož zapomněla, že taky málo vypočítavé) i to, jestliže teď jeho synovi nevrátím aspoň ty desítky tisíc, které byly P-em na mé idiotství vydány. Tady jde jen o svědomí a spravedlnost! Neboť, co by ze mne bylo, kdyby si mne P. nevzal na vychování a místo mne se staral o svého syna?’

Ale ne, pánové! Naše odnože tak neususují. Ať sebevíc mu rozkládal advokát mladého člověka, který vzal na se tuto práci jediné z přátelství a téměř proti jeho vůli, skoro násilím, ať jakkoliv mu poukazoval na závazky cti, ušlechtilosti, spravedlnosti, ba pouhého výpočtu, švýcarský chovanec zůstal neoblomným. A co? To všechno by ještě nebylo nic, ale to, co přijde, je opravdu neodpustitelné a nelze omluvit žádnou zajímavou nemocí: tento milionář, který sotva vylezl ze střevíců svého profesora – nemohl pochopit ani toho, že poctivý charakter mladíka, ubíjejícího se hodinami, nežádá od něho milosti a podpory, ale své právo a svůj dluh, i když ne právní, ba neprosí ani sám, ale za něho se přimlouvali jen jeho přátelé. Naše odnož s majestátním pohledem plna opojení, že se jí naskýtá možnost beztréstně dusit svými miliony lidi, vyndává padesátirublovou bankovku a posílá ji ušlechtilému mladému muži jako drzou almužnu. Nevěříte, pánové? Jste rozrušeni, uraženi, ulevujete si výkřiky nevole:

on to udělal přeci! Peníze mu byly ovšem ihned vráceny, tak říkajíc, hozeny do obličeje. Jak teď možno rozřešit tuto věc? Není to věc juristická, zbývá jen veřejnost! Podáváme tento příběh čtenářstvu, ručíce za jeho pravdivost. Jeden z našich nejznámějších humoristů napsal o tom úchvatný epigram, hodný toho, aby našel místo nejen v guberniálních, ale velkoměstských skicách našich mravů:

*U Schneidra²⁰ se Léva²¹ léčil,
pilně medicíny bral,
živen cizích lidí péčí
po světě se klackoval.*

*Vrátiv v střevíčkách se úzkých
miliony podědil,
k Pánubohu pomodlil se
a studenty oloupil.“*

Když Kolja skončil, odevzdal rychle noviny knížeti a vrhl se beze slova do kouta, pevně se do něho vryl a zakryl tvář rukama. Bylo mu nevýslovně stydno a jeho dětská citlivost, která ještě nepřivykla špíně, byla rozrušena až přespříliš. Zdálo se mu, že se stalo něco neobyčejného, co rozdrtilo rázem všecko, a že i on sám je skorem toho příčinou, už jen proto, že to nahlas přečetl.

Ale jak se zdá, cítili všichni cosi podobného.

Stydno a tuze nepěkně bylo slečnám. Lizaveta Prokofěvna přemáhala v sobě strašný hněv a snad taky hořce litovala, že se do toho vmíchala; teď mlčela. S knížetem se dalo totéž, co se v podobných případech často děje s lidmi příliš stydlivými: tak se zastyděl za cizí čin, tak mu bylo stydno za své hosty, že v prvé chvíli se bál na

20 Jméno švýcarského profesora.

21 Zdrobnělé jméno odnože.

ně i podívat. Pticyň, Varja, Gaňa, dokonce i Lebeděv, – všichni měli vzezření trochu zmatené. Nejdivnější však bylo, že Hypolit a „syn Pavliščevův“ byli taky jaksi zaraženi; i synovec Lebeděvův byl zřejmě nespokojen. Jedině boxer seděl úplně klidně, nakrucuje si knír, s vážným vzezřením a očima sklopenýma, ne však ze zmatku, ale naopak, jak se zdálo, z jakési ušlechtilé skromnosti a pod vlivem příliš zřejmého triumfu. Podle všeho bylo patrné, že se mu článek neobyčejně líbil.

– Čert ví, co je to, – zavrčel polohlasem Ivan Fjodorovič, – jako by se padesát lokajů sešlo, aby to složilo, a taky to složilo.

– Dovolte, velectěný pane, abychom se zeptali, jak si můžete dovolit urážet takovými předpoklady? – prohlásil a všecek se zachvěl Hypolit.

– Tohle, tohle, tohle je pro poctivého člověka... uznáte sám, generále, že tohle je pro poctivého člověka až urážlivé! – zavrčel boxer, taky se náhle zachvěl, nakrucuje si knír a potřásáje rameny i tělem.

– Předně nejsem pro vás žádný „velectěný“, a za druhé nemám v úmyslu dávat vám nějaká vysvětlení, – odpověděl ostře strašně rozzlobený Ivan Fjodorovič; vstal, odešel beze slova k východu z terasy a postavil se na hořením stupni zády ke společnosti – jsa nanejš rozhorlen na Lizavetu Prokofěvnu, kterou ani teď nenařadilo hnout se z místa.

– Pánové, pánové, dovolte, konečně, pánové, abych mluvil, – vykřikl smutně a vzrušeně kníže, – a buďte tak laskaví, hovořme tak, abychom se navzájem pochopili. Nemám, pánové, nic proti tomu článku, nechat; jenom že to všechno, co je v článku otištěno, není pravda; říkám to proto, že to sami víte; člověku je až stydno. Takže se upřímně divím, jestliže to napsal někdo z vás.

– Až do této chvíle jsem o tomto článku vůbec nevěděl, – prohlásil Hypolit; – já tento článek neschvaluji –

– Ač jsem věděl, že je napsán, přece bych taky neradil jej otisknout, poněvadž je naň brzo, – dodal synovec Lebeděva.

- Já to věděl, ale já mám právo... já..., – zamumlal „syn Pavliščeva“.
- Jak?! Vy sám jste to napsal? – zeptal se kníže, dívaje se zvědavě na Burdovského, – to nemůže být!
- Je možno nepřiznat vám vůbec práva k takovým otázkám, – vmísil se do řeči synovec Lebeděva.
- Já se jen divil, že se panu Burdovskému podařilo... ale... chci říci, proč, když už jste tuto aféru dali na veřejnost, proč jste se před chvílí tak urazili, když jsem o téže věci začal mluvit před svými přáteli.
- Ovšem! – zamumlala rozhorleně Lizaveta Prokofěvna.
- A ráčil jste, kníže, dokonce zapomenout, – proklouzl náhle téměř v horečce mezi stolicemi Lebeděv, který se už nemohl ovládnout, – ráčil jste, prosím, zapomenout, že jen vaše dobrá vůle a nesmírná dobrota vašeho srdce vás přiměla je přijmout a vyslechnout a že oni nemají žádného práva něco takového žádat, tím méně, že jste tu věc už svěřil Gavrilovi Ardalionoviči, a i v tom, že jste jednal z nesmírné své dobroty a že teď, nejjasnější kníže, nemůžete uprostřed svých vzácných přátel obětovat tuto společnost kvůli těmto pánům a že byste mohl všechny tyhle pány tak říkajíc okamžitě vyprovodit ze schodů, což bych já, jako domácí pán tady s neobyčejným přímo potěšením...
- Zcela správně! – zahřměl náhle z hloubi pokoje generál Ivolgin.
- Dost, Lebeděve, dost, dost, – chtěl začít kníže, ale výbuch nevole zdusil jeho slova.
- Ne, dovolte, kníže, dovolte, teď ještě není toho dost! – překřičel téměř všechny synovec Lebeděva, – teď třeba věc postavit na pevné a jasné základy, poněvadž ji patrně nechápou. Jsou v tom zapleteny právnické kličky a na základě těch kliček se nám vyhrožuje, že nás shodí ze schodů! Cožpak nás ale, kníže, máte za takové hlupáky, že sami nechápe, do jaké míry je naše věc neprávnická, a že rozebereme-li tu aféru právnický, nemáme práva žádat od vás po zákonu ani jeden rubl? My právě dobře chápe, že není-li tu práva

juristického, je tu právo lidské, přirozené; právo zdravého rozumu a hlas svědomí, a i když toto naše právo není napsáno v žádném shnilém lidském zákoníku, poctivý a čestný člověk, to je člověk zdravě usuzující, je přes to povinen zůstat poctivým a čistým člověkem i v těch bodech, které nejsou vytčeny v zákonících. Proto taky jsme sem přišli bez bázně, že budeme shozeni ze schodů (jak jste právě vyhrožoval) z toho důvodu, že *neprosíme*, ale *žádáme*, přes nevhodnou pro návštěvy pozdní hodinu (ač jsme nepřišli v pozdní hodině, ale vy jste nás přinutil čekat v místnosti pro služebnictvo), proto taky, povídám, jsme přišli bez bázně, poněvadž právě jsme předpokládali, že jste člověk se zdravým rozumem, to je člověk, který má čest a svědomí. Ano, pravda, nevstoupili jsme pokorně, ne jako vaši příživníci a vrtichvostové, ale se vztyčenou hlavou jako lidé svobodní, a vůbec ne s prosbou, ale se svobodným a hrdým požadavkem (slyšíte, ne s prosbou, ale s požadavkem, zapište si to za uši!). My vám dáváme důstojně a přímo otázku: uznáváte, že jste ve věci Burdovského v právu, či v neprávu? Uznáváte, že vám Pavliščev prokázal dobrodiní a snad vás i zachránil před smrtí? Uznáváte-li to (což je samozřejmé), máte v úmyslu, nebo shledáváte ve svém svědomí za správné, když jste sám dostal miliony, dát náhradu strádajícímu synu Pavliščeva, i když teď má jméno Burdovského? Ano, či ne? Jestli *ano*, to je jinými slovy, je-li ve vás to, čemu vy svým jazykem říkáte čest a svědomí a co my označujeme přesněji termínem zdravý rozum, uspokojte nás a věc je vyřešena. Uspokojte nás bez proseb a bez vděčnosti z naší strany, nečekejte jich od nás, poněvadž to neděláte pro nás, ale pro spravedlnost. Nechcete-li nás uspokojit, to je odpovídáte: *ne*, okamžitě odejdeme a jednání přerušíme; pak vám ale řeknu do očí za přítomnosti všech vašich svědků, že jste člověk rozumu hrubého a nepřilíš vyvinutého; že nesmíte a nemáte práva nazývat se příště člověkem cti a svědomí, že si chcete toto právo koupit velmi lacino. Skončil jsem. Dal jsem otázku. Shod'te nás teď ze schodů, máte-li kuráž. Můžete to udělat,

jste v převaze. Ale vzpomeňte, že my přece jen žádáme, a neprosíme. Žádáme, a neprosíme...!

Tu se rozhorlený synovec Lebeděva zarazil.

– Žádáme, žádáme, žádáme, a neprosíme! – zakoktal Burdovský a zrudl jako rak.

Po slovech synovce Lebeděvova následovalo všeobecné rozrušení, ano bylo slyšet i reptání, ač všichni ve společnosti se patrně vyhýbali míchat se do věci kromě snad jen Lebeděva, který byl jako v horečce. (Divná věc: Lebeděv, který byl očividně na straně knížete, cítil teď po řeči svého synovce jakési uspokojení rodinné hrdosti; díval se aspoň po celé společnosti jakýmsi zvláštním pohledem.)

– Podle mého mínění, – začal kníže dost tiše, – podle mého mínění, pane Doktorenko, máte v tom všem, co jste teďka řekl, z poloviny docela pravdu, ba souhlasím, že z dobré poloviny, a souhlasil bych s vámi docela, kdybyste ve své řeči něco nevynechal. Nemohu a nejsem s to vám přesně naznačit, co jste vlastně vynechal, ale ve vaší řeči se ovšem něčeho k úplné spravedlnosti nedostává. Vraťme se raději k věci, řekněte, pánové, proč jste ten článek otiskli? Vždyť tu co slovo, to pomluva; takže, pánové, podle mého mínění jste udělali podlost.

– Dovolte...!

– Velečtěný pane...!

– To je... to je..., – ozvalo se rázem ze strany vzrušených hostí.

– Co se týče článku, – vpadl do řeči pištivě Hypolit, – co se týče onoho článku, řekl jsem vám už, že já a ostatní jej neschvalujeme! Napsal jej tuhle ten (ukázal na boxera, sedícího vedle něho), napsal, souhlasím, neslušně, napsal jej bez vtipu a takovým slohem, jakým píšou takoví lidé jako on, lidé na penzi. On je hlupák a kromě toho kouká, kde by co trhl, souhlasím, říkám mu to každý den přímo do očí, ale přece byl z poloviny v právu: veřejnost je zákonné právo každého člověka, a tedy i Burdovského. Za škaredé věci, které napsal, ať odpovídá tamten sám. Co pak se týče toho, že jsem jménem všech

před chvílí protestoval proti přítomnosti vašich přátel, pokládám za nutné, velectění pánové, vám vyložit, že jsem protestoval, jenom abych poukázal na naše právo, že však ve skutečnosti si svědků přejeme a že jsme se před chvílí, ještě než jsme sem vstoupili, všichni čtyři na tom shodli. Ať je vašimi svědky kdokoliv, ať jimi jsou třeba vaši přátelé, nemohou přec nesouhlasit, že právo je na straně Burdovského (poněvadž toto právo je očividně matematické), takže je dokonce ještě líp, že tito svědci jsou vaši přátelé; pravda vyjde ještě patrněji najevo.

– Pravda, v tom jsme se shodli, – potvrdil synovec Lebeděva.

– Tak proč před chvílí nastal při prvních slovech takový křik a rámus, když jste to tak chtěli! – podivil se kníže.

– Co se pak týče článku, kníže, – vmísil se do hovoru boxer, který si strašně přál taky něco říci a byl příjemně vzrušen (bylo nasnadě podezření, že na něho zřejmě a silně působila přítomnost dam), – co se pak týče článku, přiznávám, že jsem vskutku autorem, ač můj nemocný přítel, kterému jsem si zvykl pro jeho chorobný stav mnoho odpouštět, jej teď tak rozebral. Ale napsal jsem jej a otiskl v revui upřímného kamaráda, jako zprávu dopisovatele. Jen verše nejsou vskutku ode mne a jsou opravdu z pera známého humoristy. Burdovskému jsem jej jenom přečetl, a ani to ne celý, a ihned jsem od něho dostal svolení k otištění, ač uznáte, že jsem jej mohl otisknout i bez svolení. Veřejnost je obecné právo, právo poctivé a blahodárné. Doufám, že vy sám, kníže, máte do té míry rád pokrok, že to nebudete popírat...

– Nebudu nic popírat, ale uznáte sám, že ve vašem článku...

– Ostře, chcete říci? Ale vždyť je tu, tak říkajíc, uznáte sám, věc veřejného zájmu a není přec možno tak vyzývavý případ pustit jen tak. Pro viníky je to sice horší, ale veřejný zájem je na prvním místě. Copak se týče některých nepřesností, tak říkajíc, hyperbol, uznáte i to, že jde především o iniciativu, především o cíl a o úmysl; především jde o blahodárný příklad, a pak teprve budem rozbírat

soukromé případy a nakonec ten sloh, v tom je tak říkajíc úmysl humoristický a konec konců, uznáte sám, píší tak všichni! Ha-ha!

– Ale to je úplně falešná cesta! Ujišťuji vás, pánové, – vykřikl kníže, – otiskli jste článek v předpokladu, že nechci vůbec uspokojit pana Burdovského a že tedy je třeba mne za to postrašit a na mně se jaksi pomstít. Ale jak jste to věděli: snad jsem se rozhodl Burdovského uspokojit! Prohlašuji vám rovnou, teď za přítomnosti všech, že uspokojím...

– No, konečně rozumné a poctivé slovo rozumného a poctivého člověka! – prohlásil boxer.

– Bože na nebi! – vy rvalo se z úst Lizavety Prokofěvny.

– To je nesnesitelné, – zamumlal generál.

– Dovolte ale, pánové, dovolte, já celou věc vyložím, – prohlásil kníže, – před pěti nedělemi se u mne v Z. objevil váš plnomocník a důvěrník, pane Burdovský, Čebarov. Vy jste ho popsal, pane Kellere, ve svém článku příliš lichotivě, – obrátil se kníže k boxerovi a náhle se rozesmál; – mně se ale vůbec nezalíbil. Pochopil jsem jen hned napoprvé, že jádro celé věci je právě v tom Čebarovu, že snad právě on vám, pane Burdovský, využíváje vaší prostoty, našeptal, mám-li mluvit upřímně, jak do toho.

– Nemáte práva... já... nejsem prostý člověk... tohle..., – zakoktal vzrušeně Burdovský.

– Nemáte vůbec práva takové věci předpokládat, – vmísil se po-
učným tónem synovec Lebeděva.

– To je nanejvýš urážlivé! – zapištěl Hypolit. – To je předpoklad urážlivý, falešný a nepatří k věci!

– Promiňte, pánové, promiňte, – omluvil se spěšně kníže, – od-
pusťte, prosím; řekl jsem to proto, že mne napadlo, nebude-li líp, když budeme k sobě navzájem zcela upřímní, ale budiž, jak chcete. Řekl jsem Čebarovu, poněvadž nejsem v Petrohradě, že neprodleně zplnomocním svého přítele, aby se o tu věc staral, a že vám, pane Burdovský, dám o tom zprávu. Řeknu vám přímo, pánové, že se mi

ta věc zdála páchnout podvodem, právě proto, že v ní byl ten Čebarov... Oh, neurážíte se, pánové! Proboha, neurážíte se! – vykřikl polekaně kníže, vida zase výraz uraženého neklidu u Burdovského, rozrušení a protest u jeho druhů. – To se nemůže týkat vás osobně, když říkám, že mi ta věc páchla podvodem! Vždyť já tenkrát z vás osobně nikoho neznal a neznal ani vašich jmen; soudil jsem jediné podle Čebarova; mluvím všeobecně, poněvadž... kdybyste jen věděli, jak strašně mne podváděli od těch dob, co jsem dostal dědictví!

– Kníže, vy jste strašně naivní, – podotkl posměšně synovec Lebeděva.

– A přitom je to kníže a milionář! I při svém snad opravdu dobrém a prostém srdci, přece jen se ovšem nemůže vymknout obecnému zákonu, – prohlásil Hypolit.

– Možná, velmi dobře možná, pánové, – spěchal kníže, – ač nechápu, o jakém obecném zákonu mluvíte; ale pokračuji, jen se zbytečně neurážejte; přísahám, že nemám nejmenšího přání vás urazit. Ale co tohleto, pánové, doopravdy znamená: nelze říci upřímného slova, hned jste uraženi! Předně však mne strašně zarazilo, že existuje „syn Pavliščeva“ a žije v tak strašné situaci, jak mně vyložil Čebarov. Pavliščev byl můj dobrodinec a přítel mého otce. (Ach, proč jste, pane Kellere, napsal o mém otci ve svém článku takovou nepravdu? Nebylo ani defraudace v rotní pokladně, ani týrání podřízených – jsem o tom pozitivně přesvědčen a divím se, jak jste mohl zdvihnout ruku a napsat takovou pomluvu?) A to, co jste napsal o Pavliščevovi, to je docela nesnesitelné: nazýváte tohoto nejušlechtilejšího člověka hýřilem a lehkomyšlníkem tak drze, tak pozitivně, jako byste mluvil vskutku pravdu, ale zatím to byl nejcudnější člověk, jaký kdy na světě byl! Byl to i pozoruhodný učenec; dopisoval si s mnoha znamenitými učiteli a vynaložil mnoho peněz na podporování vědy. Co se pak týče jeho srdce, jeho dobrých skutků, ó, ovšemže jste správně napsal, že jsem byl tenkrát skoro idiotem a nemohl nic chápat (třebaže jsem rusky přece jen hovořil a rozuměl), ale vždyť já to všechno, co teď připomínám, umím ocenit...

– Dovolte, – pištěl Hypolit, – nebude to trochu příliš dojemné? Nejsme děti. Chtěl jste přistoupit přímo k věci, vzpomeňte, že je deset hodin.

– Prosím, prosím, pánové, – souhlasil ihned kníže; – po prvé nedůvěře jsem v duchu usoudil, že se mohu mýlit a že Pavliščev mohl syna opravdu mít. Ale strašně mne zarazilo, že tento syn tak lehce, totiž chci říci tak veřejně dává na pospas tajemství svého zrození a hlavně vrhá hanbu na svou matku. Poněvadž Čebarov mne už tenkrát strašil veřejností...

– Jaká hloupost! – vykřikl synovec Lebeděva.

– Nemáte práva... nemáte práva! – vykřikl Burdovský.

– Syn není odpověden za prostopášný čin otce a matka není vinna, – zapištěl ohnivě Hypolit.

– Tím spíš, by se zdálo, je jí třeba šetřit..., – pronesl nesměle kníže.

– Vy, kníže, jste nejen naivní, ale snad ještě něco víc, – zlostně se ušklíbl synovec Lebeděvův.

– A jaké jste vy měl právo...! – zapištěl co nejnepřirozeněji Hypolit.

– Žádné, žádné! – přerušil ho spěšně kníže. – To máte pravdu, přiznávám, že se to stalo mimoděk, a já si hned tenkrát v duchu řekl, že mé osobní pocity nesmějí mít vliv na věc, poněvadž, jestliže já sám přiznám, že jsem zavázán uspokojit ve jménu mých citů k Pavliščevovi požadavky pana Burdovského, musím je uspokojit v každém případě, to je, ať už si pana Burdovského vážím, či nevážím. Začal jsem, pánové, o tom proto, že se mi přece jen zdálo nepřirozeným, že syn tak veřejně odkrývá tajemství své matky... Krátce přesvědčil jsem se, což byla hlavní věc z toho, že Čebarov je asi kanálie a že sám klamem pana Burdovského k takovému podvodu vyšťval.

– Ale tohle je přece už nesnesitelné! – ozvalo se ze strany jeho hostí, z nichž někteří i vyskočili se židlí.

– Pánové! Proto jsem taky usoudil, že nešťastný pan Burdovský je asi člověk prostý, bezbranný, člověk, který lehce podléhá pod-

vodníkům, že tedy jsem tím spíše povinen mu přispět, jako „synu Pavliščeva“ –, předně abych paralyzoval pana Čebarova, za druhé, abych ho vedl svou oddaností a přátelstvím, a za třetí určil jsem, aby mu dali deset tisíc rublů, to je všechno, co podle mého počtu mohl Pavliščev na mne v penězích vydat...

– Jak! Jen deset tisíc! – vykřikl Hypolit.

– No, kníže, v matematice se tuze nevyznáte nebo vyznáte až příliš dobře, ač ze sebe děláte prostáčka, – vykřikl synovec Lebeděva.

– Na deset tisíc nepřistupuji, – řekl Burdovský.

– Antipe! Přístup! – našeptal boxer rychlým a zřetelným šepotem, nahýbaje se zezadu přes opěradlo Hypolitovy židle. – Přístup, a pak později uvidíme!

– Poslouchejte, pane Myškine, – pištěl Hypolit, – pochopte, že nejsme hlupáci, že nejsme nechutní hlupáci, jak si patrně o nás myslí všichni vaši hosté i tyto dámy, které se na nás tak nevraživě šklebí a zvláště tento velkomožný pán (ukázal na Jevgenije Pavloviče), kterého ovšem nemám čest znát, ale o kterém jsem, tuším, leccos slyšel...

– Odpusťte, odpusťte, pánové, zase jste mne nepochopili! – obrátil se k nim rozrušeně kníže. – Předně jste, pane Kellere, ve svém článku mé jmění nesprávně odhadl: nedostal jsem žádné miliony, mám snad jen osminu nebo desetinu toho, co předpokládáte; za druhé můj pobyt ve Švýcarech nestál žádné desítky tisíců: Schneider dostával ročně šest set rublů, a i to jen první tři leta a pro hezounké guvernantky Pavliščev do Paříže nikdy nejezdil; to je zase pomluva. Podle mého mínění bylo na mne vydáno celkem ještě mnohem méně než deset tisíc, ale stanovil jsem deset tisíc, a souhlasíte sami, že vraceje dluh, nemohl jsem nabídnout panu Burdovskému víc, i kdybych ho měl strašně rád, a nemohl jsem to udělat právě proto, že jsem mu vracel dluh a neposílal žádnou almužnu. Nechápu, pánové, že tomu nerozumíte; ale chtěl jsem později to všechno nahradit svým přátelstvím, svou praktickou účastí

na osudu nešťastného pana Burdovského, zřejmě oklamaneho, poněvadž on sám bez oklamání nemohl souhlasit s takovou podlostí, jako je dnešní projev o jeho matce v tomto článku pana Kellera... Ale co se zase rozčilujete, pánové! Vždyť takhle si nakonec nebudem navzájem vůbec rozumět! Vždyť to platilo na mne! Přesvědčil jsem se teď na vlastní oči, že můj dohad byl správný, – jistil rozohněně kníže, chtěje rozrušení uklidnit a nepozoruje, že jen přilévá olej do ohně.

– Jak? O čem jste se přesvědčil? – blížili se k němu téměř zběsile.

– Ale buďte tak hodní, předně se podařilo mně samému pana Burdovského si dobře prohlédnout, vidím teď sám, jaký je to člověk... Je to člověk nevinný, kterého však všichni klamou! Je to člověk bezbranný, a proto musím k němu být shovívavý, a za druhé, Gavrila Ardalionovič, kterému ta věc byla svěřena a od něhož jsem už dlouho nedostal zpráv, poněvadž byl na cestách a pak tři dny nemocen v Petrohradě, mi teď najednou při prvním našem setkání, všeho všudy před hodinou, oznamuje, že všechny záměry Čebarovovy prohlédl, že má důkazy a že Čebarov je právě takový, jak jsem předpokládal. Vím přec, pánové, že mnozí lidé mne pokládají za idiota a Čebarov myslil, na základě mé reputace, že vydávám lehce peníze, mne lehce oklamou a spoléhal právě na mé pocity k Pavliščevovi. Ale hlavní věcí je to – ale doposlouchejte mne přece, pánové, doposlouchejte! – hlavní věcí je to, že se teď najednou ukazuje, že pan Burdovský vůbec ani synem Pavliščevovým není! Gavrila Ardalionovič mi to teď svěřil a ujišťuje, že má bezpečné důkazy. Ale, co tomu řeknete, vždyť po tom po všem, co už je natropeno, je nemožno tomu věřit! A slyšte: bezpečné důkazy! Já tomu ještě nevěřím, sám nevěřím, ujišťuji vás; mám ještě pochybnosti, poněvadž Gavrila Ardalionovič ještě neměl kdy mi dopovědět všechny podrobnosti, ale o tom, že je Čebarov kanálie, teď není už žádné pochybnosti! Doběhl i nešťastného pana Burdovského, i vás všechny, pánové, kteří jste přišli šlechetně podporovat svého

přítele (poněvadž on očividně podpory potřebuje, chápu to přec!), on vás všechny doběhl a všechny vás zapletl do podvodného případu, poněvadž tohle je ve skutečnosti gaunerství a podvod!

– Jak podvod...! Jak to, že není „synem Pavliščeva“...? Jak je to možné...! – rozlehly se výkřiky. Celá společnost Burdovského byla v nevýslovném zmatku.

– Ovšemže podvod! Ukáže-li se přec teď, že pan Burdovský není „synem Pavliščeva“, bude požadavek pana Burdovského přímým podvodem (Kdyby ovšem znal pravdu!), ale v tom je právě ten vtíp, že ho oklamali, proto taky usiluji ho ospravedlnit; proto taky říkám, že je pro svou prostotu hoden soucitu a že se nemůže obejít bez podpory; jinak by z této aféry vyšel taky jako podvodník. Ale já sám jsem přesvědčen, že ničemu z toho nerozumí! Před odjezdem do Švýcar byl jsem sám taky v takové situaci, taky jsem koktal ne-souvislá slova – chceš se vyjádřit a nemůžeš... Já ho chápu; já s ním mohu mít soucit, poněvadž jsem téměř právě takový, proto to smím říci! A konečně já, nehledě k tomu, že „syn Pavliščeva“ teď už ne-existuje a že to všechno se scvrká na mystifikaci, já přes to neměním svého úmyslu a jsem hotov na paměť Pavliščeva vrátit deset tisíc. Ještě před panem Burdovským jsem chtěl vydat těch deset tisíc na nějakou školu, ale to bude teď zcela jedno, zda na školu, či pro pana Burdovského, poněvadž pan Burdovský, i když není „synem Pavliščeva“, je přece jakoby téměř „synem Pavliščeva“; poněvadž jeho samého zlomyslně oklamali; on sám se upřímně pokládá za jeho syna! Poslechněte si, pánové, Gavrilu Ardalionoviče, skončíme to, nezlobte se, nerozčilujte se, sedněte si! Gavril Ardalionovič vám hned to všechno vysvětlí. A přiznávám se, že i já sám si neobyčejně přeji všechny ty podrobnosti poznat. Říká, že zajel i do Pskova k vaší mamince, pane Burdovský, která vůbec nezemřela, jak vás donutili v článku napsat... Sedněte si, pánové, sedněte si!

Kníže usedl a podařilo se mu zase usadit společnost pana Burdovského, která vyskočila se židlí. V posledních deseti nebo dvaceti

minutách mluvil rozohněně, hlasitě, rychle a netrpělivě, jsa stržen svou řečí, snaže se všechny přehlušit, překřičet a pak ovšem následovalo hořké pokání za některá slůvka a předpoklady, které mu vylétly z úst. Kdyby ho nebyli rozhořčili a neuvedli do stavu, kdy téměř ztrácel vědomí sebe, nedovolil by si říci tak naze a spěšně, k tomu nahlas, mnohé svoje dohady a zbytečné upřímnůstky. Jakmile však usedl, protkl mu srdce žhavý pocit lítosti, až skoro bolestně; kromě toho, že „urazil“ Burdovského, předpokládav tak veřejně, že churaví touž nemocí, z níž se on sám léčil ve Švýcarech, kromě toho návrh na deset tisíc místo školy byl udělán podle jeho mínění hrubě a neopatrně, jako návrh na almužnu, a to právě proto, že to bylo řečeno nahlas a před lidmi. „Měl jsem počkat a navrhnout mu to zítra o samotě,“ napadlo okamžitě knížete, – „ale teď, prosím, to už spravit nelze! Ano, jsem idiot, opravdový idiot!“ rozhodl v duchu v návalu studu a neobyčejného rozhořčení.

Mezitím Gavrila Ardalionovič, který až dotud stál stranou a úporně mlčel, vystoupil na výzvu knížete, postavil se vedle něho a jal se klidně a jasně dávat počet z věcí svěřených mu knížetem. Všechn hovor okamžitě ztichl. Všichni poslouchali neobyčejně zvědavě, zvláště celá společnost Burdovského.

IX

– Nebudete ovšem popírat, – začal Gavřila Ardalionovič, obraceje se přímo k Burdovskému, který ho poslouchal s napětím všech sil, vyvaliv na něho údivem oči a jsa zřejmě hodně zmaten, – nezačnete a nebudete ani chtít ovšem vážně popírat, že jste se narodil, právě dvě leta po zákonném sňatku vážené vaší maminky s koléžským sekretářem panem Burdovským, vaším otcem. Dobu vašeho narození je velmi lehko dokázati fakticky, takže zpotvoření tohoto faktu v článku pana Kellera, velmi urážlivé pro vás i pro vaši matinku lze vyložit jen přílišnou hravostí fantazie pana Kellera, který myslil, že tím zesílí zřejmost vašeho práva, a tak pomůže vašim zájmům. Pan Keller říká, že vám předem článek četl, třebaže ne celý... Nepochybně nedočetl do tohoto místa...

– Nedočetl opravdu, – přerušil ho boxer, – ale všechna fakta byla mi sdělena kompetentní osobou, a já...

– Odpusťte, pane Kellere, – zarazil ho Gavřila Ardalionovič, – dovolte, abych mluvil já. Ujišťuji vás, že přijdeme k vašemu článku, a pak nám dáte své vysvětlení, ale teď budeme raději pokračovat po pořádku. Docela náhodnou pomocí své sestry, Varvary Ardalionovny Pticynové jsem dostal od její důvěrné přítelkyně, Věry Alexějevny Zubkovové, statkářky a vdovy, dopis nebožtíka Nikolaje Andrejeviče Pavliščeva, který jí napsal před dvacetičtyřmi lety z ciziny. Seznámiv se s Věrou Alexějevnou, obrátil jsem se na její doporučení na penzionovaného plukovníka Timofěje Fjodoroviče Vjasovkina, vzdáleného příbuzného a své doby velkého přítele pana Pavliščeva. Podařilo se mi dostat od něho ještě dva dopisy Nikolaje Andrejeviče, psané také z ciziny. Těmi třemi dopisy, jejich datováním a fakty v nich obsaženými, lze matematicky dokázat bez možnosti jakéhokoliv popření neb pochybnosti, že Nikolaj Andrejevič odejel tenkrát za

hranice (kde pobyl nepřetržitě tři roky) přesně půldruhého roku, před vaším narozením, pane Burdovský. Vaše maminka, jak vám je známo, z Ruska nikdy neodjela... V této chvíli ty dopisy číst nebudu. Je už pozdě, oznamuji jen pro každý případ fakt. Je-li vám však libo, pane Burdovský, můžete si se mnou smluvit na zítřek schůzku a přivést své svědky (kolik libo) a experty kvůli srovnání rukopisu, a nemám nejmenší pochyby, že budete zcela přesvědčen o zřejmé pravdě faktu, který vám sděluji. Je-li tomu tak, ovšem celá aféra padá a samozřejmě je skoncována.

Následoval zase všeobecný rozruch a hluboké rozrušení. Náhle vstal sám Burdovský ze židle.

– Je-li tomu tak, byl jsem oklamán, oklamán, ale ne Čebarovem, avšak dávno, dávno; nechci expertů, nechci schůzky, věřím, odmítám... nesouhlasím s deseti tisíci... sbohem...

Vzal čepici a odstrčil židli, aby mohl odejít.

– Můžete-li, pane Burdovský, – zastavil ho tiše a sladce Gavriila Ardalionovič, – zůstaňte ještě třeba jen pět minut. Toudle věci se odkrývá ještě několik neobyčejně vážných faktů, a v každém případě zvláště pro vás velmi zajímavých. Podle mého mínění nelze, abyste o nich nevěděl, a snad bude příjemnější i pro vás samého, bude-li věc zcela vyjasněna.

Burdovský mlčky usedl, sklopiv trochu hlavu a jaksi se hluboce zadumal. Po něm usedl i synovec Lebeděva, který také vstal, aby ho doprovodil; synovec sice neztratil hlavu a kuráž, ale byl pln velkých starostí. Hypolit byl zamračen, smuten a jaksi neobyčejně udiven. Ostatně v tu chvíli se tak silně rozkašlal, že až zamazal svůj kapesník krví. Boxer byl téměř postrašen.

– Eh, Antipe! – vykřikl hořce. – Vždyť já ti tenkrát říkal... především, že snad opravdu nejsi synem Pavliščeva!

Rozlehl se tutlaný smích, dva, tři se rozesmáli hlasitěji než ostatní.

– Fakt, který jste nám teď, pane Kellere, řekl, – ujal se slova Gavriila Ardalionovič, – je velmi cenný. Nicméně mám plné právo tvrdit na

základě přesných dat, že, ač panu Burdovskému byla velmi dobře známa doba jeho narození, nebyla mu známa ta okolnost, že pan Pavliščev tenkrát byl v cizině, kde strávil většinu života, vrací se do Ruska vždy jen na krátký čas. Kromě toho i sám fakt tehdejšího odjezdu je sám o sobě velmi málo pozoruhodný, aby si naň vzpomněli po více než dvaceti letech i důvěrní známí Pavliščevovi, nemluvě ani o panu Burdovském, který tenkrát ještě nebyl na světě. Ukázalo se však, že není nemožno teď sebrat informace, a musím přiznat, že informace, které jsem sebral, dostal jsem zcela náhodně, i mohlo se velmi snadno stát, že jsem jich nedostal; takže získání těchto informací bylo věcí téměř nemožnou pro pana Burdovského i Čebarova, i kdyby je napadlo informace sbírat...

– Dovolte, pane Ivolgine, – přerušil ho podrážděně náhle Hypolit, – nač všechno tohle plácání (odpusťte)? Věc je teď jasná, jsme hotovi hlavnímu faktu věřit, proč tedy roztahovat dále tuhle těžkou a urážlivou záležitost? Snad se chcete vychloubat obratností svého šetření, ukázat nám i knížeti, jaký jste dobrý vyšetřovatel, špicl? Nemáte snad v úmyslu připravovat omluvu a ospravedlnění Burdovského tím, že se pustil do věci z nevědomosti? Ale to je drzost, vážený pane. Burdovský nepotřebuje vašeho ospravedlnění ani omluvy, abyste věděl! Je to pro něho urážlivé, je mu teď i bez toho těžko, je v nepěkné situaci, měl byste se toho dovtípit, pochopit to...

– Dost, pane Terentěve, dost, – podařilo se Gavrilovi Ardalionoviči přerušit ho, – uklidněte se, nerozčilujte se, zdá se, že jste velmi málo zdrav. Cítím s vámi. V tomto případě jsem, chcete-li, skončil, to je, budu přinucen sdělit tu krátce jen ta fakta, jež plně poznat by podle mého mínění nebylo zbytečné, – dodal zpozorovav jakýsi všeobecný rozruch, podobný netrpělivosti. – Chci jen prohlásit na základě důkazů, abych to učinil známým všem, kdo jsou v této věci interesováni, že vaše matinka, pane Burdovský, se těšila náklonnosti a péči Pavliščeva proto, poněvadž byla vlastní sestrou oné služky, do níž byl Nikolaj Andrejevič Pavliščev v době své první mladosti

zamilován, a to zamilován tak, že by se s ní oženil, kdyby byla záhy náhle nezemřela. Mám důkazy, že tento rodinný fakt, zcela přesný a pravdivý, postrádá senzačních barev, ba je docela zapomenut. Dále bych vám mohl vyložit, jak vaše maminka byla už jako desetileté děvčátko přijata panem Pavliščevem jako příbuzná na vychování, že bylo na její jméno složeno značné věno, a že všechna tato péče vzbudila mezi početným příbuzenstvem Pavliščevovým znepokojující dohady, takže až myslili, že se chce se svou schovankou oženit, ale skončilo to tak, že se vdala z lásky (i to bych mohl co nejpřesněji dokázat) za geometra, pana Burdovského, a to ve dvacátém svém roce. Mám také sebráno několik velmi podrobných detailů, dokazujících, že váš otec, pan Burdovský, byl člověk docela nepraktický a že, když byl dostal s vaší matkou patnáct tisíc věna, opustil službu, vstoupil do několika obchodních podniků, byl podveden, ztratil svůj kapitál, začal se trápit a pít, z toho onemocněl a konečně předčasně umřel, osmého roku po svatbě s vaší maminkou. Pak se vaše maminka podle jejího vlastního svědectví octla v bídě a zahynula by bez neustálé a velkomyslné podpory Pavliščevovy, který jí dával ročně šest set rublů. Pak existuje nesmírně mnoho svědectví, že si vás jako dítě Pavliščev neobyčejně oblíbil. Podle těchto svědectví, a to rovněž zase podle potvrzení vaší matky, vychází najevo, že si vás oblíbil jmenovitě proto, že jste v mládí dělal dojem kokty, dojem mrzáka, dojem ubohého nešťastného děcka (a Pavliščev, jak jsem usoudil na základě přesných důkazů, měl po celý život jakousi něžnou a zvláštní náklonnost ke všemu uhnětenému, ke všemu, čemu bylo přírodou ublíženo, zvláště bylo-li to u dětí – což je fakt, který pokládám v naší věci za neobyčejně důležitý). Konečně se mohu pochlubit velmi přesným šetřením, týkajícím se hlavního faktu, totiž onoho, jak ona neobyčejná náklonnost Pavliščeva k vám (náklonnost, která vám dovolila vstoupit na gymnázium a studovat pod zvláštním dohledem) konečně vzbudila pomalu u příbuzných Pavliščeva a jeho rodiny předpoklad, že jste jeho synem a že váš

otec byl klamaným manželem. Tu je hlavní věc to, že ona myšlenka vzrostla až v přesné a všeobecné přesvědčení teprve v posledních letech Pavliščevova života, kdy všichni měli strach o jeho závěť a kdy prvotní fakta byla zapomenuta a informace nemožné. Tento předpoklad došel bezpochyby, pane Burdovský, i vás a úplně vás ovládl. Ač vaše maminka, s níž jsem měl čest osobně se seznámit, všechny tyto pověsti znala, neví dodnes (a já jí to též zatajil), že vy, její syn, jste byl v moci této pověsti. Vaši váženou maminku, pane Burdovský, jsem zastal v Pskově nemocnou a v největší bídě, do níž upadla po smrti Pavliščevově. Řekla mi se slzami vděčnosti, že jen vaší pomocí je ještě na živu; pro budoucnost klade do vás velké naděje a pevně věří v budoucí vaše úspěchy...

– To je konec konců nesnesitelné! – prohlásil náhle hlasitě a netrpklivě synovec Lebeděva. – Nač ten celý román?

– Neslušné až hanba! – pohnul sebou prudce Hypolit. Ale Burdovský se nehýbal a neřekl nic.

– Nač? Proč? – podivil se potměšile Gavrila Ardalionovič, chystaje se jízlivě pronést svůj závěr. – Za prvé, může být pan Burdovský teď přesvědčen, že pan Pavliščev ho měl rád z dobroty srdce, a ne jako syna. Bylo nevyhnutelné, aby pan Burdovský už tento fakt znal, poněvadž potvrdil a schválil před chvílí panu Kellerovi jeho článek, když tu byl přečten. Povídám to proto, že vás pokládám, pane Burdovský, za poctivého člověka. Za druhé tu je teď patrné, že ani ze strany Čebárova nebylo žádné zlodějny a podvodu; to je bod i pro mne velmi důležitý, poněvadž kníže před chvílí v rozhovoru se zmínil, že i já jsem toho mínění o zlodějně a podvodu v této nešťastné aféře. Bylo to naopak na všech stranách pevné přesvědčení, a třebaže je Čebarov ve skutečnosti snad velký podvodník, vystupuje v tomto případě jako právnícký pletichář, pokoutní písařík, podnikavý šantala a nic jiného. Doufal, že vydělá jako advokát pěkné peníze a jeho kalkulace byla nejen mistrovská a jemná, ale i velmi správná: spoléhal na lehkost, s níž kníže vydává peníze, a na jeho vděčně uctivý citový poměr

k nebožtíku Pavliščevovi; stavěl konečně (což je nejdůležitější) na známých rytířských názorech knížete na povinnosti cti a svědomí. Co pak se týká jmenovitě pana Burdovského, mohu dokonce tvrdit, že byl Čebarovem a společností ho obklopující na podkladě některých svých pevných předpokladů tak zpracován, že začal celou tuto věc téměř vůbec ne jako věc, z níž by mu plynul prospěch, ale téměř jako službu prokazovanou pravdě, pokroku a lidstvu. Ted', po vyjasnění faktů, je tedy všem jasno, že pan Burdovský je člověk přes všechno, co se může zdát, čistý a kníže mu teď může tím spíše a ochotněji než dříve nabídnout svoji přátelskou pomoc i tu faktickou podporu, o níž se zmínil před chvílí, mluvě o školách a o Pavliščevovi.

– Zadržte, Gavrilu Ardalionoviči, zadržte! – vykřikl kníže v opravdovém leknutí, ale bylo už pozdě.

– Já řekl, já už třikrát povídal, – vykřikl podrážděně Burdovský, – že nechci peněz. Nevezmu je... Proč... Nechci... Pryč...!

A div, že neutekl z terasy. Ale synovec Lebeděva ho chytil za ruku a něco mu pošeptal. Oslovený se rychle vrátil a vyndav z kapsy nezalepenou obálku velkého formátu, hodil ji na stůl, stojící vedle knížete.

– Tady jsou peníze...! Jak jste se opovážil...! Nesměl...! Peníze...!

– Dvě stě padesát rublů, které jste se opovážil mu poslat prostřednictvím Čebarova jako almužnu, – objasnil Doktorenko.

– V článku je napsáno padesát! – vykřikl Kolja.

– Jsem vinen! – řekl kníže, přistupuje k Burdovskému, – jsem vůči vám, Burdovský, velmi vinen, ale věřte, že jsem to neposlal jako almužnu. I teď jsem se provinil... Před chvílí jsem se provinil. (Kníže byl tuze rozrušen, měl unavené a zesláblé vzezření a jeho slova postrádala souvislosti.) Mluvil jsem o podvodu..., ale to se netýkalo vás, zmýlil jsem se. Řekl jsem, že jste... právě jako já – nemocný. Ale vy nejste takový... Dáváte hodiny, podporujete matku, řekl jsem, že jste zneuctil svou matku, ale vy ji milujete; sama to říká... Nevěděl jsem... Gavrilu Ardalionovič mi to před chvílí nedopověděl... Jsem

vinen. Dovolil jsem si nabídnout vám deset tisíc, ale provinil jsem se, měl jsem to udělat jinak, ale teď... to nejde, poněvadž mnou opovrhujete...

– Ale tohle je blázinec! – vykřikla Lizaveta Prokofěvna.

– Ovšemže blázinec! – nemohla se zdržet Aglaja a ostře zahovořila, její slova se ztratila ve všeobecném rozrušení; všichni už mluvili nahlas, všichni usuzovali, ten se přel, onen se smál. Ivan Fjodorovič Jepančin byl nanejvýš rozmrzen a čekal jako uražená důstojnost sama na Lizavetu Prokofěvnu. Synovec Lebeděva vhodil do rozrušené společnosti poslední slovo.

– Ano, kníže, to se musí uznat, že umíte dobře využít své... no, nemoci (abychom se vyjádřili slušněji); dovedl jste své přátelství a peníze nabídnout formou tak šikovnou, že je teď poctivý člověk nemůže v žádném případě přijmout. To je buď velmi nevinné, nebo velmi obratné... To budete ostatně vědět líp.

– Dovolte, pánové, – vykřikl Gavrila Ardalionovič, který mezitím otevřel balíček s penězi, – tady není vůbec dvě stě padesát rublů, ale všeho všudy jen sto. Já jen pro to, kníže, aby nenastalo nějaké nedorozumění.

– Nechte toho, nechte toho, – zamával kníže rukama na Gavrilu Ardalionoviče.

– Ne, žádné „nechte toho“! – chytil se toho ihned synovec Lebeděva. – Vaše „nechte toho“, nás, kníže, uráží. My se neskrýváme, my prohlašujeme otevřeně: ano, je tu jen sto rublů, a ne dvě stě padesát, ale což to není docela jedno...

– Ne, to není docela jedno, – podařilo se ještě namítnout Gavrilovi Ardalionoviči, tvářícímu se naivně a nechápavě.

– Nepřerušujte mne; nejsme tak hloupí, jak si myslíte, pane advokáte, – vykřikl zlostně a nevrle synovec Lebeděva, – ovšemže sto rublů není dvě stě padesát, a není to zcela jedno, ale důležitý je princip; tady je důležitá iniciativa a fakt, že se nedostává sto padesáti rublů, je jen speciálním případem. Důležité je to, že Burdovský,

Jasnosti, nepřijímá vaší almužny, že vám ji vrhá do tváře, a v tomto smyslu je docela jedno, je-li tam sto rublů či dvě stě padesát. Burdovský nepřijal deset tisíc; viděli jste to; nepřinesl by ani těchto sto rublů, kdyby to byl člověk nečestný. Těch sto padesát rublů si účtoval Čebarov za svou návštěvu u knížete. Smějte se raději naší neobratnosti, naší neznalosti vést takové věci; beztak jste se všemožně snažil nás zesměšnit. Ale neodvažujte se říkat, že jsme lidé nečestní; těch sto padesát rublů, vážený pane, přineseme knížeti všichni dohromady; budeme je vracet třeba po rublu a vrátíme je s úroky. Burdovský je chudák, Burdovský nemá miliony a Čebarov po návštěvě poslal účet. Doufali jsme, že vyhraje... Kdo by na jeho místě jednal jinak?

– Jak to, kdo? – vykřikl kníže Šč.

– Já se tu zblázním! – vykřikla Lizaveta Prokofěvna.

– To připomíná, – zasmál se Jevgenij Pavlovič, který dlouho stál a pozoroval, – nedávnou skvělou obhajobu jednoho advokáta, který uváděje na omluvu svého klienta, který loupežně zabil šest lidí, jeho bídu, uzavřel najednou svou řeč asi takto: „Je přirozeno,“ povídá, „že mého klienta napadlo z bídy provést tuto vraždu šesti lidí, a koho na jeho místě by to nenapadlo?“ – Řekl něco toho druhu, tuze zábavného.

– Dost! – prohlásila náhle Lizaveta Prokofěvna, třesouc se téměř hněvem. – Je čas skoncovat tuhle motanici!

Byla strašlivě rozčilená, pohodila přísně hlavou, jiskřícím se pohledem přelétla s povýšenou, plamennou a netrpělivou výzvou celou společnost, stěží rozeznávajíc v té chvíli přítele od nepřítele. Byla to tečka za dlouho zadržovaným, a konečně vybuchlým hněvem, kdy hlavní pobídkou je okamžitý boj, okamžitá potřeba na někoho se vrhnout. Ti, kdo znali Lizavetu Prokofěvnu ihned cítili, že se s ní stalo něco zvláštního. Ivan Fjodorovič druhého dne říkal knížeti Šč., že „to mívá, ale v takovém stupni jako včera to nemívá často ani ona, tak za tři leta jednou, ne častěji, vůbec ne častěji,“ dodal zřetelně.

– Dost, Ivane Fjodoroviči. Nechte mne! – vykřikla Lizaveta Prokofěvna. – Co mi teď nabízíte ruku? Před chvílí jste mne odvést neuměl; vy jste muž, vy jste hlava rodiny: vy jste měl mne, husu, vyvést za ucho, kdybych vás nechtěla poslechnout a neodešla. Kdybyste se staral aspoň o dcery! Ale teď si najdeme svou cestu sami bez vás, hanby bude dost na celý rok... Počkejte, já chci ještě poděkovat knížeti... Děkuji ti, kníže, za pohoštění. A k tomu jsem tu sama rozsadila mládež, aby to vyslechla... To je podlost, podlost! To je chaos, nestydatost, že se o ní člověku ani nezdálo. Copak běhá po světě moc takových lidí...? Mlč, Aglajo! Mlč, Alexandro! To není vaše věc...! Nevrtěte se tady kolem mne, Jevgeniji Pavlyči, už vás mám dost...! Tak ty, miláčku, je prosíš ještě za odpuštění, – začala znovu, obracejíc se zase ke knížeti, – „Jsem vinen,“ povídá, „že jsem si dovolil nabídnout vám kapitál...“ A co ty, větroplachu, si tady dovoluješ smát se! – vrhla se najednou na synovce Lebeděvova. – „My,“ povídá, „zříkáme se kapitálu, my žádáme a neprosíme!“ – Jako by nevěděl, že tenhle idiot k nim hned zítra se svým přátelstvím zase přileze a bude jim nabízet kapitál! Že půjdeš? Půjdeš, či nepůjdeš?

– Půjdu, – pronesl kníže tichým a pokorným hlasem.

– Slyšeli jste! Tak na to ty tedy spoléháš, – obrátila se zase k Doktorenkovi, – vždyť teď už stejně jako bys ty peníze měl v kapse, a proto děláš fouňu, abys nám naházel písek do očí... Ne, holečku, na to si najdi většího hlupáka, já vám vidím až do žaludku... Celou vaši hru vidím jako na dlani.

– Lizaveto Prokofěvno! – vykřikl kníže.

– Pojďme pryč, Lizaveto Prokofěvno, je už čas a knížete vezmeme s sebou, – pronesl kníže Šč. s úsměvem a pokud možno nejkldněji. Děvčata stála téměř polekaně stranou, generál byl opravdu polekán; všichni vůbec byli udiveni. Někteří ze společnosti, kdo stáli dále, se kradmo usmívali a šeptali mezi sebou. Tvář Lebeděvova vyjadřovala vrcholný stupeň nadšení.

– Nestoudnost a chaos najdete, milostivá, všude, – pronesl synovec Lebeděva, jinak hodně zaražen.

– Ale ne takovou, ne takovou, holečku, ne takovou jako u vás, ne takovou! – ujala se zase slova škodolibě jakoby v hysterickém záchvatu Lizaveta Prokofěvna. – A nechte mne už, – vykřikla na kolemstojící, kteří jí domlouvali, – ne, když jste teď sám, Jevgeniji Pavlyči, prohlásil, že i sám obhájce u soudu řekne, že není nic přirozenějšího než zamordovat z bídy šest lidí, tak opravdu přišla poslední hodina. Něco takového jsem ještě neslyšela. Teď je mi všechno jasné! A tenhle kokta, copak ten nezabije (ukázala na Burdovského, hledícího na ni svrchovaně nechápavě)? Vsadím se, oč chcete, že zabije! Nevezme, prosím, tvých deset tisíc; nevezme, prosím, na hlas svého svědomí nevezme, ale přijde v noci a zabije a vyndá je ze škatulky. Hlas svědomí mu poručí je vyndat! To podle něho není nečisté! To je „výbuch ušlechtilého zoufalství“, to je „popírání“ nebo čert ví co... Fuj, všechno je přeházené, všechno chodí vzhůru nohama. Děvče roste v domě, najednou uprostřed ulice skočí do drožky: „Maminko, já si před několika dny vzala toho a toho Karlyče nebo Ivanyče, spánembohem.“ Tak je to podle vašeho názoru správné? Úctyhodné, přirozené? Ženská otázka? Tuhleten klouček (ukázala na Kolju), i ten se už tuhle přel, co je to ta „ženská otázka“. I když je matka husa, chovej se k ní přec jako člověk... S čím jste sem před chvílí přišli, jako blázni? „Nesmíte se takto chovat: jdeme.“ – „Nám dej všechna práva, ale ty se neopovaž před námi ani ceknout. Vzdávej veškerou úctu, takovou, jaká ani nebývá, a my s tebou budeme jednat jako s nejposlednějším lokajem.“ Hledají pravdu, na svém právu stojí, ale sami ho ve svém článku zostudí jako pohani. „Žádáme, neprosíme, a neuslyšíte od nás ani slůvka vděčnosti, poněvadž to děláte pro uspokojení svého vlastního svědomí!“ To je morálka; ale vždyť, když na tvé straně nebude žádné vděčnosti, vždyť i kníže může odpovédět, že k Pavliščevu necítí žádné vděčnosti, poněvadž i Pavliščev dělal dobro pro uspokojení vlastního svědomí. A ty jsi

spoléhal právě jen na onu jeho vděčnost k Pavliščevovi: vždyť on si od tebe peníze nevypůjčoval, není je dlužen tobě, s čím jsi tedy kalkuloval, když ne s vděčností? Jak to tedy, že se jí sám zříkáš? Bláznovství! Prohlašují společnost za divokou a nelidskou proto, že vrhá hanbu na svedené děvče. Ale vždyť přec, když prohlašuješ společnost za nelidskou, prohlašuješ taky, že to děvče bude od té společnosti snášet bolest. Ale když bude snášet bolesti, proč ty sám ji v novinách před tu společnost vyvádíš a žádáš, aby jí to nepůsobilo bolest? Bláznovství! Pýcha! Nevěříte v Boha, nevěříte v Krista! Vždyť vás hrdost a pýcha tak prolezly, že skončíte tak, že druh druhá sežerete, to vám prorokuji. A není to zmatek, není to chaos, není to nestoudnost? A potom tenhle nestyda k nim ještě leze a prosí za odpuštění! Je vás moc téhle sorty? Co se šklebíte: že jsem si udělala s vámi ostudu? Když jsem si už ostudu udělala, tak se snad nedá nic dělat! A ty se neškleb, špindíro (vrhla se náhle na Hypolita): sotva to dýchá, ale jiné to kazí. Ty jsi mi zkazil tohoto chlapce (ukazuje zase na Kolju). Blouzní jen po tobě, a ty ho učíš katechismu, ty nevěříš v Boha, ale tobě, vašnosti, se může ještě nařezat. Fí na vás...! Tak co, půjdeš k nim, kníže Lve Nikolajeviči, půjdeš k nim zítra? – zeptala se zase knížete, jedva popadajíc dechu.

– Půjdu.

– Pak tě ale nechci znát! – chtěla se už rychle obrátit k východu, ale náhle se zas vrátila. – A k tomuhle ateistovi taky půjdeš? – ukázala na Hypolita. – Co se na mne šklebíš! – vykřikla jaksi nepřirozeně a vrhla se k Hypolitovi, nemohouc snést jeho jedovatý výsměšek.

– Lizaveto Prokofěvno! Lizaveto Prokofěvno! – ozvalo se náhle ze všech stran.

– Maman, to je skandál! – vykřikla hlasitě Aglaja.

– Nerozčilujte se, Aglajo Ivanovno, – klidně odpověděl Hypolit, kterého přiskočivší Lizaveta Prokofěvna chytila za ruku a bůh ví proč pevně ji držela; stála před ním, jako by se do něho vpila svým zběsilým pohledem, – nerozčilujte se. Vaše maman nahlédla, že se

nelze vrhat na umírajícího člověka... jsem ochoten... vysvětlit, proč jsem se smál... budu tuze rád, když mi to bude dovoleno...

Tu se náhle hrozně rozkašlal a celou minutu nemohl kašel utišit.

– Vždyť on už umírá, a pořád ještě káže! – vykřikla Lizaveta Prokofěvna, která pustila jeho ruku, a dívaje se téměř s hrůzou, jak si utírá ze rtů krev, – ale copak můžeš něco říkat! Měl by sis jednoduše jít lehnout...

– To se stane, – odpověděl Hypolit tiše, chraptivě a téměř šeptem, – jak se dnes vrátím, tak si lehnu... za dvě neděle, jak vím, umřu... předešlý týden mi to řekl sám B-n... tak dovolíte-li, řekl bych vám na rozloučenou dvě slůvka.

– Zbláznil ses, co? Hlouposti! Musíš se léčit, jaképak teď hovory. Marš, marš do postele...! vykřikla polekaně Lizaveta Prokofěvna.

– Když lehnu, tak už nevstanu až do smrti, – usmál se Hypolit, – chtěl jsem si už včera lehnout a nadosmrti nevstat, ale rozhodl jsem se odložit to do pozítřka, pokud mne ještě nohy ponesou..., abych mohl s nimi dnes sem přijít... Jenže mne to tuze zmáhá...

– Sedni si, sedni si, co stojíš! Tady máš židli, – vykřikla Lizaveta Prokofěvna a sama mu přisunula židli.

– Děkuji vám, – pokračoval tiše Hypolit. – A vy si sedněte naproti mně, pohovoříme si. Musíme si pohovořit, Lizaveto Prokofěvno, trvám teď na tom..., – usmál se zase na ni. – Uvažte, že jsem dnes naposled na vzduchu a mezi lidmi a za dva týdny budu jistě pod zemí. Bude to tedy něco jako loučení s lidmi a přírodou. Představte si: ač nejsem příliš citlivý, jsem tuze rád, že se to všechno stalo tady v Pavlovsku: přec jen uvidím stromy v listoví.

– Jaképak teď hovory, – jímál Lizavetu Prokofěvnu strach stále větší a větší. – Hoříš horečkou. Před chvílí bys chtěl ječet, teď sotva dechu popadáš, dusíš se!

– Hned si oddechnu. Proč mi chcete zamítnout poslední mé přání...? Víte-li, že už dávno jsem toužil nějakým způsobem se s vámi sejít, Lizaveto Prokofěvno; mnoho jsem o vás slyšel od Kolji; téměř

jen on mne neopouští... Vy jste originální, excentrická žena, to jsem teď viděl sám... Víte-li, že jsem vás měl až trochu rád.

– Panebože, a já ho div nepraštila!

– Zadržela vás Aglaja Ivanovna; nemýlím se přec? To je přec vaše dcera, Aglaja Ivanovna? Je tak hezká, že jak jsem ji prve viděl, poznal jsem ji na první pohled, ač jsem ji v životě nikdy neviděl. Nechte mne podívat se naposled v životě na tu krásu, – usmál se Hypolit jakýmsi neobratným, křivým úsměvem. – Hle, i kníže je tady, i váš manžel i celá společnost. Proč odmítáte mé poslední přání...

– Židli! – vykřikla Lizaveta Prokofěvna, ale chytila ji sama a sedla si proti Hypolitovi. – Koljo, – rozkázala, – půjdeš hnedky s ním, vyprovodíš ho a zítra já sama...

– Dovolíte-li, poprosil bych knížete o koflík čaje... jsem tuze unaven. Víte co, Lizaveto Prokofěvno, chtěla jste, tuším, dovést knížete k vám na čaj. Zůstaňte tady, strávíme tu dobu dohromady a kníže dá jistě nám všem čaj. Odpusťte, – řekl, – že dělám takové dispozice, ale znám vás přec, jste dobrá, kníže taky... My všichni dohromady jsme až komicky dobří lidé.

Kníže začal být neklidný. Lebeděv vyrazil střemhlav z pokoje a za ním vyběhla Věra.

– Dobrá, – rozhodla ostře generálka, – mluv jen tiše a nedávej se strhnout, rozlítostnili mne. Kníže, nejsi hoden, abych u tebe pila čaj, ale budiž, zůstanu, a neprosím nikoho za odpuštění! Vůbec nikoho! Hlouposti...! Ostatně, jestliže jsem tě vyplísnila, odpusť, chceš-li ostatně. Já tu nikoho nedržím, – obrátila se náhle s výrazem nezvyklého hněvu k muži a k dcerám, jako by se právě vůči nim čímsi strašně provinila, – domů trefím ještě sama...

Ale nenechali ji domluvit. Všichni přistoupili a obklopili ji. Kníže začal ihned všechny prosit, aby zůstali na čaj, a omlouval se, že se dosud nedovtípil. Dokonce i generál byl tak laskav, že zamumlal cosi uklidňujícího a zeptal se laskavě Lizavety Prokofěvny, „nebude-li jí na terase přec jen příliš chladno?“. Ba málem že chtěl se zeptat

Hypolita, „je-li už dávno na univerzitě?“, ale nezeptal se. Jevgenij Pavlič i kníže Šč. se náhle stali neobyčejně laskavými a veselými, na tvářích Adély a Alexandry se objevila skrze masku údivu, která stále ještě pokrývala jejich rysy, dokonce spokojenost, krátce všichni byli zřejmě rádi, že Lizaveta Prokofěvna má po krizi. Jen Aglaja byla zachmuřena a seděla mlčky opodál. I celá ostatní společnost zůstala; nikdo nechtěl odejít, dokonce ani generál Ivolgin, jemuž ostatně Lebeděv mimochodem něco zašeptal, pravděpodobně cosi nepřliř přijemného, poněvadř se generál ihned uklidil do kouta. Kníže přistoupil si pozváním i k Burdovskému a k jeho společnosti, nevyncháváje nikoho. Zamumlali s nuceným úsměvem, že počkají na Hypolita, a vzdálili se ihned do nejvzdálenějšího kouta terasy, kde také všichni vedle sebe zase usedli. Čaj byl patrně už dávno připraven pro Lebeděva samotného, poněvadř se ihned objevil. Odbilo jedenáct hodin.

X

Hypolit namočil rty v koflíku čaje, podaného mu Věrou Lebeděvovou, postavil koflík na stůl a najednou, jako by upadl ve zmatek, rozhlédl se kolem téměř rozrušeně.

– Podívejte se, Lizaveto Prokofěvno, na tyto koflíky, – začal s jakýmsi divným spěchem, – tyto porculánové koflíky, jak se zdá, z výborného porculánu, stávají u Lebeděva vždy ve skříni, pod sklem, uzavřené, nikdy je nevyndávají. Dostal to, jak bývá u nich zvykem, se ženou jako část její výbavy... a teď na vaší počest je vyndal, ovšem, takovou má z toho radost...

Chtěl ještě něco dodat, ale ztratil nit.

– Je popleten, to jsem čekal! – zašeptal náhle Jevgenij Pavlovič knížeti do ucha. – To je přec nebezpečné, co? Nejspolehlivější znamení, že teď ze zloby kecne něco tak excentrického, že tu nevydrží ani Lizaveta Prokofěvna.

Kníže se na něho tázavě podíval.

– Vy se nebojíte excentričnosti? – dodal Jevgenij Pavlovič. – Já taky ne, ba přeji si jí; mně jde vlastně jen o to, aby naše milá Lizaveta Prokofěvna byla potrestána a to ještě dnes; bez toho se mi ani odejít nechce. Mně se zdá, že máte horečku.

– Až potom, nevyrušujte. Ano, nejsem zdrav, – odpověděl kníže roztržitě, ba netrpělivě. Zaslechl své jméno, Hypolit mluvil o něm.

– Nevěříte? – smál se hystericky Hypolit. – Tak to musí být, ale kníže uvěří hned napoprvé a vůbec se nebude divit.

– Slyšíš, kníže? – obrátila se k němu Lizaveta Prokofěvna. – Slyšíš?

Kolem se rozlehl smích. Lebeděv se starostlivě dral kupředu a vrtěl se kolem Lizavety Prokofěvny.

– Říká, že tuhle ten doleza, tvůj domácí, tomu pánovi tam článek opravil, ten, který prve o tobě četl.

Kníže se podíval udiveně na Lebeděva.

– Tak co mlčíš? – dupla až nohou Lizaveta Prokofěvna.

– Což, – zamumlal kníže, prohlížeje si dále Lebeděva, – vidím už, že opravil.

– Je to pravda? – obrátila se rychle na Lebeděva Lizaveta Prokofěvna.

– Pravda pravdoucí, Excellence! – odpověděl pevně a neochvějně Lebeděv, položiv ruku na srdce.

– Jako by se tím chlubil! – vyskočila skoro ze židle generálka.

– Jsem nízký člověk, nízký! – zamumlal Lebeděv, začínaje se bít v prsa a skláněje hlavu stále níž a níže.

– Ale co z toho mám já, že jsi nízký člověk. Myslí, že řekne „nízký člověk“ a vytáhne se z toho. Není ti hanba, kníže, s takovýmihle lidičkami se tahat!

– Mně kníže odpustí! – pronesl Lebeděv přesvědčeně a dojatě.

– Jen z ušlechtilosti, – zahovořil hlasitě a zvučně Keller, který náhle přiskočil, obraceje se přímo k Lizavetě Prokofěvnejně. – Jedině z ušlechtilosti, milostivá, a abych nezradil zkompromitovaného přítele, jsem prve ty opravy zatajil, přes to, že právě on chtěl nás dokonce shodit, jak jste ráčila slyšet, ze schodů. Abych zjistil pravdu, přiznávám se, že jsem se na něho opravdu obrátil se šesti rubly, nikoliv však kvůli slohu, ale jen proto, aby mi řekl fakta, kterých jsem většinu neznal, obrátil jsem se na něho jako na kompetentní osobu. To, co je tam o střevících, o apetitu u švýcarského profesora, o padesáti rublech místo dvou set padesáti, krátce celá ta dispozice, to vše je od něho za šest rublů, ale sloh neopravoval.

– Musím podotknout, – přerušil ho Lebeděv, za stále víc a více vzrůstajícího smíchu, jakýmsi podlézavým hlasem a s horečnou netrpělivostí, – že jsem opravdu opravoval jen první půlku článku, poněvadž jsme se však uprostřed nedohodli a pohádali o jednu myšlenku, neopravoval jsem už druhou polovičku, takže tam je všechno negramotné (a jak negramotné!), ale to prosím nepřipisujte na můj vrub...

– Hle, oč se stará! – vykřikla Lizaveta Prokofěvna.

– Dovolte, abych se vás zeptal, – obrátil se Jevgenij Pavlovič ke Kellerovi, – kdy opravoval tu stat’?

– Včera ráno, – hlásil Keller, – sešli jsme se a oba zaručili čestným slovem, že obě strany zachovají tajemství.

– A to v době, kdy před tebou lezl a ujišťoval tě svou oddaností! Lidičky, lidičky! Nepotřebuji tvého Puškina a tvou dceru nechci vidět!

Lizaveta Prokofěvna chtěla už vstát, ale náhle se obrátila podrážděně k směřujícímu se Hypolitovi:

– A co ty, miláčku, ty sis usmyslil vystavit mne tu na posměch?

– Pánbůh zachraň, – usmál se křivě Hypolit, – ale mne nejvíc zaráží vaše neobyčejná excentričnost, Lizaveto Prokofěvno; přiznávám se, že jsem přivedl schválně řeč na Lebeděva, věděl jsem, jak to bude na vás působit, jediné na vás, poněvadž kníže skutečně odpustí a jistě už odpustil... Ba snad už v duchu našel omluvu, že ano, kníže, že je to pravda?

Zadýchal se, divné jeho rozrušení vzrůstalo každým slovem.

– No, a? – pronesla hněvivě Lizaveta Prokofěvna, dívíc se jeho tónu. – No, a?

– Já jsem o vás už mnoho slyšel, mnoho tohoto druhu... s velkou radostí... naučil jsem se neobyčejně si vás vážit, – pokračoval Hypolit.

Mluvil o jedné věci, ale tak, jako by týmiž slovy chtěl říci něco docela jiného. Mluvil s nádechem výsměšku a zároveň byl neúměrně rozčilen, podezřívavě se ohlížel, zřejmě se mátl a ztrácel při každém slově nit, takže toto vše spolu s jeho souchotinářským vzezřením a podivným blýskajícím a jakoby vytrženým pohledem k němu poutalo pozornost.

– Ostatně se tuze divím, poněvadž neznám svět (přiznávám se k tomu) tomu, že jste ve společnosti naší dřívější bandy, která se pro vás nehodí, zůstala nejen sama, ale nechala tady i ta... děvčata, aby vyslechla skandální aféru, ač ony v románech si už všechno

přečtly. Nevím ostatně..., poněvadž se matu, ale v každém případě, kdo kromě vás by zůstal... na prosbu hochu (nu ano, hochu, zase se přiznávám) a strávil s ním večer a bral... na všem účast a... věděl při tom..., že člověku bude druhý den stydno... (ostatně přiznávám se, že se nevyjadřuji správně), já si toho všeho neobyčejně vážím a vysoce to cením, třebaže je už na tváři Jeho Excelence, vašeho muže, vidět, jak je to pro něho všechno nesnesitelné... Hi-hi! – zasmál se zcela zmateně a najednou se tak rozkašlal, že dvě minuty nemohl pokračovati.

– Až ztratil dech! – chladně a ostře pronesla Lizaveta Prokofěvna, prohlížeje si ho s přísnou zvědavostí. – No, milý hochu, dost. Je čas.

– Dovolte mi, vážený pane, maličkou poznámku, – zahovořil pojednou podrážděn Ivan Fjodorovič, ztrativ poslední špetku trpělivosti, – má žena je tady u knížete Lva Nikolajeviče, našeho společného přítele a souseda, a v žádném případě nemáte vy, mladíku, co soudit činy Lizavety Prokofěvny, právě tak jako vyslovovat se nahlas a do očí o tom, co je napsáno na mé tváři. Ano, prosím. A jestliže má žena zde zůstala, – pokračoval, rozčiluje se téměř každým slovem stále víc a víc, – bylo to, pane, spíše z údivu a z všeobecně pochopitelné soudobé zvědavosti podívat se na zvláštní mladíky. Já sám tu taky zůstal, jako se druhdy zastavím na ulici, když spatřím něco, nač se mohu podívat, jako... jako... jako...

– Jako na vzácnost, – napověděl Jevgenij Pavlovič.

– Správně, znamenitě, – zaradovala se Jeho Excelence, která se při srovnání trochu popletla, – právě jako na vzácnost. Ale v každém případě mne nejvíc udivuje a dokonce rozhořčuje, že vy, mladíku, neuměl jste ani tolik pochopit, že Lizaveta Prokofěvna s vámi teď zůstala proto, že jste nemocen – umíráte-li opravdu – tak říkajíc ze soucitu, pro vaše slova volající po soucitu, pane, a že žádná špína v žádném případě nemůže zůstat lpět na jejím jméně, přednostech a na jejím významu... Lizaveto Prokofěvno! – skončil zrudlý generál. – Chceš-li jít, rozlučme se s naším dobrým knížetem a...

– Děkuji vám za lekci, generále, – přerušil ho Hypolit vážně a neočekávaně, dívaje se na něho zádumčivě.

– Pojdme, mamán, jak dlouho to ještě bude trvat...! – pronesla netrpělivě a hněvivě Aglaja, vstávajíc se židle.

– Ještě dvě minutky, milý Ivane Fjodoroviči, dovolíš-li, – obrátila se k svému muži důstojně Lizaveta Prokofěvna. – Zdá se mi, že má horečku a prostě blouzní; vidím to na jeho očích; tak ho nemůžeme opustit. Lve Nikolajeviči! Mohl by zůstat u tebe přes noc, aby ho dnes nemusili vléci do Petrohradu? Cher prince²², nenudíte se? – obrátila se z jakéhosi důvodu náhle ke knížeti Šč. – Pojd' sem, Alexandro, přičísni si trochu vlasy, miláčku.

Přičíslna jí vlasy, které nebylo třeba přičesávat, a políbila ji; jenom proto ji volala.

– Pokládal jsem vás za schopnou vývoje..., – zahovořil zase Hypolit, setřásaje svou zádumčivost. – Ano! Tohle jsem chtěl říci, – zaražoval se, jakoby si náhle na něco vzpomněl. – Tuhle Burdovský chce upřímně ochraňovat svou matku, že ano? A rezultat? – Pokrývá ji hanbou. Tuhle kníže chce pomoci Burdovskému, nabízí mu z čistého srdce své ušlechtilé přátelství a kapitál a necítí snad jediný z nás ze všech k němu odpor a hle, oba tu stojí proti sobě jako opravdoví nepřátelé... Cha, cha, cha! Vy všichni nenávidíte Burdovského proto, že podle vašeho mínění se chová nepěkně a nechutné k své matce, že ano? Že? Že? Neboť vy všichni strašně milujete krásu a vybranost forem a jen ty hájíte, že ano? (Měl jsem dávno podezření, že jen je!) Nu, vězte, že snad nikdo z vás nemiluje svou matku jako Burdovský! Jak vím, kníže, poslal jste tajně po Ganěčkovu matce Burdovského peníze a vsadím se (hi-hi-hi! chechtal se hystericky), vsadím se, že právě Burdovský vás teď obviní z formální nejemnosti a neúcty k jeho matce, na mou duši, že to tak bude, ha – ha – ha!

Opět pozbyl dechu a rozkašlal se.

22 Drahý kníže.

– No, to je všechno? To je všechno? Řekl jsi všechno? No, a teď jdi spát, máš horečku, – přerušila ho netrpělivě Lizaveta Prokofěvna, která z něho nespouštěla polekaného pohledu. – Ach, panebože! A on ještě mluví.

– Vy se, tuším, smějete? Proč se mi musíte stále smát? Zpozoroval jsem, že se mi pořád smějete! – obrátil se náhle nepokojně a podrážděně k Jevgenii Pavlovičovi.

Tázaný se skutečně smál.

– Chtěl jsem se vás jen zeptat, pane... Hypolite..., odpusťte, zapomněl jsem vaše jméno...

– Pan Terentěv, – řekl kníže.

– Ano, Terentěv, děkuji vám, kníže, prve jsme o tom mluvili, ale vypadlo mi to z paměti... Chtěl jsem se vás zeptat, pane Terentěve, je-li to pravda, co jsem slyšel, že si myslíte, že stačí, abyste se na čtvrt hodiny postavil do okna a promluvil s lidem, a bude ihned ve všem téhož názoru jako vy a ihned půjde za vámi?

– Může být, že jsem to řekl..., – odpověděl Hypolit, jako by si na něco vzpomínal. – Docela jistě jsem to říkal! – dodal náhle, znovu ožívaje a dívaje se pevně na Jevgenija Pavloviče. – No, a co z toho?

– Vůbec nic; chtěl jsem se jen informovat – k doplnění.

Jevgenij Pavlovič umkl, ale Hypolit se naň stále ještě díval v netrpělivém očekávání.

– No, a co. Jsi hotov? – obrátila se k Jevgeniji Pavlovičovi Lizaveta Prokofěvna. – Skonči to co nejdřív, holečku, máš čas jít spát. Nebo to neumíš skoncovat?

– Nejsem, prosím, příliš neochoten dodat, – pokračoval s úsměvem Jevgenij Pavlovič, – že všechno, co jsem zaslechl od vašich kamarádů, pane Terentěve, a všechno, co jste tu teď s takovým nesporným talentem vyložil, ústí podle mého mínění v teorii triumfu práva, práva především a mimo všecko, dokonce i s vyloučením všeho ostatního, ba snad i bez předběžného zkoumání, v čem to právo záleží? Nemýlím se snad?

– Mýlíte se ovšem, já vás vůbec nechápu... Co dál?

Taky v koutě se ozvalo reptání. Synovec Lebeděva něco polohlasem mumlal.

– Už skoro nic dál, – pokračoval Jevgenij Pavlovič, – chtěl jsem jen podotknout, že odtud může věc přeskočit přímo na právo síly, to je na právo pěsti jednotlivcovy a osobní zvůle, jak to ostatně na světě velmi často končívало. Na právu síly zůstal stát i Proudhon. Za americké války mnozí z nejpřednějších liberálů se prohlásili pro plantážníky, v tom smyslu, že negři jsou negři, stojí pod bílým plemenem, a že tedy právo síly je na straně bělochů...

– Nu?

– Vy tedy nezavrhujete právo síly?

– Dál?

– Jste přec jen důsledný; chtěl jsem jen podotknout, že od práva síly k právu tygrů a krokodýlů, ba až k Danilovu a Gorskému není daleko.

– Nevím, dál?

Hypolit Jevgenije Pavloviče sotva slyšel, a i když mu říkal *nu a dál*, zdálo se, že to dělá spíš po starém zvyku, který si osvojil při rozmlouvání, než z pozornosti a zájmu.

– Dál nic... To je všechno.

– Nezlobím se na vás, ostatně, – uzavřel náhle zcela neočekávaně Hypolit a stěží si plně uvědomuje, co dělá, podal mu ruku, dokonce s úsměvem.

Jevgenij Pavlovič se z počátku podivil, ale dotkl se natažené ruky s tváří co nejvážněji, jako by přijímal omluvu.

– Musím dodat, – řekl týmž dvojsmyslně zdvořilým tónem, – že vám děkuji za pozornost, s níž jste mne nechal mluvit, poněvadž podle mého velmi častého pozorování náš liberál neumí připustit, aby někdo měl své vlastní přesvědčení, aniž svému oponentu hned neodpoví nadávkou, ba dokonce něčím ještě horším...

– To máte docela pravdu, – podotkl generál Ivan Fjodorovič, a slo-
živ ruce za zády s nanejvýš nudícím se vzezřením stáhl se k východu
z terasy, kde z rozmrzení dokonce zívł.

– Nu, tak dost, holečku, – prohlásila náhle Lizaveta Prokofěvna
k Jevgeniji Pavlovičovi. – Omrzeli jste se mi...

– Je čas! – zdvihl se náhle Hypolit znepokojeně a téměř polekaně,
dívaje se zmateně kolem sebe. – Zdržel jsem vás; chtěl jsem vám
všechno říci... Myslíl jsem, že všechno... naposled... byla to jen fan-
tazie...

Bylo patrnó, že jím projíždějí záchvaty oživení, skutečné téměř
blouznění ustávalo náhle na několik okamžiků, s plným vědomím
se náhle rozpomínal a mluvil, většinou fragmentárně, fragmenty
snad už dávno vymyšlenými a naučenými za dlouhých, nudných
hodin nemoci, na posteli, o samotě, v bezesnosti.

– Nu, sbohem! – pronesl náhle ostře. – Myslíte, že se mi lehkó
vám říká: sbohem? Cha-cha! – ušklíbl se sám mrzutě své *neobratné*
otázce a najednou, jakoby se rozezílil, že se mu přece jen nepodaří
říci, co chce, pronesl hlasitě a podrážděně. – Excellence! Mám čest
zvát vás na svůj pohřeb, jestli mne uznáte za hodna takové cti, a...
vás všechny, pánové, hned za generálem...!

Opět se zasmál; ale to už byl smích šílence. Lizaveta Prokofěvna
polekaně se k němu nahnula a chytila ho za ruku. Díval se na ni upře-
ně s týmž smíchem, který však nepokračoval, ale jaksi se zastavil
a ustydl na jeho tváři.

– Víte-li pak, že jsem sem přijel proto, abych tu viděl stromy?
Tuhle ty... (ukázal na stromy v parku), není to směšné, co? Snad tu
není nic směšného? – zeptal se vážně Lizavety Prokofěvny a náhle
se zamyslíl; pak za okamžik zdvihl hlavu a začal se zvědavě rozhlížet
po společnosti. Hledal Jevgenije Pavloviče, který stál docela blízko,
napravo, na témž místě jako dříve, – ale Hypolit už na to zapomněl
a hledal ho kol dokola. – Ach, vy jste neodešel! – našel ho konečně.
– Vy jste se prve smál, že jsem chtěl mluvit do okna... Ale víte, že mně

není osmnáct let: tolik jsem se nalezl na té posteli a tolik jsem se nadržoval do toho okna a tolik se namyslel... o všem..., že... mrtví nemají věku, to přec víte. Ještě předešlý týden jsem na to myslel, když jsem se v noci probudil... A víte, čeho vy se nejvíc bojíte? Nejvíc se bojíte naší upřímnosti, třeba se na nás díváte svrchu! To mne napadlo taky tenkrát v noci na posteli... Myslíte, že jsem se vám prve chtěl vysmívat, Lizaveto Prokofěvno? Ne, nevysmíval jsem se vám, chtěl jsem vás jen pochválit... Kolja řekl, že vám kníže řekl, že jste dítě... To je pěkné..., ale přece jen jsem ještě něco chtěl..., – zakryl si tvář rukama a zamyslel se. – Tohle: když jste se před chvílí loučili, najednou mne napadlo: hled', teď tu jsou ti lidé a nikdy už jich nebude, nikdy! Stromy taky – bude jen cihlová stěna, rudá zeď u Mayerova domu... ta proti mému oknu... nu, a řekni jim to všechno... Zkus to, řekni; hle, tato krása... vždyť jsi mrtvý, představ se jako mrtvola, řekni, že „mrtvému je dovoleno všechno říci...“ a že ani kněžna Marja Alexějevna mne za to nevyhubuje, ha – ha...! Vy se nesmějete? – přelétl všechny nedůvěřivě. – A víte, na posteli mne napadlo moc myšlenek... Víte, přesvědčil jsem se, že příroda se ráda vysmívá... Prve jsem řekl, že jsem ateista, ale víte, že tato příroda... Proč se zase smějete? Jste strašně krutí! – pronesl náhle, rozhlížeje se po všech, se smutným rozhořčením. – Nekazil jsem Kolju, – uzavřel docela jiným tónem, vážným a přesvědčivým, jako by se taky najednou rozpomněl...

– Nikdo se ti nesměje, nikdo, uklidni se, – trápila se skoro Lizaveta Prokofěvna. – Zítra přijede nový doktor, ten starý se zmýlil, sedni si, sotva stojíš na nohou! Blouzníš... ach, co s ním teď máme dělat! – starala se, usazujíc ho do křesla. Její tváří blýskla slzička.

Hypolit se zarazil téměř ohromeně, zdvihl ruku a dotkl se té slzičky. Usmál se jakýmsi dětským úsměvem.

– Já... vás..., – pronesl radostně, – nevíte, jak já vás... Vypravovával mi o vás vždycky s takovým nadšením tuhle Kolja... Mám rád jeho nadšení. Já ho nekazil! Zanechávám jen jeho... Chtěl jsem všechny zanechat, všechny, ale nikdo z nich tu nebyl, nikdo nebyl... Chtěl jsem

působit, měl jsem na to právo... Och, jak mnoho jsem toho chtěl! Ted' nechci nic, nechci nic chtít, dal jsem si slovo, že už nebudu nic chtít; ať, ať hledají pravdu beze mne! Ano, příroda se ráda vysmívá! Proč, – vybuchl náhle ohnivě, – proč tvoří nejlepší bytosti proto, aby se jim potom vysmívala? Udělá to tak, že jediný tvor, kterého na světě uznali za dokonalého... udělala to tak, že když ho byla ukázala lidem, určila mu taky předem, aby řekl to, proč se prolilo tolik krve, že kdyby byla prolita všechna najednou, lidé by se jistě zalkli! Ó, je dobře, že umírám! Řekl bych snad též takovou nějakou strašnou lež, příroda sama by mne k tomu přivedla...! Já nekazil nikoho... Chtěl jsem žít, pro štěstí všech lidí, abych odkryl a hlásal pravdu... Díval jsem se oknem na Mayerovu zeď a chtěl jsem mluvit jen čtvrt hodiny a všechny, všechny přesvědčit, ale sešel jsem se jednou v životě... s vámi, ne-li s lidmi! A jak to tu skončilo? Nijak! Skončilo to tím, že se na mne díváte svrchu! Tedy hlupák, tedy člověk zbytečný, tedy je čas jít! A ani žádnou vzpomínku po sobě neuměl zanechat! Ani zvuk, ani stopu, ani jedno dílo, jediný názor neuměl rozšířit... Nesmějte se hlupáku! Zapomeňte na všechno... Zapomeňte, prosím, nebud'te tak krutí! Víte, kdyby se nenaskytly tyhle souchotiny, sám bych se zabil...

Chtěl toho, tuším, říci ještě mnoho, ale nedomluvil, zakryl tvář rukama a zaplakal jako malé dítě.

– Tak, co s ním ted' budeme dělat! – vykřikla Lizaveta Prokofěvna, přiskočila k němu, chytla ho za hlavu a pevně, přepevně ji přitiskla ke své hrudi. Křečovitě vzlykal. – No, no, no! No, neplač přec, no tak dost, ty kluku hodná, tobě odpustí pánbůh už jen pro tvou nevědomost... No tak dost, vzmuž se... Ke všemu se budeš ještě stydět...

– Mám tam doma, – mluvil Hypolit, namáhaje se zvednout hlavu, – mám tam doma bratra a sestry, děti, malé, ubohé, nevinné... Ona je zkazí! Vy jste světice, vy jste... sama dítě – zachraňte je! Vyrvete je od ní... Ona je... hnus... Och, pomozte jim, pomozte, pánbůh vám to stokrát oplatí, pomozte proboha, pomozte pro Kristovy rány...!

– Mluvte konečně, Ivane Fjodoroviči, co tedy dělat! – vykřikla podrážděně Lizaveta Prokofěvna. – Račte být tak laskav, přerušte své vznešené mlčení! Nepřijdete-li k nějakému rozhodnutí, zůstanu zde, abyste věděl, přes noc, přes noc sama; dost jste se mne svou despotičností natyranizoval!

Lizaveta Prokofěvna se ptala hněvivě a vášnivě a očekávala okamžitou odpověď. Ale v takových případech přítomní, i když je jich hodně, odpovídají mlčením a pasivní zvědavostí, nepřejíce si vzít na sebe nějaké závazky a své myšlenky vyjadřují až dlouho potom. Mezi přítomnými byli i tací lidé, kteří byli hotovi proseděti třeba do rána a nepronést ani slova, na příklad Varvara Ardalionovna, která celý večer seděla opodál, mlčela a celou dobu poslouchala neobyčejně zvědavě, majíc snad k tomu i své důvody.

– Mé mínění, přítelkyně má, je, – vyjádřil se generál, – že je tady teď potřeba tak říkajíc spíše ošetřovatelky než vašeho rozčilení, a snad střízlivého spolehlivého člověka... V každém případě zeptat se knížete a... dát okamžitě pokoj. A zítra možno opět učiniti další dispozice.

– Je dvanáct hodin, my jedem. Jede s námi, nebo zůstane u vás? – obrátil se Doktorenko podrážděně a pohněvaně ke knížeti.

– Chcete-li, zůstaňte u něho i vy, – řekl kníže, – místa bude dost.

– Vaše Excellence, – přiskočil neočekávaně a nadšeně ke generálovi pan Keller, – je-li potřeba spolehlivého člověka na noc, jsem hotov obětovat se pro kamaráda... Je to taková duše! Já ho už dávno pokládám za velikého člověka, Vaše Excellence! Mám ovšem díry ve svém vzdělání, ale když on kritizuje, to jsou perly, Vaše Excellence...!

Generál se obrátil zoufale.

– Budu velmi rád, když zůstanete, těžko se mu ovšem pojede, – prohlásil kníže na podrážděné otázky Lizavety Prokofěvny.

– Spíš, či co? Nechceš-li, holečku, tak ho vezmu k sobě! Panebože, vždyť on sám stojí sotva na nohou! Jsi nemocen, co?

Před chvílí, když Lizaveta Prokofěvna nenašla knížete na smrtelné posteli, přehnala opravdu tuze uspokojivost jeho zdravotního

stavu, soudíc podle jeho vzezření, ale nedávná nemoc, těžké vzpomínky, které ji provázely, únava z namáhavého večera, případ se „synem Pavliščeva“, nynější případ s Hypolitem – to vše podráždilo skutečně chorobnou citlivost knížete až skoro horečně. A kromě toho byla teď v jeho očích ještě jakási jiná starost, ba strach, díval se bázně na Hypolita, jako by od něho ještě něco čekal.

Náhle Hypolit vstal, strašně bledý, naplněn strašlivým studem, studem až zoufalým, znetvořujícím jeho tvář. Vyjadřoval to hlavně jeho pohled dívající se nenávidně a bojácně po společnosti a nepřítomný, zkřivený a podlézavý úsměšek na chvějících se rtech. Ihned sklopil oči a vypravil se, vrávoraje a stále stejně se usmívaje k Burdovskému a Doktorenkovi, kteří stáli u východu z terasy; odjížděl s nimi.

– Toho jsem se právě bál! – vykřikl kníže. – To se musilo stát!

Hypolit se k němu rychle obrátil s nejběsilejším vztekem a zdálo se, že každý rys na jeho tváři se chvěje a mluví.

– Tak toho jste se právě bál! Podle vás „se to musilo stát“? Tak víte co, jestli koho nenávidím, – zavyl chraptivě, pištivě, prskaje při tom (nenávidím vás všechny, všechny!), – ale vás, vás vy jezuitská, syrupovitá dušičko, vás, vy idiote, vy dobrodinče-milionáři, vás nenávidím více než všechno a všechny na světě! Já vás pochopil a nenáviděl už dávno, pokud jsem o vás ještě jen slyšel, nenáviděl jsem vás vši nenávisť své duše... To vy jste všechno tady teď zavinil! To vy jste mne přivedl až do záchvatu! Vy jste přivedl umírajícího do hanby, vy, vy, vy, vy jste zavinil mou podlou malomyslnost! Zabil bych vás, kdybych zůstal na živu! Nepotřebuji vašeho dobrodiní, od nikoho je nepřijmu, slyšíte, od nikoho nic! Mluvil jsem z horečky, a vy nesmíte triumfovat...! Proklínám vás všechny jednou provždy!

Tu docela pozbyl dechu.

– Zastyděl se za své slzy! – zašeptal Lebeděv Lizavetě Prokofěvně. – „To se musilo stát!“ vida knížete! Veskrze ho prokoukl...

Ale Lizaveta Prokofěvna ho neuznala za hodna ani pohledu. Stála hrdě vzpřímena s hlavou pohozenou nazad a prohlížela si s prezí-

ravou zvědavostí „ty lidičky“. Když Hypolit skončil, generál jaksi pokrčil rameny. Generálka si ho hněvivě prohlédla od hlavy až po paty, jako by žádala počet z tohoto pohybu, a obrátila se ihned ke knížeti.

– Děkuji vám, kníže, excentrický příteli našeho domu, za příjemný večer, který jste nám všem připravil. Vaše srdce se teď jistě raduje, že se vám povedlo zaplést i nás do svých výstředností... Dost, milý příteli domu, děkuji, že jste konečně nechal aspoň sebe pěkně prokouknout!

Začala rozhorleně upravovat svou mantilu, čekajíc, až „tamti“ odejdou. K „tamtům“ se v té chvíli vrhly drožky, pro které se Doktorenko rozhodl poslat syna Lebeděvova, gymnazistu. Generál hned po své manželce taky přihodil své slůvko.

– Opravdu, kníže, ani jsem neočekával... po tom po všem: po všech těch přátelských stycích... a konečně Lizaveta Prokofěvna...

– Ale jak, jak je tohle možné! – vykřikla Adéla, přistoupila rychle ke knížeti a podala mu ruku.

Kníže se na ni usmál nepřítomným pohledem. Náhle horlivý, rychlý šepot takřka spálil jeho ucho.

– Nevyhodíte-li ihned všechny tyhle hnusné lidi, budu celý život, celý život nenávidět vás samého! – zašeptala Aglaja.

Byla jakoby bez sebe, ale odvrátila se dříve, než se knížeti podařilo se na ni podívat. Neměl už ostatně koho a co vyhazovat: tou dobou se jim už podařilo posadit nemocného Hypolita do drožky a vozy odjely.

– Tak co, bude to ještě dlouho trvat, Ivane Fjodoroviči? Co myslíte? Budu ještě dlouho nucena si dát tohle líbit od těch vzteklých kloučků?

– Ano, já, přítelkyně... já ovšem jsem hotov a... kníže...

Ivan Fjodorovič přece jen natáhl ke knížeti ruku, ale nepodařilo se mu stisknouti jeho a vyběhl za Lizavetou Prokofěvnou, která hlučně a hněvivě sestupovala z terasy. Adéla, její ženich a Alexandra

se rozloučili s knížetem upřímně a laskavě. Jevgenij Pavlovič byl též mezi nimi a byl jediný vesel.

– Dopadlo to, jak jsem čekal! Škoda jen, že i vy, chudáčku, jste se při tom přiskřípl, – zašeptal s nejlíbeznějším úsměvem.

Aglaja odešla bez rozloučení.

Ale tím nebyly příhody onoho večera ještě vyčerpány. Lizavetě Prokofěvně bylo zažít ještě jedno docela neočekávané setkání.

Ještě ani neseštopila ze schodů na silnici (otáčejíci kruhem park), když náhle skvělá ekvipáž, do níž byli zapřažení dva bílí koně, zaklusala kolem vily knížete. Ve voze seděly dvě elegantní dámy. Když však projela, ne více než deset kroků, ekvipáž se náhle zastavila; jedna z dam se rychle obrátila, jako by náhle zahlédla jakéhosi známého, s nímž musí mluvit.

– Jevgeniji Pavloviči! Jsi to ty? – vykřikl náhle zvučný krásný hlas, který rozechvěl knížete a snad ještě někoho jiného. – To jsem ráda, že jsem tě konečně našla! Poslala jsem k tobě do města zvláštního posla; dva! Celý den tě hledají.

Jevgenij Pavlovič stál na stupních jako by hromem zasažen. Lizaveta Prokofěvna se taky zastavila, ne však s hrůzou a strnutím jako Jevgenij Pavlovič: podívala se na drzou osobu právě tak hrdě a s tak chladným přezíráním, jako před pěti minutami na „lidičky“, a ihned přenesla svůj upřený pohled na Jevgenije Pavloviče.

– Novinka! – pokračoval zvučný hlas. – O ty Kupferovy směnky se neboj! Rogožin je skoupil za třicet tisíc, přemluvila jsem ho. Můžeš být kliden ještě aspoň tři měsíce. A s Biskupem a s celou tou bandou se jistě shodnem, ze známosti. No, to je všechno, dobré zprávy tedy. Bud' rád. Na shledanou zítra.

Vůz se pohnul a rychle zmizel.

– To je blázen! – vykřikl konečně Jevgenij Pavlovič, zrudnuv nevolí a ohlížeje se nechápavě kolem. – Nemám ani zdání, co říkala! Jaké směnky! Kdo je to?

Lizaveta Prokofěvna se na něho dívala ještě dvě vteřiny; konečně vykročila rychle a ostře ke své vile a za ní všichni. Přesně za minutu se objevil v neobyčejném rozčilení Jevgenij Pavlovič zase u knížete.

– Kníže, nevíte opravdu, co to znamená?

– Nevím nic, – odpověděl kníže, jsa sám v neobyčejném a bolestném napětí.

– Ne?

– Ne.

– Ani já nevím, – zasmál se náhle Jevgenij Pavlovič. – Na mou duši, neměl jsem žádné vztahy k těm směnkám, věřte čestnému slovu...! Ale co je vám, vy omdlíváte?

– Ó ne, ne ujišťuji vás, ne...

XI

Jepančinovi se docela usmířili až třetího dne. Ač se kníže vinil jako obvykle z mnoha věcí a očekával upřímně trest, byl přece jen od počátku v duchu pevně přesvědčen, že Lizaveta Prokofěvna se na něho nemohla rozzlobit vážně, ale že se rozzlobila spíš sama na sebe. Takovým způsobem ho zahnało tak dlouhé trvání nepřátelství třetího dne do slepé, tmavé uličky. Zahnaly ho tam i jiné okolnosti, zvláště jedna z nich. Po celé tři dny se v podezřívavém knížeti postupně rozrůstala (kníže se od nedávna obviňoval z dvou krajností: ze své neobyčejně „nesmyslné a dotěrné“ důvěřivosti a zároveň ze své „pochmurné a nízké“ podezřívavosti). Krátce na konci třetího dne nabyl příběh s excentrickou dámou, rozmlouvající ze svého vozu s Jevgenijem Pavlovičem v jeho mysli děsivých a záhadných rozměrů. Podstata záhady, kromě jiných stránek celé věci, tvořila tíživá pro knížete otázka: je-li on vinen i touto novou „výstředností“, či jen... Ale nedopovídal, kdo ještě. Co pak se týče těch písmen N. F. B., byla v tom podle jeho mínění jen nevinná rozpustilost, dokonce velmi dětinská narážka, takže by bylo stydno o tom i chvílku jen přemýšlet, ba v jednom směru by to bylo i nečestné.

Prvého dne ostatně po neslušném „večírku“, jehož zmatku byl hlavní „příčinou“, dostalo se knížeti po ránu potěšení, že ho navštívil kníže Šč. s Adélou: „Zašli k němu *hlavně* proto, aby se poptali po jeho zdraví,“ ostatně zašli z procházky o dvou. Adéla zahlédla právě v parku jeden strom, překrásný starý strom, rozložitý s dlouhými zkřivenými větvemi, obalený mladou zelení a s prasklinou; stůj co stůj, stůj co stůj si umínila jej namalovat, takže hovořila celou půl hodinu své návštěvy jen o tom. Kníže Šč. byl jako obvykle přívětivý a milý, vyptával se knížete na minulost, vzpomínal na okolnosti jejich prvního seznámení, takže o včerejšku se téměř nemluvalo.

Konečně to Adéla nevydržela a přiznala se s úsměvem, že sem zašli incognito; ale tím taky přiznání skončilo, třebaže bylo už z tohoto incognita možno se dohadnout, že rodiče, to je hlavně Lizaveta Prokofěvna, jsou ve zvlášť špatné náladě. Ale ani o ní, ani o Aglaji, ba ani o Ivanu Fjodoroviči nepromluvili oba návštěvníci po dobu své návštěvy jediného slova. Odcházejíce opět na procházku, nepozvali knížete, aby je provázel. Ani nenaznačili, že by ho chtěli pozvat k nim; v tomto směru padla jen jedna charakteristická nářka Adélina: mluvíc o jednom svém akvarelu, náhle si přála mu jej ukázat. „Jak bychom to co nejdříve zařídili? Počkejte! Bud'to vám jej dnes pošlu po Koljovi, zajde-li k nám, nebo vám to přinesu zas zítra sama, až půjdeme s knížetem na procházku,“ zakončila konečně své rozpaky rozradována, že se jí tak dobře a pro všechny uspokojivě podařilo rozřešit tuto otázku.

Když se konečně už skoro rozloučili, kníže Šč. jako by si na něco vzpomněl:

– Ach, ano, – zeptal se, – nevíte aspoň vy, milý Lve Nikolajeviči, kdo to byl, kdo včera křičel z vozu na Jevgenie Pavloviče?

– To byla Nastaša Filipovna, – řekl kníže, – copak jste se ještě nedozvěděl, že to byla ona? Ale kdo byl s ní, nevím.

– Zním, slyšel jsem o ní, – vpadl mu do řeči kníže Šč. – Ale co znamenalo to, co křičela? Je to pro mne, přiznám se, přímo záhadou... pro mne i pro ostatní.

Kníže Šč. mluvil v neobyčejném a patrném údivu.

– Mluvila o nějakých směnkách Jevgenije Pavloviče, – odpověděl velmi prostě kníže, – které se dostaly od nějakého lichváře na její prosbu do rukou Rogožinových, a že Rogožin Jevgeniji Pavlovičovi počká.

– Slyšel jsem, slyšel, drahý kníže, ale to přec nemůže být! Jevgenij Pavlovič tam nemůže mít žádné směnky. Při takovém jmění... Pravda, stávalo se mu dřív z lehkomyšlnosti a já sám jsem mu dokonce vypomohl..., ale při takovém jmění dávat směnky lichváři a rozčilovat

se kvůli nim – není možné. A nemůže si tykat a být v tak přátelských stycích s Nastašou Filipovnou – to je hlavní otázka. Přísahá, že ničemu nerozumí, a já mu docela věřím. Ale jde o to, že jsem se chtěl zeptat vás, zda něco nevíte. Nezaslechl jste nějakým zázrakem aspoň vy něco?

– Ne, nevím nic a ujišťuji vás, že jsem na tom neměl vůbec podílu.

– Ach, jaký se to z vás, kníže, stal člověk! Nepoznávám vás prostě dneska. Copak jsem mohl předpokládat, že jste v takové věci účasten...? Nu, vy nejste dnes ve své míře.

Objal ho a políbil.

– V jaké „takové“ věci? Nevidím žádné „takové“ věci.

– Ta osoba chtěla bezpochyby nějak a něčím Jevgeniji Pavlovičovi uškodit, přikládajíc mu v očích svědků vlastnosti, kterých nemá a mít nemůže, – odpověděl kníže Šč. dost suše.

Kníže Lev Nikolajevič upadl ve zmatek, ale díval se dál na knížete upřeně a tázavě; ten však umlkl.

– A nejde o směnky prostě? Není tomu doslova tak, jak to bylo včera řečeno? – zamumlal konečně kníže jaksi netrpělivě.

– Ale povídám vám, sud' te ted' sám, co může být společného mezi Jevgenijem Pavličem a... mezi ní a k tomu Rogožinem? Opakuji vám, jmění je ohromné, to vím najisto, jiné jmění čeká od strýce. Nastaša Filipovna jednoduše...

Kníže Šč. najednou opět umlkl, zřejmě z toho důvodu, že nechtěl dále s knížetem mluvit o Nastaši Filipovně.

– V každém případě tedy ji znal? – zeptal se náhle kníže Lev Nikolajevič po chvíli mlčení.

– Zdá se, že něco takového bylo; lehkomyšlnost! Ale bylo-li, bylo už velmi dávno, dřív, už před dvěma, třemi roky. Vždyť byl znám ještě s Tockým. Ted' nemohlo být nic toho druhu, tykat si nikdy nemohli! Víte sám, že tu vůbec nebyla, nikde nebyla. Mnoho lidí ještě ani neví, že se opět tady objevila. Ekvipáž jsem tady viděl tak tři dny.

– Skvělá ekvipáž! – řekla Adéla.

– Ano, ekvipáž je skvělá.

Oba ostatně odešli v nejprátelejší, možno říci nejbratrštějším poměru ke knížeti Lvu Nikolajeviči.

Ale pro našeho hrdinu znamenala tato návštěva něco velmi závažného. Dejme tomu, že i on sám hned od včerejší noci (a snad i dřív) choval jisté podezření, ale až do jejich návštěvy nemohl se rozhodnouti své obavy plně odůvodnit. Teď nastalo jasno: kníže Šč. ovšem vykládal příběh falešně, chodil v bludném kruhu, ale přece pochopil, že je v tom *pleticha*. (Chápe snad ostatně v duchu věc správně, – pomyslí si kníže, – a nechce se jen vyjádřit, a proto ji schválně vykládá falešně.) Nade vše jasnější byl fakt, že teď k němu chodili (a jmenovitě kníže Šč.) v naději, že se jim od něho dostane nějakého vysvětlení, a je-li tomu tak, pokládají ho za přímého účastníka oné pletichy. Kromě toho, je-li tomu tak a je-li to opravdu vážná věc, má tedy i ona nějaký strašný cíl – jaký cíl? Hrůza! Ale jak člověk *ji* zastaví? Není vůbec možno *ji* zastavit, když je o svém cíli pevně přesvědčena! To už kníže věděl ze zkušenosti. „Šílená! Šílená!“

Ale k tomu ránu se seskupilo i příliš, příliš mnoho jiných nerozřešitelných okolností a všechny v jeden čas a všechny vyžadovaly neodkladného řešení, takže kníže byl velmi smuten.

Trochu ho rozptýlila Věra Lebeděvová, která k němu přišla s Lubočkou a něco dlouho se smíchem vykládala. Za ní přišla i její sestra s otevřenými ústy, za ní gymnazista, syn Lebeděvův, který ujišťoval, že „hvězda Pelyněk“ v Apokalypse, která padla na zemi na prameny vod, je, podle výkladu jeho otce, síť železnic rozhozených po Evropě. Kníže nevěřil, že to Lebeděv tak vykládá, a bylo usneseno zeptat se jeho samotného při první příležitosti, která se naskytne. Od Věry Lebeděvové se kníže dozvěděl, že Keller se od včerejšího dne u nich usadil a podle všech známek od nich dlouho neodejde, poněvadž našel společnost a sblížil se přátelsky s generálem Ivolginem: prohlásil ostatně, že u nich zůstane jedině proto,

aby doplnil své vzdělání. Děti Lebeděvovy se knížeti začínaly vůbec každým dnem víc a více líbit. Kolja se celý den ani neukázal: hned po ránu se vypravil do Petrohradu. (Lebeděv taky už odejel před úsvitem za jakýmisi svými obchůdky.) Ale kníže čekal netrpělivě na návštěvu Gavrilu Ardalionoviče, který k němu dnes musil nezbytně zaskočit.

Přišel v sedm hodin večer, hned po obědě. Knížete napadlo hned při prvním pohledu naň, že aspoň tento pán musí znát všechny detaily správně – a jak by je taky neznal, když má takové pomocníky jako Varvara Ardalionovna a její muž? Ale poměr knížete ke Gaňovi byl pořád jaksi zvláštní. Kníže na příklad mu svěřil záležitost Burdovského a zvlášť ho za to prosil; ale přes tuto důvěru a přese všechno, co bylo dřív, zůstaly mezi nimi neustále určité body, o nichž jako by se vzájemně dohodli nemluvit. Knížeti se mnohdy zdálo, že i Gaňa sám by snad si přál zcela úplné a přátelské upřímnosti: na příklad teď, jakmile jen vstoupil, zazdalo se knížeti hned, že Gaňa je nanejvýš přesvědčen, že právě té chvíle přišel čas prolomit mezi nimi ve všech bodech led. (Ale Gavril Ardalionovič spěchal: u Lebeděvova na něho čekala sestra; oba spěchali za jakousi záležitostí.)

Čekal-li však Gaňa opravdu celou řadu netrpělivých otázek, bezděčných zpráv, přátelských výlevů, tuze se zmýlil. Po celých dvacet minut jeho návštěvy byl kníže až přespříliš zamyšlen, téměř roztržit. Očekávané otázky neb lépe řečeno jedna hlavní, otázka, na kterou Gaňa čekal, přijít nemohla. Tu i Gaňa se rozhodl mluvit vytrvaleji. Mluvil bez přestání celých dvacet minut, smál se, žvatlal lehce, mile a bystře, ale hlavní věci se nedotkl.

Gaňa mezi jiným vypravoval, že Nastaša Filipovna je tady v Pavlovsku všeho všudy čtyři dny a už na sebe poutá všeobecnou pozornost. Bydlí kdesi v Námořnické ulici, v nevelkém, nehonosném domku, u Darji Alexějevny, ale ekvipáž její je v Pavlovsku téměř nejlepší. Kolem ní se seskupil už celý zástup mladých i starých ctitelů; její ekvipáž provázejí někdy jezdci. Nastaša Filipovna je jako

dřív velmi vybíravá, dovoluje přístup jen lidem, které sama vybrala. Ale přece se utvořila kolem ní celá skupina, v případě potřeby má, kdo by se jí zastal. Jeden oficiální ženich, letní host, už se kvůli ní pohádal se svou nevěstou; jeden starý generál skoro proklel svého syna. Na projíždky bere s sebou často jedno půvabné děvče, které dosáhlo právě šestnácti let a je vzdálenou příbuznou Darji Alexějevny; to děvče krásně zpívá – takže navečer jejich domek poutá na sebe pozornost. Nastaša Filipovna se ostatně chová velmi slušně, obléká se s neobyčejným vkusem, ale ne přehnaně, a všechny dámy jí závidí její vkus, krásu a ekvipáž.

– Včerejší excentrický případ, – podřekl se Gaňa, – byl ovšem předem zamýšlen a nesmí se ovšem brát v úvahu. Aby se s ní člověk dostal v něčem do sporu, musí člověk schválně něco vyčíhat nebo nadělat klepy, které ostatně nedají na sebe dlouho čekat, – zakončil Gaňa, očekávaje, že se kníže docela jistě zeptá: „Proč nazývá včerejší případ případem předem zamýšleným? A proč nedají na sebe čekat?“

Ale kníže se na to nezeptal.

O Jevgeniji Pavlovičovi začal Gaňa zase taky sám bez zvláštního dotazu, což bylo velmi podivné, poněvadž naň přivedl hovor bez jakéhokoliv důvodu. Podle mínění Gavrily Ardalionoviče neznal Jevgenij Pavlovič Nastašu Filipovnu, i teď ji zná jen velmi povrchně, a to proto, že před čtyřmi dny jí byl na procházce kýmsi představen a byl v jejím domě sotva jednou, spolu s ostatními. I směnky mohly být (to ví Gaňa dokonce velmi dobře); Jevgenij Pavlovič má ovšem velké jmění, ale „některé jeho majetkové záležitosti jsou vskutku jaksí v nepořádku“. Při této zajímavé látce se Gaňa náhle přerušil. O včerejším podivném jednání Nastaši Filipovny neřekl kromě toho, o čem se prve letmo zmínil, jediného slova. Konečně zašla za Gaňou Varvara Ardalionovna, zůstala tam chvíličku, prohlásila (taky netázaně), že Jevgenij Pavlovič zůstane dnes a snad i zítra v Petrohradě, že její muž (Ivan Petrovič Pticyň) je taky v Petrohradě, div že taky

ne ve věci Jevgenije Pavloviče, že se tam vskutku něco stalo. Při odchodu dodala, že Lizaveta Prokofěvna má dnes pramizemou náladu, a co je ještě divnější, že Aglaja se pohádala s celou rodinou, nejenom s otcem a matkou, ale i s oběma sestrami a „že to není docela nic dobrého“. Když byla sdělila, jako by mimochodem, tuto poslední zprávu (pro knížete neobyčejně významnou), odešla i s bratrem. O věci „syna Pavliščeva“ se Ganěčka taky ani slovem nezmínil, snad z falešné skromnosti, snad „aby šetřil city knížete“, ale kníže mu přec ještě jednou poděkoval za pečlivé skoncování aféry.

Kníže byl velmi rád, že ho konečně nechali o samotě; sestoupil z terasy, přešel silnici a vstoupil do parku; chtěl promyslet, rozhodnout jeden krok. Ale onen „krok“ nebyl z těch, jaké se promýšlejí, ale právě z těch, jaké se nepromýšlejí a k nimž se člověk prostě rozhodne: zachtělo se mu náhle strašně toho všeho tady nechat a odjet sám zpátky, odkud přijel, někam daleko, na nějaké zapadlé místo, odjet hned, ba vůbec s nikým se nerozloučit. Tušil, že zůstane-li zde ještě jen několik dní, bude bez milosrdenství a nenávratně vtažen do tohoto světa a že tento svět zasáhne do budoucích jeho osudů. Ale neuvažoval ani deset minut a ihned se rozhodl, že utéci „není možno“, že to bude téměř malomyslností, že má před sebou takové úkoly, že teď nemá vůbec ani práva nerozřešit jich, nebo aspoň neupotřebit k jejich rozřešení všech sil. V takových myšlenkách se vrátil domů a procházel se sotva čtvrt hodiny. Byl v té chvíli zcela nešťasten.

Lebeděv nebyl stále ještě doma, takže na večer se podařilo Kellerovi vedrat se k němu, ne sic opilému, ale s výlevy a zpověďmi. Prohlásil přímo, že přišel vypravovat knížeti celý svůj život a že právě kvůli tomu zůstal v Pavlovsku. Nenaskytla se nejmenší příležitost vyhnat ho: neodešel by ani za nic. Keller se hotovil mluvit velmi dlouho a velmi neskladně, ale náhle téměř při prvních slovech přeskočil k závěru a prohlásil, že tak ztratil všechn „fantom mravnosti“ (jedině proto, že nevěřil v Nejvyššího), že dokonce kradl.

– Představte si to!

– Poslyšte, Kellere, na vašem místě bych se k tomu bez zvláštní potřeby raději nepřiznal, – začal kníže, – ale ostatně snad se jen tak úmyslně pomlouváte?

– Před vámi, jen před vámi a jen proto, abych pomohl svému rozvoji, už nikdy nikomu to neřeknu; umřu a pod rubášem ukryju své tajemství! Ale, kníže, kdybyste věděl, kdybyste jen věděl, jak těžko je v dnešní době dostat se k penězům! Kde je brát, dovolte, abych se vás zeptal? Jediná odpověď: „Přines zlato a brilianty, na ty ti je dáme,“ totiž přines právě to, čeho nemám, umíte si představit? Nakonec jsem se rozzlobil, stál jsem a stál. „Na smaragdy,“ povídám, „dáte?“ – „I na smaragdy,“ povídá, „dám.“ – „Znamenitě,“ povídám, vzal jsem klobouk a odešel; aby vás čert vzal, holomci! Na mou duhu!

– Copak jste měl smaragdy?

– Jaképak bych měl smaragdy! O, kníže, jak světle ještě a nevinně, ba možno říci pastýřsky, se díváte na život!

Nakonec se začal knížete zmocňovat ne soucit, ale jaksi stud. Hlavou mu dokonce kmitla myšlenka: „Zda nelze z toho člověka dobrým vlivem něco udělat?“ Svůj vlastní vliv pokládal z některých důvodů za zcela nevhodný – ne ze sebeponižování, ale pro jakýsi zvláštní názor na věci. Pomalu se tak rozpovídali, že se jim nechtělo ani se rozejít. Keller se přiznával s neobyčejnou pohotovostí k takovému věcem, že nebylo lze si představit, jak je možno takové věci vypravovat. Přikročuje ke každému vypravování, ujišťoval pozitivně, že se kaje a že je v nitru „pln slz“, ale zatím vypravoval tak, jako by byl na svůj čin hrd, a spolu někdy tak zábavně, že nakonec on i kníže se smáli jako blázni.

– Hlavní věcí je, že je ve vás jakási dětská důvěřivost a neobyčejná pravdivost, – řekl konečně kníže. – Víte, už jen tím mnoho vykupujete?

– Jsem šlechtetný člověk, rytířsky šlechtetný, – potvrdil dojatý Keller. – Ale víte, kníže, to vše jen v snách a tak říkajíc v kuráži, ve skutečnosti to nikdy tak nedopadne! Ale proč? To nemohu pochopit.

– Neztrácejte mysl. Ted' možno pozitivně říci, že jste mně o sobě řekl všechno do nejmenších podrobností; aspoň se mi zdá, že k tomu, co jste řekl, nelze teď přece už nic dodat, že ne?

– Nelze?! – vykřikl s jakýmsi soucitem Keller. – Ó kníže, jak vy ještě, tak říkajíc, po švýcarsku chápete člověka.

– Copak je možno ještě něco dodat? – pronesl kníže s plachým údivem. – Co jste ode mne očekával, Kellere, řekněte, prosím, a proč jste přišel se svou zpovědí?

– Od vás? Co jsem očekával? Předně, je příjemno podívat se už jen na vaši prostomyslnost; posedět s vámi a pohovořit je už příjemno; já alespoň vím, že je přede mnou nejctnostnější člověk, a za druhé... za druhé...

Zarazil se.

– Chtěl jste snad si vypůjčit peníze? – napověděl kníže velmi vážně, ba prostě, dokonce jaksi trochu nesměle.

Keller jako by dostal ránu; vzhlédl bystře s dřívějším údivem knížeti přímo do očí a uhodil prudce pěstí do stolu.

– Právě tímhle tím přivádíte člověka nadobro z konceptu! Odpusťte, kníže: to je taková prostodušnost, taková nevinnost, o jaké se nesnilo ani zlatému věku, a zároveň pronikáte najednou člověka veskrz jako šíp takovou hlubokou a pozornou psychologií. Ale dovolte, kníže, to potřebuje objasnění, poněvadž já... já prostě vypadl z konceptu! Ovšemže konec konců bylo mým cílem vypůjčit si peníze, ale vy jste se mne na ty peníze zeptal tak, jako byste v tom neviděl nic závadného, jako by to tak musilo být.

– Ano... u vás to tak musí být.

– A nejste pohoršen?

– Proč?

– Poslyšte, kníže, zůstal jsem tady od včerejšího večera předně z úcty k francouzskému arcibiskupu Bourdalouovi (u Lebeděva jsme do tří hodin otvírali lahvičky), a za druhé a hlavně (a ať se z toho místa zdráv nehnu, že mluvím pravdu pravdoucí!), zůstal

jsem proto, že jsem chtěl vám udělat tak říkajíc generální, upřímnou zpověď, a tak napomoci svému vlastnímu rozvoji; s tou myšlenkou jsem taky ve čtyři hodiny, zalit slzami usnul. Věříte-li teď šlechetnému člověku: v téže chvíli, když jsem usínal, jsa upřímně pln vnitřních, i tak říkajíc, vnějších slz (poněvadž nakonec, jak se pamatuji, jsem brečel!) napadla mne dábelská myšlenka: „A co, neměl bych si konec konců od něho po zpovědi vypůjčit peníze?“ A takovým způsobem jsem zpověď připravil, jako „předkrm se slzami“, s tím úmyslem, abych si těmito slzami upravil cestu a abyste vy roztál a vyndal pro mne sto padesát rublů. Není to podle vašeho mínění sprostota?

– Ale vždyť to jest zcela jistě nepravda a obě věci se potkaly prostou náhodou. Setkaly se dvě myšlenky, to se stává velmi často. U mne bez ustání. Myslím ostatně, že to není dobře, a víte, Kellere, nejvíce si tohle vyčítávám sám. Jako byste teď vypravoval o mně samém. Někdy se dokonce stalo, že jsem myslel, – pokračoval kníže velmi vážně, jsa opravdu a hluboko zainteresován, – že jsou všichni lidé takoví, takže jsem se až začal ospravedlňovat, poněvadž s těmi *podvojnými* myšlenkami je strašně těžko se rvát; zkusil jsem to. Bůh ví jak přicházejí a jak vznikají. Ale vy to nazýváte rovnou sprostotou! Ted' se i já začnu těch myšlenek bát. Tak či onak nejsem vaším soudcem. Ale přece jen to nelze podle mého názoru nazvat rovnou sprostotou, co myslíte? Vy jste si chytrácky vymyslel vylákat ode mne prostřednictvím slz peníze, ale vždyť sám přísaháte, že vaše zpověď měla i jiný, ušlechtilý cíl, nejen peněžní; a co se týče těch peněz, potřebujete je na flám, že ano? To je ovšem po takové zpovědi malodušnost. Ale jak si taky za chvíli flámování odvyknout? To není přec možné. Co tedy dělat? Nejlíp nechat to vše rozřešit vašemu svědomí, co myslíte?

Kníže se díval na Kellera neobyčejně zvědavě. Otázka podvojných myšlenek ho patrně už dávno zajímala.

– Ale nechápu, proč vás potom nazývají idiotem! – vykřikl Keller.

– Kazatel Bourdaloue by neušetřil člověka, ale vy jste ho ušetřil a posoudil mne lidsky! Abych se potrestal a abych dokázal, že jsem dojat, nechci sto padesát rublů, dejte mi jen dvacet pět a dost! To je vše, čeho potřebuji alespoň na dvě neděle. Dříve, než za dvě neděle pro peníze nepřijdu. Chtěl jsem se s Agaškou povyrazit, ale ona nestojí za to. Ó, milý kníže, žehnej vám Bůh!

Konečně vstoupil Lebeděv, který se právě vrátil, a zahlédnuv pětadvacetirublovku v rukou Kellerových, zamračil se. Ale Keller jakmile byl při penězích, pospíchal už ven a neprodleně zmizel. Lebeděv ho začal hned drbat.

– Jste nespravedliv, dělal opravdu upřímné pokání, – podotkl konečně kníže.

– Ale co s takovým pokáním! Právě tak jako včera i já: „Jsem nízký, nízký!“ Ale jsou to přece jen slova!

– Tak u vás to byla jen slova? A já myslel...

– No, tak teď já vám tuhle řeknu pravdu, jedině vám, poněvadž vy člověka pronikáte. I slova i věc, i lež i pravda – všechno je u mne zároveň a docela upřímně. Pravda a věc, to je u mne opravdové pokání, věřte či nevěřte, tady se vám zapřisáhnu, a slova a lež, to je u mne ďábelská (a stále přítomná) myšlenka, jak bych i při tom člověka nachytil, jak získat výdělek i uprostřed slz pokání! Na mou duhu, je to tak! Jinému bych to neřekl – zasmál bych se nebo odplivl; ale vy, kníže, vy to posoudíte lidsky.

– No, a právě to mně říkal teď i on, – vykřikl kníže, – a oba jako byste se chlubili! Naplňujete mne až údivem, jenom že on je upřímnější než vy, ale vy jste to obrátil v definitivní profesi. No dost, nemračte se, Lebeděve, a nedávejte ruku k srdci. Neřeknete mi něco? Vždyť vy jste zbytečně nepřišel...

Lebeděv se zkrivil a zkroutil.

– Čekal jsem vás celý den, abych vám dal jednu otázku; odpovězte aspoň jednou v životě pravdu hned napoprvé – měl jste nějaký podíl v tom včerejším povozu, či neměl?

Lebeděv se opět zkrivil, začal se hihňat, mnul si ruce, ba nakonec se dokonce rozkýchal, ale stále se ještě nemohl rozhodnout něco říci.

– Vidím, že jste v tom podíl měl.

– Ale nepřímó, jen nepřímó! Povídám plnou pravdu! Jen potud, že jsem jistou osobu včas zpravil, že se u mne sešla taková a taková společnost a že jsou přítomny některé osoby.

– Vím, že jste *tam* poslal svého syna, sám mi to prve řekl, ale jaké jsou to pletichy! – vykřikl kníže netrpělivě.

– To není má pleticha, – bránil se Lebeděv, – tady jsou jiní lidé, jiní, a je to spíš, tak říkajíc, fantazie než pleticha.

– Oč jde, řekněte mi, proboha? Copak nechápete, že se to týká přímo mne? Vždyť tady očerňují Jevgenije Pavloviče.

– Kníže! Nejjasnější kníže! – zkroutil se opět Lebeděv. – Vždyť vy nedovolíte, aby se vám řekla plná pravda; já už vám začal s tou pravdou; ne jednou; vy jste nedovolil pokračovat...

Kníže umkl a zamyslil se.

– No dobrá, mluďte pravdu, – pronesl těžce, jak bylo vidět, po velkém boji.

– Aglaja Ivanovna..., – začal ihned Lebeděv.

– Mlčte, mlčte! – vykřikl zuřivě kníže, celý zrudlý nevolí a snad i studem. – To nemůže být, to všechno je hloupost. To všechno jste si vymyslel sám, nebo právě takoví šílenci. Abych o tom už nikdy od vás nic neslyšel!

Pozdě večer, až v jedenáct hodin se objevil Kolja s celým košem zpráv. Jeho zprávy byly dvojího druhu: petrohradské a pavlovské. Rychle vypověděl nejdůležitější z petrohradských (jmenovitě o Hypolitovi a o včerejší historii), s tím úmyslem, že se k nim potom zase vrátí, a rychle přešel k novinkám z Pavlovska. Před třemi hodinami se vrátil z Petrohradu, a aniž zaskočil ke knížeti, odebral se rovnou k Jevančinovým. „To je hrůza, co se tam děje!“ První je ovšem na programu vůz, ale jistě se tam stalo ještě něco... takového, o čem

neví ani on, ani kníže. „Rozumí se, že jsem nešpehoval a nechtěl jsem se nikoho vyptávat; přijali mne ostatně pěkně, tak pěkně, že jsem toho ani neočekával; ale o vás, kníže, ani slova!“ Nejdůležitější a nejzajímavější bylo to, že se Aglaja před nějakou dobou pohádala se svými pro Gaňu. Podrobnosti sporu známy nebyly, jenom že to bylo pro Gaňu (představte si to!), a dokonce strašně se hádají, jde tedy o něco vážného. Generál přijel pozdě, přijel zamračen, přijel s Jevgenijem Pavlovičem, kterého znamenitě přijali, a Jevgenij Pavlovič sám byl ku podivu veselý a milý. Nejkapitálnější zpráva byla ta, že Lizaveta Prokofěvna, asi bez křiku, pozvala do svého pokoje Varvaru Ardalionovnu, která byla u děvčat, a vyhnala ji jednou provždy z domu, způsobem ostatně co nejzdvořilejším – „slyšel jsem to od samé Varji“. Ale když Varja vyšla od Lizavety Prokofěvny a rozloučila se s děvčaty, děvčata ani nevěděla, že byla vykázána z domu jednou provždy a že se s nimi loučí naposled.

– Ale Varvara Ardalionovna byla v sedm hodin u mne? – zeptal se udiveně kníže.

– A vyhnali ji k osmé a nebo v osm. Je mi tuze líto Varji, líto Gani... Předou nepochybně věčné pletichy, bez toho nemohou žít. A já nikdy nevěděl, co zamýšlejí, a ani to vědět nechci. Ale ujišťuji vás, milý, dobrý kníže, že Gaňa má srdce. Je sic v mnoha směrech ztracen, ale v mnoha směrech má rysy, které stojí za to hledat je a najít, a já si nikdy neodpustím, že jsem ho dříve nechápal... Nevím, mám-li ve svých stycích s nimi teď po té příhodě s Varjou pokračovat. Zaujal jsem ovšem hned od počátku postavení zcela nezávislé a oddělené, ale přece je třeba si to rozmyslet.

– Zbytečně bratra příliš litujete, – podotkl kníže. – Došlo-li to tak daleko, je tedy Gavril Ardalionovič v očích Lizavety Prokofěvny nebezpečný a jisté jeho naděje tedy vzrostly.

– Jak, jaké naděje! – vykřikl ohromený Kolja. – Snad nemyslíte, že Aglaja... to nemůže být!

Kníže umlkl.

– Vy jste strašný skeptik, kníže, – dodal za dvě minuty Kolja. – Pozoruji, že od jisté doby se stáváte neobyčejným skeptikem; přestáváte všemu věřit a všechno předpokládáte... A v tomto případě jsem dobře užil slova „skeptik“?

– Myslím, že dobře, ač ostatně najisto to ani sám nevím.

– Ale já sám se zříkám slova „skeptik“, našel jsem nový výklad, – vykřikl náhle Kolja, – vy nejste skeptik, ale žárlivec! Vy pekelně žárlíte na Gaňu kvůli jistému pyšnému děvčeti!

Když to Kolja řekl, vyskočil a rozřehtal se tak, jak neměl snad ještě nikdy příležitost se rozesmát. Spatřiv, že kníže celý zrudl, začal se Kolja chechtat ještě víc; strašně se mu zalíbila myšlenka, že kníže žárlí na Aglaju, ale ihned zmlkl, když byl upozoroval, že se kníže upřímně rozhořčil. Pak prohovořili ještě vážně a starostlivě hodinu nebo půl druhé.

Druhého dne kníže byl v jisté neodkladné věci celé dopoledne v Petrohradě. Vraceje se do Pavlovska až k páté hodině odpoledne, sešel se na nádraží s Ivanem Fjodorovičem. Generál ho chytil rychle za ruku, rozhlédl se kolem téměř polekaně a vlekl knížete s sebou do vagonu první třídy, aby jeli spolu. Hořel touhou promluvit s ním o něčem vážném.

– Předně se na mne, milý kníže, nezlob, a jestliže jsem něco udělal, zapomeň na to. Už včera bych k tobě byl zaskočil, ale nevěděl jsem, jak by na to hleděla Lizaveta Prokofěvna... Mám doma... jednoduše peklo, usadila se u mne záhadná sfinga a já chodím a nic nechápu. A co se týče tebe, jsi podle mého názoru vinen z nás ze všech nejméně, ač ovšem skrze tebe se stalo mnoho věcí. Vidíš, kníže, být lidumilem je příjemné, ale moc ne. Snad už sám jsi okusil plodů. Já ovšem mám rád dobrotu a vážím si Lizavety Prokofěvny, ale...

Generál ještě dlouho pokračoval tímto tónem, ale jeho slova byla ku podivu nesouvislá. Bylo zřejmo, že je otřesen a neobyčejně zmaten nějakou věcí krajně mu nepochopitelnou.

– Nepochybuji, že ty v tom nemáš vůbec prsty, – pronesl konečně jasněji, – ale nenavštěvuj nás nějakou dobu, prosím tě přátelsky, až se změní vítr. Co pak se týče Jevgenije Pavloviče, – vykřikl nezvykle ohnivě, – je to všechno nesmyslná kleveta, kleveta nad klevety! Je to pomluva, je tu pleticha, přání všechno zničit a nás znepřátelit. Vidíš, kníže, říkám ti důvěrně: mezi námi a Jevgenijem Pavlovičem nepadlo ještě ani jediné slůvko, rozumíš? Nejsme ničím vázáni – ale to slovo může být vysloveno, ba dokonce brzy, a dokonce snad velmi brzy! Tak právě tady se mu může škodit! Ale proč a zač – nerozumím – je to žena podivná, žena excentrická, bojím se jí tak, že sotva spím. A jaká ekvipáž, bílé koně, vždyť je to chic, to je právě to přece, čemu se francouzsky říká chic! Od koho to má? Na mou duchu, chybil jsem, předevčířem jsem myslel na Jevgenije Pavloviče. Ale objevuje se, že tomu tak být nemůže, ale nemůže-li tomu tak být, proč chce tady zaset nesváry? To je právě záhada! Aby si uchovala Jevgenije Pavloviče? Ale opakuji ti a zaručuji se ti, že se s ní nezná a že ty směnky jsou výmyslem! A jak drze křičí na něho *ty* přes celou ulici! Úplné spiknutí. Jasná věc, že to všechno třeba s opovržením odmítnout, a k Jevgeniji Pavlovičovi chovat se dvojnásob zdvořile. Tak jsem to vyložil taky Lizavetě Prokofěvně. Teď ti řeknu myšlenku velmi důvěrnou: jsem pevně přesvědčen, že to dělá z osobní pomsty ke mně, pamatuješ se, za minulost, ačkoliv jsem se vůči ní ničím neprovinil. Červenám se už při vzpomínce. Teď se tu zase objevila, myslel jsem, že zmizela nadobro. Kde vězí však tenhle Rogožin, řekněte mi, prosím vás? Myslel jsem, že už je dávno paní Rogožinovou.

Jedním slovem generál byl přiveden hodně z konceptu. Téměř celou hodinovou cestu mluvil sám, kladl otázky, sám na ně dával odpovědi, tiskl knížeti ruku a přesvědčil knížete aspoň o tom, že ho ani nenapadá, aby knížete z něčeho podezříval. To bylo pro knížete důležité. Skončil vypravováním o vlastním strýci Jevgenije Pavloviče, šéfu jakési kanceláře v Petrohradě – „znamenité místo.

Je mu sedmdesát let, je to umělec života, gourmand a vůbec čiperný stařeček... ha-ha! Víím, že slyšel o Nastaši Filipovně a dokonce za ní chodil. Oněhdy jsem k němu zajel; nepřijímá, není zdráv, ale je boháč, boháč, má význam a... dej mu pánbůh zdraví, ale Jevgenij Pavlovič zase všechny dostane... ano, ano... ale já se přece bojím! Nevím proč, ale bojím se, jako by něco viselo ve vzduchu, jako by netopýr, neštěstí nad námi lítalo a bojím se, bojím...!“

A konečně až třetího dne, jak jsme se už nahoře zmínili, následovalo formální smíření Jěpančinových s knížetem Lvem Nikola-jevičem.

XII

Bylo sedm hodin večer; kníže se chystal jít do parku. Náhle vstoupila k němu na terasu sama Lizaveta Prokofěvna.

– *Předně* ať tě nenapadne, – začala, – že jsem přišla k tobě žádat za odpuštění. Hlouposti! Ty jsi venkoncem vinen.

Kníže mlčel.

– Jsi vinen, či nejsi?

– Tolik, kolik vy. Ostatně ani já, ani vy, my oba dva jsme se neprovinili úmyslně. Především jsem se pokládal za viníka, ale teď jsem usoudil, že tomu tak není.

– Tak ty tak! No, dobrá, ale poslyš a sedni si, poněvadž nemám v úmyslu stát.

Oba usedli.

– *Předně* ani slova o těch vzteklých kloučcích! Budu tady sedět s tebou a mluvit deset minut; přišla jsem se k tobě informovat (a tys hned myslel bůhvíco), a jestli cekneš jediným slovem o těch drzých kloučcích, vstanu a odejdu, a nadobro se s tebou rozejdu.

– Dobrá, – odpověděl kníže.

– Dovol, abych se tě zeptala: poslal jsi před dvěma nebo dva a půl měsícem, kolem Velikonoc Aglaji psaní?

– Po-poslal.

– Za jakým účelem? Co bylo v tom psaní? Ukaž to psaní!

Oči Lizavety Prokofěvny hořely netrpělivostí, div že se netrásla.

– Nemám to psaní, – podivil se a ztratil docela kuráž kníže, – je-li ještě na světě, má je Aglaja Ivanovna.

– Nevykrucuj se! O čems psal?

– Nevykrucuji se a nebojím se. Nevidím žádné příčiny, proč bych nepsal...

– Mlč! Mluvit budeš potom. Co bylo v tom psaní? Proč ses začervenal?

Kníže se zamyslel.

– Neznám vaše myšlenky, Lizaveto Prokofěvno. Vidím jen, že to psaní se vám ani za mák nelíbí. Uznáte, že bych mohl odmítnout odpověď na takovou otázku; ale abych vám dokázal, že v příčině toho psaní nemám strachu a nelituji, že jsem je napsal, a pro ně se vůbec nečervenám (kníže se začervenal ještě dvojnásob víc), povím vám to psaní, poněvadž si je, tuším, pamatuji nazpaměť.

Po těchto slovech kníže odříkal psaní téměř slovo za slovem, jak bylo napsáno.

– Jaká to je motanice! Co ta hloupost může po tvém mínění znamenat? – zeptala se ostře Lizaveta Prokofěvna, když byla psaní neobyčejně pozorně vyslechla.

– Nevím sám dobře; vím jen, že můj cit byl nejupřímnější. Míval jsem tam chvíle plného života a neobyčejných nadějí.

– Jakých nadějí?

– To je těžko říci, ne však těch, na jaké snad teď myslíte. Nadějí... no, krátce nadějí do budoucna a radosti z toho, že snad *tam* nejsem cizí, nejsem cizincem. Najednou se mi začalo v rodné zemi tuze líbit. Jednoho slunného rána jsem vzal pero a napsal psaní; proč zrovna jí – nevím. Člověk občas chce mít vedle sebe kamaráda; i já patrně zatoužil po kamarádovi..., – dodal po chvilce mlčení kníže.

– Jsi zamilován, co?

– N-ne. Psal... psal jsem jí jako sestře; podepsal jsem se jako bratr.

– Hm! Schválně; chápu.

– Je mi těžko, tuze těžko odpovídat vám na tyhle otázky, Lizaveto Prokofěvno.

– Víím, že těžko, ale mně do toho nic není, že je ti těžko, docela nic. Poslechni, a pověz mi pravdu, jako před Bohem: lžeš mi, či nelžeš?

– Nelžu.

– Mluvíš pravdu, že nejsi zamilován?

- Myslím, že úplnou pravdu.
- Huš, „myslím“! Psaní poslals po tom kloučkovi?
- Poprosil jsem Nikolaje Ardalionoviče...
- Klouček! Klouček! – přerušila ho prchlivě Lizaveta Prokofěvna.
- Neznám žádného Nikolaje Ardalionoviče! Klouček!
- Nikolaj Ardalionovič...
- Klouček, povídám ti!
- Ne, žádný klouček, ale Nikolaj Ardalionovič, – pevně, třeba že dost tiše odpověděl konečně kníže.
- No, dobrá, miláčku, dobrá! To ti připíšeme na účet. – Chvilku přemáhala své rozrušení a těžce oddechovala.
- Ale co je to „ubohý rytíř“?
- Nevím vůbec; v tom nemám podílu; nějaký žert.
- To je příjemné najednou se to dozvědět! Jakkak ale mohla tak najednou se začít o tebe zajímat? Vždyť tě sama nazývala „zrůdou“ a „idiotem“!
- Nemusela byste mi to opakovat! – poznamenal vyčítavě, ale téměř šeptem kníže.
- Nezlob se. Je to děvče, které je samo svou paní, bláznivé rozmazené děvče. – Když se zamiluje, začne tě náhle docela jistě hanět a posmívat se ti do očí; já byla právě taková. Jenom, miláčku, nejásej, není tvoje; nechci tomu věřit, a nikdy se to nestane! Povídám ti to proto, abys učinil svá opatření. Poslyš, přísáhej, že nejsi ženat s *tamtou*.
- Lizaveto Prokofěvno, co vy to, prosím vás! – vyskočil téměř s údivem kníže.
- Ale vždyť ses s ní skoro ženil?
- Skoro ženil, – zašeptal kníže a sklonil hlavu.
- Tak co, jsi zamilován *do ní*, co? Ted' jsi přijel kvůli *ní*? Kvůli *tamté*?
- Nepřijel jsem kvůli tomu, abych se ženil, – odpověděl kníže.
- Je pro tebe ve světě něco svatého?
- Je.
- Přísáhej, žes nepřijel kvůli tomu, aby ses oženil s *tamtou*.

– Přísahám, při čem chcete!

– Věřím ti; dej mi hubičku. Konečně jsem si volně oddychla; ale abys věděl: Aglaja tě nemiluje, s tím se usmíř a nevezme si tě, pokud já budu na světě! Slyšels?

– Slyšel.

Kníže se tak červenal, že se nemohl na Lizavetu Prokofěvnu přímo podívat.

– A zapiš si to. Čekala jsem na tebe jako Prozřetelnost (stál jsi mi za to!), smáčela jsem v noci svou podušku slzami – ne po tobě, miláčku, neměj strachu. Mám své trápení, jiné, věčné, stále totéž. Čekala jsem tě s takovou netrpělivostí kvůli tomuhle: stále ještě věřím, že Bůh sám mi tě poslal jako přítele a jako vlastního bratra. Nemám nikoho kromě staré Bělokonské, a i ta ufrnkla, kromě toho zhloupla stářím jako ovce. Ted' odpověz prostě *ano* či *ne*: víš, proč *ona* především z vozu křičela?

– Čestné slovo, že jsem v tom neměl podílu a že nic nevím!

– Dost, věřím. I já o tom teď jinak smýšlím, ale ještě včera ráno jsem ze všeho vinila Jevgenije Pavloviče. Celý předvčerejšek a včerejší dopoledne. Ted' ovšem s nimi musím souhlasit: je zřejmo, že si z něho ztropili smích jako z hlupáka, proč, zač, nač (už to je podezřelé a zlověstné) – ale Aglaja jeho nebude, to ti povídám! Ať si je hodný člověk, ale tak to bude. Nejdřív jsem byla taky na pochybách, ale teď už jsem se pevně rozhodla: „Nejprve mě položte do rakve a zakopejte do země a pak vdávejte dceru,“ hle, co jsem dnes Ivanu Fjodorovičovi hezky po lopatě vyložila. Vidíš, že mám k tobě důvěru, vidíš?

– Vidím a chápu.

Lizaveta Prokofěvna se zadívala pronikavě na knížete: snad chtěla poznat, jaký dojem u něho vzbudí zpráva o Jevgeniji Pavlovičovi.

– O Gavrilovi Ivolginovi nevíš nic?

– Totiž... mnoho vím.

– Věděls, či nevěděls, že je ve styku s Aglajou?

– Vůbec nevěděl, – podivil se a skoro zachvěl kníže. – Jak, vy říkáte, že Gavřila Ardalionovič je ve styku s Aglajou Ivanovnou? To nemůže být!

– Tuze krátce. Sestra mu celou zimu urovnávala cestu, hlodala jako krysa.

– Nevěřím, – opakoval pevně kníže po chvíli přemýšlení a vzrušení. – Kdyby tomu bylo tak, jistě bych to věděl.

– Ba, ba, přišel by sám a na tvých prsou by se v slzách přiznal! Och, ty prostáčku, prostáčku! Všichni tě klamou jako... jako... A nestydíš se tak mu důvěřovat? Copak nevidíš, že si s tebou docela nepěkně zahrál?

– Vím dobře, že mne někdy klame, – pronesl neochotně a polohlasem kníže, – a on ví, že já to vím..., – dodal a nedomluvil.

– Ví a důvěřuje! To tu ještě nebylo! Ostatně u tebe je to pochopitelné! Proč já se divím. Bože na nebi! Existoval už někdy takový člověk! Fuj! A víš, že ten Gaňka nebo Varka ji seznámili s Nastašou Filipovnou?

– Koho?! – vykřikl kníže.

– Aglaju.

– Nevěřím! To je nemožné! Za jakým účelem? – vyskočil ze židle.

– Ani já nevěřím, třeba že jsou důkazy. Je to svévolné děvče, fantastické děvče, bláznivé děvče. Děvče zlé, zlé, zlé! Tisíc let budu říkat, že je zlá. Ted' jsou všechny takové, i ta zmoklá slepice, Alexandra, ale ta se mi už vymkla z rukou. Ale taky nevěřím! Snad proto, že nechci věřit, – dodala jakoby pro sebe. Proč nepřišels? – obrátila se náhle zase ke knížeti. – Proč jsi celé tři dny nepřišel? – vykřikla na něho netrpělivě po druhé.

Kníže začal už vykládat své důvody, ale generálka ho zase přerušila.

– Všichni tě pokládají za hlupáka a klamou tě! Včera jsi jel do města; chtěla bych se vsadit, že jsi klečel na kolenou a prosil toho holomka, aby si vzal deset tisíc!

– Vůbec ne, ani jsem na to nepomyslel. Ani jsem ho neviděl a kromě toho on není žádný holomek. Dostal jsem od něho psaní.

– Ukaž!

Kníže vyndal ze zápisníku lístek a podal jej Lizavetě Prokofěvně. Na lístku bylo:

„Vážený pane, nemám ovšem v očích lidí nejmenšího práva být samolibým. Podle lidských názorů jsem k tomu příliš nicotný. Ale to platí o názorech jiných lidí, ne o Vašich. Nabyl jsem, vážený pane, pevného přesvědčení, že jste snad lepší než ostatní. V tomto mínění nesouhlasím a rozcházím se s Doktorenkem. Nevezmu od vás nikdy ani haléře, ale pomohl jste mé matce a za to jsem Vám povinen vděčností, třebaže snad jen ze slabosti. Tak či onak, dívám se na Vás jinak a pokládal jsem za potřebné Vám to napsat. Ale jinak předpokládám, že mezi námi už nemůže být žádných styků. Antip Burdovský.

PS. Suma, která se nedostává do dvou set rublů, Vám bude svým časem správně vyplacena.“

– Jaká to hloupost! – uzavřela Lizaveta Prokofěvna, házejíc lístek zpět. – Nestálo to za přečtení. Co se šklebíš?

– Uznáte, že i vám bylo příjemné přečíst si to.

– Já! Tuhle motanici prolezlou ješitností! Copak nevidíš, že přišli všichni pýchou a ješitností o rozum?

– Ano, ale on přece jen uznal svou vinu, rozešel se s Doktorenkem, a čím je ješitnější, tím těžší to bylo pro jeho ješitnost. Och, jaké jste dítě, Lizaveto Prokofěvno!

– Chceš dostat pohlavek, co?

– Ne, vůbec nechci. Ale vy máte z lístku radost, a skrýváte to. Proč se stydíte za své city? Vždyť to je tak u vás ve všem.

– Ted' se neopovaž přestoupit můj práh, – vyskočila Lizaveta Prokofěvna, bledá hněvem, – aby od této chvíle u mne nebylo po tobě ani čichu!

– A za tři dny přijdete sama a pozvete mne k vám... No, že se nestydíte? To jsou vaše nejlepší city, proč se za ně stydíte? Vždyť takhle jen trápíte sama sebe?

– Spíš umřu, ale tebe nepozvu! I na tvé jméno zapomenu! Už jsem zapomněla!! – Vrhla se k východu z terasy.

– Já i tak, bez vás, mám zakázáno k vám chodit, – vykřikl za ní kníže.

– Co-o? Kdo ti to zakázal?

Okamžitě se obrátila, jako by ji jehlou píchl. Kníže se rozpakoval odpovědět; pocítil, že se nenadále, ale hrubě podřekl.

– Kdo ti zakázal? – vykřikla zuřivě Lizaveta Prokofěvna.

– Zakazuje mi to Aglaja Ivanovna...

– Kdy? – Tak povídej přec!!!

– Před chvílí, dopoledne poslala mi lístek, abych se nikdy neopovážil k vám přijít.

Lizaveta Prokofěvna stála jako sloup, ale uvažovala.

– Co poslala? Koho poslala? Toho kloučka? Se vzkazem? – vykřikla náhle zase.

– Dostal jsem lístek, – řekl kníže.

– Kde je? Ukaž! Hnedky!

Kníže chvíli přemýšlel, ale vyndal z kapsy u vesty nepatrný kousek papíru, na kterém bylo napsáno:

„Kníže Lve Nikolajeviči! Jestliže po tom všem, co bylo, máte v úmyslu mne přivést v údiv návštěvou v naší vile, buďte ujištěn, že nebudu mezi těmi, kdo z toho budou mít radost. Aglaja Jepančinová.“

Lizaveta Prokofěvna asi minutu přemýšlela; pak se náhle vrhla ke knížeti, chytila ho za ruku a táhla za sebou.

– Hned teďka! Pojd'! Schválně hned teďka, okamžitě! – vykřikla v návalu rozčilení a netrpělivosti.

– Ale vždyť mne vystavujete nebezpečí...

– Čeho? Ó ty nevinný hlupáčku! Jako by to ani muž nebyl! No, teď uvidím všechno sama, na vlastní oči...

– Ale nechte mne alespoň vzít si klobouk...

– Tady máš svůj pitomý klobouk, pojďme! Ani vkusný klobouk si to neumí vybrat...! To je ona... to ona po tom, co se před chvílí... to ona v horečce, – mumlala Lizaveta Prokofěvna, vlekouc knížete za sebou a nepouštějíc ani na chvíli jeho ruku. – Před chvílí jsem se tě zastávala, řekla jsem nahlas, že jsi hlupák, že nejdeš..., jinak by nenapsala takový nesmyslný lístek! Neslušný lístek. Nevhodný pro ušlechtilou, vychovanou, rozumnou, rozumnou holku...! Hm, – pokračovala, – nebo... nebo snad... nebo snad ji začalo samu mrzet, že nejdeš, jenom že zapomněla, že idiotovi se tak psát nesmí, poněvadž to vezme doslova, jak se taky stalo. Co posloucháš? – vykřikla na něho, chápajíc, že se prořekla. – Potřebuje takového kašpara, jako jsi ty, to jsem ještě neviděla; proto tě prosí! A já jsem ráda, ráda, že ti teďka sáhne na zoubek, ráda! To ti patří. A ona to umí, ó, ta to umí...!

Fjodor Michajlovič Dostojevskij

Idiot

Román o čtyřech dílech

Kniha první

Překlad Bohumil Mathesius

Ilustrace na obálce Cassette Bleue/Shutterstock.com

Redakce Petra Kučerová

Vydala Městská knihovna v Praze

Mariánské nám. 1, 115 72 Praha 1

V MKP 1. elektronické vydání

Verze 1.0 z 10. 11. 2023

ISBN 978-80-274-3623-1 (epub)

ISBN 978-80-274-3624-8 (pdf)

ISBN 978-80-274-3625-5 (prc)